DOKTORSKI STUDIJ

POVIJEST

Vjera Brković

SREDNJOŠKOLSKI NASTAVNICI SEDAMDESETIH I OSAMDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA U ZAGREBU: POVIJEST ZANIMANJA I DRUŠTVENI ASPEKTI

Doktorski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Martin Previšić

Zagreb,_____ 2026.

Doktorski studij:

Povijest

Vjera Brković

HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE ZAGREB UNIVERSITAS STUDIORUM CATHOLICA CROATICA ZAGRABIA

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da je moj doktorski rad:

Srednjoškolski nastavnici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Zagrebu: Povijest zanimanja i društveni aspekti

Secondary School Teachers in the 1970s and 1980s in Zagreb:
The History of a Profession and Social Aspects

(naslov doktorskog rada na hrvatskom i engleskom jeziku)

izrađen pod mentorstvom/komentorstvom:

izv. prof. dr. sc. Martina Previšića

(navesti imena mentora/komentora)

i obranjen:

_____

(napisati datum i mjesto obrane doktorskog rada)

isključivo rezultat mog vlastitog i samostalnog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i objavljenoj literaturi, a dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da niti jedan dio doktorskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranog rada te niti jedan dio doktorskog rada ne narušava ičija autorska prava.

Izjavljujem da niti jedan dio doktorskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi u Republici Hrvatskoj i inozemstvu.

U Zagrebu, _____ _____

(vlastoručni potpis)

Doktorski studij:

Povijest

Vjera Brković

HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE ZAGREB UNIVERSITAS STUDIORUM CATHOLICA CROATICA ZAGRABIA

IZJAVA O ISTOVJETNOSTI SADRŽAJA DOKTORSKOG RADA

kojom izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da je sadržaj mojeg doktorskog rada:

Srednjoškolski nastavnici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Zagrebu:
Povijest zanimanja i društveni aspekti

Secondary School Teachers in the 1970s and 1980s in Zagreb:
The History of a Profession and Social Aspects

(naslov doktorskog rada na hrvatskom i engleskom jeziku)

izrađen pod mentorstvom/komentorstvom:

izv. prof. dr. sc. Martina Previšića

(navesti imena mentora/komentora)

i obranjen:

_____

(napisati datum i mjesto obrane doktorskog rada)

koji dostavljam u elektroničkoj verziji u PDF inačici na CD-u/DVD-u, istovjetan tiskanoj verziji mog doktorskog rada (koji dostavljam u dva (2) tiskana primjerka, tvrdi uvez).

U Zagrebu, _____ _____

(vlastoručni potpis)

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Naslov doktorskog rada	Srednjoškolski nastavnici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Zagrebu: Povijest zanimanja i društveni aspekti
Autor	Vjera Brković
Mentor Komentor/komentor	izv. prof. dr. sc. Martin Previšić
Ključne riječi	SR Hrvatska, Zagreb, nastavnička naobrazba, obrazovna politika, povijest školstva, srednjoškolski nastavnici, Šuvarova reforma
Povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada	1._____, predsjednik 2. _____, član 3. _____, član 4. _____, član 5. _____, član
Povjerenstvo za obranu doktorskog rada	1._____, predsjednik 2. _____, član 3. _____, član 4. _____, član 5. _____, član
Ustanova koja je dodijelila akademski stupanj doktora znanosti	HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE
Doktorski studij	Povijest
Mjesto	Zagreb
Država obrane	Republika Hrvatska
Znanstveno područje	Humanističke znanosti
Znanstveno polje	Povijest
Znanstvena grana (*ako ima*)	Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest
Vrsta studija	Sveučilišni
Razina studija	Doktorski
Akademski stupanj	Doktor znanosti
Kratica akademskog stupnja	dr. sc.
Vrsta rada	Doktorski rad
Jezik pisanja doktorskog rada	Hrvatski
Jezik na kojem je doktorski rad obranjen	Hrvatski
Datum obrane doktorskog rada	

BASIC DOKUMENTATION CARD

Thesis Title	Secondary School Teachers in the 1970s and 1980s in Zagreb: The History of a Profession and Social Aspects
Author	Vjera Brković
Mentor Co-mentor/Co-mentor 2	PhD Martin Previšić, Associate Professor
Key words	Socialist Republic of Croatia, Zagreb, education policy, history of education, teacher education, secondary school teachers, Šuvar's reform
Thesis Evaluation Committee	1._____, president 2. _____, member 3. _____, member 4. _____, member 5. _____, member
Thesis Defense Committee	1._____, president 2. _____, member 3. _____, member 4. _____, member 5. _____, member
The Institution Awarding the Academic Degree	CATHOLIC UNIVERSITY OF CROATIA
Doctoral Study	History
Location	Zagreb
Country of Defense	Republic of Croatia
Scientific Area	Humanities
Scientific Field	History
Scientific Branch (*if any*)	Croatian and World Modern and Contemporary History
Type of Study	University
Level of Study	Postgraduate
Academic Degree	PhD Degree
Abbreviated Academic Degree Title	PhD
Type of Thesis	Postgraduate Thesis
Language of Thesis (written)	Croatian
Language of Thesis (defenced)	Croatian
Date of Thesis Defense	

Sažetak

U doktorskom radu *Srednjoškolski nastavnici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Zagrebu: Povijest zanimanja i društveni aspekti* osnovni je cilj prikazati povijest zanimanja srednjoškolskih nastavnika na području Zagreba 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća u kontekstu društveno-političkih zbivanja te analizirati obrazovnu politiku i reformu školstva. Praćenjem reformskih promjena srednjoškolskih nastavnika rekonstruirana je povijest zanimanja u navedenome razdoblju koji primarno obuhvaća tzv. Šuvarovu reformu. Srednjoškolski nastavnici i srednjoškolsko obrazovanje obrazovnom reformom doživljavaju potpunu transformaciju u vremenu kada je u praksi proveden „socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja." Pokretanje reforme školstva dio je slojevite međusobne ovisnosti društvenih, ekonomskih i političkih transformacija.

U radu se naglašava važnost i utjecaj obrazovne politike na opće društvene promjene. Razdoblje 70-ih godina i sveobuhvatna izgradnja društva najbolje se može rekonstruirati na temelju razumijevanja koncepta socijalističkoga odgoja. Socijalistički odgoj prema opisu odgojno-obrazovnih ciljeva upućuje na izgrađivanje slobodne i svestrano razvijene ličnosti zauzete za opće dobro i napredak čitavoga društva. Kako bi se rekonstruirala povijest zanimanja srednjoškolskih nastavnika i društvenih aspekata 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća, istraživanje je podijeljeno u devet tematskih poglavlja. Svako poglavlje ima tematski povezana potpoglavlja koja kronološki prate promjene u školskome sustavu. U doktorskom radu definira se zanimanje srednjoškolskih nastavnika te objašnjava koje su sve okolnosti utjecale na njihov položaj i samu struku, odnosno kako se zanimanje mijenjalo u odnosu na društveno-političke prilike kasnoga 20. stoljeća.

Objašnjeni su ključni elementi kadrovske politike, formiranje obrazovne politike 70-ih godina, kao i idejni koncept srednjoškolske reforme. Preduvjet za reformu srednjoškolskoga sustava bila je prije svega reforma i redefiniranje dotadašnje nastavničke naobrazbe te, u širem smislu, reforma visokoga obrazovanja. Analiziran je profil nastavničke naobrazbe s jasnim ideološkim usmjerenjem i pokušajem stvaranja profesionalnoga profila „nastavnika samoupravljača" koji je tako osposobljen da može nositi reformske ideje i socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: Socijalistička Republika Hrvatska, Zagreb, nastavnička naobrazba, obrazovna politika, povijest školstva, srednjoškolski nastavnici, Šuvarova reforma

Predgovor

Odluka o izboru i formiranju teme ovog doktorskog rada, *Srednjoškolski nastavnici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Zagrebu: Povijest zanimanja i društveni aspekti*, proizašla je iz mojeg formalnoga obrazovanja i radnoga iskustva u hrvatskom obrazovnom sustavu. Primarni razlog za odabir navedene teme bio je moje zanimanje za interdisciplinarno područje, odgojno-obrazovnih znanosti, i to kroz dva znanstvena polja - povijest i pedagogija, pri čemu sam u fokus istraživanja stavila povijest školstva i obrazovnu politiku.

Opsežnost teme i zahtjevnost arhivskoga gradiva predstavljale su mi dugogodišnji znanstveni i istraživački izazov. Poseban izazov činilo mi je napraviti selekciju opsežnoga arhivskoga gradiva te njegovo analitičko i sadržajno sužavanje, kako bi se istraživačka tema jasno usmjerila na razinu srednjoškolskih nastavnika. Unatoč navedenim izazovima, proces istraživanja i pisanja omogućio mi je dublje razumijevanje složenosti povijesnoga razvoja školstva i obrazovne politike te njihova utjecaja na razvoj nastavničke profesije. U tome zahtjevnome procesu zahvalnost dugujem svojim prijateljima povjesničarima, Nikolini Šimetin Šegvić i Tomislavu Branđolici, koji su me poučili značenju arhivskoga rada i historiografskoga pristupa.

Želim izraziti iskrenu zahvalnost mentoru izv. prof. dr. sc. Martinu Previšiću na spremnosti da mi bude oslonac i potpora u najizazovnijim trenutcima izrade doktorskoga rada. Također zahvaljujem članovima povjerenstva na njihovim stručnim savjetima. Na koncu, neizmjerno se zahvaljujem svojoj obitelji i prijateljima na strpljenu i stalnoj podršci, a posebno mojoj kćeri Magdaleni, čije prisustvo u životu daje pravi smisao svemu što radim.

Sadržaj

1. Uvod ... 1

1.1. Pristup temi: cilj istraživanja, istraživačka pitanja i hipoteza rada ... 4

1.2. Metodologija rada ... 6

1.3. Izvori o reformi školstva ... 8

1.4. Teorijska i metodološka polazišta i pregled dosadašnjih istraživanja ... 11

2. Uporišta za odgojno–obrazovne promjene od 1965. do 1974. godine ... 18

2.1. Privredna i društvena reforma i utjecaj na školstvo ... 19

2.2. Utjecaj društveno–političkih zbivanja na odgoj i obrazovanje ... 30

2.3. Početak promjena srednjoškolskog obrazovanja ... 35

2.4. Primjena socijalističkog koncepta odgoja i obrazovanja ... 48

2.5. Od donošenja Nastavnih planova i programa 1972. do amandmanske politike 1974. ... 54

3. Uloga Saveza komunista u reformi odgoja i obrazovanja ... 62

3.1. Centralističko–hijerarhijski model upravljanja u odgojno–obrazovnoj reformi ... 62

3.2. Rezolucija X. kongresa Saveza komunista Jugoslavije: „Rad osnovno mjerilo svih vrijednosti“ ... 67

3.3. Hrvatski primjer dobre prakse: „Kako pripremiti reformu?“ ... 80

4. Obrazovna politika i važnost nastavničke naobrazbe ... 91

4.1. Nacrti za reformiranje cjelokupnoga školskog sustava ... 91

4.2. Kadrovska politika u prosvjeti i reforma nastavničke naobrazbe ... 104

4.3. Rad komisija na reformi nastavničke naobrazbe ... 109

4.4. Kriteriji za upis kandidata na nastavničke fakultete i pedagoške akademije ... 116

4.5. Primjeri upisa na nastavničke fakultete i pedagoške akademije ... 121

4.6. Motivacijske mjere za upis na nastavničke studije ... 127

5. Novi profil srednjoškolskih nastavnika i potpuna ideologizacija nastavničkog zanimanja .. 132

5.1. Nastavnik samoupravljač ... 132

5.2. Moralno–politička podobnost nastavnika ... 137

5.3. Uzori i uporišta: obrazovanje nastavnika u stranim zemljama ... 149

5.4. Novi programski koncepti nastavničkih studija ... 152

5.5. Rezultati nove nastavničke naobrazbe ... 160

6. Transformacija srednjoškolskoga sustava od 1974. do 1984. godine ... 168

6.1. Zahtjev Rezolucije X. kongresa: permanentno obrazovanje nastavnika ... 168

6.2. Srednje škole postaju osnovne organizacije udruženoga rada ... 178

6.3. Pripremni i završni stupanj nove srednje škole ... 184

6.4. Proizvodni rad i širenje „bratstva i jedinstva“ ... 189

7. Širenje centara i programa usmjerenoga obrazovanja ... 196
7.1. Područja i profil novih zanimanja prema konceptu usmjerenoga obrazovanja ... 196
7.2. Geneza nastanka centara usmjerenog obrazovanja ... 204
7.3. Razvoj mreže organizacija udruženoga rada i programa usmjerenoga obrazovanja ... 208
7.4. Specijalizirani i polivalentni centri za srednje usmjereno obrazovanje ... 211
7.5. Prikaz razvoja centra usmjerenog obrazovanja (CUO) općine Centar Zagreb ... 217

8. Društveni aspekti i (de)konstrukcija nastavničkoga zanimanja: specijalizirani centar za odgojno–obrazovno usmjerenje u Zagrebu ... 222
8.1. Srednja škola pedagoško–nastavnoga smjera ... 222
8.2. Suradnik u odgojno–obrazovnome procesu s različitim profilima ... 225
8.3. Primjer osnutaka Pedagoškog obrazovnog centra (POC) „Bogdan Ogrizović" Zagreb ... 230

9. Siromaštvo nastavnika i loši životni uvjeti ... 236
9.1. Materijalni položaj i status nastavnika u društvu ... 236
9.2. Usporedba materijalnoga položaja s ostalim republikama i pokrajinama ... 244
9.3. Uvjeti stanovanja i stambeno zbrinjavanje nastavnika POC–a *„Bogdan Ogrizović"* ... 247

10. Posljedice uvođenja reforme usmjerenoga obrazovanja ... 265
10.1. „Hod po mukama reforme obrazovanja" ... 265
10.2. Osvrt „iznutra" na učinke reforme od 1975. do kraja 80–ih godina ... 273

11. Zaključak ... 282

12. Abstract ... 291

13. Popis kratica ... 302

14. Bibliografija ... 304
14.1. Neobjavljeni izvori ... 304
14.2. Objavljeni izvori ... 305
14.3. Literatura ... 306

15. Prilozi ... 314

1. Uvod

Nakon Drugoga svjetskog rata promjene školskoga sustava događale su se u nekoliko etapa postupno mijenjajući obrazovne razine sustava.[1] Promjene su započele u rujnu 1945. kada je donesen Zakon o obaveznome sedmogodišnjem (7) školovanju.[2] Uvođenjem obveznoga produljenog obrazovanja preobrazba školstva trebala je smanjiti broj nepismenih i riješiti gorući problem koji je kočio opći razvoj društva. U odnosu na prethodno razdoblje udio je smanjen za oko 25 %.[3] Uvođenje zakonske obveze osnovnoga obrazovanja bio je najlakši način smanjivanja stope nepismenosti i neobrazovanosti. S obzirom na to reformiranje školstva počelo je sustavnim mjerama, a odvijalo se tijekom dugotrajnoga procesa reforme sustava počevši od osnovne razine obrazovanja do viših razina. Mjere smanjivanja broja nepismenosti smatrale su se prioritetom te su proglašene zadatkom društveno–političkih tijela, posebice onih koja su bila nadležna za odgoj i obrazovanje.

Na Trećem plenumu Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) 1949. posvećenom školstvu, između ostalog, raspravljalo se i o mogućnostima produživanja obveznoga osnovnog školstva na osam godina.[4] Plenum je potvrdio potrebu uvođenja samoupravljanja u odgojno–obrazovni sustav i najavio postupno uvođenje osmogodišnjega školovanja.[5] Budući da je prema Ustavnome zakonu iz 1953. institucionalizirano samoupravljanje, njegovim je temeljnim načelima određeno da su sva sredstva za proizvodnju u društvenom vlasništvu, kao i da proizvođači sami upravljaju gospodarstvom. Prema navedenome konceptu na isti su način uvedene promjene i u odgojno–obrazovni sustav.[6] Školske godine 1952./53. napravljene su značajne izmjene u svim sadržajima i metodama odgoja i obrazovanja, novim nastavnim planovima i programima koji su zasnovani na temeljima marksizma i socijalizma s ciljem idejno društveno–političke preobrazbe.[7]

---

[1] Radelić 2006, 322–323.
[2] Radelić 2006, 322–323.
[3] Radelić 2006, 322–323.
[4] Treći plenumu KPJ posvećenom školstvu održan je u Beogradu 29. i 30. prosinca 1949. godine. Više Đorđević i Potkonjak 1990, 136.
[5] Zaninović 1988, 321. U ovom razdoblju izvršene značajne izmjene u svim sadržajima i metodama odgoja i obrazovanja, putem novih nastavnih planova i programa koji su zasnovani na temeljima marksizma i socijalizma s ciljem idejno društveno–političke preobrazbe.
[6] Radelić 2006, 323.
[7] Potkonjak 1980, 46.

U pravom smislu reforma osnovnoga školstva počinje 1958., a odnosila se na promjene na nižim odgojno–obrazovnim razinama, dok se srednje i visoko obrazovanje tada nije značajnije mijenjalo.[8] U to vrijeme na svim se obrazovnim razinama naglašavala dostupnost školovanja za sve. Podatci da samo jedan student dolazi na 24 službeničke obitelji ili jedan student na 130 radničkih obitelji, zapravo i nije velik uspjeh u smislu dostupnosti i sveobuhvatnosti obrazovanja. Očito je materijalni položaj obitelji imao osobito važnu ulogu pa je nizak standard ugrožavao načelo jednake dostupnosti školovanja za sve.[9] U odnosu na prijašnje stanje bila je uočljiva statistička promjena u korist smanjenja broja nepismenih, a sam razvitak društva mjerljiv je i uočljiv jedino promatra li ga se s obzirom na prijašnju zaostalost.[10] Donošenjem Općeg zakona o školstvu 1958. ozakonilo se osmogodišnje osnovno školsko obrazovanje i dao pravni okvir za razvoj srednjoškolskoga i visokoškolskoga obrazovanja.[11] Stupanjem na snagu Zakon je dao pravni temelj za reformiranje srednjoškolskog obrazovanja, i to počinje s reformom gimnazija.

Problemi srednjoškolskoga obrazovanja postali su prioriteti koji su se rješavali cijelo desetljeće, i to na široj razini. Tako je primjerice u listopadu 1958. Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije poveo republičko savjetovanje o procesu obrazovne reforme, o problemima gimnazijskoga obrazovanja te o nedostatcima fakultetskoga obrazovanja nastavnika i osposobljenosti za rad u srednjim školama. U kontekstu tih promjena mijenjani su i nastavni planovi i programi za gimnazije. Uz intelektualni odgoj u gimnazijama više se težine trebalo staviti na radni odgoj i praktični radni odgoj s fizičkim aktivnostima. Od tada se počinje govoriti o potrebi povezivanja nastave i proizvodnoga rada. Izvannastavnim aktivnostima pokušao se dopuniti gimnazijski nastavni plan i program kroz praktični rad u poduzećima, školskim radionicama laboratorijima i radnim akcijama omladine.[12] Kako bi se gimnazije povezale sa svijetom rada i radnim odgojem, od školske godine 1958./59. u gimnazije se uvodi novi nastavni predmet Tehnički odgoj u trajanju od dva sata tjedno. Nastavu novoga predmeta zbog nedostatka kadra trebali su predavati profesori fizike u suradnji s tvornicama i industrijskim školama, a svaka gimnazija trebala je imati opremljenu radionicu za izvođenje praktičnoga rada.[13] Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ) na svojem savjetovanju već 1958. predlaže postupno reformiranje gimnazija, ali i nastavnika koji

[8] Đorđević i Potkonjak 1990, 136–137.
[9] Radelić 2006, 325–326.
[10] Radelić 2006, 326.
[11] Đorđević i Potkonjak 1990, 136–137.
[12] Đorđević i Potkonjak 1990, 5.
[13] Đorđević i Potkonjak 1990, 25.

su se trebali marksistički educirati na raznim seminarima. Sadržaje predmeta koji su predavali trebali su povezati s postavkama Marxove filozofije.[14]

Reformske promjene školskoga sustava u navedenome razdoblju nisu u cijelosti zahvatile sustav odgoja i obrazovanja nastavnika i visoko obrazovanje, što je bio jedan od problema sveobuhvatne reforme. Taj segment tzv. nastavničke naobrazbe rješavat će se tek početkom 70–ih godina. Osnovne ideje reforme obrazovanja proizašle su iz nezadovoljstva sustavom odgoja i obrazovanja te političkih procjena uvjetovanih dotadašnjim stanjem privrednoga i društvenoga razvoja. Na taj se način otvorio put reformi usmjerenoga obrazovanja. Odgojno–obrazovne promjene shvaćene su kao proces koji se postupno ostvaruje i usklađuje s praksom. Značajne su promjene nastale i u srednjem strukovnom obrazovanju koje otvaraju put stvaranju jedinstvene srednje škole i reforme usmjerenoga obrazovanja. Reformom su napravljene promjene u srednjim školama, uvedeno je načelo završenosti i mogućnosti nastavljanja školovanja, opći programi prilagođeni su profilima pojedinih zanimanja, uveden je obavezni proizvodni rad za sve učenike te je donesen čitav niz novih promjena u načinu donošenja programa, u upisnoj politici, u novom načinu kadroviranja nastavničkih zanimanja, načinu suradnje između škole i privrede i u odnosima između subjekata odlučivanja u prosvjetnoj politici. Namjera je reforme bila izravno djelovati na promjene društvenoga života u cjelini.

Nastavnička naobrazba bila je najproblematičniji dio odgojno–obrazovnoga sustava i stoga je bilo nužno reformu pokrenuti od toga pitanja. Zabilježena je niska razina stručne osposobljenosti nastavnika, osobito pedagoško–psihološke i didaktičko–metodičke. Nastavnici u sustavu nisu imali odgovarajuću stručnu spremu, što je zahtijevalo razvijanje i uvođenje sustava doškolovanja i osposobljavanja. Važnost nastavničke naobrazbe bila je značajna, a temeljite promjene neophodne za bilo kakve promjene u sustavu.

U središtu ovoga istraživanja postavljen je fenomen srednjoškolskih nastavnika koji je istovremeno promatran u kontekstu obrazovnih, socijalnih i zakonodavnih procesa.

[14] Đorđević i Potkonjak 1990, 10–11.

1.1. Pristup temi: cilj istraživanja, istraživačka pitanja i hipoteza rada

Kako bi se rekonstruirala povijest zanimanja srednjoškolskih nastavnika i društvenih aspekata 70–ih i 80–ih godina 20. stoljeća, istraživanje je podijeljeno u devet tematskih poglavlja. Svako poglavlje ima tematski povezana potpoglavlja koja kronološki prate promjene u školskom sustavu u navedenome razdoblju. Istraživanjem se definira zanimanje srednjoškolskih nastavnika te objašnjava koje su sve okolnosti utjecale na njihov položaj i samu definiciju zanimanja, odnosno kako se ono mijenjalo u odnosu na društveno–političke prilike kasnoga 20. stoljeća.

Osnovni je cilj ovim istraživanjem prikazati povijest zanimanja srednjoškolskih nastavnika na području Zagreba 70–ih i 80–ih godina 20. stoljeća u kontekstu društveno–političkih zbivanja i transformacija te analizirati obrazovnu politiku i reformu školstva. Praćenjem reformskih promjena srednjoškolskih nastavnika rekonstruirat će se povijest zanimanja u navedenome periodu, a koji primarno obuhvaća tzv. Šuvarovu reformu. Srednjoškolski nastavnici i srednjoškolsko obrazovanje u navedenome razdoblju doživljavaju potpunu transformaciju kada je u praksi proveden "socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja."[15]

Glavna su istraživačka pitanja sljedeća: koje su okolnosti utjecale na definiranje zanimanja srednjoškolskih nastavnika u Zagrebu 70–ih i 80–ih godina 20. stoljeća, kakav je njihov položaj u društvu, kako se provodila ideologizacija nastavničkoga zanimanja te kako se nastavničko zanimanje mijenjalo u odnosu na društvene prilike.

Promjene i razvoj nastavničkoga zanimanja razrađene su kroz sljedeće hipoteze:

1. Pokretanje reforme školstva dio je slojevite međusobne ovisnosti društvenih, ekonomskih i političkih transformacija.
2. Društveno–politička zbivanja i transformacije 1970–ih i 1980–ih utjecale su na novi koncept nastavničke naobrazbe koja je dovela do potpune ideologizacije nastavničkoga zanimanja.
3. Sustav odgoja i obrazovanja temeljen na socijalističkome samoupravljanju odgovarao je ciljevima formiranja i razvoja socijalističkoga društva, zbog čega se mogao postići samo reformom obrazovnoga sustava.
4. Socijalni status i materijalni položaj nastavnika ne prati važnost društvene uloge nastavnika.
5. Reforma se odrazila na materijalni i društveni status nastavnika u društvu.

[15] Podrebac 1985, 9–17.

Postavljeni cilj istraživanja, istraživačka pitanja i glavne hipoteze vode prema jednoj užoj socijalnoj povijesti tzv. Šuvarove reforme u pogledu posljedica na srednjoškolske nastavnike kao dio kadra koje je zahvatila reforma kao na posrednike i ključne protagoniste provođenja socijalističkoga samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja. Stoga se može reći da su socijalne promjene 70–ih i 80–ih godina učinile reformu obrazovanja ključnim političkim, ali i društvenim pitanjem u drugoj polovici 20. stoljeća.

Namjera je ovim radom doprinijeti istraživanju povijesti školstva 20. stoljeća u širem smislu, a u užem smislu dati doprinos dosada neistraženoj temi obrazovne reforme 1970–ih i 1980–ih. Uz provedbu i karakter reforme obrazovnoga sustava u navedenom periodu, fokus na istraživanju nastavničke profesije u kasnim desetljećima 20. stoljeća predstavlja također neistraženo područje. Navedene teme i područja nužno su povezana jer se zanimanje srednjoškolskih nastavnika definiralo tijekom obrazovne reforme. Dobiveni rezultati istraživanja trebali bi omogućiti bolje razumijevanje koncepta kontinuiteta i promjena u položaju i definiciji zanimanja srednjoškolskih nastavnika koji su zbog prirode svoje profesije neodvojivi od društveno–političkog konteksta.

Pri istraživanju je korištena dostupna relevantna literatura i historiografska djela uže vezana uz temu istraživanja, kao i arhivski i drugi objavljeni izvori, razna glasila, među kojima su najvažniji školski listovi i novine. Istraživanje je koncipirano u devet poglavlja, i to prema kronološkom načelu kako bi se jasno utvrdile uzročno–posljedične veze unutar odabrane građe te izdvojili argumentacijski i teorijski potpornji kojima je cilj potvrditi ili osporiti polazne hipoteze. Ovako zamišljena koncepcija zahtijevala je jasno definiranu klasifikaciju izvora, stoga se plan rada sastojao od triju faza.

U prvoj fazi istraživanja napravljena je kritička analiza izvora i rekonstruiran je društveno–politički kontekst, kao i uporišta za odgojno–obrazovne promjene od 1965. do 1974. godine. Fokus kritičke analize izvora usmjeren je na sadržaje koji prvenstveno pružaju mogućnost rekonstrukcije i interpretacije zanimanja srednjoškolskih nastavnika. Za analizu je korišten velik broj zakona, pravilnika, nastavni planovi i programi te ostala školska dokumentacija. Objašnjen je utjecaj privredne i društvene reforme na školstvo, početak promjena srednjoškolskog obrazovanja te posebno istaknuta važnost 1972. i postupak donošenja Nastavnog plana i programa za srednje škole. Istražen je odnos i utjecaj Partije na odgoj i obrazovanje te analizirano kako se kreirala obrazovna politika u navedenome razdoblju.

U drugoj fazi rada na temelju analize navedenih primarnih izvora, rekonstruiran je i interpretiran društveni kontekst zanimanja srednjoškolskih nastavnika, s naglaskom na analizu koncepta nastavničke naobrazbe koji je upotpunjen relevantnom literaturom. Koncept nastavničke naobrazbe detaljno je razrađen u središnjem dijelu rada u kojemu su raspisani kriteriji za upis na nastavničke fakultete. Povijest zanimanja srednjoškolskih nastavnika proširena je prikazom političko–institucionalnih okolnosti koje su utjecale na njegovo oblikovanje.

U trećoj fazi rada istaknuto je da je potpuna ideologizacija nastavničkoga zanimanja oblikovala i njihovo profesionalno iskustvo, osobito tijekom reforme usmjerenoga obrazovanja, kada je samo zanimanje bilo podvrgnuto procesu (de)konstrukcije. Društveni aspekti reforme dodatno su istraženi i naglašeni na temelju prikaza osnutka Pedagoškoga obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" u Zagrebu. U svrhu istraživanja i odgovora na glavno istraživačko pitanje analizirana je školska, pedagoška i nastavnička dokumentacija.[16]

1.2. Metodologija rada

Temelj je istraživanja kritička analiza izvora, kako arhivskoga gradiva, školske, pedagoške i nastavničke dokumentacije, tako i sekundarnih izvora poput tiska. Za dodatno pojašnjenje teme primijenjena je i metoda studije slučaja (*case study*), koja omogućuje detaljnu analizu pojedinačnih primjera.

Studija slučaja kao istraživačka metoda, ako se primijeni na povijesna istraživanja, postaje povijesna studija slučaja koja se u literaturi objašnjava kao proučavanje jednog primjera kako bi se saznalo nešto više o širem području.[17] U središtu je istraživanje reforme školstva, koja predstavlja izrazito složen proces. Opća literatura o studiji slučaja uglavnom se slaže da je riječ o naizgled jednostavnoj metodi koja ipak zahtijeva vještog istraživača–onoga koji zna postaviti čvrste metodološke temelje, prikupiti relevantne podatke, analizirati ih i staviti u odgovarajući kontekst.[18] Umjesto uobičajene, isključivo klasične studije institucionalnog razvoja

[16] Objašnjenje o vrstama dokumentacije navedeno je na stranici 15, u dijelu o korištenim izvorima i fondu Pedagoškog obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" u Zagrebu.
[17] Petrina 2020, 1.
[18] Gerring 2007, 12−14. Autor u knjizi pojašnjava kako se tradicionalno studija slučaja povezivala s kvalitativnim metodama istraživanja. Istraživanje, međutim, može biti kvantitativno, kvalitativno ili, što je najčešće, kombinacija obaju pristupa, čemu autor posvećuje cijelo poglavlje.

srednjoškolskoga obrazovanja, koja se najčešće fokusira na promjene zakona te na izmjene nastavnih planova i programa, u ovome radu primijenjena je i studija slučaja.

Stoga je u ovom istraživanju posebna pozornost posvećena osnivanju obrazovnih centara i konceptu stvaranja nove srednje škole pedagoško–nastavnog usmjerenja.[19] Odabirom Pedagoškoga obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" kao istraživačkog slučaja, taj je centar postao studijom slučaja preko koje se dodatno približava i upotpunjuje tema reforme.

Primjenom studije slučaja u istraživanju *Srednjoškolski nastavnici sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Zagrebu: povijest zanimanja i društveni aspekti* upotpunjeni su analizirani arhivski izvori i literatura. Korišteni zapisnici radnih tijela škole bili su 1970–ih i 1980–ih sastavni dio nastavničkoga i/ili obrazovnoga sustava, a kvantitativnom metodom analizirani su statistički i numerički podatci o nastavnicima, što je omogućilo komparaciju podataka i uspostavljanje odnosa unutar dobivenih rezultata. Primjenom studije slučaja omogućuje se dublji uvid u nastavničku profesiju, osobito u kontekstu socijalne povijesti, jer ova metoda nadilazi političku razinu analize i pruža pogled na obrazovni sustav iz perspektive samih aktera. Na taj se način uspostavlja ravnoteža između službenih očekivanja zakonodavaca i stvarnosti nastavničke prakse. Dodatni je razlog odabira ove metode opsežnost teme, zbog čega istraživanje i jest ograničeno na grad Zagreb, a koji će biti reprezentiran Pedagoško obrazovnim centrom „Bogdan Ogrizović".

Kathleen Eisenhardt napominje kako korištenje metode studije slučaja u povijesnim istraživanjima treba fokusirati na razumijevanje dinamike unutar odabranoga slučaja i razraditi na više razina.[20] U analizi Pedagoškoga obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" u Zagrebu, kao studije slučaja u ovom istraživanju, razine koje definiraju dinamiku su sljedeće: osnivanje navedenog pedagoško obrazovnog centra, rekonstrukcija nastavničkoga kadra i njegova promjena kao posljedica reforme srednjoškolskoga obrazovanja, potencijalni novonastali problemi ili prednosti reforme, sustav nagrađivanja nastavnika koji zapravo definira vrijednosti nastavničke profesije, materijalne uvjete u kojima se nalazio nastavnički kadar, a iz kojih proizlazi njihova svakodnevica, potrebe, brige i problemi najnaglašeniji u stambenoj politici. Na taj način se dobiva i institucionalna povijest reforme srednjoškolskog

[19] Naziv *šuvarica* kolokvijalan je i neslužben te se kao takav nigdje ne spominje tijekom trajanja reforme. Službeni naziv za obrazovnu reformu u dokumentima su: reforma usmjerenog obrazovanja i srednjoškolska reforma. Reformske promjene definirale su se kao odgojno–obrazovne promjene, reforma školstva, promjene u srednjoškolskom obrazovanju, odgojno–obrazovna reforma i sl.
[20] Eisenhardt 1989, 534.

obrazovanja i školskog sustava u proučavanom periodu, ali i društvena povijest nastavničke struke u izazovnom periodu reformnih promjena koje ujedno utječu na redefiniranje profesije. Budući da je ovim pristupom istraživanje usmjereno na društvene aspekte nastavnika kao strane u reformnome procesu koja prima promjene, a ne ih nužno stvara, ključni proces reforme promatra se iz perspektive „odozdo."[21]

1.3. Izvori o reformi školstva

Istraživanje reforme školstva temelji se na gradivu iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, Arhiva Jugoslavije u Beogradu i Arhiva Republike Slovenije u Ljubljani. Glavna baza za istraživanje teme o reformi i nastavnicima obuhvaća fondove HR–HDA–1413 Prosvjetni savjet Hrvatske (PSH) i HR–HDA–1416 Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Socijalističke Republike Hrvatske (ZPPS SRH).[22] Iz fonda Prosvjetnoga savjeta Hrvatske (PSH) korišteni su uglavnom dokumenti koji se odnose na koncept nastavničke naobrazbe te smjernice o odgoju i obrazovanju nastavnika s obzirom na to da je Prosvjetni savjet Hrvatske ključno tijelo koje je bilo zaduženo za kreiranje obrazovne politike. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Socijalističke Republike Hrvatske (ZPPS SRH) bio je tijelo nadležno za praćenje prosvjetno–pedagoške djelatnosti škola i nastavnika. Kao takav također je sudjelovao u kreiranju obrazovne politike te davao smjernice za izradu koncepta odgoja i obrazovanja nastavnika.

Model upravljanja i donošenja odluka o reformi obrazovanja bio je zadano postavljen i strogo hijerarhijski, čemu su posvećena tri poglavlja. Za istraživanje ciljeva reforme nužni su bili fondovi HR–HDA–1220, CK SKH, serija D–dokumentacija, spis broj 9664; HR–HDA–1220. CK SKH, serija Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH, kutija 34. Posebno važan dokument bio je „Analiza o materijalnom položaju prosvjetnih radnika", materijal pripremljen za 140. sjednicu Izvršnog komiteta Predsjedništva CK SKH. Korišten je i fond HR–HDA–1228. Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, serija D–dokumentacija.[23]

---

[21] Eisenhardt 1989, 533–534. Autorica je razradila tablicu u kojoj prikazuje teorijski proces nastanka studije te navodi razloge prednosti korištenja metode koja istraživačima pruža brojne mogućnosti korištenja komparativnih metoda.

[22] HR–HDA–1413-PSH, više na http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5300 (pristup 3. veljače 2024.); HR–HDA–1416-ZPPS SRH, više na http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5303. (pristup 3. veljače 2024.).

[23] HR–HDA–1228–RK SSRNH, serija D–dokumentacija, više na http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5115 (pristup 3. veljače 2024.).

Za kontekstualizaciju istraživanja korišten je fond HR–HDA–1220, D–dokumentacija, spis strogo povjerljiv 636., koji obuhvaća intervju Josipa Broza Tita u *Vjesniku* s Darom Janeković.[24] Posebno važan za proučavanje moralno–političke podobnost nastavnika bio je fond HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106. u kojem se nalaze *Materijali o infiltriranju nacionalizma u odgoju i obrazovanju*. Za nastavnike na području Zagreba analiziran je fond HR–HDA–1723–Gradski komitet SKH Zagreb, kut. 160, sjednice Predsjedništva, pri čemu je za nastavnu djelatnost posebno značajan Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.[25]

Osim Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, za nadopunu sadržaja o nastavnicima značajna je i Arhivska zbirka Hrvatskoga školskog muzeja, Zagreb (HŠM).[26] Za sustav su, među službenim glasilima najvažniji bili *Prosvjetni vjesnik* (Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu) i *Delegatske informacije (*RSIZ odgoja i usmjerenog obrazovanja). Podatci u njima odnosili su se na objavu općih informacija i zakonskih akata vezanih uz obrazovni sustav; bili su službeni i provjereni te su u tu svrhu objavljivani kako bi bili dostupni institucijama, službenim tijelima, a posredno i nastavnicima.

Neophodni za istraživanje teme o nastavnicima bili su stručni listovi i časopisi. Osim *Školskih novina* nastavnicima su bili dostupni časopisi općeg karaktera, kao što su *Pedagoški rad*, *Život i škola*, *Školski vjesnik*, *Andragogija*, *Usmjereno obrazovanje* i *drugi*.[27] Kako bi se sadržajno upotpunila tema o razdoblju primjene reforme usmjerenoga obrazovanja, korišteni su časopisom *Obrazovanje i rad* (1973.−1983.) u kojem se kronološki i tematski mogu pratiti aktualnosti vezane uz reformu.[28] Nekoliko zanimljivih informacija o nastavnicima i aktualnostima vezanima uz reformu pronađeni su u *Večernjem listu* koji se, za razliku od prethodno navedenih stručnih časopisa ili službenih glasila, svrstava u kategoriju javnog

[24] HR–HDA–1220, D–dokumentacija, spis strogo povjerljiv 636. Titov intervju u *Vjesniku* s Darom Janeković o društveno–političkoj situaciji u Jugoslaviji, objavljen je 8. 10. 1972. Dokument ima ukupno 64 stranice.
[25] HR–HDA–1723–GK–SKH, kut. 160, sjednice Predsjedništva, Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba 6. travnja 1982.
[26] Više na: https://www.hsmuzej.hr/hr/sadrzaj/zbirke/arhivska-zbirka. Posebna podtema je *Zbirka propisa i službenih publikacija u odgoju i obrazovanju* (pristup 3. veljače 2024.).
[27] *Prosvjetni vjesnik* od 1970.—1984.; *Školske novine*; Nastavni planovi i programi za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj, *Delegatske informacije*, 1—9./1974.—1984.; *Časopis za pedagoški rad i prosvjetna pitanja*, od 1946.—1975.; *Škola i život*, 1952.—1981.; *Obrazovanje i rad, časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja* (1973.—1983.); *Roditelji i škola*; *Pedagoški rad* i *Naše teme*.
[28] *Obrazovanje i rad* (1973.–1983.), Časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja, u izdanju Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, Nacionalna sveučilišna knjižnica (NSK).

medija. Informacije preuzete iz njega bile su predstavljene na općoj razini, u obliku vijesti i priopćenja o pojedinim događajima.

Za potrebe istraživanja zatraženi su od Republičkog zavoda za statistiku podatci o prosječnim neto dohodcima radnika u SR Hrvatskoj, koji su korišteni za prikaz materijalnoga položaja i statusa nastavnika te za usporedbu dohotka između privrednih i neprivrednih zanimanja.[29]

Najvažniji dokumenti o ciljevima i zadatcima *Rezolucije X. kongresa* (1974.) i odgojno–obrazovnoj reformi ne bi se mogli obraditi bez Arhiva Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije u Beogradu (CK SKJ) i fonda Saveza komunista Jugoslavije.[30]

Iako reforma nije bila jednoobrazno provedena, SR Hrvatska je ostalim republikama služila kao primjer dobre prakse u implementaciji reforme usmjerenoga obrazovanja. Kako bi se realizirale ideje X. kongresa SKJ, osnovana je Međurepublička i pokrajinska komisija za reformu odgoja i obrazovanja (MKRO). Fond, sačuvan u Arhivu Republike Slovenije, u Ljubljani, iznimno je važan za cjelovit prikaz reforme.[31]

Za potrebe studije slučaja korišten je fond Pedagoškoga obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" u Zagrebu. Posebno je na primjeru osnivanja ovog specijaliziranog obrazovnog centra prikazan postupak osnutka centara te su opisani aspekti svakodnevnoga života i rada nastavnika.

U svrhu istraživanja proučena je sljedeća dokumentacija:

1. **školska dokumentacij**a — izvori vezani uz rad i organizaciju škola, uključujući zapisnike tijela škole, monografije, nastavne planove i programe, pravilnike o pedagoškim mjerama, školske zakone, uredbe i druge propise.

2. **pedagoška dokumentacija** — propisi nadležnih vlasti o prosvjeti i odgoju, spisi prosvjetnih tijela i njihovih organa, dokumenti društvenih organizacija vezanih uz

[29] Tablica o prosječnom neto mjesečnim osobnim dohocima radnika u SR Hrvatskoj**,** Republički zavod za statistiku, Zagreb, Ilica 3.

[30] SR–AJ–507–I–X–K, 33/ 1 – 17., kut. 35, Odbor Predsjedništva PSKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja; SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1 – 115., kut., 36. Kongres, Odbor Predsjedništva PSKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja; fond SR–AJ–114, SSOJ, kut. 60.

[31] SI–AS–2025–RKVITK**,** kut. 284, 285., kut. 50., kut. 279., kut. 281., 282. sjednice MKRO od 1974. do 1983.

prosvjetu i odgoj, dokumentacija škola i ostalih ustanova, osobna dokumentacija nastavnika te referentna pedagoška literatura.

3. nastavnička dokumentacija — izvori vezani uz rad i djelovanje nastavnika, uključujući podatke o stručnom usavršavanju i napredovanju, zaduženjima, nastavnim i izvannastavnim obavezama, kao i materijalnom i socijalnom statusu. Ova se dokumentacija nalazi u fondu Pedagoškoga obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" u Zagrebu, a čuva se u školskom arhivu V. gimnazije, Klaićeva 1.

Korišteni su sljedeći izvori:

- zapisnici Programskog vijeća (1978–1985), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Orgizović"
- zapisnici Radnog zbora (1979–1987), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Ogrizović"
- zapisnici Stambene komisije (1982–1988), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Orgizović"
- zapisnici Nastavničkoga zbora (1968–1973), V. gimnazija „Bogdan Ogrizović"
- zapisnici Stručnoga kolegija (1979–1982), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Ogrizović".

1.4. Teorijska i metodološka polazišta i pregled dosadašnjih istraživanja

U hrvatskoj historiografiji polako se otvaraju teme određenih zanimanja, odnosno profesija, a u istraživanju povijesti školstva prisutni su trendovi socijalne povijesti školstva iz različitih perspektiva.[32] Pritom u istraživanju povijesti školstva prevladava interes za 19. stoljeće, dok je razdoblje 20. stoljeća znatno manje istraženo.

U širem kontekstu tematizacijom razvoja školstva u 19. stoljeću najviše je prikazana briga o školstvu kao dijelu procesa modernizacije društva i stvaranja građanskoga društva. Najčešće se istražuje položaj učitelja s posebnim naglaskom na učiteljice jer je to ujedno i dio ženske povijesti 19. stoljeća. Naime, radi se o jednom od rijetkih prestižnijih zanimanja u kojima su se žene mogle ostvariti, ali opet s brojnim ograničenjima. Hrvatsko školstvo u 19. stoljeću dobro je istražena tema, a svakako je tolika istraživanja omogućilo gradivo koje je

[32] U nastavku teksta koristit ću izraz zanimanje, a ne profesija.

sakupio Antun Cuvaj.[33] Povijest školstva u Hrvatskoj stalno se dopunjava i osvježava kroz neke nove segmente. Tako je primjerice 2015. godine započeo projekt pod nazivom „Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj (18. i 19. stoljeće).“[34] Projekt je financirala Hrvatska zaklada za znanost, a završio je 2018. godine. Projekt donosi zaključke kako su protomodernizacijski i modernizacijski procesi reforme školstva ključni za formiranje školstva kao odgojno–obrazovnog sustava, pa su samim time ključni i za razumijevanje nastanka modernih građanskih društava. Istaknuto je kako istraživanje problematike školstva zahtijeva multidisciplinarni i interdisciplinarni pristup.

Od povjesničara koji su se posvetili znanstvenom istraživanju povijesti školstva 19. stoljeća ističe se Dinko Župan koji je u svojim radovima iz perspektive povjesničara analizirao Mažuranićevu reformu školstva i njezin utjecaj na društvo i razvoj tadašnjega slavonskog pučkog školstva. Školstvo se izdvaja kao gradivno živo tkivo, bitno u oblikovanju društva te presudno za modernizacijske procese.[35] Školstvom i utjecajem na društvo bavi se i povjesničar Ante Bralić. Istraživao je teme razvoja osnovnoga i srednjega školstva u Dalmaciji, od francuske uprave do Prvoga svjetskog rata kroz prizmu utjecaja školstva na proces modernizacije i oblikovanja društva u Dalmaciji.[36] O razvoju modernoga školstva u Habsburškoj Monarhiji i Hrvatskoj piše Vlasta Švoger, prikazuje ga kao „sustav koji je normirala država te kao takvim direktno njime upravlja“.[37] Postoji niz studija koje daju preglede povijesti školstva u specifičnome kraju Hrvatske, obrađujući utjecaj razvoja školstva na razvoj društva i daju preglede razvoja u pojedinom području uz koje su vezani, a temeljeni su uglavnom na analizi zakona, reformi i školskih propisa.[38] Na taj se način povijest školstva spaja s lokalnom poviješću.

Kao što je prethodno istaknuto, najčešće se istražuje položaj učitelja s posebnim naglaskom na učiteljice. U literaturi o učiteljicama i obrazovanju djevojčica najpopularnija je Marija Jambrišak, a onda i Dragojla Jarnević i njezino učiteljevanje te Milka Pogačić, Marija

[33] Cuvaj (ur.), 1913, sv. 1–11. Naziv djela je: *Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*.
[34] Vidi više o projektu https://histedu.isp.hr/o-projektu/ (pristup 3. veljače 2024.). U opisu i ciljevima projekta napisano je kako se ovo istraživanje smatra kao jedan važan korak prema komparativnom i interdisciplinarnom pristupu povijesti školstva te daje važan doprinos u utvrđivanju metodoloških obrazaca u samom istraživanju školstva.
[35] Župan 2002, 277–292.
[36] Bralić 2006, 597–630. Bralić 2010, 535–544.
[37] Švoger 2012, 309–328.
[38] Tomić 2022. Više Župan 2010, 115–136. Prilog sa skupa u zborniku „Donji Miholjac 1057. – 2007.“

Fabković i Jagoda Truhelka.[39] O obrazovanju žena pisali su povjesničari poput Ante Batinića, Tihane Luetić, Sande Žuvele i Ide Ograjšek Gorenjak te pedagog Ivan Dumbović.[40] Osim njihovoga obrazovanja i rada s učenicima, u pravilu se istražuje njihov položaj u struci i društvu, nudeći uz povijest školstva i jedan aspekt ženske povijesti 19. stoljeća.

Između ostalog, moglo bi se kazati kako se istraživanjima u hrvatskoj historiografiji profilirala socijalna povijest važne skupine društva, a to su nastavnici.[41] Važan doprinos u istraživanju povijesti školstva i profesije nastavnika, svakako je i doktorski rad Dunje Modrić–Blivajs *Zagrebački profesori u razdoblju Khuenova režima (1883.–1903.)*.[42] Uz doktorat Dunja Modrić–Blivajs istražuje biografije istaknutih zagrebačkih srednjoškolskih profesora zaslužnih za razvoj Akademije i Sveučilišta.[43] Sustavnije istraživanje o učiteljima i utemeljenju profesije za vrijeme bana Khuena Héderváryja dali su Ivan Peklić i Nevio Šetić.[44]

Profesionalizacija učiteljskoga zvanja s jasno normiranim propisima vidljiva je u monografiji pod naslovom *Učitelji i učiteljice 1849.–2009.* Štefke Batinić i Sonje Gaćine Škalamere.[45] Prilikom obilježavanja 160. obljetnice osnutka prve učiteljske škole u Hrvatskoj i 150. obljetnice izlaska prvoga stručnog pedagoškog časopisa u Hrvatskoj *Napredak* autorice su 2009. godine organizirale istoimenu izložbu u Hrvatskome školskom muzeju u kojoj su prikazale ulogu i značaj učiteljica i učitelja pučkih škola. Zajedno s Anitom Zlomislić, svoj stručni i znanstveni doprinos potvrdile su još jednom monografijom pod nazivom *Hrvatski učiteljski dom*. Monografija je nastala uz istoimenu izložbu 2023. godine.[46] Interdisciplinarni interes istraživanja vezan uz povijest pedagogije u svojoj doktorskoj disertaciji „Povijesni razvoj i recepcija reformne pedagogije u Hrvatskoj" donosi Štefka Batinić, 2014.[47] Autorica istraživanjem daje povijesni pregled razvoja školstva u Hrvatskoj od kraja 19. stoljeća do

[39] Žuvela 2010. "Početci hrvatskog feminizma: Marija Jambrišak i Milka Pogačić". Više Batinić 2008, 197–215., Batinić 2023, 221–230.
[40] Ograjšek Gorenjak 2006, 147–176. Više Batinić 2022, 55–75. Luetić 2024, 167-182. Dumbović 1979.
[41] Za prosvjetne radnike se s tzv. Šuvarovom reformom u terminologiju uvodi univerzalni naziv nastavnici, a učitelji i učiteljice najčešće su vezani za niže razrede osnovne škole (danas razredna nastava).
[42] Modrić–Blivajs 2007, 209–220. Autorica na klasičan način opisuje normiranje školskog sustava kroz zakonsku regulativu i ususstavljivanje osnovnog obrazovanja.
[43] Modrić–Blivajs 2015, 239-263.
[44] Peklić 2007, 36–45. O profesiji piše i Šetić 2012, 529–546.
[45] Batinić i Gaćina Škalamera 2009.
[46] Batinić, Gaćina Škalamera i Zlomislić 2023. Više o projektu https://histedu.isp.hr/o-projektu/ (pristup 3. veljače 2024.).
[47] Batinić 2014.

početka Drugog svjetskog rata, istaknuta je važna uloga učitelja koji su pronosili ideje reformne pedagogije i na taj način utjecali na promjene unutar školskog sustava.

U istraživanjima je nešto manje zastupljena, ali je ipak u posljednje vrijeme aktualna tema koja ide iz perspektive učenika te dijelom pokriva područje socijalne povijesti školstva. U sklopu već spomenutoga projekta „Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj (18. i 19. stoljeće)" organizirana je izložba pod nazivom *Biti učenik u Hrvatskoj u 19. stoljeću* autora Dinka Župana, kojom se prikazuju socijalni i antropološki aspekti školstva (spolni, vjerski, intelektualni, standard učenička, disciplina, učeničke bolesti, slobodno vrijeme učenika, dostupnost školstva i ostalo).[48]

Pritom je zanimljivo da su ovakva istraživanja u hrvatskoj historiografiji prvo bila posvećena više istraživanju obrazovanja djevojčica i djevojaka, što se opet može povezati sa specifičnostima razvoja ženske povijesti, dok su dječaci bili shvaćeni kao dio općenitoga sustava školovanja. U tome je prednjačio već spominjani Dinko Župan. Riječ je o monografiji *Mentalni korzet–spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868.–1918.)* iz 2013. godine, a koja je proizašla iz njegove disertacije.[49] Župan prati obrazovnu politiku namijenjenu školovanju djevojaka, a na taj način piše i o njihovu položaju u društvu i društvenim očekivanjima u Banskoj Hrvatskoj druge polovice 19. stoljeća. Osim toga, istražuje i disciplíniranje unutar školskoga sustava, kao i (neravnopravni) položaj učitelja i učiteljica. Dubravka Zima, kroatistica i spisateljica, objavila je 2022. monografiju *Djevojka u gradu: djevojaštvo u 19. stoljeću*.[50] Knjiga je interdisciplinarnoga karaktera i u određenim dijelovima govori i o obrazovanju djevojaka u 19. stoljeću.

Stoga je knjiga Zvjezdane Sikirić–Assouline i Melite Vukine *Hrvatsko pučko školstvo 19. stoljeća i Zagrebačka Sramotna knjiga* iz 2024. godine određena novost u hrvatskoj historiografiji o povijesti školstva jer se bavi obrazovanjem dječaka, a kroz prizmu disciplíniranja zapravo govori o odrastanju dječaka, njihovu shvaćanju škole, discipline i učenja. Tako predstavlja još jedan doprinos socijalnoj povijesti školstva koja se pokušava rekonstruirati iz učeničke

[48] Više o projektu https://histedu.isp.hr/izlozba/ (pristup 3. veljače 2024.).
[49] Župan 2008. Autor obrađuje u svojim radovima u nekom od krajeva Hrvatske. Njegovi radovi su s naslovima poput: „Više djevojačke škole u Požegi, Đakovu i Osijeku", „Školstvo u Donjem Miholjcu od 1805. do 1918." i dr. Autor poseban naglasak stavlja na socijalni, vjerski i jezični sastav.
[50] Zima 2022.

perspektive. U uvodnome dijelu knjige detaljno se pojašnjava odnos historiografije i školstva te razlažu osnovni pojmovi i zakonodavni okvir.[51]

Izdvojeni primjeri pokazuju slojevitost istraženosti povijesti hrvatskog školstva u 19. stoljeću, a gdje se istovremeno izdvojene fenomene promatra kroz obrazovne, socijalne i zakonodavne procese, što konceptualno može poslužiti kao uzor za istu vrstu ili model istraživanja povijesti školstva u 20. stoljeću prilagođen, naravno, društvenim i političkim fenomenima 20. stoljeća.

Nažalost, ne postoje direktna novija hrvatska historiografska istraživanja vezana uz temu reforma školstva, niti za povijest zanimanja srednjoškolskih nastavnika 20. stoljeća, pa stoga nisu ni metodološki razrađena. Neobjašnjivo je zašto socijalna (ili društvena) povijest jedne važne skupine društva, a to su nastavnici, nije privlačila istraživače 20. stoljeća.[52] U 2014. godini organiziran je znanstveni skup pod nazivom „Hrvatsko školstvo u 20 stoljeću."[53] Ako se proanalizira program skupa, on kronološki pokriva 20. stoljeće, ali niti jedna tema nije vezana uz reformu školstva, nastavnike, obrazovnu politiku. Dva izlaganja pokrivaju razdoblje od Drugoga svjetskog rata do kraja 80–ih, a to je predavanje Snježane Koren „Politike nastave povijesti u 20. stoljeću: mijene i kontinuiteti" i Tatjane Šarić „Komunistička vlast, Sveučilište i studenti u NRH 1945–1953."

Zanimljivo je da se unatoč općem nedostatku istraživanja o školstvu 20. stoljeća ipak profiliralo jedno tematsko područje obrazovne politike i to prvenstveno kroz politiku udžbenika. Tematski najbliže ovoj problematici jest doktorska disertacija Snježane Koren, „Politika povijesti i sjećanja: primjer nastave povijesti u općeobrazovnim školama u Hrvatskoj (1945.–1960.)"[54] U svojem radu autorica analizira obrazovnu politiku kroz sadržaje i funkciju školskih udžbenika. Sličan pristup ima i Rona Bušljeta Kardum, u disertaciji „Recepcija didaktičko–metodičkih inovacija u hrvatskim gimnazijskim udžbenicima povijesti od 2003. do 2008. godine".[55] Autorica istražuje suvremene aspekte obrazovne politike kroz udžbeničku praksu.

---

[51] Sikirić–Assouline i Vukina 2024.
[52] Žilić 2016. Iako istraživanje nije nastalo iz perspektive povjesničara, korisno je za kontekstualizaciju.
[53] Više o znanstvenom skupu https://www.matica.hr/zbivanja/znanstveni-skup-hrvatsko-skolstvo-u-20-stoljecu-1288/ (pristup 12. veljače 2024.).
[54] Koren 2011. Snježana Koren je potom objavila istraživanja iz disertacije i u obliku knjige: *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945–1960): Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija* (Srednja Europa, 2012.).
[55] Bušljeta 2013.

Ovakav tematski okvir ukazuje na specifičnost proučavanja školstva u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Obrazovna se politika najčešće promatra posredno kroz udžbenike i nastavne sadržaje. Hrvatski povjesničari zaustavljali su se na razdoblju do početka 1970–ih godina pokazujući ograničen interes za obrazovnu politiku, društveni položaj nastavnika ili socijalnu povijest školstva iz perspektive učenika i nastavnika u sklopu velike reforme školstva koja je uslijedila.

Znanstveni, interdisciplinarni interes za temu reforme školstva u drugoj polovici 20. stoljeća, ipak postoje. Interes za obrazovne reforme u mnogim se zemljama svijeta u svjetskoj javnosti javio već početkom 80–ih godina 20. stoljeća. U to se vrijeme i u Sjedinjenim Američkim Državama javlja pojačano zanimanje za usporedbu nacionalnih obrazovnih sustava. Američki istraživač Peter John Georgeoff, baveći se obrazovanjem diljem svijeta, 1982. objavio je knjigu pod naslovom *The educational system of Yugoslavia*.[56] U knjizi se opisuju sve razine obrazovanja u SFRJ. Posebno se obrađuje usmjereno obrazovanje, obrazovanje nastavnika i vojno obrazovanje.[57] Autor sustavno prikazuje sve razine obrazovanja, od predškolskoga do visokoga obrazovanja. Istaknuto je kako se predškolsko obrazovanje sastoji od nekoliko razina, uključujući jaslice, domove i dječje vrtiće. Opisano je kako srednjoškolsko obrazovanje nije bilo obavezno, a dijelilo se na gimnazije, umjetničke škole, tehničke škole, učiteljske, vojne, trgovačke i ostale strukovne škole. Više škole nudile su specijalizirane programe koji su bili na razini sveučilišnih, dok su vojne akademije imale status sveučilišnih institucija. Navodi i postojanje radničkih te narodnih sveučilišta. Autor ističe kako je u Jugoslaviji postojalo osam razina strukovnog obrazovanja i pet glavnih vrsta programa za obrazovanje nastavnika. Također ističe kako su se i velike promjene dogodile u sadržajima nastavnih planova i programa za sve obrazovne razine te da je došlo do decentralizirane strukture obrazovanja. Međutim, zaključuje kako je uvođenje reformskih promjena bilo neujednačeno u republikama i pokrajinama.

Suvremeni i novi znanstveni doprinos istraživanjima obrazovne politike i reforme obrazovanja na prostoru Jugoslavije dala je Jana Baćević.[58] Relativno novo antropološko istraživanje o reformi usmjerenoga obrazovanja Baćević iznosi u svojem radu „Pogled unazad: Antropološka analiza uvođenja usmerenog obrazovanja u SFRJ".[59] Članak je analiza uvođenja

[56] Georgeoff 1982.
[57] Georgeoff 1982, 54–100.
[58] Jana Baćević, sociologinja iz Srbije, bogate znanstvene biografije. Djeluje i radi kao izvanredna profesorica na Durhamu University u Velikoj Britaniji. U fokusu njezinoga znanstvenog rada su sociološka i antropološka istraživanja vezana uz obrazovne politike, filozofiju odgoja i obrazovanja, antropologiju odgoja i obrazovanja i sl.
[59] Baćević 2006, 104–126, sv. 1.

usmjerenoga obrazovanja u SFRJ, objavljena 2006. godine. Naslov autorice iznosi i njezin specifičan pristup u kojem odgojno–obrazovnu reformu u SFRJ promatra iz perspektive antropologije obrazovanja. Na uvođenje sistema srednjega usmjerenog obrazovanja i tadašnju obrazovnu politiku gleda isključivo kao proizvod specifičnog društvenog, kulturnog i političkog konteksta.[60]

Odjel za pedagogiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mariboru 2020. inicirao je projektnu suradnju na području komparativne pedagogije i povijesti pedagoških ideja i obrazovanja u državama bivše Jugoslavije.[61] Formirao se tim znanstvenika iz zemalja bivše Jugoslavije (bez Kosova). Rezultat suradnje znanstvena je monografija pod nazivom *Razvoj i aktualne tendencije pedagogije i školstva na području nekadašnje Jugoslavije*.[62] Monografija donosi vrijedne analize s tri tematska područja: 1) Razvoj obrazovanja učitelja u bivšoj Jugoslaviji, 2) Školstvo i pedagogija u bivšoj Jugoslaviji za vrijeme socijalizma i 3) Pedagogija u bivšoj Jugoslaviji između prošlosti i sadašnjosti.[63] Iz Hrvatske su sudjelovali i svoj doprinos dali zajedničkim člankom Igor Radeka i Štefka Batinić „Pedagogija i školstvo u Hrvatskoj od završetka Drugoga svjetskog rata do kraja 1950–ih".[64] U radu se prikazuje razvoj socijalističke pedagogije u SR Hrvatskoj i normiranje školskoga sustava kroz zakonsku regulativu.

U istom projektu sudjeluje i Zdenko Medveš koji je napisao za monografiju opsežan prikaz reforme usmjerenoga obrazovanja u Sloveniji, pod nazivom „Socijalistička pedagogija uhvaćena u mit o pravednosti jedinstvene škole i kulturnu hegemoniju."[65] Medveš piše na temelju uvida u arhivsko gradivo Arhiva u Ljubljani te opisuje koncept jednopartijskoga donošenja odluka, ali i detaljno objašnjava Slovensko protivljenje reformi usmjerenoga obrazovanja i ukidanju gimnazija.

Naposljetku je svakako potrebno istaknuti relevantna djela koja se bave poviješću pedagogije te pružaju sustavne preglede njihova razvoja. Među temeljnim djelima s područja pedagogije ističu se knjige Dragutina Frankovića *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* i Mate

[60] Baćević 2014.
[61] Više o projektu https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=75837&lang=eng (pristup 3. veljače 2024.).
[62] Protner (ur.) 2020.
[63] Protner (ur.) 2020, 2–3. U sažetku su pojašnjena i navedena tri obrađena tematska područja te je u uvodu pojašnjeno kako je ova monografija zapravo nastala od tekstova različitih autora koji su već objavljivani u različitim časopisima, a sada su objedinjeni u koricama ove monografije.
[64] Radeka i Batinić 2020, 107–130. Rad daje pregled literature i postojećih monografija, ne temelji se na analizi arhivskog gradiva već daje postojeće poznate prikaze.
[65] Medveš 2020, 61–106.

Zaninovića *Opća povijest pedagogije*.[66] Niz važnih publikacija nadopunjuje relativno nova monografiju Emerika Munjize i Snježane Dubovicki *Povijesni pregled vođenja i upravljanja u hrvatskom školstvu i školama*.[67]

Istraživanja o nastavnicima kao zanimanju, položaju, zapravo društvena povijest nastavnika tijekom 20. stoljeća, kod nas ostaje nedorečena. Proučavanje školstva 20. stoljeća nije ususstavljeno i zaokruženo kao proučavanje školstva u 19. stoljeću te zato još uvijek ne daje sustavnu sliku razvoja školstva u Hrvatskoj u 20. stoljeća, ali ostavlja prostora za dublja istraživanja. Osim ovakvoga proučavanja i istraživanja o profesiji i socijalnome položaju nastavnika unutar školskoga sustava, najbliže se navedeno može proučavati kroz djelovanje strukovnih udruga i institucija, poput Hrvatskoga pedagoško–književnog zbora.[68] Tu se otvara veliko područje proučavanja iz hrvatske povijesti kroz brojne vidike: političke, institucionalne, intelektualne, društvene, povijest djetinjstva i mladih, povijest struke i slično.

2. Uporišta za odgojno–obrazovne promjene od 1965. do 1974. godine

U poglavlju će se iznijeti kratki prikaz odabranoga desetogodišnjeg razdoblja te se razraditi društveno–politički kontekst koji je bitan za promjene odgojno–obrazovnog sustava.[69] Okosnica za razumijevanje nastalih društvenih promjena zakonska su uporišta, poput Zakona o gimnazijama (1965.), Zakona o financiranju obrazovanja (1970.) i Zakona o srednjem obrazovanju (1971.). U političkom smislu važan događaj bila je XII. sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CKSKH) 1970. godine o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima Saveza komunista Hrvatske (SKH). Poglavlje se sastoji od pet međusobno povezanih potpoglavlja. U cijelom će se poglavlju prikazati kontekst političkih i društvenih promjena do sredine 1970–ih godina. Nakon sloma Hrvatskoga proljeća donosi se *Ustav SFRJ* 1974. godine, a općepoznato je kako hrvatski odgojno–obrazovni sustav tih godina doživljava korjenitu reformu.[70]

[66] Franković 1958.
[67] Munjiza i Dubovicki 2022.
[68] Šetić 2011, 353–372.
[69] Napomena o pojmovima: Često koristim „jezik dokumenata“, poput pojmova privreda, svijet rada, sistem, nastavnička naobrazba, sistem nastavničke naobrazbe i sl.
[70] Mencinger 1989, 17-35. U radu autor razmatra promjene Ustava 1974. koje se odnose na „jačanje jedinstvenosti“ jugoslavenskoga tržišta i oduzimanje monopolskog dohotka.“

2.1. Privredna i društvena reforma i utjecaj na školstvo

U Hrvatskoj postoji kontinuitet obrazovnih promjena koje se ujedno smatraju i glavnim društvenim promjenama.[71] Sve promjene koje su se događale u društvenome, političkome i ekonomskome području neposredno su imale velik utjecaj i na promjene u području odgoja i obrazovanja.[72] Promjene na društvenome, političkome i ekonomskome području daju smjer i utječu na oblikovanje obrazovne politike. Uvidom u arhivske izvore i literaturu, odgojno–obrazovne promjene trajale su desetljećima.[73] Šezdesete i sedamdesete godine 20. stoljeća u znaku su odgojno–obrazovnih zahtjeva s jedinim ciljem, a to je izgradnja društva kroz stasanje socijalizma.[74]

U ovome potpoglavlju naglasak je stavljen na šezdesete i sedamdesete godine dvadesetoga stoljeća, što je kronološki gledano najbitnije razdoblje za razumijevanje problematike ovoga rada. Radi boljeg razumijevanja konteksta važno je istaknuti bitnu činjenicu koja se ističe kao dominanta, a to je da se promjene u obrazovanju mogu pratiti kroz konstantu socijalističkoga samoupravljanja.[75] U stvarnome smislu sustavne mjere i aktivnosti provođenja reforme školstva počele su još od 1954./55. godine, kada je Savezna narodna skupština imenovala posebnu *Komisiju Odbora za prosvjetu i kulturu,* nadležnu za odgojno–obrazovna pitanja. U kontekstu stvarnih odgojno–obrazovnih promjena 1958. godine donesen je Opći zakon o školstvu, a 1965. donesena je Rezolucija o načelima izgradnje stručnog obrazovanja te Zakon o visokoškolskom obrazovanju.[76] U arhivskim izvorima navedeni se dokumenti smatraju glavnim faktorima koji su uvjetovali prve stvarne promjene i postupnu reformu školstva.

U SR Hrvatskoj i Jugoslaviji tijekom 60–ih godina brojne društvene i političke promjene proizašle su iz *Ustava SFRJ* (1963.).[77] Najvažnije je istaknuti kako se od tada jasno definira nastavak procesa razvoja samoupravljanja, a glavni mu je cilj bila privredna reforma kao

[71] Strugar 2023, 25-25. Autor daje sažeti prikaz obrazovnih promjena kroz nekoliko etape te obrazlaže svrhu reformskih zahvata u školstvu.
[72] Vukasović 2002, 73. Autor pojmovno objašnjava „izobrazbu" u 20. stoljeću te se osvrće na razdoblje 60-ih godina pozivajući se na svoju disertaciju pod naslovom „Utjecaj suvremene tehnike na koncepciju općeg obrazovanja (1964).
[73] Anić i Brković 2020, 3–4.
[74] Podrebac 1985, 9.
[75] Potkonjak 1989, 46. Više Podrebac 1985, 57.
[76] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 59. Naslov materijala je *O reformi obrazovanja u SR Hrvatskoj–faktori koji su uvjetovali reformu obrazovanja i odgoja.*
[77] Mihaljević 2016, 334–335. Autor rekonstruira društveno–političke promjene u relaciji komunizam–čovjek. U poglavlju „Zaključno o pojedincu i vlasti u praksi" objašnjava promjene u pogledu socijalne politike, socijalnih prava sa specifičnostima samoupravnog socijalizma u odnosu na život pojedinca.

preduvjet za opći napredak i razvoj. Velik dio nastalih promjena 60–ih godina u državi upravo je i bio povezan s uvođenjem privredne reforme kao osnovnoga preduvjeta za jačanje samoupravnoga socijalizma na svim razinama.[78] Tako je, između ostaloga, 1963. godine samoupravljanje ozakonjeno u zdravstvu i školstvu.[79] Novonastale promjene vrlo su važne za obrazovanje jer je s tim promjenama uveden novi način financiranja odgoja i obrazovanja. Cilj svih reformskih pothvata 60–ih bio je decentralizacijom omogućiti veću ulogu poduzeća, općina i republika, što se odražava i na materijalni položaj školstva većim ulaganjima u njegov razvoj, posebno onog srednjoškolskoga.[80]

Osim promjena u financiranju školstva, značajne promjene dogodile su se i u upravljačkoj strukturi obrazovnoga sustava. Te su promjene započele već sredinom pedesetih godina, a nastavile su se početkom šezdesetih. U lipnju 1961. osnovani su odvojeni republički savjeti.[81] Nazivi novoosnovanih savjeta su: Savjet za prosvjetu, Savjet za kulturu, Savjet za naučni rad, Savjet za narodno zdravlje, Savjet za socijalnu zaštitu.[82] Savjeti su odvojeni po djelokrugu svojih poslova. Prosvjetni savjet Hrvatske bio je nadležan za školstvo, a njegova je zadaća bila rješavati odgojno–obrazovne probleme te razvijati sve razine sustava s ciljem sustavne izgradnje socijalističkih društvenih odnosa.[83]

Jedan od ključnih čimbenika za razumijevanje obrazovnih promjena bio je problem financiranja školstva i razina državnih ulaganja u odgojno–obrazovni sustav, što jasno pokazuje smjer obrazovne politike. Obrazovna politika i društveno–ekonomska reforma,

[78] Radelić 2006. Autor navodi kako se državno planiranje u ekonomiji napušta 1962., a od 1963. do 1965. pripremana je gospodarska i društvena reforma indikativnih obilježja. Samoupravljanje je uvedeno u zdravstvu i školstvu. Reformom se omogućava veća uloga poduzeća općina republika, a temeljni cilj je poštivanje ekonomskih kategorija i jače uključivanje u svjetsku ekonomiju. Bio je to najozbiljniji pokušaj korijenite reforme jugoslavenskog gospodarstva. Uvodio se kapitalistički način poslovanja, ali bez privatnog vlasništva.

[79] Vidi Ustav SFRJ 1963., članak 56. (pristup 4. srpnja 2024.).

[80] Veselica, Đodan i Trbović 1969, 54–55.

[81] Heđbeli i Mokrović 2015, 212. Bitno za istaknuti je kako su još d 1953. godine postojali savjeti koji su obavljali poslove društvenoga upravljanja od općega interesa u području prosvjete, znanosti i kulture, narodnoga zdravlja i socijalne zaštite te se za obavljanje upravnih poslova iz nadležnosti republičkih organa u tim područjima osnivaju savjeti. Tada su se nazivali: Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu, Savjet za narodno zdravlje i socijalnu politiku.

[82] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 1970. O reformi u zdravstvu će se govoriti i provoditi mjere na sjednici "Izvršnog komiteta CK SKH Hrvatske koji je razmatrao 5. svibnja 1970. na sjednici ostvarivanje zaključaka VIII. plenarne sjednice CK SKH o provođenju reforme u zdravstvu i zdravstvenom osiguranju, zaključci rasprave se nalaze u dokumentu pod nazivom „O provođenju reforme u zdravstvu i zdravstvenom osiguranju", 22–23.

[83] Podrebac 1985, 9–17.

proizlazile su iz zahtjeva za promjenama započetim u srednjem obrazovanju još početkom 1960–ih godina.[84]

S privrednom i društvenom reformom na području srednjega, višega i visokoga obrazovanja događaju se konkretne promjene, u smislu porasta broja škola i fakulteta, učenika i studenata, nastavnika i profesora. Zanimljivo je istaknuti kako su se još u razdoblju školskih godina 1959./60. do 1965./66. događale važne promjene u strukturi nastavnoga kadra po spolu, posebno u visokome obrazovanju. Tako je, primjerice, na Zagrebačkome Sveučilištu zabilježen porast broja žena–nastavnika, postotak je s 5,19 % povećan na oko 12 %, a posebno su izdvojene žene u suradničkom kadru, i to čak 26–28 %.[85]

Postupno se stvaraju novi društveno–ekonomski odnosi na osnovama samoupravljanja i dohotka ostvarenog samoupravnoga socijalizma, što se odražava na život i standard.[86] Specifičnosti samoupravnoga socijalizma izravno su se odražavale na svakodnevni život pojedinca.[87] Presudni nositelj politike odgoja i obrazovanja bio je *čovjek–radnik*, ideal tadašnjega odgoja. Takav *čovjek–radnik* prisutan je i važan u organizaciji udruženoga rada, neposredno ili kroz tzv. *delegatski sistem* u samoupravnim interesnim zajednicama te u svim drugim oblicima samoupravnoga organiziranja.[88] U širem smislu novi društveno–ekonomski odnosi bili su konkretna podloga za stvaranje tadašnjeg tzv. jedinstvenog školskog sistema, kao i njegovo integriranje u jedinstven proces društvenoga proizvodnog rada.[89]

Ovako postavljeni novi društveno–ekonomski odnosi kolektivno su uključivali sve građane, sve radne ljude i proizvođače. U tom kontekstu sveobuhvatnosti, nužne se promjene reflektiraju i na odgojno–obrazovni sustav i sve njegove sudionike, na nastavnike, učenike, studente i sve radnike u području odgoja i obrazovanja.[90] Obrazovanje se tretiralo kao glavni faktor općeg razvoja. Konceptualno, u takvom zamišljenom procesu škole, fakulteti i druge odgojno–obrazovne ustanove trebale su postati samostalne samoupravne radne organizacije,

[84] Bilandžić 1978, 237. Autor u podnaslovu Promjene u privrednom sistemu 1958. godine piše o promjenama u privredi koje su nastale novim Zakonom o radnim odnosima što je značajno promijenilo samostalnost kolektiva u reguliranju međusobnih odnosa. Radnici tako „(…) ostvaruju svoje ustavno pravo na samoupravljanje preko organa samoupravljanja odlučuju o svojim međusobnim odnosima koji proizlaze iz zajedničkog rada u privrednoj organizaciji (…)."

[85] Jurković 1973, 7. Podaci o broju zaposlenih žena u srednjem obrazovanju i školskim centrima detaljnije su prikazani u ovoj disertaciji, poglavlje 4. 1., 78.

[86] Bilandžić 1978, 394.

[87] Mihaljević 2016, 334–335.

[88] Bilandžić 1978, 407–408.

[89] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, 2. Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970. Nacrt zaključaka CK SKH o daljnjim zadacima Saveza komunista Hrvatske u provođenju reforme obrazovanja.

[90] Rendulić 1966, 3–12.

koje svoj razvoj zasnivaju na: „(…) tzv. dugoročnim ugovorima, jasnim ekonomskim odnosima, i na često spominjanim principima dohotka i raspodjele prema rezultatima rada (…).“[91]

Odnos države prema pojedincu i ulaganje u školstvo temelji su obrazovne politike. Do 1960. školstvo se financiralo administrativnim putem direktno iz budžeta odgovarajućih društveno–političkih zajednica. Međutim, takav način financiranja smatrao se kočnicom razvoja odgoja i obrazovanja te prema tadašnjim kritikama sustav kao takav nije bio u skladu sa sve većim potrebama privrede i društva.[92] Na temelju odredbi Zakona o budžetima i financiranju samostalnih ustanova donesenog potkraj 1959. a koji je stupio na snagu 1. siječnja 1960. godine došlo je do promjena u financiranju školstva. Osnovani su tzv. *fondovi za školstvo* kao obvezni društveni fondovi s ciljem financiranja školstva. Fondove su morale imati sve društveno–političke zajednice, osim kotareva.[93] Svaki od ovih fondova financirao je školstvo iz svoje zakonom propisane nadležnosti. Tako su općinski fondovi za školstvo financirali osnovnu djelatnost svih škola osim visokih škola, koje su se financirale iz republičkog fonda. Osim toga iz Republičkoga fonda za školstvo davale su se pomoći općinskim fondovima za školstvo. Postojao je još i Savezni fond za školstvo koji je služio uglavnom za davanje pomoći republičkim fondovima s namjenom za razvoj škola i za obrazovanje stručnih kadrova u nerazvijenim područjima.[94] Statistički podaci iz 1967. godine pokazuju da je na poslovima koji su zahtijevali VSS bilo tek 68 % zaposlenih s odgovarajućom kvalifikacijom, dok je 32 % radilo s nižom razinom obrazovanja. Slično tome, na radnim mjestima kvalificiranih (KV) radnika udio stvarno kvalificiranih iznosio je 63 %, a 37 % radnika imalo je niže kvalifikacije, među kojima se nalazio značajan udio nekvalificiranih (NK) radnika. [95]

Krajem 60–ih godina napisane su relevantne studije o financiranju i planskom razvoju obrazovanja te su u njima iznesene svojevrsne dileme o financiranju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj.[96] U tim se analizama o problemu financiranja odgoja i obrazovanja poseban

[91] Šuvar 1977, 29–31.
[92] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970. Nacrt zaključaka CK SKH o daljnjim zadacima Saveza komunista Hrvatske u provođenju reforme obrazovanja, 3.
[93] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970, 3–4.
[94] Rendulić 1966, 13.
[95] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, Zagreb 19. rujan 1975., u potpisu slanja je Zlatko Jurković, direktor Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja, a materijale je pripremio mr. sc. Mato Jergović, *Jedinstvena kvalifikacijska ljestvica novog sistema obrazovanja*, 3.
[96] HDA–1413–PSH, kut.19, spis br. 264/1–1975. Nedeljko Rendulić, diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 1950., na kojem je 1962. magistrirao iz ekonomskih znanosti, te je 1968. doktorirao na području ekonomske politike. Zanimljivo je istaknuti kako se ime Nedjeljka Rendulića spominje u

naglasak stavlja na teritorijalnu podjelu SR Hrvatske na makroregije i regije. Predloženo je kako bi se Zakonom o financiranju obrazovanja (1970.) trebale formirati prema takvoj teritorijalnoj podjeli i tri vrste: „(…) teritorijalnih zajednica obrazovanja, i to prema obrazovnim razinama osnovno školstvo, srednje i više školstvo i visoko školstvo (…).“[97] Općine bi financirale osnovno školstvo, regije srednje i više školstvo, a visoko školstvo bi se financiralo iz Republičkog fonda iz kojega bi se davala još i dopunska sredstva pojedinim općinskim, odnosno regionalnim zajednicama obrazovanja.[98] Ovakav koncept bit će u većoj mjeri i primijenjen s donošenjem novoga Zakona o financiranju obrazovanja.

Osim rasprava o financiranju, dokumenti CK SKH donose široko postavljene teze o financiranju i organizaciji obrazovnoga sustava. Posebna se pažnja u njima posvećuje izgradnji samoupravnih odnosa u školama, počevši od osnovnih jedinica udruženog rada: razreda, godišta, odjela, radnih grupa, pa do samoupravnih integracija na razini obrazovnih ustanova i sveučilišnih zajednica.[99] Smatralo se kako obrazovanje utječe na podizanje socijalističke svijesti radnih ljudi, podiže njihovu kulturnu razinu te ih osposobljava za aktivno sudjelovanje u samoupravljanju. Financiranje obrazovanja, posebice usmjerenoga obrazovanja usko je povezano s konceptom udruženoga rada, prema kojemu radni ljudi odlučuju o usmjerenom obrazovanju kao sastavnome dijelu politike razvoja radne organizacije.[100] U tome kontekstu izdvajanje za obrazovanje postalo je dio dohotka i razvoja radne organizacije.

Konkretni zahtjevi za promjenama u odgoju i obrazovanju formulirani su u nekoliko važnih dokumenata: Zaključcima VIII. kongresa SKJ 1964., Zakonu o ustanovama, Odlukama Savezne skupštine o privrednoj i društvenoj reformi i Općim zakonom o financijskim sredstvima za obrazovanje i odgoj.[101] U inicijativi odgojno–obrazovne preobrazbe, osim Prosvjetnoga savjeta, sudjelovale su i društveno–političke organizacije, Sindikat radnika u

arhivskim dokumentima CK SKH 1975. godine, kada je bio voditelj studija „Općenarodne obrane“ na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu. Rendulić je kao voditelj studija dao prijedlog Prosvjetnom savjetu SR Hrvatske, u kojem se nastavnici srednjih škola mogu nakon diplomiranja dodatno osposobljavati te izvoditi nastavu iz dva tada ključna školska predmeta: Obrana i zaštita i Osnove marksizma i teorija i praksa samoupravnog socijalizma.

[97] Rendulić 1966, 13.

[98] Rendulić 1966, 13–14.

[99] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970., Nacrt zaključaka CK SKH o daljnjim zadacima Saveza komunista Hrvatske u provođenju reforme obrazovanja, 2–3.

[100] Rendulić 1966, 14.

[101] Ogrizović 1977, 197–198.

odgoju, obrazovanju znanosti i kulturi SR Hrvatske, Vijeće kulturno–prosvjetnih saveza, republički savezi radničkih i narodnih sveučilišta i sl.[102]

Privrednom i društvenom reformom 1965. godine započela je reforma društveno–ekonomskih odnosa na području odgoja i obrazovanja.[103] Prema tadašnjem stavu Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), stanje u obrazovnome sustavu nije bilo zadovoljavajuće. Oštro se kritiziralo dotadašnje *dualističko obrazovanje,* koje se tumačilo postojanjem strukovnih škola i „elitnih škola–gimnazija."[104] Kritike su se odnosile na sve razine obrazovanja, na nedovoljnu usklađenost s potrebama privrednih i društvenih djelatnosti. Osim toga, kritiziralo se neplansko izgrađivanje školske mreže i nedovoljna vertikalna i horizontalna povezanost pojedinih stupnjeva obrazovanja. Uloga Saveza komunista kao najznačajnije društveno–političke organizacije bila je s neupitnim vodećim mjestom u političkom sustavu. Imperativ Saveza komunista Hrvatske (SKH) bila je izgradnja socijalističkih vrijednosti uz pomoć odgojno–obrazovnoga sustava. Članovi SKH na svojim su sjednicama razmatrali ključna društveno politička pitanja. U tome je kontekstu, nakon privredne reforme, reforma školstva dobila status zasebne teme, budući da se isticala potreba za tješnjim povezivanjem obrazovnoga sustava i privrednoga razvoja. Među najznačajnije rasprave u organima Saveza komunista o reformi školstva, iz toga se vremena izdvajaju:

- IV. sjednica CK SKH 26. i 27. travnja 1966. godine
- zajednička sjednica Predsjedništva i Izvršnog komiteta CK SKH 23. prosinca 1966. godine
- proširena sjednica Izvršnog komiteta CK SKH 19. svibnja 1967. godine

[102] Obad 2018, 1–3. Radničko sveučilište danas je Pučko otvoreno učilište. Nekoć je nazivano rasadnikom prosvjetnoga rada i obrazovanja odraslih. Godine 1962. Narodno sveučilište preimenovano je u Radničko sveučilište „Moša Pijade." Zadatak je Radničkoga sveučilišta „Moša Pijade" pomagati radnim organizacijama iz privrede u osposobljavanju radnika. Radnici se osposobljavaju za određena zanimanja prema „društveno priznatim" programima kojima se stječe stupanj stručnoga obrazovanja kvalificiranoga (KV) i visokokvalificiranoga (VKV) radnika.

[103] Horvat 1983, 173–175. Jedan od najuglednijih jugoslavenskih ekonomista onog vremena Branko Horvat, 1983. godine piše kritički o društveno–ekonomskoj reformi kao o loše pripremljenoj: „(…) 1965. godine dolazi do promjene. U nastojanju da se ubrza ekonomska i politička decentralizacija, provedena je loše pripremljena reforma. Ona je potakla izuzetno složen društveni (…)." Ističe kako obrazovanje: „(…) svima postaje pristupačno, a prepreke između društvenih slojeva se uklanjaju; kao rezultat, povećava se mobilnost preko novih zanimanja (…)."

[104] Šuvar 1977, 30.

- rad Komisije VI. kongresa SKH za društveno–ekonomske i idejno–politička pitanja u oblasti obrazovanja, nauka, kulture, zdravstva i socijalne politike
- proširene sjednice Izvršnog komiteta CK SKH 6. siječnja 1969. godine
- prva sjednica Konferencije SKH od 20 do 22. prosinca 1969. godine.[105]

Na IV. sjednici CK SKH iz travnja 1966. godine doneseni su posebni zaključci o aktualnim društveno–ekonomskim i idejno–političkim problemima na području odgoja i obrazovanja, koji po svojemu sadržaju definiraju stavove o izgrađivanju novih samoupravnih društveno ekonomskih odnosa. Stoga je ta sjenica i bila najvažnija jer je zacrtala smjer buduće odgojno–obrazovne politike. Na ostalim navedenim sjednicama samo su se razrađivale ideje i unaprjeđivala načela potrebna za stvaranje samoupravnih društveno–ekonomskih odnosa u školstvu.

U sveopćoj inicijativi odgojno–obrazovne preobrazbe, u svrhu poticanja i motivacije za obrazovanjem, osmišljen je tzv. sistem stipendiranja. Obrazovanje je bilo prioritetno. Sistem stipendiranja tijekom 60–ih prerastao je u sistem kreditiranja, tako je već 1963. godine osnovan Republički fond za kreditiranje studenata, a 1966. godine usvaja se Zakon o kreditiranju studenata i učenika. Država je financirala osnovna sredstva, uz koja se još uvode i dopunski izvori sredstava studentima i nadarenim učenicima. Mjere se odnose na poboljšanje standarda studenata i učenika, u vidu osiguranja prijevoza i smještaja. Ovaj oblik dopunskih izvora sredstava kasnije postaje isključivo oblik materijalne pomoći učenicima i studentima od strane društvene zajednice. Od 1970. do 1972. godine djeluju i općinski fondovi koji se pretežno financiraju iz budžeta, a u nekim općinama i putem sredstava iz radnih organizacija. Važno je istaknuti kako od 1970. godine počinje jedan novi proces udruživanja sredstava općinskih fondova i radnih organizacija sa sredstvima Republičkoga fonda za kreditiranje i studenata, u početku na osnovu posebnih ugovora. Takva materijalna osnova sistema kreditiranja nastala je udruživanjem sredstava po principu „dinar po dinar."[106]

U političkome smislu, još jedan vrlo važan događaj za reformu školstva i financiranje odgojno–obrazovnog sustava bila je i XII. sjednica CKSKH 1970. godine o reformi odgoja i

[105] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 97. XII. sjednica CK SKH, 16. lipnja1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH. Naslov materijala je: *Aktivnosti SK Hrvatske i drugih društvenih snaga u vezi s provođenjem reforme obrazovanja i odgoja u SRH.*
[106] Veselica, Đodan i Trbović 1969, 44–45. Autori opisuju suštinu društveno–ekonomske krize, povezanost s budžetsko–teritorijalnim sistemom te najavljuju promjene i daju projekcije na području usmjerenog (stručnog) obrazovanja.

obrazovanja i zadacima SKH. CK SKH raspravljao je o daljnjim zadacima organizacije SKH te se provođenje reforme odgoja i obrazovanja po prvi put istaknulo kao posebna točka dnevnoga reda.[107] U materijalima za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima Saveza komunista Hrvatske, raspravljalo se o novome Zakonu o financiranju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj 1970., vezano uz troškove održavanja odgojno–obrazovnoga sustava, ali i uz modernizaciju nastavnih planova i programa.

Na XII. sjednici CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja te zadacima Saveza komunista Hrvatske, analizirani su uzroci problema u obrazovnome sustavu.[108] Utvrđeno je da glavni uzrok leži u neracionalnoj raspodjeli materijalne osnove u SR Hrvatskoj. Zaključeno je, među ostalim, da je prema podacima riječ o stopi povećanja sredstava za obrazovanje u 1967. godini. Međutim, kada je pak riječ o strukturi raspodjele ukupnoga prihoda na materijalne rashode i osobne dohotke, materijalna je osnova bila oslabljena zbog neracionalne unutrašnje raspodjele sredstava.[109] U *Izvješću CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima Saveza komunista Hrvatske* je iznijeto: „(…) iako je bilo slučajeva da su neki radni kolektivi povećavali osobne dohotke, među ostalim i smanjivanjem učešća materijalnih rashoda u ukupnom prihodu, ipak je najveći broj odgojno obrazovnih radnih organizacija osiguravao neophodne materijalne rashode i pod uvjetom održavanja osobnih dohodaka na veoma niskom nivou (...).“[110]

Uglavnom, dotadašnji kompliciran način samodoprinosa za školstvo i raspodjela ukupnoga prihoda, na materijalne rashode i osobne dohotke stvarala je značajne poteškoće, pogotovo u slabije razvijenim sredinama gdje je materijalna osnova školstva slaba. Visina osobnoga dohotka prosvjetnih radnika značajno je zaostajala za visinom osobnih dohodaka zaposlenih da jednakim stupnjem naobrazbe u drugim djelatnostima. Prosvjetni radnici 1968. godine s visokom stručnom spremom (VSS) i visokom školskom spremom (VŠS) bili su na 32., a s srednjom stručnom spremom na 27. mjestu, što se tiče prosječnih osobnih dohodaka zaposlenih s jednakom stručnom spremom od 37 djelatnosti, 27 je privrednih i 11

[107] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., Na XII sjednici CK SKH, održanoj 16. lipnja 1970. *Bilješke drugarice dr. Savke Dabčević Kučar i uvodni referat Eme Derossi–Bjelajac,* članice Izvršnog komiteta CK SKH o provođenju reforme odgoja i obrazovanja.

[108] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, Komisija za društveno ekonomska i idejno–politička pitanja u prosvjeti, nauci i kulturi, *Materijal za XII. sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH*, Zagreb, svibanj 1970. Treća točka dnevnog reda bila je vezana uz materijalno stanje školstva u SR Hrvatskoj, 36–42.

[109] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970, 36–42.

[110] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970, 42.

neprivrednih.[111] Kako bi se sanirali problemi, u tome razdoblju razvio se tzv. *princip solidarnosti u obrazovanju* kroz izdvajanje iz Republičkoga fonda za razvoj ekonomski nedovoljno razvijenih općina. Takva se praksa primjenjivala najprije za obavezno osnovno školstvo te je na taj način započeo samoupravni način financiranja odgoja i obrazovanja. Novim Zakonom iz 1970. godine uvest će se *Fond solidarnosti* za sve razine obrazovanja, i plaćali su ga svi građani. Ta su se sredstva namjenski dodjeljivala za popunjavanje nepopunjenih radnih mjesta i za prijevoz, ali i za izgradnju škola, izgradnju stanova za nastavnike i općenito za stambeno zbrinjavanje nastavnika.

Članovi CK SKH na XII. su sjednici donijeli ciljeve pod nazivom *Reforma i daljnji razvoj SKH,* s namjerom da se u budućnosti realiziraju.[112] U dokumentu su definirani sljedeći ciljevi reforme: „(…) provođenje radikalnijih zahvata u modernizaciji nastavnih planova i programa; na uvođenje suvremenijih nastavnih metoda koje doprinose intenzifikaciji nastave i aktiviranju učenika i studenata; na razvijanje aktivnog odnosa odgojno–obrazovne djelatnosti prema problemima u društvu; na stvaranje fleksibilne organizacije obrazovne djelatnosti sposobne da razvija najraznovrsnije oblike obrazovanja uz rad, permanentnog obrazovanja i usavršavanja; na postizanje vertikalne i horizontalne mobilnosti obrazovnog sistema; na stvaranje jedinstvenog sistema redovnog obrazovanja i obrazovanja uz rad u koji se integrira i odgojno–obrazovna djelatnost javnih komunikacija; na uspostavljanje jedinstva znanstveno-istraživačkog i nastavnog rada na višim stupnjevima obrazovanja radi znanstvenog osposobljavanja i formiranja kadrova koji su orijentirani na kreativnost i inovacije (...).“[113]

Navedeni su se ciljevi odnosili na konkretne promjene u nastavnoj djelatnosti, od provođenja radikalnijih zahvata u modernizaciji nastavnih planova i programa, do osposobljavanja kadrova u svrhu inovativnosti i kreativnosti. Promjene su se planirale te su se trebale ostvariti u dugoročnom procesu kroz koncept permanentnoga obrazovanja i usavršavanja kadrova. Zakon je u velikoj mjeri definirao osnovne elemente reforme obrazovanja. Ti elementi osiguravaju: „(…) da obrazovna djelatnost bude povezana uz cijenu

[111] Republički zavod za statistiku, Zagreb, *Tablica o prosječnom čistim mjesečnim osobnim dohocima radnika u SR Hrvatskoj*. Za potrebe rada zatražila sam od Državnoga zavoda za statistiku podatke o osobnim dohocima radnika. Cjelovita Tablica *Prosječni čisti mjesečni osobni dohoci radnika* nalaze se u prilozima.
[112] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., Informativni pregled, Zagreb, 1970., br. 14., 3.
[113] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., Informativni pregled, Zagreb, 1970., br. 14., 4.

rada te da se tako osiguravaju sredstva za tzv. punu ekonomsku amortizaciju i dio sredstava za proširenu produkciju (...).“[114]

Za kvalitetnu obrazovnu djelatnost neophodna je materijalna i financijska potpora države, uz značajne stavke da je obrazovna djelatnost povezana uz cijenu rada i mogućnost napretka i razvoja.[115] Bilo je vrlo važno promijeniti stav i gledanje na obrazovanje kao potrošnju. Osim navedenoga, u čl. 95. utvrđeno je kako: „(…) odgojno–obrazovne ustanove, učenički i studentski domovi obračunavaju amortizaciju osnovnih sredstava po Zakonu o stopama amortizacije osnovnih sredstava radnih organizacija(...).“[116] Izdvajanja države nisu bila dostatna za razvoj i zamišljene reformske promjene obrazovanja. Kako bi se donekle popravio materijalni položaj, Zakonom o financiranju odgoja i obrazovanja određuje se:

> „(…) kako su:
> - udruženi radni ljudi od 1970. godine, dok se zakonom drugačije ne odredi, dužni izdvajati najmanje 3% svojih osobnih dohodaka za financiranje usmjerenoga obrazovanja
> - da su sredstva koja izdvajaju za usmjereno obrazovanje dužni udružiti u Republičku zajednicu za financiranje usmjerenog obrazovanja
> - da je obaveza udruživanja sredstava samo privremena, tj. čim radni ljudi u nekim radnim organizacijama ili grupacijama ispune zakonom postavljene uvjete, oslobađaju se djelomično ili u cijelosti obaveze udruživanja sredstava ovisno od opsega obrazovanja koje financiraju (…).“[117]

Iz zakonske je odredbe, osim precizno iskazanoga postotka izdvajanja sredstava iz osobnoga dohotka, vidljivo kako ovakvo udruživanje sredstava u Republičku zajednicu za financiranje, znači samo privremeno rješenje koje je trebalo u jednom prijelaznome razdoblju riješiti problem financiranja odgoja i obrazovanja.[118] Od tada se stvaraju novi društveno–ekonomski odnosi koji su doveli do povezivanja obrazovanja s radom i privredom, i ostalim djelatnostima. Takvi su odnosi definirani i novim Zakonom o financiranju odgoja i

[114] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. 6. 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 41. Pojam *ekonomska amortizacija* definiran je jednako kao i svakom poslovanju, bez obzira na oblik ili vrstu djelatnosti. Amortizacija je postupak kojim se trošak pravda kroz duži period.
[115] Horvat 1983, 172–175.
[116] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 41–42.
[117] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970, 64.
[118] Problem financiranja odgoja i obrazovanja riješit će se kasnije, uvođenjem Zakonom udruženom radu 1976. godine. Više u poglavlju 6. 2.

obrazovanja (1970.). Zakon je stvoren na osnovama društvenoga samoupravljanja, dohotka i raspodjele prema rezultatima društveno priznatim rezultatima rada.[119]

Savez komunista (SK) davao je poticaj za reformske zahvate i kreirao obrazovnu politiku čiji je zadatak bio stalno povećanje obrazovanosti stanovništva, te povećanje njegove obuhvaćenosti bilo redovnim školovanjem ili obrazovanjem uz rad.[120] Težnja za stalnim povećanjem broja obrazovanih stanovnika, provođena je podizanjem materijalne osnove i poticanjem kvalitete rada u dužem vremenskom trajanju.[121] Prema podacima iz materijala XII. sjednice CK SKH, na početku 70–ih godina oko 98 % školskih obveznika bilo je obuhvaćeno redovnim obrazovanjem, oko 86 % završenih osnovnoškolaca nastavlja školovanje na II. stupnju, a oko 55 % srednjoškolaca završi III. stupanj srednjoškolskog obrazovanja.[122]

Unatoč napretku, nepismenost još uvijek predstavlja velik društveni problem.[123] Loša obrazovna slika bila je poticaj i motivacija državi za izradu plana razvoja i ulaganja u školstvo. Tako razdoblje između dvaju popisa stanovništva od 1961. do 1971. pokazuje kako je nepismenost u SR Hrvatskoj i dalje postojala, unatoč blagom padu.[124] To je jedan od razloga zašto će se u razdoblju sedamdesetih godina primjenjivati novi koncept sustavnih mjera kako bi se smanjila stopa nepismenih, ponajviše među radno aktivnim dijelom stanovništva što je bio gorući problem koji je desetljećima kočio društveni i gospodarski razvoj.[125] O problemu nepismenosti raspravljalo se i na sjednicama CK SKH, posebno je bio zabrinjavajući postotak

[119] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 59.

[120] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 59. Naslov *O reformi obrazovanja u SR Hrvatskoj–faktori koji su uvjetovali reformu obrazovanja i odgoja.* 69.

[121] Anić 2024, 118. Autor u poglavlju *U nepismenoj zemlji nema socijalizma* o problemu opismenjavanja piše kao o temelju za društvenu izgradnju, a pismenost opisuje „oružjem pomoći kojeg će se usvojiti znanje kako bi se u potpunosti ovladalo strojem, poduzećem, a u konačnici i čitavom privredom."

[122] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 91.

[123] Bilandžić 1978, 393. Autor o ekspanziji školstva u „novoj Jugoslaviji" piše da je nepismeno stanovništvo naslijeđeno te da se 70–ih godina dogodila ekspanzija školstva, posebno srednjoškolskog obrazovanja koje postaje masovno.

[124] O istome piše i Radelić u svojoj knjizi *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991. od zajedništva do razlaza*, gdje opisuje stanje ne/pismenosti u federalnim jedinicama 1981. godine, navodeći kako je SR Hrvatska tada smanjila stopu nepismenosti na 3, 4 %. Jedino se Slovenija uspjela približiti zamišljenom cilju, 1981. godine, imala je samo 0, 8 nepismenih. Razlike u broju nepismenih i obrazovanih, ali i razlike s obzirom na primjenu razvojnih odgojno–obrazovnih mjera te potpuno iskorijeniti nepismenosti među federalnim jedinicama trebalo je riješiti do 1980./81. godine.

[125] Vidi više Anić i Brković 2020. U radu su autori prezentirali rad Komisije za borbu protiv nepismenosti. Komisija je izradila analizu stanja nepismenosti na temelju podataka iz popisa stanovništva 1961. u odnosu na popis stanovništva 1971. Analiza je služila Komisiji u poduzimanju mjera koje su trebale iskorijeniti nepismenost.

nepismenog radno aktivnog stanovništva. Između ostaloga, istaknuto je kako je unatoč uvođenju obaveznog osnovnog školovanja još uvijek velik broj stanovništva nepismeno ili je bez adekvatne školske spreme.[126]

Prosvjetni savjet kao ključno tijelo za reformske pothvate će nešto kasnije, na svojoj XX. sjednici u studenom 1974. donijeti *Akcijski plan i program za opismenjavanje*. Naglasak je stavljen na opismenjavanje i obrazovanje radnika, ali odnosio se na cjelokupni sustav odgoja i obrazovanja, od osnovnoškolske razine do obrazovanja odraslih.[127]

Na sjednici Sekcije za izgradnju i razvoj društveno–političkog sistema u oblasti obrazovanja, odgoja i znanosti Republičke konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Socijalističke Hrvatske (SSRN), održanoj 1974. godine, problem nepismenosti definirao se kao neodgodivi zadatak: „(…) likvidacija nepismenosti u našem društvu primaran i neodgodiv zadatak, jer je pismenost preduslov za složeniji rad, samoupravno i političko angažiranje svakog čovjeka i njegovo učestvovanje u kulturnom životi društva (…).“[128]

Zadatak svih društveno–političkih organizacija bio je stalno povećanje obrazovanosti stanovništva, te povećanje njegove obuhvaćenosti bilo redovnim školovanjem ili obrazovanjem uz rad.[129] U razdoblju od 1965. do sredine 1970–ih godina promjene u školstvu temeljile su se na privrednoj reformi, na način da su se manifestirale kroz inicijativu države i ulaganje u školstvo jer su za razvoj privrede neophodni bili stručni i obrazovani kadrovi.[130]

2.2. Utjecaj društveno–političkih zbivanja na odgoj i obrazovanje

Razdoblje i društveno–politički kontekst od sredine 60–ih do sredine 70–ih godina literatura definira kao izrazito izazovno, ili kako neki povjesničari navode radi se o „turbulentnom razdoblju“ koje je obilježeno općom krizom u svijetu i tadašnjoj SFRJ.[131] Nezaobilazni događaji koji su označili početak konkretnih promjena na političkome, ekonomskome i društvenome planu, označavaju desetogodišnje razdoblje započeto

[126] HR–HDA–1220–CK SKH, spis 49301. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, pod nazivom *Samoupravno udruživanje rada i preobražaj odgoja i obrazovanja*, 73.
[127] HR–HDA–ZPPS SRH–1416, kut. 20. spis br. 2/5–392–1974.
[128] HR–HDA–1228–SSRN, D–2683., spis br. 08–542/1–1974. Informacija o stanju nepismenosti u SR Hrvatskoj, sa sjednice Sekcije za izgradnju i razvoj društveno–političkog sistema u oblasti obrazovanja, odgoja i znanosti Republičke konferencije SSRN Hrvatske, održane 20. lipnja 1974., 37.
[129] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 59–69. Naslov *O reformi obrazovanja u SR Hrvatskoj–faktori koji su uvjetovali reformu obrazovanja i odgoja.* 69.
[130] Petranović 1969, 23.
[131] Klasić 2012, 8–9, 14.

privrednom reformom 1965., a društveno–političke promjene reflektirale su se na odgojno–obrazovni sustav te ostavile značajan trag do 1975. godine.[132]

U literaturi se navedeno razdoblje opisuje kako kraj političke i ekonomske liberalizacije koja počinje sredinom 1966. godine te da je to ujedno i najdramatičnije razdoblje prijelomnog desetljeća jugoslavenske ekonomske liberalizacije i političke demokratizacije.[133] U tome je razdoblju učinjena i svojevrsna transformacija Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) koja je išla u smjeru decentralizacije. U tome smislu literatura navodi da se SK decentralizirao i pretvorio u svojevrsni savez republičkih i pokrajinskih Saveza komunista.[134]

U nizu važnih događaja koji su utjecali na ukupna društvena zbivanja u SR Hrvatskoj, bilo je svakako i donošenje *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. godine* kada su u društvu započela nova strujanja.[135] Donošenje *Deklaracije* događaj je sa značajnim utjecajem na ukupna društvena zbivanja 70–ih godina te se zasigurno može smatrati i prijelomnim događajem u društveno–političkim zbivanjima.[136]

Razdoblje od 1968. do 1971./72. godine opisano je „decentralizacijom, demokratizacijom i smjenom generacija u Savezu komunista."[137] Zapravo se, blago rečeno, na taj način opisa ne može shvatiti zbilja u kojoj se konflikti i nepovjerenje rješavaju primjenom represivnih metoda. Važan arhivski materijal kojim se iz druge perspektive može rekonstruirati društveno–politička situacija u tome razdoblju od 1968. do 1972. godine u Jugoslaviji je *Intervju Predsjednika Tita urednici Vjesnika Dari Janeković,*" objavljen u *Vjesniku* 8. listopada 1972.[138] Velik broj pitanja u intervju odnosi se na „čišćenje u svojim redovima" te se stanje u društvu prikazuje stabilnim, ali ipak se spominju problemi u Partiji nastali pod

[132] Trojak 2015, 7. Autorica okvirno navodi uzroke privredne reforme 1965. godine te pojašnjava njihovu refleksiju na društvo.
[133] Lalović 2012, 15.
[134] Lalović 2012, 16.
[135] Klasić 2006, 35. Autor u knjizi donosi svoj zaključak kako se društveno, ekonomske i političke promjene u kontekstu Hrvatskoga proljeća najbolje može pratiti i proučavati kroz tri faze. Faze je odredio važnim događajima. Prvu je fazu stavio u okvir od sredine šezdesetih godina do Desete sjednice CK SKH, drugu od Desete sjednice do proljeća i ljeta 1971., i treću fazu nakon XXI. sjednice Predsjedništva SKJ, 1. i 2. prosinca 1971., koja je po autoru trajala i duže od 1972. godine.
[136] Batović 2010, 1–16. Autor u članku pojašnjava okolnosti i politički značaj jezika koji je narušio koncept *bratstva i jedinstva*. U cijelome članku argumentira kako su zapadne diplomacije i mediji gledali na objavu Deklaracije u širem kontekstu. Opisujući događaj početkom liberalizacije i popuštanja partijske stege u Jugoslaviji te zaključuje da je to moglo imati posljedice za stabilnost Titova režima.
[137] Lalović 2012, 16.
[138] HR–HDA–1220–D–dokumentacija, spis strogo povjerljiv 636. Intervju ima ukupno 64 stranice, uz napomenu da tekst nije autoriziran.

utjecajem *događaja u Hrvatskoj*.[139] Negiraju se problemi i nestabilnost što objektivno ukazuje da su problemi bili stvarni i da su se rješavali „čišćenjem", i to ne samo unutar Partije nego i unutar odgojno–obrazovnoga sustava.

Društvene promjene i razdoblje u SR Hrvatskoj od 1968. do 1971. godine vrijeme su izraženih političkih previranja, koja su se reflektirala na ukupno društvo.[140] Političko–društveni događaji i njihova refleksija na stanje u odgoju i obrazovanju bitni su i pokazuju širi društveni kontekst, spominju se nacionalističke pojave u školstvu koje je trebalo hitno rješavati. Posebna briga posvećivala se tome da se odgoj ne „uprlja". Tako da su prosvjetne vlasti donosile mjere koje su bile odgovor na pojave u društvu.

Važnu ulogu u praćenju nacionalističkih pojava u školstvu imali su *Općinski komiteti SK*. Tako, primjerice, *Izvještaj Općinske konferencije SKH Split* daje širu sliku *Hrvatskoga proljeća* i navodi opis događaja koji se odnose na tzv. „prodor nacionalizma na području odgoja i obrazovanja, s naslovom Eskalacija nacionalizma u 1971. godini."[141] U *Izvještaju* se opisuju i događaji vezani za zagrebačko sveučilište. Navodi se kako su započeli s jačim intenzitetom i širenjem u prosincu 1970. godine, kada je Ivan Zvonimir Čičak izabran za studentskog prorektora, to je bio početak zbivanja. Od 27. ožujka 1971. godine, kada je održan zbor studenata u Zagrebu, šire se ideje koje su zahvatile šire dijelove Hrvatske, u najvećoj mjeri studente i dijelom srednjoškolce te radničku omladinu.[142]

CK SKH 1972. godine nalaže svim *Općinskim komitetima* obavezu da pošalju službene informacije o stanju u školama.[143] Trebalo je poslati informacije o pokušaju jesu li se nacionalizam i druge antisocijalističke struje infiltrirale u oblast odgoja i obrazovanja. Dokument i jeste pod nazivom *Materijali o pokušajima da se nacionalizam i druge antisocijalističke struje infiltriraju u oblast odgoja i obrazovanja*. U popisu arhivskoga materijala nalaze se izvješća i informacije o stanju u Općinskim komitetima Karlovca, Rijeke, Splita i Varaždina.[144]

Stanje i širu sliku događaja u SR Hrvatskoj najbolje opisuju informacije iz Splita i Rijeke. Tako je Međuopćinska konferencija SKH za Dalmaciju sastavila izvješće u kojem se daje opis: „(…) u vrijeme eskalacije politike Masovnog pokreta nacionalističke snage su nastojale steći

[139] HR–HDA–1220–D–dokumentacija, spis strogo povjerljiv 636. Intervju.
[140] Bilandžić 1978, 2.
[141] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106. *Izvještaj Općinske konferencije SKH Split. 1.*
[142] Roknić Bežanić 2021, 358. Autorica navodi kako je širenje studentskog pokreta počelo u prosincu 1970. godine kada je Ivan Zvonimir Čičak izabran za studentskog prorektora. Početak širenja na druge dijelove SR Hrvatske.
[143] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106.
[144] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106.

dominantnu poziciju u području odgoja i obrazovanja (…)." Stanje se u Dalmaciji 1972. godine opisuje zabrinjavajućim tonom, posebno što se tiče odgoja i obrazovanja i ugroze vrijednosti socijalističkog odgoja, posebno među srednjoškolcima i sveučilištarcima. Navodi se utjecaj *nacionalističkih ideja* na nastavnike i rukovodstvo srednjih škola, i to na način da su te ideje čak prodrle u revidirane Nastavne planove i programe srednjih i osnovnih škola 1972. godine, odnosno:

> „(…) u to vrijeme vrše se otvoreni napadi na vrijednosti socijalističkog odgoja, gdje rukovodioci škola energično odbacuju postojeće i pripremane nastavne planove i programe unitarističkim, da odgoj nije hrvatski, da se radi na demodiranim načelima marksizma i jugoslavenstva, nastojeći da škole i školstvu budu snažni faktori uporišta nacionalističke ideologije (…)."[145]

Naglašava se ugroza socijalističkoga odgoja i strah od „hrvatske posebnosti", oštro se upozoravaju rukovodioci škola jer je primijećeno da postoji kritika na trenutne sadržaje nastavnih planova i programa koji su do tada previše naglašavali unitarizam. Izražava se strah od hrvatskog odgoja koji bi mogao u školama ugroziti marksizam i jugoslavenstvo.

U *Izvješćima* iz Dalmacije posebno se ukazivalo na opasnost osnivanja ogranaka Matice hrvatske i masovno upisivanje prosvjetnih radnika u njezino članstvo. Najzabrinutiji je bio Općinski komitet SK Sinj koji šalje dopis Međuopćinskoj konferenciji SK za Dalmaciju *Informaciju o eskalaciji nacionalizma u kulturno–prosvjetnim organizacijama*. U izvješću se navodi:

> „(…) najizrazitija aktivnost nacionalista je bila u Gimnaziji Sinj gdje su se i održavali prvi inicijativni sastanci za osnivanje Marice hrvatske. Prvu grupu profesora koji su se angažirali na pripremama za osnivanje Matice hrvatske činili su uglavnom od ranije nacionalistički obojeni profesori. Iz zaplijenjenih materijala vidljivo je kako je bilo upisano 56 prosvjetnih radnika i 58 učenika. U Gimnaziji je bilo upisano 13 profesora, u OŠ Vrlika 12 nastavnika i u osnovnim školama u Sinju 35 nastavnika (…)."[146]

Zbog zabrinjavajućega stanja tzv. *širenja nacionalizma* i masovnoga upisivanja prosvjetnih radnika u članstvo Matice hrvatske, Međuopćinskoj konferenciji SK za Dalmaciju tražila je pomoć republičkih organa SR Hrvatske kako bi se uklonili iz sustava oni nastavnici koji su bili opasnost za cjelokupni socijalistički poredak.[147]

---

[145] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106, 1.–2.

[146] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106, 1–2. Izvješće Međuopćinskoj konferenciji SK za Dalmaciju *Informaciju o eskalaciji nacionalizma u kulturno–prosvjetnim organizacijama*.

[147] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106. Dokument je sastavio Općinski komitet Saveza komunista u Drnišu, a poslan je Međuopćinskoj konferenciji SKH za Dalmaciju u Splitu, u potpisu sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista.

Stanje u zagrebačkim srednjim školama bilo je također slično kao i u ostatku SR Hrvatske. Tijela unutar škola bila su zadužena za sprječavanje pojave nacionalizma. Na sjednicama Savjeta škola posebno se izvještavalo o ideološko–političkom stanju u školi i vršila se stroga kontrola. Prikaz stanja u školi je isječak iz zapisnika *Savjeta škole*, *V. gimnazija „Bogdan Ogrizović"*. U izvješću o ideološko–političkome radu u školi, navodi se:

> „(…) u proteklom periodu bila je provedena provjera ideološko–političkog rada te je utvrđeno da nije bilo nikakvih nacionalističko–šovinističkih istupa. Nastavno vijeće i Partijska organizacija pravilno su reagirale u vrijeme studentskog štrajka. Nakon 21. sjednice Predsjedništva i 23. sjednice CK SKH održani su sastanci Nastavničkog savjeta i aktiva SK na kojima su razrađeni konkretni planovi za rad. Drug direktor u svojem izlaganju je iznio žaljenje što je škola premalo informirana o političkim zbivanjima što otežava realizaciju plana za sprečavanje nacionalističko–šovinističkih istupa (…)."[148]

Iz navedenoga izvješća vidljivo je kako su nastavnici *V. gimnazije „Bogdan Ogrizović"* imali premalo informacija o općim političkim zbivanjima, očito im je nedostajao smjer iako su kao i sve škole u SR Hrvatskoj, dobili uputu za sprječavanje nacionalizma od strane prosvjetnih tijela. Provodila se provjera i kontrola nastavnika. Tijela unutar škola bila su dužna davati izvješća o ideološko–političkom radu kolektiva. Budući da su sve škole dobile nalog za sprečavanje pojave nacionalizma i šovinizma škole su interno morale izraditi i posebne planove za sprečavanje *nacionalističko–šovinističkih* istupa djelatnika, ali i učenika.[149] Zadaća organa škola i kolektiva bila je da temeljito i kritički analiziraju svoj rad te vode posebnu brigu o odgojnoj ulozi nastavnika i odgojnome djelovanju škole s aspekta ideološko–političkog odgoja. Stoga je Prosvjetni savjet Hrvatske dao jasne smjernice svim nastavničkim kolektivima i organima upravljanja odgojno–obrazovnih ustanova u SR Hrvatskoj da moraju: „(…) pojedince kojima je dokazano grubo kršenje pravila i normi socijalističkog morala potrebno eliminirati iz neposrednog odgojno–obrazovnog procesa te omogućiti im da rade na radnom mjestu gdje će utjecaj njihovog negativnog moralnog lika biti manje štetan (...)."[150] Smjernice ukazuju na potrebnu moralno–političku podobnost nastavnika i odgovor su na društveno–politička zbivanja 1971./72. godine.[151]

---

[148] Zapisnik Savjeta škole V. gimnazija „Bogdan Ogrizović" o ideološko–političkom radu u školi, 26. travnja 1972. godine.
[149] Zapisnik Savjeta škole V. gimnazija „Bogdan Ogrizović" o ideološko–političkom radu u školi, 26. travnja 1972. godine.
[150] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 1–2. Komisija za izradu novog sustava obrazovanja nastavnika.
[151] Više o moralno–političkoj podobnosti nastavnika u poglavlju 5. 2.

2.3. Početak promjena srednjoškolskog obrazovanja

Utjecaj privredne reforme i promjene u srednjem strukovnom obrazovanju bile su poticaj prosvjetnim vlastima za nastavak rada na sustavnim promjenama u cjelokupnome školskom sustavu kojima se trebalo odgovoriti na izazove tadašnjeg vremena. Usko su vezane promjene društveno–ekonomskih odnosa i promjene odgojno–obrazovnog sustava. Naime, od 1970. godine primjenjuje se Zakon o financiranju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj, koji je vrlo važan u određivanju smjera reforme srednjega obrazovanja jer je preusmjerio značajna budžetska sredstva u korist obrazovanja.[152] Od tada se počeo razvijati novi način stjecanja dohotka na osnovi slobodne razmjene rada kako bi se popravio trend zaostajanja materijalne osnove odgoja i obrazovanja u odnosu na druga područja društvenog rada.[153] Moglo bi se kazati kako reforma školskoga sustava počinje s promjenama u srednjem strukovnom obrazovanju. Konkretne promjene školskoga sustava počele su srednjim strukovnim obrazovanjem i događale su se pod utjecajem privredne reforme te su nastavljene kroz cijelo desetljeće.[154] Proces sustavnih promjena u obrazovanju zasnovan je na *Ustavu SFRJ* iz 1963., a trajao je više godina, sve do 1974.[155]

Iz dokumenata i literature mogu se donijeti zaključci kako se u razdoblju od 1965. do 1970. godine primjećivale negativne posljedice nefunkcionalnoga školstva, što je bio povod prosvjetnim vlastima za promjene. Postojao je i problem upisa u srednje škole po teritorijalnome ključu. Tako su se, primjerice, često uočavale negativne pojave i to da su srednje škole s pojedinih općina odbijale upisati djecu s područja drugih općina te da su se tražile potvrde njihovih općina ili roditelja da će participirati troškove oko njihovog školovanja. Iz takvih odnosa izbijali su često sporovi među općinama.[156] One općine koje trebaju participirati troškove školovanja djece sa svoga područja drugim općinama, smatraju da im je jeftinije osnivati svoju školu, pa se nefunkcionalna i neracionalna mreža i struktura škola još više pogoršavala.[157]

U sveopćoj inicijativi odgojno–obrazovne preobrazbe sudjelovale su sve društveno–političke organizacije kako bi se uopće promicala potreba za školovanjem i obrazovanjem. U

[152] Rendulić 1966, 13–14.
[153] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, serija Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH.
[154] Blažeković 1973, 81-82. Autor navodi kako su promjene programa u ekonomskim školama i zahtjevi za usmjerenjem učenika započeli tijekom 1959. i 1960., te da je nekoliko komisija radilo na izradi nastavnih planova i programa.
[155] Podrebac 1985, 125–131.
[156] Rendulić 1966, 12–13. Autor opisuje stanje u općinama glede financiranja i ulaganja u školstvo.
[157] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 120/1–1972–1983., 1.

svrhu posebnoga poticanja i motivacije za obrazovanjem osmišljen je sistem stipendiranja.[158] Najčešće su se stipendirala deficitarna zanimanja iz određenih struka.[159] Obrazovanje se smatralo glavnim pokretačem društvenoga razvoja, te se posebno stipendiranjem poticao nastavak obrazovanja nakon obavezne osnovne škole.

Najizrazitija je bila ekspanzija škola za KV radnike i tehničkih škola u većim gradskim centrima. Tako je Sabor SR Hrvatske 1965. godine radi potreba privrede donio preporuku o uvođenju opće tehničke škole u sustav stručnoga obrazovanja. Osnivanjem opće srednje škole, počevši od 1968./69. školske godine, započinje transformacija mreže srednjih škola i planirani razvoj mreže srednjih škola.[160]

Tablica 1. Razvoj zahtjeva stručne spreme za rad na radnom mjestu u SR Hrvatskoj od 1966. do 1972.

Zahtjev stručne spreme radnog mjesta	Struktura radnog mjesta			Porast strukture rada	
	1966.	1972.	R(+, –)	Indeks	Stopa
VSS	6,3	7,2	+0,9	129	4,3
VŠS	4,7	5,3	+0,6	127	4,1
SSS	14,6	16	+1,4	120	3,1
NSS	3,9	3,6	–0,3	102	0,3
VKV	9,3	8,9	–0,4	113	2,1
KV	31,6	30,6	–1	112	1,9
PKV	17,1	15,7	–1,4	106	1
NKV	12,5	12,7	+0,2	117	2,7
Ukupno	100	100	+0,3	114	2,2

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 13.

U tablici 1. prikazana je povezanost strukture rada sa zahtjevima razvoja stručne spreme za rad na radnom mjestu.[161] Stopa rasta kadrova sa srednjom stručnom spremom u promatranom petogodišnjem razdoblju bila je najveća u području trgovine i ugostiteljstva (12,59) građevinarstva (8,9), industriji (8,0), a najniža na području poljoprivrede i ribarstva (1, 6) u djelatnosti kulture stopa rasta srednje stručne spreme bila je negativna (–5,4). Kategorije NKV i NSS pokazuju negativnu stopu, osim u području trgovine i ugostiteljstva, zanatstva i

[158] Rendulić 1966, 10–12.
[159] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 41.
[160] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 120/1–1972–1983., 1.
[161] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 13. Tablica je izrađena prema dokumentaciji Statističkog zavoda Hrvatske, broj 29/2 i 180.

građevinarstva. Prema prikazanim podacima može se zaključiti kako su temeljna obilježja prikazane strukture rada takva da je znatno viša razina zahtjeva stručne spreme od stvarne obrazovne strukture kadrova (zaostaje od 5 do 7 godina). Zatim, da je viša razina zahtjeva stručne spreme od stvarne obrazovne strukture za radna mjesta te da su stope rasta zahtjeva stručne spreme znatno niže od rasta kadrova po stupnju stručnog obrazovanja.

Odlukom Sabora SR Hrvatske imenovani su nedovoljno razvijeni krajevi, a to su dijelovi Banije, Korduna, Like i Dalmatinske zagore.[162] S tim je ciljem 1966. godine i osnovan Republički fond za razvoj, nedovoljno privredno razvijenih krajeva. U razdoblju od 1966. do 1970. godine trebali su se brže rješavati problemi privredne i neprivredne infrastrukture.[163] Uz poticajne programe za razvoj privrede, planirale su se promjene u kadrovskoj politici, a to je angažiranje i osposobljavanje stručnoga kadra. Poticanje na obrazovanje. Zamisao je bila da se stručne kadrove privlači i stimulira uz rad te da se školovanje nakon osnovne škole nastavlja.

Velika je bila uloga narodnih sveučilišta, posebno u procesu prosvjećivanja radništva i poticanja na obrazovanje. Jedan od oblika informiranja i poticanja radništva na obrazovanje i samoobrazovanje bio je tadašnji tisak. Primjerice, u sklopu takvoga prosvjećivanja radništva i poticanja obrazovanja pokreće se i specijalizirani časopis *Radnik i obrazovanje*, koji informira i potiče radništvo na obrazovanje i samoobrazovanje.[164] Tako je u sklopu Radničkoga sveučilišta organizirana osnovna škola za odrasle, srednja radnička škola (vrsta radničke gimnazije), viša kadrovska škola koja je obrazovala kadrovske stručnjake u tvornicama, viša tehnička škola za sigurnost na radu (iz koje je izrasla današnja Visoka škola za sigurnost) te tzv. granski centri, koji su osposobljavali zaposlene za pojedina radnička zanimanja.[165] To je postupno provođeno i u stručnim školama, više od 50 % stručnih škola izgrađeno je na principu opće srednje škole, formirani su školski centri za obrazovanje radnika. Srednjim obrazovanjem radnika u SR Hrvatskoj bavilo se 6 radničkih škola, jedna ekonomska, jedna srednja škola za cestovni promet i oko 80 radničkih i narodnih sveučilišta.[166]

---

[162] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH. Odluku je donijelo Izvršno vijeće Sabora SR Hrvatske, 20.

[163] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 21.

[164] *Radnik i obrazovanje*, pokrenut je u Zagrebu, 1961. Sličnog će naslova 1973. Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja pokrenuti časopis *Obrazovanje i rad* kojemu je uloga informiranje o reformi usmjerenog obrazovanja (koristiti će se u drugim poglavljima vezano uz usmjereno obrazovanje).

[165] Pastuović 2018, 10.

[166] Velčić, Marković i Velčić 1964, 84.

Izvršni komitet Centralnog komiteta SK Hrvatske i Izvršni odbor Republičke konferencije SSRN Hrvatske na zajedničkoj sjednici 26. svibnja 1970. godine raspravljali su o problemu nedovoljno razvijenih krajeva SR Hrvatske. Donesen je *Društveni plan razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1966.–1970. godine,* kojim se sustavno kroz definiranje i realizaciju politike pristupalo privredno nedovoljno razvijenim krajevima SR Hrvatske. Težište bilo na stvaranju općih uvjeta za unaprjeđenja bržeg gospodarskoga i društvenoga razvoja.[167] Nastojalo se raditi na tome da se mreža škola razvija podjednako u svim područjima. Tako da su srednje škole locirane u gotovo svim općinskim centrima, čime je u većoj mjeri omogućeno, pogotovo sa uvođenjem zajedničke osnove u sve srednje škole, da djeca iz svih područja, i s manjim materijalnim mogućnostima mogu pohađati srednje škole.

Iako se srednje strukovno obrazovanje unaprijedilo, još uvijek je postojao problem lošeg planiranja kadrova za potrebe razvoja privrede. Međutim, značajne promjene u cjelokupnom srednjem obrazovanju dogodile su se 1971. godine sa stupanjem na snagu jedinstvenoga Zakona o srednjem obrazovanju.[168] U *Prosvjetnom vjesniku*, službenom glasilu Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske, uz predloženi zakon napisano je i obrazloženje zašto se donosi jedinstveni zakon za srednje obrazovanje, a ne zakon za pojedine vrste škola i oblike srednjeg obrazovanja kao što je strukovno obrazovanje i gimnazijsko.[169] U službenome obrazloženju navedeno je kako su temeljem *Rezolucije savezne skupštine o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnim osnovama 1970.* i već spomenutog Zakona o sistemu financiranja odgoja i obrazovanja 1970. godine stvoreni preduvjeti za donošenje jedinstvenoga zakona o srednjem obrazovanju. Prema Zakonu o srednjem obrazovanju cjelokupno se obrazovanje tretiralo jedinstveno i uspostavljaju se jednaka mjerila i kriteriji za sve srednje škole. Na sve srednje škole odnosile su se jednake odredbe koje govore o ciljevima odgoja i obrazovanja i ostalim zajedničkim propisima. Navode se zajedničke osnove nastavnoga plana i programa, načini upisa, organizacija praktične nastave, te se navode uvjeti koje treba ispuniti nastavnički kadar.[170]

Osim navedenoga, pojedine velike organizacije izdvajale su sredstva i odobravale kredite u skladu sa svojim kadrovskim potrebama. Kreditiranje učenika intenziviralo se 1971.

[167] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., XII. sjednica CK SKH, 16. 6. 1970., *Akluelni problemi nedovoljno razvijenih krajeva SR Hrvatske,* 20.
[168] *Prosvjetni vjesnik* 1971, br. 3, 38, Zakon o srednjem obrazovanju.
[169] *Prosvjetni vjesnik* 1971, br. 3, 38, Zakon o srednjem obrazovanju.
[170] *Prosvjetni vjesnik* 1971, br. 3, 39, Zakon o srednjem obrazovanju.

godine s uvođenjem Zakona o kreditiranju studenata i učenika.[171] Stoga je sistem kreditiranja imao socijalnu komponentu te je bio usmjeren na kadrovske potrebe interesnih organizacija udruženoga rada i društveno–političkih zajednica.[172] Kredite su dobivali učenici s boljim uspjehom te su se, ovisno o uspjehu tijekom školovanja, oslobađali obaveze vraćanja kredita. Posebno se stimuliralo školovanje u deficitarnim zanimanjima, a glavni element za dodjelu je je socijalni kriterij.

Tablica 2. Socijalna struktura korisnika kredita od 1970./71. do 1975./76.

Socijalna struktura novih korisnika kredita po godinama					
Status roditelja korisnika kredita	1970./71.	1971./72.	1972./73.	1973./74.	1974./75.
Radnik	33,5	36,4	41,2	44,8	41,8
Službenik	17,6	14,8	13	–	–
U privredi	–	–	–	5,26	4,4
Van privrede	–	–	–	5,2	7,6
Penzioner	22,7	19,2	18,1	16,91	15,9
Poljoprivrednik	21,6	25,3	24,3	24,41	25,9
Obrtnik	–	–	–	–	1,2
Slobodna profesija	0,8	0,8	0,6	0,61	0,4
Domaćica	2,6	2,8	2,3	2,46	4,2
Bez roditelja	0,4	0,4	0,3	0,2	–
Ostali	0,7	0,3	0,2	0,31	1,2
Ukupno	100	100	100	100	99,7

Izvor: Dokumentacija Republičkog fonda za kreditiranje studenata i učenika, Zagreb

U tablici 2. prikazan je status roditelja korisnika kredita od 1970. do1975. godine te je iskazana socijalna struktura novih korisnika kredita po godinama. Prema tablici, najviše je učenika korisnika kredita iz radničkih obitelji, djece penzionera te iz poljoprivrednih obitelji. U 1970./71. školskoj godini od ukupnog broja korisnika kredita bilo je 33,5 % korisnika iz radničkih obitelji, a 1973./74. ih je bilo 44,8 %, a 1975./76. je bilo 41,8 % korisnika iz radničkih obitelji. U 1970./71. školske godine od ukupnih korisnika bilo je 21,6 % djece poljoprivrednika, a 1975./76 bilo ih je 25,9 %. Te su dvije skupine najbrojniji korisnici kredita. Ostale kategorije su: službenik, radnici u privredi, radnici izvan privrede, penzioneri, obrtnici, slobodna profesija, domaćica, korisnici bez roditelja i ostali.

[171] Podrebac 1985, 13.
[172] Podrebac 1985, 13.

CK SKH donio je dokument pod nazivom *O reformi obrazovanja u SR Hrvatskoj–faktori koji su uvjetovali reformu obrazovanja i odgoja.*[173] Za potrebu rasprave izrađeni su materijali i analize koje su pokazale da tadašnja struktura škola po vrstama i znanstveno–stručnim područjima nikako ne zadovoljava društveno–privrede potrebe, ipak se na izmjeni postojeće strukture malo toga poduzimalo jer do tada nije postojala jedinstvena kadrovska politika.[174]

U razdoblju 70–ih godina došlo je do svojevrsne ekspanzije srednjih škola i do potrebe planiranoga razvoja srednjoškolskoga sustava jer se neproporcionalno razvijala mreža srednjih škola.[175]

Tablica 3. Srednje škole, učenici i obuhvat stanovništva u regijama SR Hrvatske 1971./72.

Regija	Broj škola	Broj učenika	Broj stanovnika starih 15–19 g.	Obuhvat stanovnika starih 15–19 g.	Broj stanovnika 15–19 g. na 1 školu
SR Hrvatska	556	164128	392194	41,8	705
Slavonska makroregija	106	30238	80919	37,4	763
Srednjohrvatska makroregija	248	73841	177385	41,6	715
Zagrebačka makroregija	174	55179	114662	48,1	658
Zagorsko–međimurska regija	28	8442	27584	30,6	958
Bilogorsko–podravska regija	46	10220	35139	29,1	763
Primorsko–lička makroregija	91	24397	53582	45,5	588
Kvarnersko–goranska makroregija	52	15654	27696	56,5	532
Istarska regija	29	6301	15716	40,1	541
Lička regija	10	2442	10170	24	1017
Dalmatinska makroregija	111	35652	80380	44,3	724

[173] Više u potpoglavlju 3. 1., 67.

[174] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, naslov *O reformi obrazovanja u SR Hrvatskoj–faktori koji su uvjetovali reformu obrazovanja i odgoja,* 69.

[175] Bilandžić 1978, 393. Autor navodi kako je 1970. godine srednje obrazovanje postalo masovno te da je 1972. 90 % učenika nakon završene osmogodišnje škole nastavilo školovanje u srednjoj školi.

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 26. [176]

Prema tablici 3. vidljivo je kako je SR Hrvatska teritorijalno bila podijeljena na četiri velike makroregije i šest regija (kao dio tih makroregija), a to su: [177] Slavonska makroregija, Srednja–hrvatska makroregija, s tri regije: a) Zagrebačka regija, b) Zagorsko–međimurska regija, e) Bilogorska–podravska regija, Primorsko–lička makroregija, s dvije regije: a) Kvarnersko–goranska regija b) Istarska regija, c) Lička regija i Dalmatinska makroregija. Prikazane su srednje škole, učenici i obuhvat stanovništva u regijama SR Hrvatske 1971./72. Ukupno u SR Hrvatskoj bilo je 556 srednjih škola i 164 128 učenika srednjih škola. Broj je škola i broj učenika rastao. Međutim, uočljiva je velika nejednakost s obzirom na obuhvat stanovništva srednjoškolskim obrazovanjem u pojedinim regijama. Najveća koncentracija srednjih škola je u Srednjoj–hrvatskoj makroregiji, točnije u Zagrebačkoj regiji, u kojoj je koncentrirano 34 % svih učenika srednjih škola u SR Hrvatskoj svih srednjih škola.

U tablici 3. prikazan je i odnos srednjih škola i njihovih učenika prema stanovništvu srednjoškolskog uzrasta. Najpovoljnije stanje je u Primorsko–goranskoj regiji, gdje je obuhvat stanovništva srednjoškolske dobi iznosi 56,5 %, a na jednu školu dolazi 532 stanovnika srednjoškolske dobi. U Ličkoj je regiji samo 24 % stanovnika srednjoškolskoga uzrasta obuhvaćeno srednjom školom, a jedna srednja škola dolazi na 1017 stanovnika. Podaci za SR Hrvatsku pokazuju da 765 stanovnika srednjoškolske dobi dolazi na jednu srednju školu, a obuhvat tog dijela stanovništva srednjom školom iznosi 41,8 %.

[176] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 26. Podaci su preuzeti iz Statističkog godišnjaka SR Hrvatske 1973. (Kolona 2. i 3.) /Dokumentacija Republičkog zavoda za statistiku broj 163. Popis stanovništva i stanova 31. III: 1971. (kolona 4).

[177] Rendulić 1966, 13. Autor navodi kako je *Društvenim planom ulaganja i razvoja SR Hrvatske* za razdoblje od 1966. do 1970. SR Hrvatska također bila podijeljena na velike 4 makroregije i 5 regija, što je bio zapravo društveni plan razvoja bitan za osnivanje i financiranje školstva. Teritorijalna podjela se malo razlikuje u odnosu na podatke iz popisa stanovništva za gotovo isto vremensko razdoblje. Rendulić navodi kako je ovakva teritorijalna podjela SR Hrvatske posebno zanimljiva zbog osnivanja, ali i zbog financiranja školstva te se prema njoj radio društveni plan ulaganja i razvoja. Primjerice zanimljivo je osnivanje srednjih škola u razdoblju do 1970. koje je izgledalo poprilično stihijski i loše planirano. Svaka je općina osnivala neku svoju srednju školu, bez obzira na potrebe i mogućnosti zapošljavanja. Visokoškolske radne organizacije postojale su u 6 gradova SR Hrvatske (Zagreb, Rijeka, Split, Osijek, Zadar i Sisak).

Tablica 4. Srednje škole, odjeljenja i učenici po vrstama škola

Srednje škole, odjeljenja i učenici po vrstama škola (kraj školske godine)*											
ŠKOLE		1965./66.	1966./67.	1967./68.	1968./69.	1969./70.	1970./71.	1971./72.	1972./73.	1973./74.	1974./75.
a		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ukupno	škole	440	447	444	460	485	511	556	635	636	658
	odjeljenja	4732	4916	4965	5077	5151	5320	5497	5576	5664	5741
	učenici	142664	146339	147123	151185	152185	157356	164128	167897	179294	181485
Opće srednje	škole	–	–	–	20	30	55	72	117	104	119
	odjeljenja	–	–	–	109	161	323	495	932	1074	1231
	učenici	–	–	–	2895	4392	9241	14213	27983	34337	39499
Za kvalificirane radnike	škole	174	177	175	177	188	197	218	233	239	235
	odjeljenja	1915	2065	2124	2301	2389	2458	2476	2113	1963	1794
	učenici	54694	60141	62796	69289	71249	73217	74440	36610	61291	54812
Za ostali stručni kadar	škole	12	9	7	5	–	–	–	–	–	1
	odjeljenja	32	33	21	6	–	–	–	–	–	1
	učenici	1125	1036	711	181	–	–	–	–	–	25
Tehničke i druge stručne	škole	128	133	138	133	137	134	139	155	162	174
	odjeljenja	1335	1316	1304	1176	1154	1106	1120	1119	1201	1250
	učenici	39811	37753	37023	33127	32125	31691	32980	33106	37821	39412
Tehničke	škole	34	39	42	40	43	45	46	58	65	71
	odjeljenja	469	481	492	431	419	397	395	398	416	407
	učenici	13410	13217	13984	12008	11746	11390	11460	11344	12585	12147
Poljoprivredne	škole	1	7	9	5	9	9	11	9	9	10
	odjeljenja	9	22	35	23	35	28	23	20	23	32
	učenici	232	629	981	706	838	671	496	444	552	838
Šumarske	škole	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	odjeljenja	14	14	13	12	9	8	9	10	11	12
	učenici	414	387	352	307	241	211	236	250	301	357
Saobraćajne	škole	7	7	7	7	7	7	7	7	8	9
	odjeljenja	98	100	98	95	95	96	100	110	92	96
	učenici	2762	2640	2515	2394	2396	2424	2458	2304	2618	2709

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 24.

Podaci u tablici 4. bitni su jer prikazuju kako je srednjoškolski sustav u SR Hrvatskoj bio podijeljen na čak četrnaest vrsta srednjih škola koje su postojale od 1965./66. do 1974./75. godine. To su bile: Opće srednje škole, Škole za kvalificirane radnike, Škole za ostali stručni kadar, Tehničke i druge stručne škole, Poljoprivredne škole, Šumarske škole, Saobraćajne škole, Administrativno–upravne škole, Ekonomske škole, Medicinske škole, Škola namijenjena za obrazovanje osoblja za zaštitu, Škole za nastavnički kadar, Umjetničke škole, Gimnazije.

Tablica 4. prikazuje statističke podatke odjeljenjima i učenicima po vrstama škola na kraju školske godine u desetogodišnjem razdoblju od 1965./66. do 1974./75. godine. Prema podacima kroz godine se može primijetiti općeniti rast broja škola, odjeljenja i učenika, s posebnim naglaskom na povećanje u općim srednjim školama, tehničkim školama, te gimnazijama. Podaci također ukazuju na raznolikost i specijalizaciju srednjoškolskog obrazovanja tijekom navedenog desetljeća.

Može se kazati kako u SR Hrvatskoj 1971./72. godine jača mreža srednjih škola te da gotovo nije bilo značajnijeg mjesta, a da nije imalo barem neku višu školu, brojnost škola dosegnula svoj vrhunac.[178] Ulaganje u razvoj školstva upućivalo je na nužne reformske zahvate, posebno na potrebu stvaranja jedinstvene kadrovske politike i planiranje potrebnih profila zanimanja. U planiranju, vrlo bitan uvjet za reformu bila je tzv. racionalizacija mreže srednjih škola.[179] Do promjena u mreži srednjih škola dolazi u prvom redu zbog materijalne racionalizacije, a glavni kriterij pratio je potrebe privrede. Te promjene same po sebi automatski su povlačile i promjene kadrovskoj strukturi srednjoškolskih nastavnika. Dolazi do usklađivanja obrazovanja s potrebama u privredi. Kako bi se planski usmjeravao razvoj mreže škola te se prije svega uskladio s potrebama privrede, razmatrao se rast društvenoga proizvoda i prema njemu su vršene izmjene u programima te se na taj način formirala smislena kadrovska politika.[180] U tu je svrhu Prosvjetni savjet Hrvatske 1972. godine izradio analize povezanosti stupnja stručnog obrazovanja i zahtjeva stručne spreme, posebno za rad na radnom mjestu u društvenom sektoru u SR Hrvatskoj kako bi se mogla dobiti cjelovitija slika o kadrovskim potrebama u društvenome području.[181]

[178] Rendulić 1966, 2.
[179] Rendulić 1966, 12–13.
[180] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 21.
[181] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 13.

Tablica 5. Povezanost stupnja stručnoga obrazovanja i zahtjeva stručne spreme, 1972.

Preklapanje stupnja stručnoga obrazovanja i zahtjeva stručne spreme za rad na radnom mjestu u društvenom sektoru SRH 1972.									
Struktura rada	Obrazovna struktura kadrova								
	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV	Suma
VSS	71,5	9,7	14,2	1,8	1,4	1,1	0,1	0,2	100
VŠS	3,4	52,4	32,2	5,1	3,3	2,9	0,2	0,5	100
SSS	0,4	2,1	65,2	20,8	1,6	7,3	0,8	1,8	100
NSS	0,1	0,2	4,8	61,3	0,4	14,3	3,3	15,6	100
VKV	0	0,2	2,4	0,7	45,3	43,8	3,6	3,9	100
KV	0	0,1	1,1	1,3	2,1	63,9	13,2	18,3	100
PKV	0	0	0,6	1,8	0,1	5,3	41,1	51,1	100
NKV	0	0	0,4	1,8	0,1	2,6	3,5	91,6	100

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 13. (Podatci Statističkog zavoda prema „Radu 20“)

Prema podacima iz tablice 5. vidljiva je struktura kadrova prema školskoj spremi, iz čega proizlazi da je 32, 4 % zaposlenih u društvenom sektoru SRH u 1972. godine bilo bez završene osnovne škole, od čega je u privredi 35 %, a bez škole i s 1–3 razreda 6,5 % zaposlenih. Očita tendencija pada učešća u strukturi kadrova bez škole i s nezavršenom osnovnom školom. Pozitivna je tendencija porasta kadrova sa završenom osnovnom školom, srednjom školom i fakultetom. Stopa rasta Kadrova sa KV i VKV najviša je u području trgovine, ugostiteljstva, građevinarstva i šumarstva.

Iz prikazanih podataka u tablici 5 se vidi kako je na radnim mjestima PKV više je NKV radnika nego PKV (51,1 prema 41,1 %). Svaki sedmi NKV radnik je raspoređen na radno mjesto KV, a 43,8 % KV radnika radi na VKV radnim mjestima. U privredi je svega 61,2 % VSS radnih mjesta pokriveno adekvatnim kadrovima.

U procesu pripreme za reformu srednjeg obrazovanja, cilj je bio povezati privredu i druge društvene djelatnosti kroz nove programe srednjeg obrazovanja. Na taj se način prenosila odgojno–obrazovna funkcija u proizvodnju putem proizvodno–tehničkog rada.[182] U dotadašnjem sustavu srednjeg obrazovanja postojale su škole za kvalificirane radnike u trajanju od dvije do tri godine, tehničke i druge stručne škole i gimnazije, u trajanju od četiri godine. 60–ih godina rastao je broj učenika stručnoga obrazovanja, činio je trećinu ukupne generacije srednjoškolaca, a 70–ih godina čak skoro 50 % od ukupnog broja srednjoškolaca. [183]

[182] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, spis br. 05/2–1920/1–77. Sjednica Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju, 81.
[183] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 94.

Osim gore navedene tablice o povezanosti stupnja stručnoga obrazovanja i zahtjeva stručne spreme, Prosvjetni savjet izradio je tablice analize i usporedbe strukture kadrova u privrednim i neprivrednim djelatnostima prema školskoj spremi kako bi se mogla dobiti cjelovitija slika o kadrovskim potrebama.

Tablica 6. Struktura kadrova prema školskoj spremi

Nivo završene škole	Ukupno društveni sektor		Privreda		Neprivreda	
	1967.	1972.	1967.	1972.	1967.	1972.
Bez škole						
1–3 r.	9,1	6,5	10,1	6,5	4,5	3,4
4–7 r.	36,4	25,9	43,5	28,5	19,3	13
Osnovna škola	14	18,3	13,1	19,8	18,6	13,6
Srednja škola	34,2	39,9	30,3	40,6	35,4	36,5
Viša škola	2,1	4,4	0,8	1,8	8,3	17,2
Fakultet i visoka škola	4,2	5	2,2	2,8	13,9	16,3

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 16.

Podaci u tablici 6. pokazuju strukturu kadrova prema školskoj spremi u razdoblju za 1967. i 1972. godinu s razinom završene škole. Vidljivo je kako se smanjivao broj onih s minimalnim obrazovanjem, a rastao broj sa završenom srednjom školom, višom i fakultetskim obrazovanjem. Usporedba privredne i neprivredne djelatnosti prema strukturi kadrova i školskoj spremi pokazuje kako je u neprivredi za razdoblje 1967. i 1972. godine u odnosu na privrednu djelatnosti značajno rastao broj onih koji su završavali više škole i fakultetsko obrazovanje.

Planiranja i analize obično su se izrađivale na petogodišnjim razdobljima. Tako se pratila i godišnja stopa rasta kretanja kadrova prema stručnoj spremi u pojedinim područjima da bi se dobila jasnija slika o tome koja su područja više ili manje zastupljena, ali i pratile stope rasta zapošljavanja po području.

Tablica 7. Kadrovska struktura i stope rasta prema stručnoj spremi

	1970.	1975.	1970.	1975.	Indeksi 1975./70.	Stope rasta 1971./75.
UKUPNO	966,4	1131	100	100	117	3,2
1. DRUŠTVENI SEKTOR	943,2	1105	97,6	97,7	117,2	3,2
a) Privreda	794,1	925	82,2	81,8	116,5	3,1
Industrija	354,5	421,8	36,7	37,3	119	3,5
Poljoprivreda	51,6	53,6	5,3	4,7	104,5	0,9
Šumarstvo	16,6	15,3	1,7	1,4	92,2	–1,6
Građevinarstvo	82,1	90,3	8,5	8	110	1,9
Saobraćaj	81,9	91	8,5	8	111,1	2,1
Trgovina i ugostiteljstvo	123,8	168	12,8	14,9	135,7	6,3
Zanatstvo	56,8	53,3	5,9	4,7	93,8	–1,1
Stambeno–komunalna djelatnost	26,8	31,7	2,8	2,8	118,3	3,4
b) Neprivreda	149,1	180	15,4	15,9	120,7	3,8
Kulturno–socijalna djelatnost	112,1	133	11,6	11,8	118,6	3,5
Djelatnosti državnih organa i službi	37	47	3,8	4,1	127	4,9
2. PRIVATNI SEKTOR	23,2	26	2,4	2,3	112,1	2,3

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 13.

Analiza razvoja kadrova pokazuje kako je ukupna zaposlenost porasla za 17 %, odnosno po stopi od 3,2 % godišnje. Prikazani podaci obrazovnih potreba podloga su za izradu planova obrazovanja.[184] Vidljive su velike razlike u prosječnim godišnjim stopama rasta kretanja kadrova prema stručnoj spremi u pojedinim područjima. Najveća godišnja stopa rasta kadrova s visokom stručnom spremom bila je u području trgovine i ugostiteljstva (12,8) i zanatstvu (11,7), a najniža stopa rasta kadrova s visokom stručnom spremom bila je na području saobraćaja (1,8), poljoprivrede i ribarstva (2,5). Iz službenih podataka Prosvjetnog savjeta navodilo se kako je društveni proizvod u petogodišnjem razdoblju od 1970. do 1975.

[184] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 10.

godine ukupno u privredi porastao, i to za 34,2 %, što je po godišnjoj stopi rasta 28,0 %.[185] Takvo planiranje kadrova davalo je smjer razvoja srednjeg obrazovanja.

Koncept opće srednje škole bit će predmet rasprave u reformi cjelokupne srednje škole. Zakon o srednjem obrazovanju 1971. godine zacrtao je promjene u srednjoškolskom obrazovanju te je definirao upravljačku strukturu škola u čl. 71.:

> „(…) odgojno–obrazovnom institucijom upravljaju radni ljudi, učenici, predstavnici društvene zajednice, predstavnici radnih organizacija, roditelji i građani. Statutom odgojno–obrazovne institucije utvrđuju pitanja o kojima radni ljudi i učenici odlučuju neposredno, preko organa upravljanja i s predstavnicima društvene zajednice, roditeljima i drugim građanima, određuju se organi upravljanja odgojno–obrazovne organizacije, izvršni i stručni organi, njihov sastav i ovlaštenja. Statutom odgojno–obrazovne organizacije mogu se određeni izvršeni poslovi povjeriti i posebnim kolegijalnim tijelima: nastavničkom vijeću i kolegiju (…).“[186]

Zakonom o srednjem obrazovanju i navedenim čl. 71. definirano je kako svaka škola ima svoj Statut kojim se određuje upravljačka struktura škole, uz zadani socijalistički koncept prema kojemu radnom organizacijom upravljaju radni ljudi, pa onda ostali subjekti (učenici, predstavnici društvene zajednice, predstavnici radnih organizacija, roditelji i građani). Uvođenjem zajedničkih osnova usmjerenoga obrazovanja, zamišljena je kao početna faza usmjerenoga obrazovanja s kojom bi se mladi osposobljavali za rad i samoupravljanje. A koncept kreditiranja bi se i dalje nastavljalo s prenošenjem sredstava na usmjereno obrazovanje kroz stvaranje sistema samoupravnih interesnih zajednica.[187]

Koncept opće srednje škole nastao je temeljem *Rezolucije savezne skupštine o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnim osnovama 1970.* i već spomenutog Zakona o sistemu financiranja odgoja i obrazovanja 1970. godine te je stupio na snagu donošenjem Zakonom o srednjem obrazovanju 1971. godine. Prema Zakonu o srednjem obrazovanju u fokus reforme cjelokupne srednje škole stavlja se uvođenje zajedničkih osnova. Već se od tada postupno počeo naglašavati koncept usmjerenog obrazovanja kao nužnost reforme školstva koja će se dogoditi nekoliko godina kasnije.

---

[185] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 11.

[186] *Prosvjetni vjesnik* 1971, br. 3., Zakon o srednjem obrazovanju, *Narodne novine* br. 30., objavljeno 26. lipnja 1971.

[187] U tome kontekstu je 1974. i donijet Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama odgoja i obrazovanja.

2.4. Primjena socijalističkog koncepta odgoja i obrazovanja

U ovom potpoglavlju objašnjen je utjecaj društvenih, ekonomskih i političkih transformacija na „koncept socijalističkog samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja". Osnovna zadaća SK SKH i imperativ politike odgoja i obrazovanja bila je „izgradnja sistema odgoja i obrazovanja u funkciji privrednog i društvenog razvoja (...)."[188]

Razdoblje 70–ih godina i sveobuhvatna izgradnja društva najbolje se može rekonstruirati na temelju razumijevanja koncepta socijalističkoga odgoja. Socijalistički odgoj prema opisu odgojno–obrazovnih ciljeva, ukazuje na izgrađivanje slobodne i svestrano razvijene ličnosti zauzete za opće dobro i napredak čitavog društva.[189] Primjena koncepta socijalističkoga odgoja u školama vezana je uz teorijski razvoj socijalističke pedagogije, prema kojoj se odgojna socijalistička komponenta formiranja stavova temelji na učenju Marxa i Engelsa.[190] Značenje Marxa i Engelsa osobito je bilo važno za socijalističku pedagogiju. Iako Marx i Engels nisu pisali posebne pedagoške rasprave, dali su temeljne postavke za odgojne ideale.[191] Stoga, socijalističko učenje naglašava da je cilj odgoja: „(…) umni i fizički odgoj, to u praksi rezultira s potrebom za cjelovitim razvojem čovjeka, ali i sa spajanjem proizvodnog rada i nastave(...)."[192] Odgoj bi se prema socijalističkom učenju trebao organizirati kao sveobuhvatni društveni proces povezan s izgradnjom besklasnog društva utemeljen na jednakosti i dostupnosti obrazovanja za sve.[193] Ove će se ideje inkorporirati i primjenjivati u sklopu općih ciljeva obrazovne reforme u SR Hrvatskoj od početka 70–ih godina. Kao glavna ideja reformskih promjena naglašavala se nužna izgradnja besklasnog društva utemeljena na jednakosti i dostupnosti obrazovanja za sve.[194]

Osim navedenog, bitno za istaknuti je kako se u sklopu reformskih promjena 1971. godine u SR Hrvatskoj donosi Zakon o srednjem obrazovanju. Glavni mu je cilj bio prilagoditi obrazovni sustav potrebama privrede, učiniti ga svima dostupnim te s odgojno–obrazovnim

---

[188] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, serija Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH. U uvodnim dijelovima istaknuti su ciljevi i zadaće odgoja i obrazovanja.
[189] Radeka 2010, 133–134.
[190] Pavletić (ur.) 1968, 96.–97.
[191] Medveš 2020. Autor u radu piše o razvoju jugoslavenske pedagogije nakon 1945. gdje pojašnjava pojam „socijalistička pedagogija". Navodi kako sam pojam nije bio dovoljno iznutra diferenciran, pa se najčešće koristi općenito za obilježavanje tadašnje školske politike, a donekle i za obilježavanje pedagoške znanosti.
[192] Zaninović 1998, 161–162.
[193] Zaninović 1998, 161–162.
[194] Zaninović 1998, 162.

ciljevima „preobraziti" društvo.[195] Od tada će društveno–politički imperativ postati koncept socijalistički samoupravni preobražaja odgoja i obrazovanja s kojim se mijenja slika društva.[196]

Tijekom stasanja socijalističkog samoupravljanja u fokusu društvenih promjena bila je intencija da odgojno–obrazovni sustav bude u funkciji ostvarivanja zamišljenih ideala socijalističkoga samoupravljanja te da se obrazovna politika kreira prema društvenim i gospodarskim potrebama.[197] Glavni zabrinjavajući faktor u tome planu ostvarenja bila je nepismenost i polupismenost stanovništva. Iz toga je proizašla potreba za propagiranjem obrazovanja, koja je prerasla u permanentan zadatak društvene zajednice povezan s potrebom tehnološkoga i tehničkoga razvitka privrede.[198] Aktivnosti permanentnoga obrazovanja intenzivirale su se afirmacijom radničkoga i društvenoga samoupravljanja, čiji proces zahtijeva aktivnog i samoinicijativnog proizvođača i upravljača.[199]

Uzmemo li u obzir kako se svaki školski sustav temelji na odgojno–obrazovnim ciljevima i vrijednostima, onda i ove socijalističke odgojno–obrazovne ciljeve trebamo promatrati u širem povijesnom, društvenom i kulturnom kontekstu.[200] Budući da je još prema Ustavnom zakonu iz 1953. godine institucionalizirano samoupravljanje, njegovim je temeljnim načelima određeno da su sva sredstva za proizvodnju u društvenom vlasništvu te da proizvođači sami upravljaju gospodarstvom.[201] Nastavno na to treba istaknuti kako su se u dužem vremenskom razdoblju vršile značajne izmjene u svim sadržajima i metodama odgoja i obrazovanja, putem novih nastavnih planova i programa koji su zasnovani na temeljima marksizma i socijalizma, i to upravo s ciljem kompletne idejno društveno–političke preobrazbe.[202] U tom razdoblju 60–ih i 70–ih godina širila se mreža škola, ali u materijalnom smislu nedostajalo je svega. Bez obzira na poteškoće, postojala je motivacija za unutarnju izgradnju s naglaskom na stvaralaštvo, što se odgojem ciljano prenosilo na mlađe generacije.

---

[195] Jergović 1973, 16–17. U radu, pod naslovom *Problemi i mogućnosti daljeg reformiranja sistema usmjerenog obrazovanja*, autor pojašnjava kako je cilj Zakona bio povezivanje srednjoškolskog obrazovanja s različitim oblicima stručnog osposobljavanja i usavršavanja, a s time i djelatnosti školskih i srednjoškolskih centara, tvorničkih centara, odnosno službi za obrazovanje u privrednim organizacijama te radničkih i narodnih sveučilišta.

[196] Medveš 2020, 61. Autor u sažetku rada jasno navodi imperativ socijalističke pedagogije.

[197] Radelić 2006, 475. Autor navodi kako je samoupravni model iz 70–ih bio zapravo ideološko–institucionalni projekt dogovorne ekonomije, udruženog rada, SlZ–ova i delegatskog sustava.

[198] Potkonjak 1980, 55.

[199] Potkonjak 1980, 56.

[200] Đorđević i Potkonjak 1990, 136. Na Trećem plenumu KPJ 1949./1950. godine raspravljalo se o mogućnostima produživanja obveznog osnovnog školstva na osam godina, što se djelomično ostvaruje u 1952./53. školskoj godini.

[201] Bilandžić 1999, 324–325.

[202] Đorđević i Potkonjak 1990, 136–137.

Odgojem i snaženjem socijalističkoga duha, od najranijih se dana među djecom uključenom u obrazovni sustav poticao gorljivi, kreativni duh odgajan u socijalističkom okviru „biti marljiv i dobar drug."[203] Odgojni ideal je stvoriti kreativnoga i društveno korisnoga pojedinca.

U odgojnome smislu, prioritet je bio „ostvariti socijalistički koncept." Odaziv i odgovor na poticaj bio i više nego zadovoljavajući. Veliku ulogu u organiziranju akcija narodnoga prosvjećivanja, imali su članovi Saveza komunista (SK). Naročito članovi SK prosvjetni radnici, čije je bilo poslanje angažirati se u razradi i realizaciji osnovnih idejno–političkih postavki. Članovi SK nastojali su da se poveća društvena briga i interes za reformu odgoja i obrazovanja te da se prenese na samoupravna tijela i organizacije, u radne zajednice, na seminare za nastavnike, zajednice za financiranje obrazovanja, zajednice škola, zborove birača, savjetovanja privrednika i predstavnike društvenih djelatnosti.[204] Osnovno područje i mjesto idejno–političkoga angažiranja, za svakog člana SK, pored individualnoga djelovanja unutar škole kao radne zajednice, bilo je i djelovanje na razini općine u organima općinskih savjetovanja vezano uz odgoj i obrazovanje. Organizirali su se skupovi kako bi se pojačao interes društva za stanje i probleme u oblasti odgoja i obrazovanja. Organi SK u većim su gradovima kao što su Zagreb, Rijeka, Osijek i Split imali puno veće aktualne probleme u oblasti odgoja i obrazovanja jer je u njima koncentriran puno veći broj odgojno–obrazovnih ustanova, negoli u nekim manjim općinama.[205] Problemi su vezani uz materijalno–financijska pitanja, razvoj mreže škola, strukturu učenika i studenata prema socijalnom statusu, probleme upisa u srednje škole, permanentno obrazovanje nastavnika i stručno usavršavanje uz rad.[206]

U ovome razdoblju prema svojem ideološkom poslanju, kulturna i javna djelatnost svake škole posebno je područje namijenjeno za aktivno poticanje razvoja samoupravnoga socijalizma. U školama se desetljećima kroz odgoj razvijao i poticao socijalistički duh. Postojala je povećana briga o društvenoj aktivnosti učenika, tako je još 1960. godine Republički odbor Sindikata prosvjetnih i naučnih radnika uputio svim školama *Anketu o društvenoj aktivnosti*

[203] Đorđević i Potkonjak 1990, 137.
[204] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, naslov *Aktivnosti SK Hrvatske i drugih društvenih snaga u vezi s provođenjem reforme obrazovanja i odgoja u SRH,* 99.
[205] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, naslov *Aktivnosti SK Hrvatske i drugih društvenih snaga u vezi s provođenjem reforme obrazovanja i odgoja u SRH,* 99–100.
[206] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, naslov *Aktivnosti SK Hrvatske i drugih društvenih snaga u vezi s provođenjem reforme obrazovanja i odgoja u SRH,* 100.

učenika. Željelo se provjeriti postoje li aktivnosti, sekcije, grupe, marksistički kružoci i je li organiziran proizvodni rad učenika u bilo kojem vidu.[207] Pojedincu se dobrobit zajednice postavljala kao zadani prioritet. Socijalistički odgojno–obrazovni ciljevi usklađeni su s tadašnjim gospodarskim, društvenim i političkim potrebama, a temeljeni su na propagandi u kojoj se često izdvajala parola „bez znanja nema napretka."[208] U školama se ova parola promovirala na svim razinama djelovanja. Osim nastavne djelatnosti u školama su postojale i ostale obavezne djelatnosti, kao što je društveno koristan rad i proizvodni rad te slobodne aktivnosti učeničkih organizacija. U sklopu tih organizacija uz društveno korisni rad odvijale su se i slobodne aktivnosti u vidu sekcija, grupa, družina, klubova, društava i sl.

Rad i djelovanje učeničkih organizacija predstavljao se kao sastavni dio odgojno–obrazovne djelatnosti svake škole kroz kulturno i javno djelovanje.[209] U *Školskim novinama* često su pisali učitelji, isticali problem organizacije slobodnih aktivnosti za učenike, ali ujedno davali i primjere dobre prakse. O postojanju literarne grupe i svojem iskustvu rada 60–ih godina, pisao je i mladi učitelj iz Oćestova kod Knina. Učitelj piše: „(…) mi na pisanju učimo kako se piše. Mi nećemo stvoriti pjesnike, a to nam ni nije svrha. Stvorit ćemo ljude, koji će razumjeti stvaranje i voljeti stvoreno (…)."[210] Unutar i izvan školskoga sustava učenike se poticalo na stvaralaštvo. Učenike se nastojalo uključiti u akciju izgradnje socijalističkoga društva kroz odgoj i obrazovanje. Kroz sudjelovanja u Savezu komunista, Savezu omladine, Savezu studenata, Savezu sindikata i SSRN u svim radnim organizacijama, privrednim granama, društvenim djelatnostima i ostalim mjestima. Učeničke organizacije i učenička društva imala su ulogu razvijati kod učenika svijest da vlastitim angažmanom aktivno doprinose izgradnji socijalističkoga društva. [211]

Postojalo je poticanje i nagrađivanje nastavnika za rad i dodatni angažman. U praksu je od 1967. godine za iznimne zasluge i rezultate u radu uvedena i državna nagrada „Ivan Filipović."[212] U *Prosvjetnome vjesniku* svake se godine raspisivao natječaj za nagrađivanje uspješnih prosvjetnih radnika posebno za svaku odgojno–obrazovnu razinu. Nagrada je bila

[207] *Školske novine* 1959, br. 4., 2.
[208] *Školske novine* 1959, br. 4., 2.
[209] Duda 2015, 73-74.
[210] *Školske novine* 1962, br. 8, 14.
[211] Duda 2015, 59-61. Autor u poglavlju „Pravilan socijalistički odgoj" analizirajući sam koncept ističe kako se primjenjivao odgojni pristup „stvaranja djeteta po mjeri socijalizma."
[212] Nagradu „Ivan Filipović" svojim je zalaganjem u praksu uveo Pedagoško–književni zbor. Prema Šetić 2011, 366. Autor navodi podatak kako je te 1967. predsjednik Pedagoško–književnog zbora bio Vladimir Poljak, jedan od vodećih didaktičara koji je razumio potrebe nastavnika i težinu provedbe nastavnog procesa.

novčana i isplaćivala se iz *Republičkog fonda Ivan Filipović.* Pravo predlaganja imale su organizacije ustanove udruženja i pojedinci, pod uvjetom da prijedlog bude dokumentiran usklađen s uvjetima natječaja i predan navrijeme.[213]

Odgojni socijalistički ideal najbolje se može pratiti kroz obrazovnu politiku i dokumente prosvjetnih organa. Vrlo je važno istaknuti kako je obrazovna politika jasno definirala opće stavove o odgoju i obrazovanju. Najvažniji dokument *Rezolucija o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnim osnovama* u kojem su propisani odgojno–obrazovni ciljevi donijela je Savezna skupština 1970. godine.[214]

Savezna skupština smatrala je kako u daljnjem razvijanju odgoja i obrazovanja treba polaziti od općih stavova, a to su:

- u suvremenom društvu odgoj i obrazovanje postaju ključni faktori za razvoj ličnosti, samoupravnih osnova i društvene reprodukcije
- znanstveno–tehnološki napredak zahtijeva i omogućuje sve veću međusobnu povezanost i prožimanje znanosti, tehnologije, rada i obrazovanja
- obrazovanje može dostići društvenu vrijednost koja u samoupravnom društvu u uvjetima znanstveno–tehnološke revolucije pripada samo ako je permanentno i ako kao takvo ide u korak s razvojem nauke i kulture, tehnike i na znanosti zasnovane tehnologije
- odgojno–obrazovna djelatnost, kao sastavni dio cjelokupnog društvenog rada, može se uspješno ostvarivati ako se u toj sferi razvijaju samoupravni odnosi zasnovani na principu dohotka kao i u ostalim oblastima društvenog rada. Ostvareni stupanj razvitka proizvodnih snaga i društvenih odnosa, posebno privredna i društvena reforma, iziskuju temeljite odgojno–obrazovne promjene i traže da se uspješnije uklanjaju zapreke koje ometaju cjelovito povezivanje ovih djelatnosti s ostalim područjima rada i stvaranja.[215]

Posebno je značajna zadnja stavka iz navedenih općih stavova, u kojima se jasno definira odgojno–obrazovana djelatnost kao sastavni dio društvenog rada te je posebno istaknuto kako: „(…) privredna i društvena reforma, iziskuju temeljite odgojno–obrazovne

[213] *Prosvjetni vjesnik* 1973, br. 1, 6.
[214] Jurković 1973, 4.
[215] Jurković 1973, 4–5.

promjene i traže da se uspješnije uklanjaju zapreke koje ometaju cjelovito povezivanje ovih djelatnosti s ostalim područjima rada i stvaranja (…).“[216]

Osim propisanih i zadanih općih stavova, vrlo bitno za razvoj socijalističkog odgoja i obrazovanja u školama bilo je uvođenje novih sadržaja iz opće narodne obrane i prve pomoći i zaštite. U tome razdoblju ranih 70–ih primjenjuju se novi nastavni planovi i programi i novi udžbenici. Općenito se više počelo voditi računa o slobodnom vremenu učenika, ali i slobodnim aktivnostima kroz oživljavanje pionirskih i omladinskih organizacija.

Primjerice, škole su 1972. godine dobile jasnu uputu Zavoda za unaprjeđenje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske da potiču učeničke organizacije i društva te da ih povezuju s izvanškolskim organizacijama radi ostvarenja i unaprjeđivanja socijalističkoga odgoja.[217] Tako je te 1972. godine uveden sat pionirske razredne zajednice kao posebna i nova mogućnost za intenzivniji odgojni rad u školi, čime se zapravo na neki način poticala samoinicijativa i djelovanje učenika u samoupravljanju.[218]

Uloga nastavnika i ostalih kadrova zaposlenih u odgojno–obrazovnim ustanovama, specijaliziranim centrima, zavodima i sličnim institucijama, prema stavovima prosvjetnih tijela zahtijevala je: „(…) suvremeno profesionalno obrazovanje, marksističku idejnu orijentaciju i permanentno obrazovanje nastavnika (...).“[219] U skladu s očekivanjima i potrebama, zadatak je bio u što kraćem roku reformirati škole za obrazovanje nastavnika i odgajateljskog kadra.

Osobito bitnu ulogu u davanju smjera reformskim promjenama 1972. godine imala je *Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture* te je donijela dokument pod nazivom *Idejne osnove Nastavnih planova i programa u srednjim školama*. Komisija je predlagala izradu novoga koncepta permanentnoga obrazovanja nastavnika, kao i izmjene Nastavnih planova i programa, s naglaskom na marksističko usmjerenje. Rasprave na sastancima Komisije opisuju trenutnu društveno–političku situaciju početka 70–ih godina, a odgoj i obrazovanje tada se smatralo najvažnijim područjem na kojem su se trebale vršiti društvene promjene. [220] Dokument *Idejne osnove nastavnih planova i programa u srednjim školama* donosi

[216] Jurković 1973, 4–5.
[217] *Prosvjetni vjesnik* 1972, br. 6, 128.
[218] HR–HDA–1220, CK SKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 150.
[219] HR–HDA–1220–CKSKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 150.
[220] Rasprava je vođena u Zagrebu u prosincu 1972.

analizu društveno–političkog stanja u SR Hrvatskoj 70–ih godina, a u njemu se govori o postojanju:

> „(…) religiozno–klerikalnih odgojnih doktrina koje se trude da se iz odgoja i obrazovanja izbaci znanost i marksizam. Zatim da djeluju i reakcionarne antisamoupravne sile koje žele stvoriti prostor za indoktrinaciju omladine te da postoji nacionalizam svih vrsta i oblika koji se javlja kao najopasnija ideologija restauracije klasnih odnosa starog društva razvijajući mržnju, netrepeljivost i otuđenost među ljudima neposredno ugrožava opstanak i progres socijalističke jugoslavenske zajednice (…).“[221]

Isticano je kako Nastavni planovi i programi kao cjelina ne izražavaju dovoljno potrebu da mladi naraštaji izgrađuju svijest o revolucionarnoj ulozi radničke klase u razvoju socijalističkog društva.[222] Prema kritici Partijskih krugova tadašnjim Nastavnim planovima i programima, kao i nastavničkoj naobrazbi, nedostajala je jasnija i čvršća ideološka definiranost i razrađenost.[223] Cilj je bio da svi učenici, bez obzira na vrstu srednje škole koju pohađaju dobiju odgovarajuće opće kulturno, društveno–ekonomsko, matematičko, prirodno–znanstveno i opće tehničko obrazovanje.

2.5. Od donošenja Nastavnih planova i programa 1972. do amandmanske politike 1974.

Prosvjetni savjet Hrvatske 28. lipnja 1972. godine započeo je postupak donošenja Nastavnoga plana i programa za srednje škole.[224] Nastavni planovi i programi predstavljaju dokument koji utvrđuje sadržaj i zadatke odgojno–obrazovnoga procesa, utvrđuje u kojim nastavni područjima i predmetima će se pojedini sadržaji, ciljevi i zadaci realizirati. Ciljevi i zadaci srednjega obrazovanja su, kao i cjelokupna obrazovna politika u SR Hrvatskoj, definirani amandmanima na Ustav SR Hrvatske i Rezolucijom Savezne narodne skupštine o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnim osnovama, Zakonom o srednjem obrazovanju

[221] HR–HDA–1220–CKSKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 150.
[222] HR–HDA–1220–CKSKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 150.
[223] HR–HDA–2093, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenogram 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture, 9.
[224] HR–HDA–2093, kut. 122, spis 27/1–1972. U dokumentu poslanom Republičkoj zajednici za financiranje usmjerenog obrazovanja, Zajednici srednjih škola, Savezu sindikata, Savezu omladine i Socijalističkom savezu radnog naroda SR Hrvatske, istaknuto je kako je u novim Nastavnim planovima i programima došlo do promjena samo u sadržaju nekih predmeta, uveden je novi predmet Osnove društvenih nauka i društvenog političkog uređenja SFRJ te su izvršene manje izmjene u konstrukciji nastavnog plana Osnova društvenih nauka i društvenog političkog uređenja SFRJ.

i drugim dokumentima društveno–političkih zajednica i organizacija. Zbog važnosti dokumenta Prosvjetni savjet organizira javnu raspravu. Takvu proceduru nalagao je i tadašnji Zakon o donošenju nastavnih planova i programa, a Prosvjetni savjet odlučivao je o proceduri i o načinu na koji će se provesti javna rasprava.[225] Važno je istaknuti kako se temelj za sve promjene nalazio u Zakonu o srednjem obrazovanju 1971. godine. Od tada se širi stupnjevitost srednjeg obrazovanja te se stvaraju uvjeti za uvođenje jedinstvenoga srednjeg obrazovanja za sve u trajanju od tri i četiri godine.[226] Po ovom Zakonu sve se srednje škole izjednačavaju te se učenicima bez obzira na trogodišnju ili četverogodišnju školu omogućuje nastavak školovanja. Osim toga, zakon omogućava i verifikaciju stručnoga obrazovanja. Time se stvaraju uvjeti za izjednačavanje školovanje, osposobljavanje i usavršavanje. Osnove Nastavnoga plana i program srednjega obrazovanja donio je Prosvjetni savjet SR Hrvatske 1973. godine. Sve odgojno–obrazovne ustanove srednjoškolskoga obrazovanja u SR Hrvatskoj dužne su bile započeti s uvođenjem osnova nastavnog plana i programa, počevši od školske godine 1974./75.[227]

Za cjelokupno srednje školstvo u SR Hrvatskoj 1973. godine propisani su opći ciljevi odgoja i obrazovanja.[228] Ustav SR Hrvatske 1974., amandmana XVI. navodi: „(…) odgoj i obrazovanje u interesu je slobodnog i svestranog razvitka ličnosti i uvjet jačanja društvenih proizvodnih snaga i razvijanja samoupravnih društvenih odnosa (...).“[229]

Osnovni ciljevi odgoja i obrazovanja su:

- da omladinu i odrasle upoznaju s osnovama znanosti i znanstvenog gledanja na razvitak prirode i društva
- da omogućuju omladini i odraslima stjecanje posebnog znanja na suvremenim dostignućima znanosti i tehnike te da ih osposobljavaju za rad kojim će pridonositi stalnom razvijanju proizvodnih snaga, jačanju socijalističkih društvenih odnosa, materijalnom i kulturnom napretku društva, zajednice i pojedinca

[225] *Prosvjetni vjesnik* 1968, br. 6., *Zakon za donošenje osnova nastavnog plana i programa (NN br. 1/1968)*.
[226] *Narodne novine* br. 30., 26. lipnja 1971.
[227] *Prosvjetni vjesnik* 1973, br. 7, 153–154.
[228] HR–HDA– 2093, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, 4–5. Stenogram 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture, *Idejne osnove Nastavnih planova i programa u srednjim školama SR Hrvatske,* Analiza Nastavnih planova i programa, Zagreb, prosinac 1972.
[229] Ustav SR Hrvatske 1974., amandman XVI.
http://www.arhivyu.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_sfrj_1974.html. (pristup 4. srpnja 2024.).

- da razvijaju pozitivan i odgovoran odnos prema radu kao izvoru vrijednosti i mjerilu vlastitog ekonomskog i društvenog položaja
- da pridonose izgradnji ličnosti samostalnog i kritičkog duha s moralnim i radnim svojstvima građana samoupravnog socijalističkog društva
- da omogućuju zdrav psihofizički razvitak svakom pojedincu i razvijaju osobnu potrebu za fizičkom kulturom
- da omladinu i odrasle upoznaju s pravima i dužnostima građana u socijalističkom društvu, da ih osposobljavaju za samoupravljanje i pripremaju za neposredno odlučivanje i razvijanje samoupravnih društvenih odnosa
- da omladinu i odrasle odgajaju u duhu pripadnosti svome narodu, odnosno narodnosti, u duhu ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije, vjernosti socijalističkoj domovini i spremnosti na obranu njene nezavisnosti, poštivanja drugih naroda, međunarodne solidarnosti radnih ljudi i mira u svijetu
- razvijati sposobnost i interes omladine i odraslih za trajnim obrazovanjem, usavršavanjem i samoobrazovanjem
- da obogaćuju ličnosti kulturni vrijednostima vlastitog naroda, naroda i narodnosti Jugoslavije kao i kulturnim vrijednostima čovječanstva.[230]

Odgojno–obrazovni ciljevi definirani su u više dokumenata koji su bitni za reformu srednjoškolskoga obrazovanja jer se izražavalo veliko nezadovoljstvo postojećim stanjem stanje na području srednjega obrazovanja. Smatralo se da takva praksa nije primjerena zahtjevima socijalističkog samoupravljanja.[231] Nezadovoljstvo se najviše odražavalo u tome što nije postojala jasna prožetost odgoja i obrazovanja s marksizmom te da tadašnji nastavni programi, pogotovo gimnazijski ne izgrađuju mlade u konkretnom smislu, da kroz rad izgrađuju svijet „socijalističkoga društva“. Kritike srednjoškolskoga obrazovanja bile su jedan od prioriteta koji se rješavao i na sjednicama Predsjedništva SKJ.

[230] Zakon o srednjem obrazovanju, 1971., br. 30., čl. 2.
[231] Jurković 1973, 4–5. Autor navodi koji su važni dokumenti za reformu obrazovanja: Rezolucija Savezne Skupštine o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnim osnovama, amandmani na Ustav SR Hrvatske, Rezolucija III. Konferencije Saveza komunista Jugoslavije, Zakon o srednjem obrazovanju u SR Hrvatskoj i Zakon o financiranju odgoja i obrazovanja.

Promjene odgojno–obrazovnoga sustava bile su neizbježne. U predlaganju i ostvarivanju reforme srednjoškolskoga obrazovanja značajnu ulogu je odigrala *Zajednica gimnazija SR Hrvatske* u davanju smjera reformskim zahvatima. Važnost rasprave o promjenama sustava odvijala se i na godišnjim skupština *Zajednice gimnazija SRH*. Jedna takva održana je 20 i 21. travnja 1973. godine, s osvrtom na XXI. sjednicu Predsjedništva SKJ koja je potvrdila i učvrstila zamisao o udruženom radu koji se kao prioritet morao uvesti i u gimnazije koje su bile općeobrazovne škole.[232] Predviđale su se posebne aktivnosti *Zajednice gimnazija* SRH i radnih kolektiva u gimnazijama, zajednička potpora tzv. *amandmanskoj politici* i *Ustavu SRH*. Te zajedničke aktivnosti odnosile su se na sastavni dio radničke klase u borbi za samoupravno socijalističko društvo.[233] Zajedničke su aktivnosti predviđale dva pravca koje su se odnosile na djelovanje unutar gimnazijskih kolektiva:[234]

- svoje unutarnje odnose, društvenu, upravnu i obrazovno–odgojnu funkciju organizirat će na samoupravnim i amandmanskim principima konstituirajući se kao OOUR. Pri tome se naglašavala unutarnja raspodjela na osnovi postignutih rezultata u odgojno–obrazovnom radu;
- gimnazije će pomoći da se udruženi rad i građani organiziraju u svojim osnovnim interesnim zajednicama i ovog dijela usmjerenog obrazovanja. S tim u svezi trebalo je razriješiti društveno–ekonomsko mjesto gimnazije u širem djelovanju udruženog rada za financiranje usmjerenoga obrazovanja.

Predsjedništvo Zajednice gimnazija SRH na sjednici održanoj 21. svibnja 1973. godine donijelo je plan rada kako će raditi na; reformi gimnazije, izraditi plan i program izborne nastave, izraditi kriterije za financiranje i određivanje mjesta gimnazije u sistemu financiranja i na izradi normativnih akata.[235]

Skupština Zajednice gimnazija SRH i na Godišnjoj skupštini 1973. godine iznosi rezultate:

[232] HR–HDA–2093, kut. 122, spis 27/1–1972., 3. Skupština Zajednice gimnazija SRH u svojem izvješću iznosi podatke kako u SR Hrvatskoj postoji društvena opravdanost postojanja općeobrazovnih škola jer 94% završenih gimnazijalaca nastavlja studij na višim i visokim školama i fakultetima. Karakteristična je i pojava da od ukupnog broja učenika u gimnazijama SRH ¾ otpada na žensku populaciju te da se pretežno opredjeljuju za studij na društvenim fakultetima.
[233] HR–HDA–1413– PSH, kut. 25, spis 120/1–1973. Organiziranje srednjoškolskog obrazovanja 1972.–1983.
[234] HR–HDA–1413– PSH, kut. 25, spis 120/1–1973, 5.
[235] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis 120/1–1973, 13. Zajednice gimnazija SRH održalo je sjednicu Predsjedništva 21. svibnja 1973. i donijelo je Plan rada.

- poslije XX. Sjednice predsjedništva SKJ izvršiti će se revalorizacija odgojne funkcije škole s time što će Predsjedništvo Zajednice izraditi akcijski program idejno–političkog rada i uputiti ga svim svojim članicama;
- Akcijski program će posebno razrađivati sadržaje teorije i prakse samoupravnog socijalizma;
- na temelju dokumenata opće–obrazovne politike u SFRJ i SRH izradit će se jasna koncepcija daljnje reforme gimnazije. Zajednica gimnazija formirat će komisiju koja će raditi na reformi gimnazije;
- na osnovi preporuka Prosvjetnog savjeta SRH i uputa Zavoda za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja SRH, za predstavnike samoupravnih organa srednjih škola organizirat će se seminari o unaprjeđivanju marksističkog odgoja i obrazovanja;
- organizirati seminare i savjetovanje u zajednici da Zavodom za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja SRH;
- organizirati sa Sveučilištem savjetovanje na temu; „Kakav nam nastavnik treba";
- oživjeti rad stručnih aktiva po regijama i nastavnih centara;
- pokrenuti i unapređivati smišljeni i programirani rad razrednih zajednica, slobodnih aktivnosti i svih oblika samoupravljanja u kojima sudjeluju i učenici uključujući i Zajednicu gimnazija SRH;
- unaprijediti rad na profesionalnoj orijentaciji. Profesionalna orijentacija usmjeravati će učenike ne samo na izbor studija već i na upućivanje gimnazijskih učenika u područje proizvodnog rada;
- unaprjeđivanje metoda rada, organizacije i sadržaja rada, izraditi program reforme gimnazija po fazama, kako bi se u školskoj godini 1973/74. smišljeno i na realnoj osnovi prišlo njezinoj postupnoj realizaciji.[236]

Iz navedenih odredbi vidljivo je kako je cilj bio izraditi akcijski program idejno–političkog rada koji će posebno razrađivati sadržaje teorije i prakse samoupravnog socijalizma. Zamisao je da se na temelju dokumenata opće–obrazovne politike u SFRJ i SRH izradi jasna koncepcija reforme gimnazije i to postupno po fazama. Cijeli koncept reforme gimnazija trebao se odvijati na osnovi preporuka Prosvjetnog savjeta SRH i uputa Zavoda za unaprjeđivanje stručnoga obrazovanja SRH.

[236] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20. spis br. 2/5–392–1974.

U SR Hrvatskoj već se od 1970. godine intenzivirao proces traženja i stvaranja novih društveno–ekonomskih samoupravnih odnosa unutar odgojno–obrazovnoga sustava. U tome su se angažirale sve društveno–političke organizacije, od saveza komunista (SK), sindikata, SIZ–ova, Sabor SR Hrvatske i njegovi odbori, stručne i znanstvene institucije, fakulteti te sve institucije za obrazovanje odraslih. Temeljem čl. 34. i 35. Zakona o financiranju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj tijekom 1972. i 1973. godine formirane su tzv. granske interesne zajednice u usmjerenome obrazovanju, njih preko dvadeset.[237] Društveni dogovor o učeničkom i studentskom standardu u SR Hrvatskoj zaključen je 1973. godine samoupravnim sporazumima te je tako potvrđen cjeloviti sustav kreditiranja učenika i studenata.[238] Stvaranjem sistema samoupravnih interesnih zajednica (SIZ–ova) odgoja i usmjerenog obrazovanja, kreditiranje učenika i studenata bio je specifičan oblik društveno–ekonomskih odnosa koji je nastao i razvijao se. Služio je za materijalne i društvene potrebe, a najčešći korisnici bili su djeca radnika i poljoprivrednika. Te postojeće interesne zajednice prestaju postojati 31. prosinca 1974., nakon čega su se formirale nove. Zapravo nove interesne zajednice (SIZ–ovi) nastavljaju kontinuitet obrazovne politike jer su postojeće interesne zajednice trebale zapravo osigurati stručnu i tehničku potpornu novim interesnim zajednicama.[239] Odluku o usvajanju samoupravnoga sporazuma o konstituiranju novih interesnih zajednica (SIZ–ova) donijeli su radnički savjeti ili drugi organi samoupravljanja. Usklađivanje društveno–ekonomskih odnosa u sferi obrazovanja sa samoupravnim društveno–ekonomskim odnosima bio je jedan od glavnih zadataka obrazovne reforme.

Uporišta u izgradnji samoupravnih odnosa u sferi obrazovanja nalaze se u Amandmanu XVI., točka 6 koji ističe: „(…) svoje potrebe u oblasti obrazovanja radni ljudi ostvaruju na osnovi slobodne razmjene svoga rada sa ljudima koji u tim djelatnostima rade (…).“[240]

1. Odlučeno je kako će se do kraja 1974. udruženi rad u SR Hrvatskoj konstituirati u sistem samoupravnih interesnih zajednica (SIZ–ova) u usmjerenome obrazovanju.[241] Idejne osnove za formiranje novoga sistema samoupravnih interesnih zajednica utemeljene su na ustavnim dokumentima, dokumentima X. kongresa SKJ, dokumentima 38. sjednice CK SKH i VII. kongresa CK Hrvatske. Dokumenti opisuju karakteristike SIZ–ova kao: „(…)

[237] HR–HDA–1413–PSH, kut. 5, 3. Sjednice savjeta. Postojeći sistem interesnih zajednica usmjerenog obrazovanja.
[238] Podrebac 1985, 13–14.
[239] HR–HDA–1413–PSH, kut. 5, 3.
[240] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut., 35. X. kongres, Odbor Predsjedništva PSKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja, 5.
[241] HR–HDA–1413–PSH, kut. 5, 3. Sjednice savjeta.

formirat će se interesne zajednice kao mehanizam udruživanja rada, slobodne razmjene rada i zajedničkog odlučivanja o razvoju usmjerenog obrazovanja (…)."

2. „(…) novi sistem SIZ–ova gradit će se iz OOUR–a, kao baze cjelokupnog novog sistema (…)."
3. „(…) postojeće interesne zajednice su građene na predstavničkom sistemu, dok će nove zajednice biti formirane na delegatskom sistemu, čija je osnova OOUR iz kojih se biraju delegati za skupštine samoupravnih interesnih zajednica (…)."[242]

Svi navodi upućivali su na organiziranje novih SIZ–ova. Osnova i temelj reformskih zahvata u usmjerenome obrazovanju oslanjala se na politiku i slobodnu razmjenu rada u proizvodnim i društvenim djelatnostima s time da radnici i svi radni ljudi u OOUR–ima odlučuju o cjelokupnoj kadrovskoj i obrazovnoj funkciji. Zamišljeni koncept opisan je dokumentima 38. sjednice CK SKH i VII. kongresa CK Hrvatske. Dokumenti opisuju karakteristike SIZ–ova te utvrđuju: svoje kadrovske i obrazovne potrebe u skladu sa razvojem organizacije udruženog rada:

- obrazovne profile i nomenklaturu zanimanja u skladu sa potrebama rada;
- godišnje i višegodišnje planove kadrova i obrazovanja;
- organizaciju obrazovanja radnika i drugih radnih ljudi u procesu rada;
- zaključuju samoupravni sporazum o osnivanju samoupravnih interesnih zajednica i u okviru njih o udruživanju rada i sredstava, slobodnoj razmjeni rada i zajedničkom vođenju politike, usmjerenog obrazovanja s radnim ljudima iz OOUR–a u usmjerenom obrazovanju;
- biraju i opozivaju delegaciju iz koje se biraju delegati za skupštine samoupravnih interesnih zajednica;
- odlučuju o godišnjim i višegodišnjim programima usmjerenog obrazovanja koje realiziraju putem samoupravnih interesnih zajednica;
- odlučuju o dijelu dohotka za realizaciju programa.[243]

[242] HR–HDA–1413–PSH, kut. 5, 3. Sjednice savjeta.
[243] HR–HDA–1413–PSH, kut. 5, 3–4. Razrađeni su ciljevi postojećih SIZ–ova usmjerenog obrazovanja.

U fokusu je bilo obrazovanje radno aktivnog stanovništva, mladih radnika, te se iz toga razloga i osniva *Titov fond kao* mjera socijalne politike.[244] Naglasak je bio na idejno–političkom i socijalno–proizvodnom značenju u razvijanju obrazovanja mladih radnika uz rad i iz rada, kao i školovanje djece radnika koji su stipendirani iz *Titovog fonda.* Fond je osnovan 1974. godine te je bio dio socijalne politike i u funkciji je dokidanja socijalne nejednakosti u šansama za obrazovanje. Stipendije iz *Titovog fonda* bile su svojevrsno i priznanje i obaveza za uspjeh u radu, samoupravljanju i obrazovanju. Prema podacima CK SKH u 1974./75. godini iz SR Hrvatske se javilo 1 205 kandidata, a primljeno je 415 kandidata, a 1976./77. javilo se 1950 kandidata, a stipendije je dobilo 856 kandidata.[245]

Sve nastale promjene u školskome sustavu mogu se povezati s 1972., i postupkom donošenja Nastavnoga plana i programa za srednje škole. To je bio početak konkretne primjene političkih odluka u odgojno–obrazovnome sustavu i postupnih odgojno–obrazovnih promjena. Najvažnije u procesu reforme bilo je izmijeniti stare Nastavne planove i programe, kojima je prema svim analizama nedostajala ponajviše ideološka komponenta. U *Prosvjetnom vjesniku* obrazložene su osnove za nastavne planove i programe za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj.[246] Istaknuto je kako su se dotadašnje idejne osnove nastavnih planova i programa u srednjim školama u SR Hrvatskoj temeljile se na definiranju ciljeva i zadataka koje škole trebaju realizirati, što se do tada nije činilo u dovoljnoj mjeri. U definiranju ciljeva i zadataka važni su ekonomski, kulturni i društveno–politički faktori, to su elementi prema kojima se definiraju odgojno–obrazovni ciljevi bilo kojeg školskog sustava. Osim toga, za uspješnost odgojno–obrazovnog rada važni su novi nastavni planovi i programi, nastavni kadar, stručna i pedagoška osposobljenost i ono što se u kontekstu ovih reformnih nacrta stavljalo kao prioritet: idejno–politička orijentacija, materijalni uvjeti škole i društveno–ekonomski uvjeti. Prema arhivskim dokumentima, pripremna faza reforme jedan je sveobuhvatan proces na kojemu radilo u različitim etapama, u trajanju od 10 godina (od 1965. - 1975.).

[244] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju 1977., 172.
[245] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, 173.
[246] *Prosvjetni vjesnik* 1973, br. 7, 154–159.

3. Uloga Saveza komunista u reformi odgoja i obrazovanja

U ovom poglavlju pojasnit će se uloga strogo zadanog centralističko–hijerarhijskog modela upravljanja i donošenja odluka o reformi usmjerenoga obrazovanja.[247] Razmatrat će se uloga i zadaci SK u provođenju reforme odgoja i obrazovanja, kao i nacrt zaključaka CK SKJ. Primarna politička zadaća Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) bila je potreba za razvijanjem tekovina socijalizma kao i potreba idejnog i društvenog preobražaja kroz odgoj i obrazovanje. Primarni ciljevi mogu se pronaći u zadacima Saveza komunista Jugoslavije kao dio odredbi *Rezolucije X. kongresa Saveza komunista Jugoslavije (SKJ)*.[248]

3.1. Centralističko–hijerarhijski model upravljanja u odgojno–obrazovnoj reformi

Na Republičkoj razini, u javnosti su postojala velika očekivanja od Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) u smislu rješavanja reforme obrazovanja kroz reformiranje srednjoškolskoga i paralelno visokoškolskoga obrazovanja.[249] Promjene odgojno–obrazovnoga sustava za SR Hrvatsku počele su od kada je Izvršni komitet Centralnog komiteta SKH 1. lipnja 1970. održao svoju prvu sjednicu s dnevnim redom, iz kojeg se zapravo može vidjeti kakva je bila važnost i uloga KPH u obrazovnoj reformi.[250] Zadaća Izvršnog komiteta SKH bila je razmotriti osnovne elemente za izradu srednjoročnog plana te napraviti dogovor za plenum CK o ulozi SKH u reformi obrazovanja.

Iz dokumenata je vidljivo kako Centralni komitet SKH obavezuje sve organizacije i organe SKH da prate, potiču i usmjeravaju aktivnosti svih komunista u provođenju društveno–ekonomske reforme obrazovanja, koja se smatrala prioritetnom.[251] Već je u svibnju

[247] Radelić 2006, 223. Autor u poglavlju u radu i upravljačkoj strukturi KP, navodi kako je KPJ i KPH bila je strogo centralizirana stranka u kojoj su viša tijela u svojim rukama držali sve bitne poluge odlučivanja.

[248] Podrebac 1985, 365–375. U Poglavlju su interpretirani zadaci Saveza komunista Jugoslavije–Rezolucija X. kongresa KPJ.

[249] Podrebac 1985, 363.

[250] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, spis br.02–1161/1–1970. Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970. održana je u zgradi društveno–političkih organizacija SKH, Zagreb, Šetalište K. Marxa br. 2, u dvorani na VIII katu. Pod presjedanjem tadašnjeg sekretara Izvršnog komiteta CKSKH Pere Pirkera. Na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta CKH, održanoj 5 lipnja 1970. sudjelovali su: Pero Pirker, dr. Dušan Dragoslavac, Milka Planinc, Jure Bilić, Joža Vrhovac, Marko Koprtla, Ante Josipović, dr. Savka Dačević Kučar te Dragutin Haramija, predsjednik Izvršnog vijeća Sabora SRH, Srećko Bijelić, Ljubić Zvonko, Kolja Družić, Stjepan Ivić, Mirko Peršen. Drugu točku dnevnog reda pod nazivom *Obrazovanje i reforma obrazovanja* pripremili su Ema Derossi, Milka Planinc i Ante Josipović. Ema Derossi bila je zadužena za referat o obrazovanju koji je trebala izložiti na Plenumu 16. lipnja 1970.

[251] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, spis br.02–1161/1–1970. Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970. Dokument pod nazivom Nacrt zaključaka CK SKH o

1970. godine izrađen *Prijedlog smjernica za izradu društvenog plana razvitka SR Hrvatske za razdoblje od 1971. do 1975. godine*. To je zapravo bio petogodišnji plan za reformu obrazovanja u kojem je Izvršno vijeće Sabora dalo prijedlog smjernica za izradu društvenog plana razvitka kao podlogu za pokretanje reforme obrazovanja u SR Hrvatskoj. Ujedno se u obavijesti priopćava da će predstavnici koje je izabralo Izvršno vijeće sudjelovati u radu vijeća Sabora i njegovih odbora te raspravljati o prijedlogu predloženih smjernica za reformu odgoja i obrazovanja.[252]

Podloga za pokretanje obrazovne reforme usko je bila vezana uz privredno–ekonomski rast i razvoj tadašnje SR Hrvatske, tako da su se u tom kontekstu i razmatrali osnovni ciljevi ekonomske politike kroz praćenje porasta životnog standarda radnog stanovništva u skladu s porastom dohotka.[253] Tadašnja razvojna politika bila je orijentirana na proizvodnju koja je trebala osiguravati rast osobnih dohodaka. Između ostalog, potican je i dinamičan rast zaposlenosti u uvjetima intenzivne produktivnosti rada. Svim tim ciljevima trebalo je prilagoditi postojeći obrazovni sustav kako bi se poboljšala tadašnja efikasnost i kvaliteta obrazovanja u cjelini. S ciljem što intenzivnijeg razvoja školstva i njegovog integriranja u samoupravni koncept, najavljeni su ciljevi išli za sveobuhvatnom izgradnjom socijalističkoga društva. Zamišljeni koncept odnosio se na ideju „obrazovanje iz rada za rad".[254] U skladu s time trebalo je mijenjati pogled i shvaćanje kako ulaganje u odgoj i obrazovanje nije samo društvena potrošnja, već ga je po tome principu trebalo tretirati kao neophodni i važni čimbenik potreban za razvoj društva i gospodarstva.[255]

CK SKH u nacrtu zaključaka i najavi daljnjih zadataka o provođenju reforme odgoja i obrazovanja je kako se radi na podizanju više razine općeg, stručnog i idejno–političkog obrazovanja te da je cilj socijalističkim i radnim odgojem obuhvatiti sve generacije mladog naraštaja kako bi se krenulo u opći društveni napredak i razvoj.[256] U skladu s time, zadaci CK SKH bili su da se svi komunisti angažiraju te da se zajednice za financiranje odgoja–

daljnjim zadacima SKH u provođenju reforme obrazovanja., 18. Osnovana je i posebna Komisija CK SKH za društveno–ekonomske odnose i idejno–politička pitanja u prosvjeti, nauci i kulturi.

[252] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, spis br.02–1161/1–1970. Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970. Izabrani predstavnici su: predsjednik Izvršnog vijeća Dušan Bijelić te članovi Izvršnog vijeća Agata Pavlinić, Zvonko Špoljar, Ivo Morgan i Veseljko Valčić.

[253] Bilandžić 1978, 394.

[254] Haladin 1973, 39.

[255] Rendulić 1966, 13–14. Autor objašnjava smisao obrazovanja i obrazlaže problem financiranja obrazovanja u kontekstu o financiranju školstva.

[256] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970., 2.

obrazovanja konstituiraju kao zajednice građana i udruženih radnih ljudi koji zajedno stvaraju politiku obrazovanja, ali i osiguravaju sredstva za ostvarenje tako zamišljene politike. Naglasak je stavljen na socijalistički i radni odgoj.

Kriza i problemi u odgoju i obrazovanju smatrali su se krizom društva. Zato je cilj CK SKH, između ostaloga, bio i stvoriti društvene i materijalne uvjete tako da svi imaju jednake šanse i pravo na obrazovanje.[257] Zbog toga je bilo važno urediti politiku financiranja obrazovanja, posebno srednjega i visokoga obrazovanja.

U sklopu mjera koje su trebale unaprijediti srednje i visoko obrazovanje radilo se na pedagoškome standardu učenika i studenata koji se odnose na cjelokupni pedagoški standard cijelog odgojno–obrazovnoga sustava.[258] Standardom se trebalo učenicima i studentima omogućiti obrazovanje bez obzira na materijalni i socijalni status, pravo na jednaku šansu. S ciljem efikasnijeg ostvarenja svih zacrtanih zadaća potrebnih za reformiranje sustava, osim Saveza komunista, na suradnju i aktivnost pozivao se i Savez omladine, Savez sindikata i Savez studenta. Zahtijevala se jasna obrazovna politika povezana s konceptom udruženoga rada na svim razinama. Osnovno obrazovanje bilo je važno kao temelj cjelokupnoga odgojno–obrazovnog sustava, vrlo važan preduvjet za razvoj sustava. Tako se na razini osnovnog obrazovanja 70–ih godina uvodi eksperimentalno cjelodnevni boravak učenika, pretežno u velikim gradovima za djecu čiji roditelji rade.[259] Boravak je značio osigurati uvjete i aktivnosti prema uzrastu i potrebama učenika, nakon redovne nastave.

Na XII. sjednici CK SKH, prva je točka dnevnoga reda bila vezana uz ulogu SKH u provođenju reforme odgoja i obrazovanja, s nacrtom daljnje organizacije.[260] Na sjednici je istaknuto kako se rasprave o reformi odgoja i obrazovanja vode u: „(…) vrlo povoljnoj političkoj klimi u kojoj se u demokratskoj atmosferi stvara čitav niz ideja i mišljenja, od radnih organizacija do Sveučilišta (...).“[261] Raspravljalo se o stanju u odgojno–obrazovnoj djelatnosti,

[257] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970., 6.
[258] Podrebac 1985, 13–14.
[259] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970., Stenogram, 3. Podatak za Zagreb koji je iznijet na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta SKH , a odnosi se na demografske mjere i društveno ekonomske smjernice za razvoj odgojno.–obrazovnog sustava: „(…) da je u Zagrebu zaposleno 37, 8 % žena i da veće zapošljavanje nije moguće zbog čitavog niza problema, od kojih je jedan zbrinjavanje djece u predškolske ustanove i boravak školske djece nižih razreda (…).“
[260] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., XII. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., u potpisu poziva na sjednicu je predsjednica CKSKH dr. Savka Dabčević–Kučar.
[261] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., XII. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., 1.

strukturi zaposlenih te je analiziran prikaz procesa odgojno–obrazovne reforme i sadržajno idejna komponenta obrazovanja.[262] Istovremeno se provodila opća reforma Saveza komunista Hrvatske, prema kojoj je proces samoupravljanja prioritet, ne samo u strukturi političke vlasti, nego i u društvenim i privrednim organizacijama.

Osnovni cilj reforme Saveza komunista Hrvatske očitovao se u načelu da se Savez komunista postavi kao osnovni pokretač i inicijator samoupravnog socijalističkog preobražaja društva. U dokumentima *Druge sjednice Konferencije SKH* 1970. godine istaknuta su tri cilja reforme Saveza komunista Hrvatske.[263]

Ciljevi su bili sljedeći:

1. SKH doista postane idejno–politički predvodnik samoupravnog preobražaja društva.
2. SKH djeluje dao integrativno–kohezijski faktor usmjeravanja i predvođenja socijalne revolucije.
3. SKH se snažnije transformira u modernu, dinamičnu, borbenu, demokratsku partiju radničke klase, jer samo tako može ostvariti navedene ciljeve kojima teži u svojem reformiranju.[264]

Dakle, prvi cilj ukazuje na to da SKH u pravom smislu „postane idejno–politički predvodnik samoupravnog preobražaja društva." U tome smislu idu i zaključci CK SKH o daljnjim zadacima Saveza komunista Hrvatske u provođenju reforme odgoja i obrazovanja, s ciljem da se CK SKH intenzivnije angažira na bržem provođenju reforme odgoja i obrazovanja kao sastavnog dijela i značajnog faktora privredne i društvene reforme. Obrazovanje se postavlja kao prioritet, kao osnovni uvjet daljnjeg napretka i razvitka društva. Stoga CK SKH ističe kako obrazovnu politiku treba izgrađivati u funkciji privrednog i društvenog razvoja. Odgoj i obrazovanje su iz toga razloga od posebnog značaja bitni za razvoj samoupravnih društvenih odnosa, u kojima se ističu radni ljudi postaju osnovni nosioci politike na svim područjima udruženoga rada. Najviše se naglašavalo kako na razini srednjeg obrazovanja obrazovna politika treba propagirati nužnost da se obrazovanje poveže s „radom," ne samo u

[262]HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., uvodno izlaganje imala je Ema Derossi, članica Izvršnog komiteta CKSKH, 1–3.
[263] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., XII. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., „Prijedlog *Zaključaka Druge sjednice Konferencije SKH*", 13.
[264] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., XII. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., „Prijedlog *Zaključaka Druge sjednice Konferencije SKH*", 13.

određenim zanimanjima, nego da se „rad“ ugradi u sve profile i vrste obrazovanja, u redovno obrazovanje i obrazovanje uz rad.[265]

U obrazovnoj praksi naglašavale su se težnje u koncepcijskom, programskom i organizacijskom jedinstvu redovnoga obrazovanja i obrazovanja uz rad. Po tom pitanju zahtijevala se horizontalna i vertikalna diferencijacija unutar svih kvalifikacijskih razina. Nužno je bilo mijenjati strukturu srednjega obrazovanja, počevši od promjena u obrazovanju kadrova. Namjere su bile transformirati i strukovne škole koje su do tada obrazovale radnički kadar jer se smatralo kako sadržaji obrazovanja, organizacija, uvjeti rada i pravni status učenika strukovnih škola ne odgovara tadašnjim zahtjevima i društveno–ekonomskim potrebama.[266]

Na prvoj sjednici Konferencije SK Hrvatske istaknut je zahtjev za promjenama neodrživoga stanja u školama učenika u privredi. U skladu s time izrađen je *Akcijski program CK* kako bi se poboljšali uvjeti rada i školovanja učenika u privredi.[267] Osmišljeno je kreditiranje studenata i učenika kroz promicanje rada kao odgojnog i motivacijskog sredstva. Osnovni elementi strukturalnih promjena odnosili su se na mjerilo svih mjerila, a to je „rad“. Rad je bio „osnovno mjerilo odgojno–obrazovnih vrijednosti.“[268] Radne organizacije i društveno–političke zajednice stimulirale su svojim sredstvima učenike i studente u lakšem opredjeljivanju u izboru škole i studija.

Dotadašnje stanje u srednjoškolskom obrazovanju, prema stavu komunista, zahtijevalo je strukturalne promjene koje su trebale omogućiti trajno obrazovanje i stručno usavršavanje. Centralni komitet posebno je isticao potrebu da se ubrza transformacija škola učenika u privredi jer sadržaji obrazovanja u tim školama zaostaju za potrebama društva i privrede.

U dokumentima sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju 1970. godine istaknuto je kako CK SKH obavezuje sve organizacije i organe SK da prate i usmjeravaju aktivnosti komunista i ostalih društvenih organa u provođenju društveno–privredne reforme i reforme odgoja i obrazovanja. Kreditiranjem učenika i studenata, s tzv. jedinstvenom društvenom politikom proširene reprodukcije obrazovanja, izgradnjom

[265] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., Stenogram, 16/5. Na sjednici Izvršnog komiteta CK SKH u raspravi o obrazovanju isticala se nužnost povezivanja škole i rada, rada i obrazovanja, ali i obrazovanja na radnom mjestu.
[266] Više o transformaciji srednjeg strukovnog obrazovanja je pojašnjeno u potpoglavlju 2. 3.
[267] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970., 13.
[268] Munjiza i Dubovicki 2022, 48.

učeničkih i studentskih domova, kao i drugih objekata za učenički i studentski standard, poticao se interes za obrazovanje.[269] Predlagalo se kako kreditni sistem treba više usmjeriti na udruživanje sredstava Republičkog fonda za kreditiranje studenata i učenika, Republičke zajednice za financiranje usmjerenoga obrazovanja, radne organizacije i društveno–političke zajednice kako bi se povećali krediti za učenike, jer je na tom stupnju školovanja do tada postojala socijalna razlika.[270]

Nužnost je bila reforma nastavničke naobrazbe i stvaranje novih nastavničkih kadrova. Kako bi se mogla provesti reforma školstva, očekivala se aktivnost na osposobljavanju i usavršavanju nastavnika za ostvarivanje novih nastavnih programa, posebno od Saveza komunista, Saveza sindikata, stručnih služni, udruženja prosvjetnih i znanstvenih radnika. Svi su se trebali uključiti u osposobljavanje nastavničkih kadrova, u stručno–pedagoškom i idejno političkom smislu. A sve na osnovu stavova VI. Kongresa SK Hrvatske, IX. Kongresa SK Jugoslavije i Prve sjednice Konferencije SK Hrvatske. Za praćenje provođenja zadanih mjera, zadužen je bio *Izvršni komitet* i posebna *Komisija CK SKH za društveno–ekonomske odnose i idejno–politička pitanja u prosvjeti nauci i kulturi*.[271]

Osnovna aktivnost Saveza komunista bila je usmjerena na stvaranje ekonomskih uvjeta i podizanje životnog standarda te razvijanje samoupravnih odnosa. U reformske zahvate bile su uključene sve tadašnje društvene političke snage SK od delegacija, skupština SIZ–ova do društveno–političkih organizacija u svim sredinama.[272]

3.2. Rezolucija X. kongresa Saveza komunista Jugoslavije: „Rad osnovno mjerilo svih vrijednosti"

Najvažnije arhivsko gradivo vezano uz Rezoluciju X. kongresa i definiranje obrazovne reforme nalazi se u Beogradu, u Arhivu CK SKJ.[273] Budući da je samoupravljanje bilo jedna od prepoznatljivih posebnosti jugoslavenskoga socijalizma, isti koncept preslikavao se i na promjene u odgojno–obrazovnom sustavu. Koncept je zacrtan kao imperativ SKJ na X.

[269] Podrebac 1985, 14.
[270] Podrebac 1985, 14–15.
[271] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D–dokumentacija, Sjednica Izvršnog komiteta CK SKH o odgoju i obrazovanju, 1970., 19.
[272] Vrgoč 1977, 1.
[273] To su dvije važne kutije SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. (35 i 36) u kojima se na pregledan način čuvaju magnetofonske bilješke sa sastanka grupe Izvršnog biroa Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije za idejni rad i koncepciju. Materijal je rasprava o važnim odlukama Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) u smislu rješavanja reforme obrazovanja., 15. ožujak 1973.

kongresu. Navodi se sljedeće: „(…) da je odgoj i obrazovanje kroz stalnu akciju osposobljava idejno–politički i organizacijski rad kako bi se aktivirale tzv. progresivne snage u rješavanju pitanja koja će postavljati dalji razvoj samoupravnog socijalističkog društva (...).“[274] Ovakvi zaključci pokazuju kako obrazovna reforma postaje jedan od ključnih političkih faktora, ali i sredstvo za rješavanje društvenih pitanja 70–ih godina. U tome kontekstu oblikovani su novi metodološki i pedagoški standardi usmjereni na izgrađivanje marksističkoga pogleda na svijet kroz prenošenje i usvajanje znanja, vještina i vrijednosti. Odgojno–obrazovni ciljevi temeljili su se na: „(…) razvijanju intelektualno–spoznajnih svojstava i osobina ličnosti, formiranju potrebnih navika, izgradnji radne kulture i osposobljavanju pojedinca za samoobrazovanje (...).“[275]

Navedeni odgojno–obrazovni ciljevi jasno su određeni i usmjeravaju cjelokupnu odgojno–obrazovnu djelatnost. Odgojno–obrazovni ciljevi u primjeni razvoja: „(…) cjelovite ličnosti mogu se ostvariti samo ako kroz sadržaje ostvaruju četiri nedjeljive komponente: 1. znanje (šira, opća znanja); 2. metode rada, vještine, navike; 3. sposobnost kreativnog rada, stvaralačkog mišljenja, kritičnost i stvaralački odnos prema radu i 4. vrijednosna orijentacija, stavovi s obzirom na odnose među ljudima, odnose prema vlastitoj sredini i društvu, prema prirodi, radu i životu uopće.[276] Istaknuti pedagoški zahtjevi bili su usmjereni na oblikovanje tada novoga obrazovnog i intelektualnog profila nastavnika–samoupravljača, čovjeka–radnika u odgojno–obrazovnom sustavu koji će moći poticati, i kod učenika razvijati zadane odgojno–obrazovne ciljeve.[277]

Prije svega treba objasniti genezu i uporište reformskih zahvata, postavljanje odgojno–obrazovnih ciljeva, kao i postavke samoupravnoga socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja. Sve je bilo u rukama Saveza komunista. Savez komunista Jugoslavije (SKJ) je u smislu rješavanja reforme obrazovanja započeo stvarne promjene kroz reformiranje srednjoškolskoga i paralelno visokoškolskoga obrazovanja, aktivnosti su počele 1973. Formiran je *Odbor Predsjedništva SKJ (OPSKJ) za izradu idejne koncepcije reforme odgoja i obrazovanja*. Odbor je održao 15. ožujka 1973. svoj prvi sastanak, najvažniji u smislu određivanja sadržaja, metodologije i organizacije rada oko izrade idejne platforme u okviru pripreme za X. kongres. Na sjednici Odbora za pripremu X. kongresa SKJ zaključeno je kako

[274] Podrebac 1985, 374.
[275] Potkonjak 1980, 54.
[276] Jurković 1981, 11–12. Jurković u časopisu *Obrazovanje i rad* piše rad pod nazivom „Sadržajni i organizacioni aspekti samoupravnog socijalističkog odgoja.“
[277] Potkonjak 1980, 54–55.

će Odbor Predsjedništva SKJ izraditi idejnu koncepciju za reformu odgojno–obrazovnog sustava te donijeti rezoluciju o odgoju i obrazovanju.[278] Održano je pet sastanaka, u razdoblju od ožujka do listopada 1973. Odbor je postavio temelje reforme i naglasio kako se idejna platforma i sam koncept obrazovne reforme treba uskladiti kroz četiri osnovna i najvažnija elementa, a to su: [279]

1. društveno–ekonomski odnosi;
2. obrazovanje iz rada i za rad;
3. demokratizacija;
4. i marksističko usmjerenje.[280]

Iz sadržaja rasprave i donesenih zaključaka s prve sjednice Odbora Predsjedništva SKJ (OPSKJ) za izradu idejne koncepcije reforme moglo bi se zaključiti kako je unatoč imperativu da se cijeli koncept reforme usmjeri na marksističko usmjerenje, ipak postojao kritički pristup implementaciji marksizma u odgojno–obrazovnome sustavu: „(…) marksizam ne smijemo dodavati odgoju i obrazovanju kao Vegetu jelima, kao neku idejno–političku memoriju (…).“[281] Stoga su razrađeni precizni ciljevi, a Odbor je jasno definirao četiri osnovna faktora s kojima je odgojno–obrazovnu reformu trebalo konkretno usmjeriti, a to su:

1. usklađivanje društveno–ekonomskih odnosa u sferi obrazovanja i odgoja sa samoupravnim društveno–ekonomskim odnosima;
2. sustav obrazovanja izraditi šire na principu obrazovanja uz rad, što znači da je rano učenje samo početak i da se učenje–rad nastavlja kroz život, što je bit permanentnog obrazovanja;
3. odgoj i obrazovanje mora biti takvo da stvara istinsku jednakost među ljudima, a to ne znači jednakost samo na početku obrazovanja, nego i na kraju školovanja;

[278] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, spis 1/1, pod nazivom Centralnim i pokrajinskim komiteta SK i komitetu SK u JNA, datum spisa 4 siječnja 1974. u uvodno dijelu je pojašnjeno da je tijekom siječnja predviđen intenzivan rad na rezoluciji, vjerojatno u Beogradu ili na Brijunima. Dogovoreno je s predsjednicima centralnih i pokrajinskih komiteta SKH da će se formirati nove radne skupine za izradu rezolucije.
[279] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 2. Izvod iz diskusije sa prve sjednice Odbora Predsjedništva SKJ (OPSKJ) za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja. Uporište za idejnu platformu Odbor je našao u Ustavnom amandmanu 21., točka 6. U kojemu se navodi da svoje potrebe u sustavu odgoja i obrazovanja radni ljudi ostvaruju na temelju slobodne razmjene svoga rada sa ljudima koji u tim djelatnostima rade., 2.
[280] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 2.
[281] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 2.

4. stvoriti obrazovanje u kome je osnova marksizam i u kome je škola marksistički angažirana.[282]

Odbor je obrazložio kako su ova četiri elementa historijski interesi radničke klase te bi kao takvi trebali odgovarati konkretnim interesima trenutne radničke klase.[283] U radu Odbora odlučeno je kako će se koncept reforme temeljiti na zadacima s Trećeg plenumu KPJ 1949. te da se *treba:* „(…) koncentrirati na suštinska pitanja i idejno političku platformu promjena i djelovanja SKJ, prioritet je socijalističko samoupravljanje (...).“[284] Spora primjena zaključaka Trećeg plenuma, početkom 70–ih godina oživljava samoupravljanje kao prioritet za društvenu preobrazbu kroz reformu školstva. Tek se 70–ih godina krenulo odlučnije s implementacijom samoupravnog socijalizma. Moglo bi se reći da je to je bio i svojevrsni odgovor na društvena zbivanja tih godina u SR Hrvatskoj.

Sjednice Odbora donose informacije o problemima i poteškoćama na široj Republičkoj razini. Tako se diskusijom na prvoj sjednici iznose stavovi pojedinih pokrajinskih predstavnika, te se ističe velik problem neujednačenoga razvoja odgojno–obrazovnoga sustava na široj Republičkoj razini. Najviše se raspravljalo o poteškoćama primjene tržišnoga principa (dohodovnog) na odgoj i obrazovanje, pogotovo o primjeni na odgojnu dimenziju.

Na prvoj službenoj sjednici Odbora predsjedništva SKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja istaknuto je kako se u svim republikama primjećuje prisutna svojevrsna obrazovna kriza, odnosno:

„(…) obrazovna kriza društva, koja se ispoljava: u odsudstvu punije društveno–ekonomske povezanosti između obrazovanja i drugih dijelova udruženog rada; neprihvaćanja ekonomskih principa i ekonomskih zakonitosti u obrazovnoj djelatnosti, odsutsva klasne idejno–političke i praktične usmjeronosti odgojno–obrazovnog sustava sa stanovništa istorijskih interesa radničke klase; nejednakog položaja pojedinih dijelova sistema, škola i omladine u njemu; neizgrađenosti efikasne društvene politike i ujednačenih uvjeta za obrazovanje s obzirom na ekonomske razlike između porodica i užih i širih društveno–političkih zajednica; niska efikasnost odgojno–obrazovnog sistema (...).“[285]

[282] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 2–3.
[283] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 2.
[284] Održan je u Beogradu, 29. i 30. prosinca 1949. Već je tada III. Plenum potvrdio potrebu uvođenja samoupravljanja u odgojno–obrazovni sustav.
[285] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 3. Spis 1/1, *Centralnim i pokrajinskim komitetima SK i komitetu SK u JA*, Izvod iz diskusije sa prve sjednice Odbora predsjedništva SKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja.

Obrazovana kriza društva u svim republikama definirana je kao nedostatak društveno–ekonomske povezanosti obrazovanja i udruženog rada te idejno političke nedosljednosti i nedostatak njezine praktične primjene u odgojno–obrazovnoj djelatnosti.[286] Takvi nedostaci su u raspravama SK najčešće navođeni razlozi niske efikasnosti odgojno–obrazovnoga sustava.

Odbor je donio zaključke te je zadao okvir reforme. U polazišnim idejama uključeni su osnovni principi bitni za razumijevanje reformskih ciljeva, te je istaknuto kako je:[287]

- rad–osnovno mjerilo svih vrijednosti
- demokratičnost odgojno–obrazovnog sustava (obrazovanje dostupno svima, otvoren pristup na svim stupnjevima, demokratičnost u odnosima)
- pitanje solidarnosti
- zahtjev da obrazovanje bude prožeto marksizmom
- zakonitost i zahtjevi koji proizlaze iz znanstveno–tehnološkog razvoja
- reforma se može izvoditi samo sa čistim konceptom i jasnim pojmovima (treba što jasnije odrediti što se želi postići, postaviti opće ciljeve, da se na osnovu toga mogu sagledati zadaci svakog subjekta)
- u izgradnji sistema u punoj mjeri uvažavati klasni pristup („historijski interesi radničke klase“)
- u skladu sa stvaranjem jedinstvenog sustava treba raditi na jedinstvenim osnovama, slobodnoj razmjeni rada, ljudi i kadrova.

U navedenim polazišnim idejama uključeni su osnovni principi koji na prvo mjesto stavljaju „rad kao osnovno mjerilo svih vrijednosti.“ Savez komunista Jugoslavije (SKJ) u smislu rješavanja reforme obrazovanja dao je nacrt za izradu idejnoga koncepta reforme koji je preko članova SKJ trebao biti zastupljen u svim republikama i pokrajinama.[288] Ali unatoč toj težnji za jedinstvom, moglo bi se iz dokumenata zaključiti kako je već i u to vrijeme zasigurno postojala svijest o nemogućnosti da se reforma u svim republikama provodi u isto vrijeme s

[286] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 3.
[287] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17, 4. Prva sjednica *Odbora Predsjedništva SKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja*/ Razine stavova. Zaključci iz diskusija sa Prve sjednice *Odbora Predsjedništva SKJ za izradu idejne koncepcije reforme odgoja i obrazovanja*, održane 15. ožujka 1973. u Beogradu.
[288] SR-AJ-507–CK SKJ,VII–VII/4–a–(95–100), kut. 59., 18.

istim intenzitetom.[289] Između ostalog, istaknuto je kako se posebna pažnja mora posvetiti ulozi nastavnika, odnosno uvođenju kadrovske politike u domeni društvenoga rada.

Odbor Predsjedništva saveza komunista Jugoslavije (OPSKJ) bio je zadužen i za izradu idejne koncepcije reforme odgoja i obrazovanja pod naslovom *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja* te je s tim ciljem formirao još i posebnu Komisiju Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije za obrazovanje.[290] Ta je Komisija trebala pripremiti materijale za X. kongres. Tijek pripreme materijala za X. kongres odvijao se tijekom1973. te se održalo pet sastanaka radne grupe tzv. Odbora za izradu idejne koncepcije reforme odgoja i obrazovanja. Važnu savjetodavnu ulogu imalo je i Prosvjetno–kulturno vijeće SK SKJ.[291]

Prvi sastanak radne grupe održan je 26. travnja 1973. s dnevnim redom:

- Rezime stavova sa prvog sastanka Odbora;
- Nacrt prve verzije dokumenta.

Drugi sastanak radne grupe održan je 21. svibnja 1973. s dnevnim redom:

- Dogovor oko pripremnog materijala za sastanak Odbora.

Treći sastanak radne grupe održan je 5. lipnja 1973. s dnevnim redom:

- Novi tekst Nacrta platforme

Četvrti sastanak radne grupe održan je 26. lipnja 1973. (uži sastav) s dnevnim redom:

- Nova verzija Nacrta platforme

Peti sastanak radne grupe održan je 19. rujna 1973. s dnevnim redom:

---

[289] Medveš 2020, 75–76. Autor piše rad *Socijalistička pedagogija uhvaćena u mit o pravednosti jedinstvene škole i kulturnu hegemoniju* na temelju uvida u arhivsko gradivo (Arhiv u Ljubljani) te opisuje koncept jednopartijskog donošenja odluka oko prihvaćanja Rezolucije 1974., ali i detaljno objašnjava Slovenskom protivljenje reformi usmjerenog obrazovanja i ukidanju gimnazija. Slovenija će tek sedam godina od Rezolucije 1974. krenuti s usmjerenim obrazovanjem, 1982.

[290] SR–AJ–507. CK SKJ, I/X–K. 36/1–15. Odbor Predsjedništva saveza komunista Jugoslavije (PSKJ) za izradu idejne koncepcije reforme sistema odgoja i vaspitanja imenovao je radnu grupu od 16 članova za izradu Idejne osnove, dokument je objavljen u listu „Komunist", 25. veljače 1974., nakon čega su ga tiskali svi republički prosvjetni listovi.

[291] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17. Važnu ulogu u diskusiji 24. travnja 1973., na kojoj je razmatrano provođenje Rezolucije Savezne skupštine o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi u svjetlu III. Konferencije Saveza komunista Jugoslavije imao je Dragutin Franković, direktor Zavoda za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja.

- Priprema materijala za sastanak Odbora.

Dokumenti PSKJ opisuju vremenski kontekst 1972./73. i nastanak *Idejnih osnova* i donošenja rezolucije: „(…) javna se rasprava vodila u periodu koji je inače bio ispunjen živom političkom aktivnošću na veoma značajnim poljima (…) završetak diskusije i usvajanje novih ustava, priprema i provođenje izbora, sastanci SKJ povodom provokacija prema našoj zemlji (…).“[292] Navedeni događaji uzimaju se kao okolnosti zbog kojih su se nedovoljno angažirala neka rukovodstva društveno–političkih organizacija te se kasnilo s formiranjem samoupravnih interesnih zajednica (SIZ–ova). Iz navedenog bi se moglo zaključiti kako je reforma obrazovanja bila odgovor i reakcija na događaje 1971./72.[293]

Prijedlog pod naslovom *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja* nastao je na temelju javne rasprave, primjedbi i sugestija centralnih i pokrajinskih komiteta SK te je prethodio izradi rezolucije X. kongresa SKJ. Ovaj dokument je ujedno i sastavni dio Platforme za X. kongres SKJ. Jedan od značajnijih sastanaka Odbora PSKJ održan je na Brijunima 24. siječnja 1974. godine, a raspravljalo se o nacrtu rezolucije za X. kongres. Na Brijunima je nastao dokument pod nazivom: *Zadaci SKJ o samoupravnom socijalističkom preobražaju odgoja i obrazovanja*.[294]

Važnost javne rasprava o *Idejnim osnovama samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja* od iznimnog je značaja jer je to bila podloga da se formuliraju amandmani za tekst Nacrta rezolucije *Zadaci Saveza komunista Jugoslavije u socijalističkom samoupravnom preobražaju odgoja i obrazovanja* koji su se trebali uputiti Kongresu.[295] U javnoj raspravi najveća je pažnja posvećena pitanju razvoja samoupravnih odnosa, odgojnoj funkciji obrazovanja, borbi za marksističku prisutnost u odgojno–obrazovnom procesu, klasnom karakteru i socijalnoj funkciji odgojno–obrazovnoga sustava, povezivanju obrazovanja i rada, permanentnom obrazovanju, stvaranju i funkcioniranju interesnih zajednica, potrebi suradnje među republikama i pokrajinama po pitanju promjena u obrazovanju, pitanju kadrova u obrazovanju i ulozi Saveza komunista u borbi za samo upravni socijalistički preobražaj.[296]

---

[292] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 3. Opći pregled/ Karakter i tijek javne rasprave.
[293] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17. Važnu ulogu u diskusiji 24. 4. 1973. godina na kojoj je razmatrano provođenje Rezolucije Savezne skupštine o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi.
[294] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15. Bitno je pojašnjenje kako su zapravo *Idejne osnove* i *Zadaci SKJ* dva su dokumenta iz kojih je nastao nacrt *Rezolucije odgoja i obrazovanja* kao jedinstveni dokument.
[295] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 4–10.
[296] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 10–33.

Komisija PSKJ je kao posebno nadležno tijelo na temelju prijedloga i sugestija centralnih i pokrajinskih komiteta SK izradio materijale za raspravu na X. kongres.[297] SKJ je na temelju pripremljenih materijala trebao na X. kongresu posebno razmatrati idejne osnove preobražaja odgoja i obrazovanja što se ujedno smatrala i glavna zadaća borbe SKJ za socijalistički samoupravni razvoj. Materijali, tj. *Idejne osnove* nakon objave su slane sindikatima, Savezu omladine, privrednim komorama, rukovodstvima znanstvenih i stručnih društava, Savezu pedagoških društava Jugoslavije, Savezu andragoških društava i dr. Svi su prihvaćali gotove primjedbe i prijedloge. Organizirale su se stalne konferencije na kojima su se vodile rasprave.

U konceptu *Idejnih osnova* stavlja se poseban naglasak na to da je radnička klasa osnovni nositelj tadašnjeg progresa te da se kroz promjene u odgoju i obrazovanju najefikasnije mogu razvijati socijalistički samoupravni odnosi u pretpostavljenom rastu proizvodnih snaga. Odgoj i obrazovanje se prema prijedlozima mora u potpunosti izgrađivati na temelju vrijednosti samoupravnog socijalizma, odgoj i obrazovanje treba se više usmjeriti na rad i na smanjivanje socijalnih razlika.[298] U dokumentu se daje kritički osvrt na dotadašnje stanje u odgoju i obrazovanju te ne na temelju toga predlažu promjene. Istaknut je napredak na području odgoja i obrazovanja s porastom mreže škola i razvoja različitih oblika odgoja i obrazovanja, stalno povećanje broja učenika, studenata i nastavnika.

Izloženi su idejni stavovi i prioritetni zadaci SKJ u borbi za preobrazbom odgoja i obrazovanja u samoupravnome socijalističkom društvu, kao i potreba za ostvarivanjem društveno–ekonomskih promjena u udruženom radu, društveno–političkim odnosima i materijalnome razvoju. Dokument navodi kako su organi Saveza komunista Jugoslavije, centralni komiteti republika, pokrajinski komiteti obavezni provoditi sve propise, planove i programe razvoja odgoja i obrazovanja te svi komunisti u zavodima za društveno i privredno planiranje, u privrednim komorama, u zajednicama obrazovanja u drugim stručnim

[297] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 4–33. Dokument je datiran u siječanj 1974. godine u Beogradu. Razrađuje idejnu koncepciju samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja te iznosi stanje i probleme odgoja i obrazovanja, razrađuje položaj odgoja i obrazovanja u društveno–ekonomskim odnosima, predstavlja smjer promjena u odgoju i obrazovanju te iznosi neke idejno–političke pretpostavke djelovanja SK u preobražaju odgoja i obrazovanja.
[298] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 1–3. *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja vaspitanja i obrazovanja*.

organima, posebno u organima uprave i u predstavničkim tijelima, moraju biti inicijatori ostvarivanja predloženim mjera u odgoju i obrazovanju.[299]

PSKJ je odlučilo kako se cijela procedura donošenja *Idejnih osnova* vodi tako da uključi sve važne društveno–političke nositelje te da Komisija na temelju zaključaka javne rasprave donese rezime osnovnih primjedbi i prijedloga koje je još na kraju OSKJ trebao redigirati i tako pripremljen tekst predložiti Kongresu kako bi se sastavila Rezolucija o odgoju i obrazovanju za X. kongres SKJ. Posebno su se iz *Idejnih osnova* izdvojili slijedeći stavovi:

> „(…) klasnom karakteru obrazovanja i povezivanja rada i obrazovanja; usmjeravanju politike, sadržaja i financiranja obrazovanja putem Samoupravnih interesnih zajednica (SIZ–ova); marksističkoj i samoupravnoj osnovi odgojno–obrazovne djelatnosti; potrebi jačanja marksističkog obrazovanja i samoupravne socijalističke orijentacije učenika, osjećaja bratstva i jedinstva; pripremanju za rad i razvijanju stvaralačkog odnosa prema radu; permanentnosti obrazovanja; modernizaciji obrazovanja; jačanju efikasnosti; pripremanju za općenarodnu obranu; potrebi akcija radi ublažavanja socijalnih razlika; jačanju predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja te likvidaciji nepismenosti; o razvoju usmjerenog obrazovanja u skladu s potrebama udruženog rada; osiguravanju zajedničke osnove usmjerenog obrazovanja i orijentacije svih vidova tog obrazovanja; pripremi za rad i daljnje obrazovanje; jačanje stručnog rada; zajedničkom reguliranju osnovnih pitanja, sadržaja i udžbenika u SFRJ (...).“[300]

Savez komunista Jugoslavije je na X. kongresu (1974.) donio *Rezoluciju o odgoju i obrazovanju sa zadacima Saveza komunista Jugoslavije* o tzv. socijalističkom preobražaju odgoja i obrazovanja.[301] Ovo je zasigurno jedan od najvažnijih dokumenta za reformu odgojno–obrazovnoga sustava. Rezolucija je idejna osnova i orijentacija za reformu odgoja i obrazovanja; iz teksta je vidljivo kako ona istovremeno definira dva međusobno povezana opća društvena cilja.[302]

- Prvi je i osnovni cilj: „(…) udruživanje odgoja i obrazovanja u jedinstveni sistem udruženog rada sa politikom i strategijom transformiranja samoupravnog, društveno ekonomskog odnosa udruženog rada i djelatnosti odgoja i obrazovanja (…).“

[299] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15., 34. *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja vaspitanja i obrazovanja*.
[300] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 6.
[301] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 35/1–17. Savez komunista Jugoslavije, serija X. kongres (1974.), Odbor Predsjedništva SKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja.
[302] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 15.

- Drugi je cilj: „(…) pedagoška reforma odgojno–obrazovnog rada sa politikom i strategijom transformiranja odgojne funkcije i obrazovnog sustava u njegovu adaptiranju razvoja socijalističkog samoupravljanja (…).“[303]

Pojačan rad na reformi srednjoškolskoga obrazovanja počinje s tzv. unaprjeđivanjem marksističkog obrazovanja i jačanjem socijalističke odgojne funkcije u ustanovama srednjeg obrazovanja u SR Hrvatskoj i to s početkom školske godine 1974./75. Provođene su brojne akcije unaprjeđivanja marksističkog obrazovanja i odgojne funkcije u skladu s preporukama nadležnog tijela Prosvjetnog savjeta i Zavoda pedagošku prosvjetnu službu.

Cjeloviti tekst Rezolucije o zadacima Saveza komunista Jugoslavije u socijalističkom samoupravnom preobražaju odgoja i obrazovanja glasi:[304]

1. Savez komunista Jugoslavije odlučno se zalaže za temeljnu izmjenu društvenog položaja djelatnosti odgoja i obrazovanja na osnovi njenog samoupravnog udruživanja s ostalim djelatnostima u jedinstveni sistem udruženog rada. Samoupravno konstituiranje odgoja i obrazovanja, organska i funkcionalna povezanost svih dijelova udruženog rada i obrazovanja u okviru jedinstvenog sistema udruženog rada i aktivna uloga odgojno–obrazovne djelatnosti u društvenoj reprodukciji, u bržem razvoju proizvodnih snaga i socijalističkih samoupravnih proizvodnih odnosa predstavljaju danas osnovni smjer društvene akcije u cilju temeljne transformacije odgojno–obrazovne djelatnosti.
2. Radnici u udruženom radu moraju planski ovladati i ukupnom reprodukcijom kadrova kao jednom od najbitnijih i dugoročnih komponenti osobnog razvoja. Odgojno–obrazovni rad treba vrednovati u slobodnoj razmjeni rada, i to prema njegovom doprinosu, porastu društvene produktivnosti rada i općem društvenom i kulturnom napretku.
3. Udruženi rad kao cjelina mora preuzeti neposrednu odgovornost za politiku odgoja i obrazovanja, za uključivanje u rad onih koji završe školovanje na raznim razinama usmjerenog obrazovanja, kao i za permanentno obrazovanje radnih ljudi za rad i za samoupravljanje. Odgojno–obrazovna djelatnost, s obzirom na to da se obavlja društvenim sredstvima, mora povlačiti i odgovornost svih sudionika prema udruženom radu. Savez komunista će se zalagati da radnici u osnovnim organizacijama udruženog rada i ostali radni ljudi izdvajaju za odgoj i obrazovanje onaj dio svojeg dohotka koji bude utvrđen samoupravnim sporazumom, odnosno društvenim dogovorom, kao i zakonom.
4. Komunisti će uložiti napore da osnovu utvrđivanja kriterija za vrednovanje odgojno–obrazovnog rada čini njegov doprinos porastu društvene produktivnosti rada i socijalističkom razvoju društva. Pri tome je potrebno osigurati jednak društveno–ekonomski položaj radnika u obrazovanju s radnicima u drugim oblastima udruženog rada.

[303] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 15.
[304] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 3-6. Materijali za petu sjednicu Međurepubličke i pokrajinske komisije za odgoj i obrazovanje, publikacija pod naslovom *Putevi i dostignuća u nastavi i vaspitanju*, 1974.

5. Savez komunista se zalaže za takvu promjenu društveno–ekonomskog položaja polaznika usmjerenog obrazovanja, učenika, studenata, u kome će se njihova prava i obaveze zasnivati na društvenim dogovorima između odgojno–obrazovnih organizacija i zajednica obrazovanja odnosno organizacija udruženog rada. Savez komunista se zalaže za dosljednu primjenu principa socijalističke solidarnosti u odgoju i obrazovanju radi ublažavanja utjecaja razlika koje proizlaze iz uvjeta sredine, položaja u raspodjeli, nejednakih obrazovnih standarda i položaja obitelji u odnosu na mogućnosti i uvjete, naročito radnika i njihove djece.
6. Konstituiranje i razvijanje osnovnih organizacija udruženog rada na području odgoja i obrazovanja treba omogućiti unapređivanje samoupravnih odnosa, samoupravno povezivanje i slobodnu razmjenu rada ove oblasti s drugim oblastima udruženog rada i samoupravnu integraciju u šire asocijacije udruženog rada.
7. Samoupravne interesne zajednice javljaju se kao organiziran okvir za slobodnu razmjenu i vrednovanje rada i neposredno usklađivanje interesa radnika iz područja odgoja i obrazovanja, materijalne proizvodnje i drugih sfera rada na poslovima zajedničkog interesa. Dugoročno sagledavanje kadrovskih i obrazovnih potreba mora se sve više zasnivati na potrebama razvoja privrede i drugih društvenih djelatnosti, na znanstvenom istraživanju rada, na izučavanju odgojno–obrazovnih procesa i problema zapošljavanja.
8. Samoupravne interesne zajednice sa svojim osnovnim zajednicama formiraju se po pravilu oko određenog ili više srodnih odgojno–obrazovnih programa, odnosno djelatnosti.
9. Savez komunista smatra da će u daljem razvoju odgoja i obrazovanja na idejnim osnovama ovog dokumenta, pored udruženog rada, značajnu ulogu imati mjesne zajednice i organi društveno–političkih zajednica kao nužan instrument vlasti radničke klase. Društvenim dogovorom se treba osigurati socijalistički sadržaj i karakter odgoja i obrazovanja i primjena društveno dogovorene kadrovske politike, kao i zaštita ustavnosti i zakonitosti.

Iz teksta je vidljivo kako se odredbama *Rezolucije X. kongresa Saveza komunista Jugoslavije* obavezuje sve organe Saveza komunista Jugoslavije, centralne komitete republika, pokrajinske komitete i sva druga rukovodstva Saveza komunista da odlučno djeluju na ostvarivanje stavova i zadataka iznesenih u Rezoluciji te da poduzimaju konkretne akcije i realiziraju ciljeve.[305]

U ciljevima i zadatcima Rezolucije X. kongresa uočljiv je bio problem nepismenosti stanovništva, koji je postao jedan od neodgodivih društvenih i političkih zadataka, jedan od glavnih razloga neodgodivosti odgojno–obrazovne reforme i cjelovite reforme školstva. U ostvarivanju tih zadatka, u zajedničkome nastojanju djelovale su osnovne organizacije udruženoga rada, mjesne zajednice, društveno–političke zajednice, interesne zajednice i

[305] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15., 13. *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja vaspitanja i obrazovanja*.

odgojno–obrazovne institucije. A inicijativu je za sve akcije i mjere davao Prosvjetni savjet SR Hrvatske.[306] Prosvjetni savjet Hrvatske raspravljao je o pojedinim pitanjima koja su poslije detaljnije rješavana na nadležnim sjednicama posebnih komisija.[307]

Idejne postavke za reformu srednjeg obrazovanja polazile su od temeljnih načela tzv. politike *socijalističkog samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja* zacrtane u Rezoluciji X. kongresa SKJ. U Rezoluciji se navodi kako bi Nastavni planovi i programi na početku usmjerenog obrazovanja trebali osiguravati svima zajedničku odgojno–obrazovnu osnovu koja obuhvaća opće kulturne, društveno–ekonomske, prirodoslovno–matematičke i proizvodno tehničke sadržaje s politehničkom orijentacijom.[308] Rezolucijom je određen koncept usmjerenoga obrazovanja i podjela na četiri područja. Nadalje, određeno je kako će te sadržaje: nadograđivati usmjeren i elastično zasnovan sistem sadržaja, trajanja i organizacija obrazovanja koji uvažava zahtjeve i promjene u strukturi rada i osnovnim zanimanjima.[309]

Nezaobilazno polazište za obrazovnu reformu, kao i za sve najznačajnije političko–društvene promjene, bio je *Ustav SFRJ* (1974.). *Ustav* je nalagao novi koncept društvenih odnosa, koji ističe rad i radnoga čovjeka kao glavnog nositelja socijalističkoga preobražaja društva.[310] Ustavne odredbe prate i drugi dokumenti bitni za odgoj i obrazovanje. Treba istaknuti kako su posebno za odgojno–obrazovni sistem bile važne smjernice iz zaključka X. kongresa SKJ, donesene iste godine. Važno je istaknuti kako je tada, između ostaloga svim federalnim jedinicama dana i određena sloboda da samostalno odlučuju o uvjetima i mogućnostima primjene obrazovne reforme u svojim odgojno–obrazovnim sustavima.[311]

Reforma se nije jednoobrazno provodila u svim republikama, ali imala je zajednička obilježja. Ta zajednička obilježja najviše su se očitovala u ideološkim uporištima te su kao takva bila glavni pokretač promjena odgojno–obrazovnoga sustava. U ovom smislu može se reći kako se 70–ih godina radilo na ideološkom redefiniranju odgojno–obrazovnoga sustava koji bi bio potpuno prožet idejama marksizma i socijalističkoga samoupravljanja, a prema kojemu

---

[306] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 107/2–1974.
[307] Anić i Brković 2020, 19. Osnovana je posebna komisija za borbu protiv nepismenosti u svibnju 1974.
[308] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15., 13. *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja vaspitanja i obrazovanja*.
[309] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15., 13. *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja vaspitanja i obrazovanja*.
[310] *Ustav SFRJ* (1963), 31–39., http://www.arhivyu.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_sfrj_1963.html. (pristup 4. srpnja 2024.).
[311] *Ustav SFRJ* (1974), http://www.arhivyu.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_sfrj_1974.html. (pristup 4. srpnja 2024.).

je dotadašnji, stari odgojno–obrazovni sustav postao neprihvatljiv. *Ustav SFRJ* (1974.) iscrpno je i jasno definirao samoupravne interesne zajednice, i to kao relativno novi oblik samoupravnoga povezivanja.[312] Ustanovljena je obveza konstituiranja mjesnih zajednica kao osnovnoga oblika samoupravnoga organiziranja radnih ljudi i građana na lokalnoj razini. U Ustavu je naglašena i razrađena društvena zaštita samoupravnih prava i društvenoga dobra te su utvrđeni organi koji ostvaruju tu zaštitu, unoseći u tu područje i neke važne novine. Zaštićena su samoupravna prava radnih ljudi i društvenoga vlasništva.[313] Sve navedeno značajno će utjecati na smjer i provođenje odgojno–obrazovne reforme.

Godine 1975. *Međurepublička i pokrajinska komisija za reformu obrazovanja* (MKRO) pratila je i analizirala provedbu marksističkog obrazovanja u osnovnom i usmjerenom obrazovanju, te je utvrdila, napredak, ali samo u sredinama gdje se brže mijenjao odgojno–obrazovni sustav.[314] Komisija je donijela dokument pod nazivom *Prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju u osnovnom i usmjerenom obrazovanju*, u kojem je potvrđeno kako postoje problemi i poteškoće u definiranju i bližem utvrđivanju koncepcije marksističkoga obrazovanja i načina njegove realizacije u školama.[315] Međurepublička i pokrajinska komisija za reformu obrazovanja kroz prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju predlaže sustavnije mjere na svim razinama obrazovanja, posebno obrazovanja nastavničkih kadrova kako bi se unaprijedilo daljnje jačanje i marksističkoga obrazovanja u školama, s primjenom osnovnih načela samoupravne socijalističke pedagogije.[316] Na široj republičkoj razini detaljno se raspravljalo o reformi usmjerenog obrazovanja. Tako se početkom 1976. godine održao prošireni sastanak Komisije Predsjedništva vijeća SSJ za obrazovanje, nauku, kulturu i informativno–propagandnu aktivnost s društveno–političkim organizacijama u republikama i pokrajinama, sastanak je održan u Beogradu.[317] Cilj sastanka opisan je u izvještaju kritički

[312] Šuto 1980, 22.
[313] *Ustav SFRJ* (1974.), http://www.arhivyu.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_sfrj_1974.html. (pristup 4. srpnja 2024.).
[314] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 1. Sjednica 11. MKRO, „Prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju u osnovnom i usmjerenom obrazovanju".
[315] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 1-12. Sjednica 11. MKRO, „Prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju u osnovnom i usmjerenom obrazovanju.
[316] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 10-12. Sjednica 11. MKRO, „Prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju u osnovnom i usmjerenom obrazovanju", 10–12.
[317] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 12. „Rezime sa proširenog sastanka Komisije Predsjedništva vijeća SSJ za obrazovanje, nauku, kulturu i informativno–propagandnu aktivnost", sastanak je održan u Beogradu 4. 2. 1976. godine.

sagledati i ocijeniti postignuća i sve ono što je započeto nakon X. kongresa SKJ.[318] Naglasak na reformu usmjerenoga obrazovanja otvorio se s formiranjem SIZ–ova kojima je bio cilj: „(…) razvijanje novih društveno–ekonomskih odnosa i stvaranje uvjeta za izmjenu društveno–ekonomskog položaja obrazovanja, slobodnu razmjenu između obrazovanja, materijalne proizvodnje i drugih područja udruženog rada neposredno između OUR–a i u okviru SIZ–ova (...).“[319]

Udruženi rad isticao se kao glavni nositelj obrazovne reforme. Posebno se isticala potreba stvaranja razvijenih centara usmjerenoga obrazovanja (CUO) u kojima bi se mogle kombinirati različite struke. U razvoju usmjerenoga obrazovanja važnu ulogu imalo je kreditiranje i stipendiranje pojedinih struka. U programima se naglašavala integracija i usko povezivanje rada i obrazovanja, a sam rad postao je temeljna odgojno–obrazovna vrijednost.

3.3. Hrvatski primjer dobre prakse: „Kako pripremiti reformu?“

Uloga *Predsjedništva CK SKJ* u reformi obrazovanja i strogo zadani centralističko–hijerarhijski model upravljanja i donošenja odluka o reformi odgoja i obrazovanja može se rekonstruirati kroz arhivsku građu, te se sama uloga *Predsjedništva CK SKJ* može najjasnije pratiti putem rada komisija nadležnih za pitanje odgoja i obrazovanja.[320]

U prosincu 1974. godine donesena je odluka o osnivanju važne *Međurepubličke i pokrajinske komisije za pitanje reforme obrazovanja* (u nastavku MKRO). Odluko o osnivanju zapravo je proizlazila iz zajedničkoga dogovora da svaka republika i pokrajina pošalje svoja tri predstavnika u to novoosnovano tijelo, i to republičkog sekretara za poslove obrazovanja, predsjednika pedagoškog savjeta republike, odnosno pokrajine i direktora prosvjetnog pedagoškog zavoda republike, odnosno pokrajine.[321] Imenovanje predstavnika iz SR Hrvatske za članove MKRO zapravo je proizlazila iz zajedničkoga dogovora. O imenovanju se izjasnilo

[318] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 1. Sjednica 11. MKRO, „Prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju u osnovnom i usmjerenom obrazovanju“.
[319] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 1-2. Sjednica 11. MKRO, „Prijedlog zaključaka o marksističkom obrazovanju u osnovnom i usmjerenom obrazovanju“.
[320] Posebno je značajan fond Arhiva CKSKJ-u u Beogradu, dvije kutije dokumenata iz razdoblja 1975.–1977., SR–AJ–507– I–X–K, 33/ 1–17. Savez komunista Jugoslavije, kut. 35, i SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut., 36. X. kongres, Odbor Predsjedništva PSKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja.
[321] HR–HDA–280–IVS, spis br. 03/9–18346/1–194. u kojem se opisuje osnivanje MKRO u prosincu 1974. godine. Dopis Izvršnog vijeća Sabora pod brojem 01–011/126, 11. prosinca 1974. u kojem se predlažu članovi za Međurepubličku komisiju za pitanje reforme obrazovanja. Prvi predsjednik MKRO je bio Republički sekretar iz Srbije, Vladimir Stevanović, a prva sjednica je održana 14. ožujka 1975. u Beogradu.

i Izvršno vijeće Sabora SR Hrvatske, koje je poslalo dopis Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, u kojem se predlažu članovi za MKRO, a to su bili: dr. Stipe Šuvar, član Izvršnog vijeća Sabora i republički sekretar za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, dr. Petar Šimleša, predsjednik prosvjetnog savjeta Hrvatske, te Zlatko Jurković, direktor Zavoda za unapređenje stručnog obrazovanja.[322]

Na prvom sastanku MKRO, između ostalog, raspravljalo se o ostvarivanju početne faze usmjerenoga obrazovanja u SR Hrvatskoj. To je ujedno bila i službena druga točka dnevnoga reda. Provođenje reforme usmjerenoga obrazovanja u SR Hrvatskoj služila je ostalim republikama i pokrajinama kao primjer dobre prakse.[323]

Uz Hrvatsku, po pitanju uspješnosti provedbe prve faze reforme usmjerenoga obrazovanja, isticala se još Vojvodina, i donekle Makedonija. Naglašavala se potrebna suradnja republika i pokrajina po pitanju provođenja reforme obrazovanja i uočenih poteškoća prijelaznoga razdoblja. Zajednička polazišta zacrtana su u općim stavovima Rezolucije X. kongresa SKJ i zadacima Saveza komunista Jugoslavije u socijalističkome samoupravnom preobražaju odgoja i obrazovanja, u čijem je fokusu reforma usmjerenoga obrazovanja.

Način donošenja i usuglašavanja odluka nekada je bio iscrpljujući proces dugoga trajanja, o čemu svjedoči bilješka sa sastanka, na kojoj je predstavnik iz SR Hrvatske upozorio na nepotrebne ponavljajuće rasprave i troškove. Predstavnik SR Hrvatske: „(…) ovdje smo stvari jako iskomplikovali, nabacali smo i ispredlagali mnogo komisija i kada bi čovjek pokušao da izračuna koliko nas košta ovakvo rješavanje nekog piranja, putovanja i dr., onda je to nekoliko miliona dinara, a na to ne mislimo. Istina, to su jako krupna sistemska pitanja, ali na ta pitanja mi svi znamo odgovor. Kada bi se malo potrudili, ali to danas više ne možemo, mislim da bi već danas veoma lako to mogli sve riješiti (…).“[324]

Bilješka donosi informaciju o kompliciranosti donošenja zaključaka i usuglašavanja odluka, što je često bilo nepotrebno i neučinkovito. Nakon dugoga usuglašavanja, za sve republike i pokrajine izrađen je zajednički koncept provođenja prve faze usmjerenoga obrazovanja. Nakon obavezne osnovne osmogodišnje škole, oni učenici koji žele nastaviti daljnje obrazovanje mogli su se uključiti u sustav usmjerenoga obrazovanja koji je započinjao zajedničkom srednjom školom u trajanju od dvije godine. Istaknuto je kako ipak početna faza

[322] HR–HDA–280–IVS, spis br. 01–011/126. Predlagač je kadrovska Komisija Izvršnog vijeća Sabora.
[323] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, spis br. 06–69/75–01, najava prvog sastanka koji se trebao održati 28. travnja 1975. u Republičkom sekretarijatu za obrazovanje i nauku SR Srbije.
[324] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 62. Stenografska bilješka s druge sjednice Međurepubličke i pokrajinske komisije za reformu obrazovanja, održane 7. svibnja 1976. Predstavnik Slavko Benović.

usmjerenoga obrazovanja (zajednička srednja škola): „(…) ne može za sada biti obavezna za svu omladinu odgovarajućeg uzrasta, ona je masovna, s perspektivom da postane opća (...).“[325]

Moglo bi se načelno zaključiti kako je ovakva tendencija stvaranja općega obrazovanja išla za produljenjem obaveznoga obrazovanja i stvaranja novoga koncepta općega obrazovanja koje se stječe u deset godina, ali s ciljem osposobljavanja, na prvom mjestu za rad, a onda i za nastavak daljnjega obrazovanja. Početna faza usmjerenoga obrazovanja karakteristična je tako što su osmišljene jednake osnove za sve, u vidu obavezne nastave, opće–kulturne, društveno–ekonomske, prirodno–matematičke i proizvodno–tehničke osnove s politehničkom orijentacijom. Za takve zajedničke osnove bilo je potrebno u prvoj godini učenja 28 sati tjedno, a u drugoj 26 sati u drugom razredu.[326] Predviđena je i izborna nastava, čiji broj sati određuje svaka republika i pokrajina za sebe, ovisno o društvenim potrebama udruženoga rada i interesu učenika. Predsjedništvo stalne konferencije ustanova za proučavanje i unapređivanje odgoja i obrazovanja u SFRJ je donijelo sljedeće odluke:

1. Za opće–kulturno područje određeni su nastavni predmeti:
- Jezik i književnost naroda i narodnosti (materinji jezik)
- Umjetnost (muzička i likovna)
- Strani jezik (engleski, francuski, njemački, ruski)
- Fizičko i zdravstveno odgajanje
- Obrana i zaštita.

2. Za društveno–ekonomsko područje:
- Povijest
- Osnova marksizma i samoupravnog socijalizma
- Ekonomska geografija.

3. Za prirodno–matematičko područje:
- Matematika
- Fizika
- Kemija
- Biologija.

4. Za proizvodno–tehničko područje:

[325] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 2, spis br. 06–69/75–01. Najava prvog sastanka koji se trebao održati 28. travnja 1975. godine u Republičkom sekretarijatu za obrazovanje i nauku SR Srbije, Nacrt: *Prijedlog za zajedničke stavove o početnoj fazi usmjerenog obrazovanja*.
[326] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 5. Koncept „Odgojno–obrazovna područja i predmeti“.

- Osnove tehnike i proizvodnje.[327]

Usuglašeni stavovi Predsjedništva bili su značajni za izradu nastavnih planova i programa za eksperimentalnu fazu. Uočljivo je da se u prvoj fazi reforme nisu mijenjali nazivi predmeta, zapravo, baš zbog prijelazne faze, korišteni su nazivi već postojećih nastavnih predmeta koji su se trebali izvoditi u isto vrijeme, u svim republikama i pokrajinama.

Međurepublička i pokrajinska komisija usvojila je zajednički dokument o *zajedničkoj osnovi srednjeg obrazovanja* te prihvatila *zajednički Nastavni plan i program* kojim se određuje programska struktura segmenta usmjerenog obrazovanja. Predviđeno je da se eksperimentalna faza organizira u centrima za usmjereno obrazovanje (CUO).[328] Osim toga, predviđeno je da se učenici već tijekom početne faze usmjeravaju prema određenim djelatnostima (kemijska, prehrambena, pomorstvo, poljoprivreda, zdravstvo i sl.) te da se u pojedinim radnim organizacijama ovih djelatnosti izvodi i dio nastave iz proizvodno–tehničkoga obrazovanja i proizvodnoga rada. Naglašeno je kako bi se učenici za pojedina zanimanja u navedenim djelatnostima opredjeljivali na kraju drugog razreda, odnosno pri ulasku u završnu fazu srednjeg obrazovanja.[329]

Na 16. sjednici, 1977. godine, Međurepubličke i pokrajinske komisije za reformu obrazovanja raspravljalo se o potrebi stvaranja društvenoga dogovora o jedinstvenim republičkim osnovama za klasifikaciju zanimanja i stupnjeva stručne spreme i uvođenja sistema usmjerenoga obrazovanja u drugu fazu.[330] U dokumentima je istaknuto kako je druga faza usmjerenoga obrazovanja zahtjevnija, organizacijski i konceptualno jer je prema ciljevima trebala osigurati:

- znanstvena znanja, znanja iz tehnike i tehnologije
- omogućiti opširnije opće obrazovanje
- osposobiti učenike za uključivanje u određena zanimanja
- osposobiti ih za društveni život i aktivno uključivanje u samoupravljanje
- ali ih uz sve to osposobiti i za daljnje obrazovanje i usavršavanje kroz proces permanentnog obrazovanja.[331]

---

[327] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 5–6. Koncept „Odgojno–obrazovna područja i predmeti".
[328] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 8–11.
[329] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284., 1–22. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske izradio u dokument *Alternativa na prijedlog osnove za međurepubličko–pokrajinski društveni dogovor o izgradnji novog sistema usmjerenog obrazovanja.* Dokument daje cjeloviti prikaz reforme usmjerenog obrazovanja u SR Hrvatskoj.
[330] Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, dokument pod nazivom *Organizacija vaspitno–obrazovnog procesa u II. fazi srednjeg usmjerenog obrazovanja*, Beograd u lipnju 1977.
[331] SI–AS–2025–RKVITK, 285, 1–2.

Načelo permanentnoga obrazovanja u ovoj se drugoj fazi usmjerenoga obrazovanja smatra najvažnijim za održavanje cijelog sustava usmjerenoga obrazovanja. Kako je inicijativa za formiranje Međurepubličke i pokrajinske komisije došla od strane republičkih i pokrajinskih sekretara za obrazovanje, tako nastala suradnja republika i pokrajina upravo se i počela ostvarivati putem Međurepubličke i pokrajinske komisije za odgoj i obrazovanje.[332] MKRO djeluje kroz usuglašavanje zajedničkih stavova i jedinstvenoga djelovanja kroz *Zajedničku osnovu*.[333] Zadatak komisije bio je usklađivanje aktivnosti na reformi obrazovanja, koje su poduzete u republikama i pokrajinama u duhu Rezolucije X. kongresa SKJ. Organizacijske forme i dinamika ostvarivanja stavova koji se odnose na tzv. *Zajedničku osnovu* nije mogla biti ista u svim republikama i pokrajinama, niti se reforma mogla provoditi jednoobrazno. Realizacija je ovisila o privrednoj i društvenoj razvijenosti, o tome što se ranije poduzimalo po pitanju razvoja školstva, ali i o tome kakve su se do tada provodile idejno–političke i stručne akcije. Neke republike i pokrajine išle su na frontalnu primjenu (Hrvatska, Slovenija i Vojvodina), dok su ostale išle na eksperimentalno provođenje u samo nekim školama i školskim centrima.[334]

Moglo bi se zaključiti kako je MKRO za reformu obrazovanja, za širu Republičku razinu i SKJ, od pripremnih faza 1974./75., pa do provedbe druge faze usmjerenoga obrazovanja 1979./80. obrazovanja bila najznačajnija za pitanje reforme obrazovanja. Međutim, osim MKRO postojala je i iznimno važna *Komisija Predsjedništva CK SKJ za idejni i teorijski rad u SKJ i idejna pitanja*.[335] Ta je komisija radila na podizanju svijesti o temeljnim ciljevima reforme, te je formirala još i posebna radna skupina za idejna pitanja preobražaja odgoja i obrazovanja na osnovama samoupravljanja. Prema analizi točaka dnevnoga reda i bilješki sa sastanka, može se zaključiti kako je tekla partijska linija donošenja smjernica o počecima obrazovne reforme.[336] Komisija je dala osvrt na reformu: „(…) u pojedinim

[332] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 1–2, sjednica 8. MKRO, Izvještaj o radu od ožujka do prosinca 1975. godine, Međurepubličke i pokrajinske komisije za reformu obrazovanja. Za predsjednika je imenovan Vladimir Stevanović, republički sekretar za obrazovanje i nauku SR Srbije, i potpredsjednik je bio dr. Stipe Šuvar, republički sekretar za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske. Prema Poslovniku Komisije, predsjednik i zamjenik su se birali na mandat od jedne godine, a sjedište bi bilo u republici ili pokrajini iz koje dolazi predsjedavajući (čl. 6., 8.).

[333] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 2.

[334] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 5. Koncept „Odgojno–obrazovna područja i predmeti".

[335] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut. 36, 18, bilješka sa sastanka.

[336] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut. 36, Sastanak radne grupe se održao 4. travnja 1975. u Novom Beogradu, predsjednik radne skupine bio je Marko Bulc. Pozvani su i predstavnici Stalne konferencije jugoslavenskih izdavača udžbenika, predstavnici Opunomoćeništva CKSKJ, predsjednik i sekretar

republikama ili pokrajinama taj proces teče negdje ubrzanije, negdje usporenije. Očito je da je taj proces otvoren, očigledna su nastojanja da počne funkcionirati, ali su još svi na početku (…)."[337]

Iznesena je uloga SK o marksističkom osposobljavanju prosvjetnih radnika, posebno onih koji su realizatori programa te direktno sudjeluju u nastavnome procesu. U programu Komisije CK SKJ istaknuto je sljedeće: „(…) zadaća komunista u idejnoj borbi za afirmiranje duhovnih vrijednosti socijalističkog samoupravnog društva i razvijanje novih kulturnih potreba (…)."[338] Istaknut je glavni cilj i zadaća komunista, a to je promicanje vrijednosti socijalističkoga samoupravnog društva.

U praksi je ovaj osnovni zadatak značio poticanje konkretnih inicijativa i razvijanje novih društvenih odnosa u širem smislu.[339] Primjer takve prakse bio je prijedlog Komisije za osnivanjem *partijske posebne škole*. Predloženo je da se škola osnuje u Kumrovcu. Na sastanku Komisije dogovoreno je kako će se sa pripremama za formiranje škole odmah krenuti. Trebala se angažirati sama Komisija CJ SKJ oko izrade koncepta i nastavnoga plana i programa škole. Definirani su ciljevi i zadaci. Određeno je koji će se dio populacije njome obuhvatiti. Osmišljen je način organiziranja života polaznika i način financiranja, vrsta nastave i vrijeme njenog trajanja, angažiranje nastavnog kadra i ostalo. Naglašeno je kako bi se osnutak škole morao odraziti na zadatak stalnog jačanja klasnog sastava SK. Polaznici bi trebali razmatrati izbor literature sa orijentacijom na korištenje izvorne literature koja se direktno veže za programske zadatke škole.[340] U punom smislu rad partijske škole u Kumrovcu imao je zadatak osnaživanja i pružanja podrške članstvu Saveza komunista na terenu.

Komisija Predsjedništva CK SKJ za idejni i teorijski rad u SKJ i idejna pitanja formirala je radnu skupinu čiji je zadatak bio donijeti zajedničke zaključke i usuglasiti se. Izdvojena su u svim republikama, na općoj razini, najaktualnija pitanja za obrazovnu reformu. Ona su sljedeća:

Međurepubličkog komiteta za školovanje djece radnika privremeno zaposlenih u inozemstvu, predsjednik Međurepubličkog odbora za reformu obrazovanja. Iz Hrvatske su bili prisutni Veseljko Velić, Lucija Proso i Malić Josip (u ime izdavača Školska knjiga, Zagreb).

[337] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut. 36, 18. Bilješka sa sastanka.

[338] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut. 36, 18–19.

[339] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut. 35, 12. Na sastanku Komisije dogovoreno je kako će se sa pripremama za formiranje škole, odmah krenuti sa pripremom u kojoj će se angažirati sama Komisija Centralnog komiteta saveza komunista Jugoslavije.

[340] SR–AJ–507–I–X–K, 36/ 1–115., kut. 36, 12.

- marksističko obrazovanje prosvjetnih radnika za uspješno ostvarivanje odgoja i obrazovanja i provođenje idejno–političkih smjernica SK o preobražaju odgoja i obrazovanja na osnovama samoupravljanja
- likvidacija tzv. dualizma u sadašnjem srednjem obrazovanju. Bez dubljih i radikalnijih promjena na ovoj razini obrazovanja održao bi se stari način odnosa na svim ostalim razinama obrazovanja. Posebno je značajno postizanje suglasnosti o zajedničkim odgojno–obrazovnim osnovama prve faze usmjerenog obrazovanja
- povezivanje rada i obrazovanja i procesa samoupravne transformacije društveno–ekonomskih odnosa putem SIZ–ova.[341]

Nakon navedenih zaključaka Republički sekretarijat za obrazovanje i nauku sastavio je dokument pod nazivom *Usporedni pregled o samoupravnim interesnim zajednicama obrazovanja i vaspitanja socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina,* zapravo to je napisani zakonski okvir i uporišta o SIZ–ovima.[342] Sve republike i autonomne pokrajine imale su obavezujući zakon s istim naslovom Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama u oblasti vaspitanja i obrazovanja. Ali ne s istim obimom zakonskih članaka. Bosna i Hercegovina 62, Makedonija 54, Slovenija 37, Srbija 70, Vojvodina 102, Kosovo 46, Hrvatska 75 i Crna Gora 71 zakonskih članaka.[343]

U Zakonu je naziv *republički* uzet zbog elemenata obaveznosti udruživanja i suradnje s obilježjima društveno–političkih funkcija (dopunsko financiranje, jedinstveni sustav i sl.), ali i s postavkom udruživanja u zajednice usmjerenog obrazovanja koje se osnivaju za pojedinu oblast ili granu privrede i društvenu djelatnost.[344]

Međurepublička i pokrajinska komisija za reformu obrazovanja razmatrala je i usuglašavala na dvjema radnim sjednicama 28. travnja i 23. svibnja 1975. godine, aktivnosti koje su se odnosile na zajedničku odgojno–obrazovnu osnovu. Komisija je donijela zaključke polazeći od:

[341] Uz ovu natuknicu napisana je i napomena da će se na idućem sastanku o ovome posebno raspravljati te da će Komisija u cilju što pouzdanijeg saznanja o dosadašnjim rezultatima, teškoćama i problemima zatražiti informacije iz svih republika i pokrajina.
[342] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, dokument je nastao u Beogradu u travnju 1975.
[343] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 1.
[344] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 1–2. Dokument pod nazivom *Komentari nekih udruženja u Zakonu o samoupravnim interesnim zajednicama obrazovanja i vaspitanja*.

- općih stavova Rezolucije X. kongresa SKJ „Zadaci saveza komunista Jugoslavije u socijalističkom samoupravnom preobražaju odgoja i obrazovanja“, posebno, od stavova o usmjerenom obrazovanju i o potrebi suradnje republika i pokrajina o svim bitnim pitanjima sistema koji predstavlja zajednički interes
- istaknutih stavova i uočenih problema o putevima reforme srednjeg obrazovanja od strane republičkih i pokrajinskih sekretara za obrazovanje
- već stečenih iskustava u realizaciji odnosno usvojenih rješenja u reformi početne faze usmjerenog obrazovanja (SR Hrvatska)
- neophodnost da se nalaze zajednička rješenja, ali i da se osiguraju posebne potrebe republika i pokrajina
- omladini koja se uključuje u rad neposredno nakon obavezne osnovne škole treba omogućiti da uz rad ili iz rada završi početnu fazu usmjerenog obrazovanja
- cilj je da se od početka 1975./76. školske godine di 1979./80. godine stvore uvjeti kako bi se nastavni plan i program usmjerenog obrazovanja počeo primjenjivati u svim republikama i pokrajinama.[345]

Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske izradio je materijale za Međurepubličku i pokrajinsku komisiju za reformu odgoja i obrazovanja. Dokument je naslovljen *Alternativa na prijedlog osnove za međurepubličko–pokrajinski društveni dogovor o izgradnji novog sistema usmjerenog obrazovanja.* U dokumentu su definirana polazišta, kao što je produktivnost rada, povećanje dohotka, pojam samoupravljača i sl. Pojašnjeno je kako se objedinjavanjem udruženoga rada i odgoja i obrazovanja: „(…) povećavaju materijalne osnove rada i podizanja društvene produktivnosti, kao i razvoj novih društvenih odnosa, samoupravne kulture i socijalističke svijesti proizvođača (…).“ Nadalje je navedeno kako: „(…) udruženi rad postaje osnovni nosilac samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja, time se odgoj i obrazovanje pretvara iz službe, sektora ili oblasti u integralni dio samoupravno udruženog rada (…).“[346] Ovaj prijedlog dokumenta iz SR Hrvatske predstavljen je kao

[345] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 1–6. *Zaključci o zajedničkoj vaspitno–obrazovnoj osnovi usmerenog obrazovanja*. Na kraju dokumenta napisana je napomena kako su svi predstavnici republika i pokrajina u Komisiji obavezni da ove zaključke učine dostupnima svim odgovornim i zainteresiranim organima i organizacijama te pribave njihova mišljenja prije odlučivanja u republikama i pokrajinama o ovim pitanjima (23. svibnja 1975.).

[346] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 1–2. 16 sjednica MKRO 23. lipnja 1977., *Alternativa na prijedlog osnove za međurepubličko–pokrajinski društveni dogovor o izgradnji novog sistema usmjerenog obrazovanja; Polazni stavovi*.

predložak za zajednički, republički koncept, te je postavio temeljna obilježja novog sistema usmjerenoga obrazovanja u SFRJ.

Prema dokumentima zajednička obilježja novog koncepta usmjerenoga obrazovanja u SFRJ trebaju imati:

- marksističku zasnovanost cjelokupnog odgojno–obrazovnog rada
- permanentnost obrazovanja, koje mora postati temeljni princip izgradnje sistema usmjerenog obrazovanja u kojem će već u završnom stupnju, a posebno nakon toga postati dominantno obrazovanje uz rad i iz rada
- ravnopravnost omladine i obrazovanja odraslih na svim razinama i oblicima usmjerenog obrazovanja i uklanjanja razlika u sistemu između tzv. redovnog i izvanrednog učenja i studiranja
- jedinstvo i ravnopravnost svih oblika usmjerenog obrazovanja, te uklanjanje svih razlika i granica između tzv. internog i društveno priznatog obrazovanja u cilju stvaranja jedinstvenog sistema usmjerenog obrazovanja
- povezanost usmjerenost odgoja i obrazovanja, posebno visokog, sa stručnim i znanstvenim radom.[347]

Radi intenzivnijeg provođenja društvene akcije i rada na samoupravnom preobražaju odgoja i usmjerenoga obrazovanja u SR Hrvatskoj stvoren je Akcijski plan neposrednih zadataka na preobražaju odgoja i usmjerenog obrazovanja za razdoblje 1977./78. i početak 1978./79. školske godine.[348]

Uloga SR Hrvatske i iskustvo u uspješnom provođenju reforme vidi se ne samo u točkama dnevnoga reda Međurepubličke i pokrajinske komisije za reformu obrazovanja, nego i u isticanju pojedinih članova i njihovu angažmanu u radu komisije. Aktivni u radu komisije bili su: dr. Stipe Šuvar, član Izvršnoga vijeća Sabora i republički sekretar za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, dr. Petar Šimleša, predsjednik Prosvjetnoga savjeta Hrvatske, i Zlatko Jurković, direktor Zavoda za unapređenje stručnoga obrazovanja. Važnost njihovih imena i funkcija koje su obnašali, zasigurno im daje posebno mjesto u reformskim procesima, od samih početaka reforme, kroz njezin tijek i realizaciju.

[347] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 4.
[348] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Akcijski plan SR Hrvatska, prosinac 1977.

Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske važna je institucija na terenu zbog djelatnosti nadziranja i praćenja rada nastavnika. Zavod je tiskao studiju pod nazivom *Reforma obrazovanja* 1977. u kojoj su svoje osvrte dali dr. Stipe Šuvar, sekretar za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu u SR Hrvatskoj i mr. Mato Jergović, direktor Zavoda.[349] Šuvar, pod naslovom *Neka pitanja organizacije odgojno–obrazovnog procesa*, piše o uvođenju novih nastavnih programa u završni stupanj srednjega obrazovanja što, kako navodi, zahtijeva da se razmotre sadržaji i oblici odgojno–obrazovnoga procesa u postojećim srednjim školama, odnosno u centrima za obrazovanje na srednjem stupnju te diskutira o metodama rada i izvođenju nastave kako bi opravdao koncept obrazovanje i rad: „(…) kakav je plod davao sat u kojem nastavnik nešto ispredaje *ex cathedra* pa onda ispituje da vidi je li to „nabubao" ili nije. Slabost dosadašnjeg sistema nastave bila je u tome što se učenika tjeralo da uči lekciju, a on bi nešto „savladao" tek toliko da odmah i zaboravi. Jednu bi lekciju naučio, a prethodne zaboravio (…)."[350]

Nadalje, ono što je zanimljivo, Šuvar obrazlaže pojam „učeničkog samoupravljanja". Šuvar navodi kako učenici u samoupravnim interesnim zajednicama usmjerenog obrazovanja, u vidu Vijeća učenika i studenata već sudjeluju u suodlučivanju i donose odluke, ali smatra da trebaju biti uključeni i u Savjet škole kao jedna vrsta učeničkog radničkog savjeta za sve probleme s udruženim radom, pogotovo na mjestima gdje obavljaju proizvodni rad i praksu.[351] Stoga navodi:

> „(…) nama je najvažnija bitka za otvaranje udruženog rada prema obrazovanju, dakle, politička bitka, ovisna o nastupu Partije, Sindikata, Saveza socijalističke omladine. Ako ne bude ove političke bitke i ako se i SIZ–ovi ne okrenu prema uspostavljanju živih veza između tvornice i škole, nikakvog preokreta u obrazovanju neće biti (…)."[352]

Šuvar ukazuje na važnost „političke bitke", i to da je reforma obrazovanja ovisna o nastupu Partije, Sindikata i Saveza socijalističke omladine, čija je zadaća uspostavljanje veza tvornice i škole. Moglo bi se zaključiti kako se u ovome članku Šuvar osvrće na glavna obilježja

[349] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284. Publikacija: Reforma obrazovanja, 1977, broj 4. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu u SR Hrvatske, Tisak „Jedinstvo", Pakrac.
[350] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Publikacija: Reforma obrazovanja, 1977, broj 4. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu u SR Hrvatske, Tisak „Jedinstvo", Pakrac.
[351] Šuvar navodi da u školama postoje tijela: Savjet škole, Radna zajednica i Zbor radnika, ta tijela naziva glavnim samoupravnim tijelima.
[352] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Publikacija: Reforma obrazovanja, 1977, broj 4. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu u SR Hrvatske, Tisak „Jedinstvo", Pakrac.

reforme, ali i na glavne protagoniste reforme, učenike i nastavnike. Poziva se na Zakon o udruženome radu, prema kojemu osoba s navršenih 15 godina života može udruživati rad s drugim radnim ljudima te na takav način ima pravo i na raspodjelu dohotka. Predlaže da se takav dohodak ne daje učenicima, već da se ulaže u učenički standard, za ekskurzije, opremu, topli obrok i sl. Smatra da se tako kod „učenika razvija osjećaj i odgovornost za gospodarenje nečim, za privređivanje i upravljanje time što privređuju." Šuvar obrazlaže ulogu nastavnika i opis poslova i zaduženja u nastavničkome zanimanju, te navodi:

> „(…) nastavnik nije samo obrađivač satova koji treba da se brine jedino za svoj predmet. On je sudionik u ostvarivanju cjelokupnoga odgojno–obrazovnog programa škole. U tome smislu on može, od svoja 42 sata radnog vremena tjedno upotrebljavati za izvođenje programa matične struke, i to u obliku predavanja, seminara, konzultacija, vođenja grupa i sl., 20–30 sati, a ostalo vrijeme bi trebao koristiti za pripremu, vlastito permanentno obrazovanje i odgojni i društveni rad u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima (…)."[353]

Nastavnicima se daje i zadaća društveno korisnoga rada, a glavna je uloga prenošenje socijalističkih odgojno–obrazovnih vrijednosti na učenike.

Mr. sc. Mato Jergović, direktor Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu pripremio je rad pod naslovom *Osnove novog sistema usmjerenog odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj*, u kojem iznosi temeljne stavove i pregled ostvarivanja tzv. zajedničkih odgojno–obrazovnih osnova u pripremnom stupnju srednjeg obrazovanja.[354] Zajedničke odgojno–obrazovne osnove odnose se na 2 godine obrazovanja za sve učenike srednjih škola, s tendencijom jednakih uvjeta za dalje obrazovanje i uvođenje u rad svih učenika. Vodilo se računa o osposobljavanju i obrazovanju omladine i odraslih koji ne završavaju osnovnu školu i početni stupanj usmjerenog obrazovanja.[355] Prema podacima koje Jergović iznosi, u SR Hrvatskoj je takve omladine oko 20 %, a ujedno su i školski obveznici, a nisu završili osnovnu školu. Za takve se pri uvođenju u društveni sektor rada predviđala mogućnost osposobljavanja za priučenog radnika, uz obavezu da tijekom osposobljavanja ili kasnije završe obaveznu osnovnu školu. Školovanje se moglo nastaviti i dovršiti uz rad.[356]

[353] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Akcijski plan SR Hrvatska, prosinac 1977, 9.
[354] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 15.
[355] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 18–20.
[356] Pastuović 2018, 10-11.

4. Obrazovna politika i važnost nastavničke naobrazbe

Cilj je ovoga poglavlja prikazati ključne elemente kadrovske politike, formiranje obrazovne politiku 70–ih godina, kao i sam idejni koncept srednjoškolske reforme. Preduvjet za reformu srednjoškolskoga sustava bila je prije svega reforma i redefiniranje dotadašnje nastavničke naobrazbe te u širem smislu reforma visokog obrazovanja. Obrazovanje nastavnika i tzv. nastavnička naobrazba stavlja se u fokus kraja 60–ih i početka 70–ih godina 20. stoljeća, kada raste broj nastavničkih kadrova na svim obrazovnim razinama.[357] Zahvati su počeli 1972. godine, zbog čega je posebno važna navedena godina jer zapravo već tada počinju pripreme za provođenje reforme usmjerenog obrazovanja 1975./76.

4.1. Nacrti za reformiranje cjelokupnoga školskog sustava

Neosporno je kako se 70–ih godina 20. stoljeća odgoj i obrazovanje smatrao najvažnijim čimbenikom koji je bio neophodan za socijalistički razvoj društva, stoga se politika selekcije, usmjeravanja i osposobljavanja budućih nastavnika sustavno planirala i vodila. U kreiranju obrazovne politike važnu su ulogu i funkciju imali Prosvjetni savjet Hrvatske i Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske. Zadaća Prosvjetnoga savjeta Hrvatske bila je pripremiti uporišta i materijale, a zadaća Republičkoga sekretarijata bila je izrađivati normativne akte.[358] Nacrti za reformiranje cjelokupnoga školskog sustava počeli su s reformom sveučilišta.

U razdoblju do kraja 60–ih godina rastao je broj nastavnika na svim obrazovnim razinama. Privredna reforma 1965. godine potakla je da se racionalno krene s planiranjem organizacije mreže srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova u SR Hrvatskoj.[359] Posebno je rastao broj zaposlenih nastavnika u srednjim školama i školskim centrima.

[357] Adamček 1969, 267.
[358] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 47.
[359] Adamček 1969, 247. Zabilježen je podatak kako je do 1968. godine, u SR Hrvatskoj u sastavu Sveučilišta bilo uspostavljeno 26 fakulteta i 5 visokih škola (ukupno 31 visokoškolska ustanova), 13 sveučilišnih instituta i 3 sveučilišne ustanove.

Tablica 8. Nastavno osoblje u srednjim školama i školskim centrima prema vrsti radnog odnosa i udio žena u ukupnom broju nastavnika (1965. – 1973.)

Školska godina	Ukupno nastavnika	Na neodređeno i određeno radno vrijeme s punim radnim vremenom		Sa skraćenim radnim vremenom		Broj nastavnika na 1 odjeljenje
		Ukupno	Udio žena %	Ukupno	Udio žena %	
1	2	3	4	5	6	7
1965./66.	6 266	4 516	35,4	1 750	21,7	1,32
1966./67.	6 324	4 540	38,4	1 784	16,3	1,29
1967./68.	6 206	4 636	37,6	1 570	22,3	1,25
1968./69.	6 587	5 193	39,0	1 394	21,6	1,30
1969./70.	7 478	5 727	40,9	1 751	23,7	1,45
1970./71.	7 572	6 030	40,5	1 492	25,4	1,42
1971./72.	7 793	6 275	41,7	1 518	23,8	1,43
1972./73.	8 394	6 703	43,5	1 611	25,0	1,51

Izvor: HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 9664.

Tablica 8. prikazuje podatke o nastavnome osoblju u srednjim školama i školskim centrima prema vrsti radnoga odnosa i udjelu zaposlenih žena u ukupnome broju zaposlenih nastavnika. Iz podataka se može vidjeti rast broja nastavnika tijekom godina, kao i povećanje udjela žena u nastavnome osoblju. Glavni podatak iz navedene tablice ukazuje da postoji tendencija povećanja broja nastavnika po odjeljenju kroz navedene školske godine, što je upućivalo prosvjetne organe na racionalizaciju troškova i planiranje obrazovnih potreba. Prikazani statistički podaci o učenicima i nastavnicima u osnovnim i srednjim školama i na nastavničkim školama također su ukazivali na promjene jer se racionalizacijom mreže srednjih škola trebao smanjiti broj škola.[360] Promjenom pedagoškoga standarda tražilo se smanjivanje broja učenika. Međutim, u praksi se dogodilo suprotno jer se povećao i broj učenika i broj razrednih odjeljenja što je nastavnicima stvaralo poteškoće u provedbi nastavnog procesa. Navedene poteškoće utjecale su na smanjenu kvalitetu rada. Zahtijevale su planiranje obrazovnih potreba, koje se do tada nije sustavno provodilo.[361]

U poslijeratnome razdoblju srednjoškolsko obrazovanje snažno se razvijalo, posebice 60–ih godina. U tome razdoblju u svim vrstama srednjih škola povećao se broj učenika, razrednih odjeljenja i nastavnika. Posebno je rastao broj općeobrazovnih i pojedinih stručnih

[360] Podrebac 1985, 35–36.
[361] Podrebac 1985, 17.

srednjih škola, kao što su ekonomske, upravne i tehničke škole.[362] Velik problem srednjoškolskih nastavnika bila je neadekvatna stručna osposobljenost za izvođenje nastave, a još je više bila problematična njihova pedagoška osposobljenost za odgojno–obrazovni rad.

Podloga za pokretanje općeobrazovne reforme zahtijevala je prije svega reformu visokoga obrazovanja i redefiniranje smisla nastavničke naobrazbe. Razvoj osnovnoga i srednjega obrazovanja, usko je bio vezan uz kvalitetu visokoga obrazovanja. Stoga je reforma školstva trebala krenuti od visokog obrazovanja, s reformom sveučilišne nastave.

U visokome obrazovanju zabilježeno je kako se već od sredine 50–ih do početka 70–ih godina osnivaju novi fakulteti, što daje posebnu dimenziju razvoja Sveučilišta u SR Hrvatskoj. Većina tada novih fakulteta osnovana je izvan Zagreba, ukupno njih devet, od toga su u Splitu osnovana tri nova fakulteta, u Rijeci tri fakulteta, u Osijeku jedan fakultet i jedna visoka škola te u Zadru jedan fakultet.[363] Razvoj Sveučilišta bio je izrazito bitan zbog razvoja obrazovanja nastavnika u osnovnim i srednjim školama. Bitno je istaknuti kako se, primjerice, na fakultetima u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1954. do 1968. godine povećao broj nastavnog osoblja za gotovo tri puta (2,99 %) nastavnički kadar brže se povećavao nego broj studenata.[364] Trend rasta broja nastavnika bio je uočljiv sve do 1970./1971. godine, kada je počeo s blagim padom.[365]

Dotadašnja nastavnička naobrazba u SR Hrvatskoj imala je ozbiljne probleme te je kao takva zahtijevala reformu i redefiniranje. Problem nekonzistentnosti nastavničkih fakulteta očitovao se u tome što nastavnički fakulteti nisu dovoljno organizacijski ni programski fleksibilni u pripremanju studenata za nastavničko zanimanje, tako da se na većini fakulteta nije omogućavao nastavak školovanja studenata sa završenom višom nastavničkom školom. Od nastavnika se zahtijevalo da solidno vladaju strukom te da u svojemu radu primjenjuju pedagoško–psihološka načela, ali im se to isto nije pružalo u dovoljnoj mjeri tijekom studija. U ovom se smjeru željelo postići programsko jedinstvo obrazovanja nastavnika s gledišta zahtjevnosti njegove buduće funkcije.

[362] Podrebac 1985, 254. Više o vrstama srednjih škola u SR Hrvatskoj pisano je u poglavlju 2. 3.
[363] Adamček 1969, 245.
[364] Adamček 1969, 265.
[365] Adamček 1969, 265.

Tablica 9. Nastavnici s punim radnim vremenom prema završenoj školi

Nastavnici prema završenoj školi		Osnovna škola		Gimnazija i škola za odgajatelje		Tehničke i stručne škole ta privredne i javne službe		Škole za kvalificirane radnike		Školski centri		Umjetničke škole i škole za dopunsko obrazovanje		Škole za odrasle/osnovna i srednja škola		Specijalne škole/osnovna i srednja škola
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Sveukupno nastavnika	23831	100	2106	100	1033	100	1125	100	2700	100	610	100	211	100	531	100
Ukupno s osnovnom školom	46	0,19	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,66	0	0	0	0
Ukupno s srednjom školom	12772	53,6	76	3,61	118	11,42	366	32,53	661	24,48	145	23,77	26	12,32	123	23,17
Učiteljska škola	11560	48,55	26	1,24	9	0,87	79	7,02	99	3,67	25	4,11	12	5,69	87	16,38
Škola za fizičku kulturu	64	0,26	8	0,38	2	0,19	4	0,36	18	0,66	0	0	0	0	0	0
Umjetnička škola	94	0,4	0	0	0	0	0	0	2	0,08	112	18,35	0	0	3	0,58
Ostale srednje škole	1054	4,42	42	1,99	107	10,36	283	25,15	542	20,07	8	1,31	14	6,63	33	6,21
Ukupno s višom školom	9556	40,1	247	11,73	2019	21,2	445	39,56	734	27,18	79	12,95	80	37,92	283	53,29
Viša pedagoška škola	9464	39,63	198	9,4	98	9,49	353	31,38	524	19,4	59	9,67	75	35,55	124	23,55
Ostale više škole	92	0,39	49	2,33	121	11,71	93	8,18	210	7,78	20	3,28	5	2,37	159	39,95
Ukupno s visokom školom, fakultetom i umjetničkom akademijom	1457	6,11	1783	84,66	696	67,38	314	27,91	1305	48,34	382	62,62	105	49,76	125	23,54
Visoka pedagoška škola	101	0,42	29	1,38	13	1,26	42	3,73	65	2,41	2	0,33	7	3,31	12	2,26
Filozofski fakultet	934	3,92	1107	52,56	266	25,75	122	16,85	485	17,96	37	6,07	53	25,12	36	6,78

Nastavnici prema završenoj školi		Osnovna škola		Gimnazija i škola za odgajatelje		Tehničke i stručne škole ta privredne i javne službe		Škole za kvalificirane radnike		Školski centri		Umjetničke škole i škole za dopunsko obrazovanje		Škole za odrasle/osnovna i srednja škola		Specijalne škole/osnovna i srednja škola
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Prirodoslovno-matematički fakultet	224	0,94	496	23,55	85	8,23	39	3,46	174	6,45	0	0	17	8,06	0	0
Fakultet za fizičku kulturu	25	0,11	40	1,9	13	1,26	10	0,89	22	0,081	0	0	0	0	2	0,37
Muzička akademija	32	0,13	13	0,62	0	0	0	0	2	0,08	304	49,83	0	0	1	0,19
Akademija likovnih umjetnosti	90	0,38	23	1,09	0	0	0	0	7	0,26	27	4,42	0	0	3	0,57
Ostale visoke škole, fakulteti i umjetničke akademije	51	0,21	75	3,56	319	30,88	101	8,98	550	20,37	12	1,97	28	13,27	71	13,54

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 2–3.

U tablici 9. su nastavnici u SR Hrvatskoj s punim radnim vremenom prema završenoj školi, u školskoj godini 1968./1969. Od škola u kojima nastavnici rade prema podacima Prosvjetnoga savjeta Hrvatske postojale su: osnovne škole, gimnazije i škole za odgajatelje, tehničke i stručne škole za privredu i javne službe, škole za kvalificirane radnike, školski centri, učiteljske škole i škole za dopunsko obrazovanje, škole za odrasle.

Obrazovni stupanj prema kojem su nastavnici bili zaposleni su; osnovna škola, srednja škola, Učiteljska škola, Škola za fizičku kulturu, Umjetnička škola, visoka i viša pedagoška škola, Filozofski fakultet, Prirodoslovno–matematički fakultet, Fakultet za fizičku kulturu, Muzička akademija, Akademija likovnih umjetnosti i ostale visoke škole, fakulteti i umjetničke akademije. Najveći je problem velik broj zaposlenih nastavnika u sustavu bez adekvatne pedagoške naobrazbe, čak njih 50 % završilo je fakultet ili visoku školu, ali nisu imali potrebno pedagoško obrazovanje za rad u školi.

Tablica 9. prikazuje brojčano stanje nastavničkoga kadra u SR Hrvatskoj u različitim vrstama škola prema stupnju završene (1968./69.). Podatci ukazuju na velik problem obrazovne strukture nastavnika na svim razinama. Prema prikazu alarmantna je bila obrazovna struktura nastavnika u osnovnoj školi. Prema stupnju školske spreme, odnosno prema završenoj školi, od ukupnog broja 23 831 zaposlenih nastavnika u osnovnoj školi, njih čak 46 (0,19 %) radi sa samo završenom osnovnom školom te 12 722 nastavnika sa samo završenom srednjom školom, što je 55,6 % zaposlenika s neadekvatnom stručnom spremom, što je bilo poprilično zabrinjavajuće. S višom školskom spremom je 40 %, a visoku školsku spremu završilo je samo 6 % zaposlenika.

Za razliku od stanja obrazovne strukture nastavnika osnovnih škola, u tablici 9 prikazana je povoljnija obrazovna struktura za različite vrste srednjih škola. Uočljivo je kako je u gimnazijama i školama za odgajatelje puno povoljnija obrazovna struktura nastavničkoga kadra nego što je to u svim ostalim srednjim školama. Od ukupno 2 106 zaposlenih nastavnika u gimnazijama i školama za odgajatelje nema zaposlenih nastavnika s osnovnom školom, a sa završenom srednjom školom puno je manji relativni udio nastavnika u odnosu na zaposlene u osnovnim školama, svega 3,61 %, a s višom školom 11,73 %, te visokoobrazovanih nastavnika je 84,66 %.

U odnosu na gimnazije i odgajateljske škole u tehničkim i drugim stručnim školama bilo je manje zaposlenih, ukupno 1 033 nastavnika. Kao i u gimnazijama i odgajateljskim

školama, tako niti u tehničkim i stručnim, nije bilo zaposlenika školama sa završenom osnovnom školom. Međutim, zaposlen je značajan broj zaposlenika sa srednjom završenom školom 118 (11,42 %) i s višom školom 219 (21,2 %), s visokom školskom spremom bilo je 686 zaposlenika, što je 67,38 %, te iako nedovoljan, to je još uvijek zadovoljavajući broj visokoobrazovanih nastavnika zaposlenih u odgojno–obrazovnim institucijama.

U školama za kvalificirane radnike, od ukupnog broja zaposlenih 1 125, bilo je 336 (32,53%) zaposlenika s osnovnom školom i 445 s završenom osnovnom školom (39,56 %) i samo 27,91 % onih zaposlenika koji su imali završenu visoku stručnu spremu.

Školski centri, od svih odgojno–obrazovnih ustanova, imali su najveći broj zaposlenika, 2 700. Od ukupnoga broja je 661 (24,48 %) zaposlenik sa srednjom školom, 734 (27,18 %) zaposlenika s visokom školom i 305 (48,34 %) s visokom školom.

Umjetničke škole i škole za dopunsko obrazovanje imaju ukupno 610 zaposlenika, od čega 4 (0,66 %) zaposlenika sa završenom osnovnom školom, 145 (23,77 %) zaposlenika sa srednjom završenom školom, 79 (12,95 %) zaposlenika s višom školom i veći broj nastavnika s visokom završenom školom, njih 582 (62,62 %).

U školama za odrasle radilo je 211 zaposlenika, nije bilo onih koji su završili samo osnovnu školu. Srednju školu završilo je 26 (12,32 %) zaposlenika, višu 80 (37,92 %) i visoku 105 (49,76 %) zaposlenih koji su radili u školama za odrasle.

U specijalnim školama je 531 zaposlenik, 123 (23,17 %) radi sa srednjom završenom školom, čak 283 (53,29 %) sa višom i 125 (23,53 %) radi sa završenom visokom stručnom spremom. U specijalnim školama radi kadar sa završenom pedagoškom akademijom ili višom pedagoškom školom i fakultetom za defektologiju, ali još uvijek i njima ima i nastavnika koji su završili učiteljsku školu ili neku srednju školu, odnosno fakultet ili umjetničku akademiju (23,17 %).

Stanje zaposlenih u školama pokazuje zabrinjavajuće podatke koji ukazuju na velik problem obrazovne strukture nastavnika na svim razinama. Osim navedenoga, na nastavničkim fakultetima i pedagoškim akademijama postojale su velike programske razlike u opsegu stručnoga, pedagoškoga i općega obrazovanja nastavnika. Evidentno je kako su razlike uvjetovane trajanjem studija, koji je dvogodišnji na pedagoškoj akademiji, odnosno četverogodišnji na ostalim visokoškolskim ustanovama za obrazovanje nastavnika. Postojale su još i kvalitativne i kvantitativne razlike između stručnoga i pedagoškoga obrazovanja

nastavnika na nastavničkim fakultetima koje su uvjetovane i time što su pojedini fakulteti programski organizirani kao izrazito kadrovske institucije. Na pedagoškim akademijama se obrazovao nastavnički kadar prvenstveno za potrebe osnovnoga obrazovanja, dok se na većini nastavničkih fakulteta obrazovao kadar ne samo za potrebe odgoja i obrazovanja, već i za šire potrebe privrede i društva.[366] Nastavničku naobrazbu stjecao je upisom u nastavnički smjer.

U ustanovama srednjoškolskog obrazovanja radio je nastavnički kadar sa završenim jednim od fakulteta koji su se dijelili na nastavničke i ne/nastavničke fakultete (dalje u tekstu nastavnički fakulteti).

Tablica 10. Podjela fakulteta na nastavničke i ne/nastavničke

Nastavnički fakulteti	filozofski, filološki, prirodoslovno–matematički, fakultet industrijske pedagogije, fakultet fizičke kulture, defektologije, muzičke akademije i akademije likovnih umjetnosti.
Ne/nastavnički fakulteti	medicinski, ekonomski, pravni, strojarski, građevinski, tehnološki, elektrotehnički i dr.

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 7.

Sredinom 70–ih u SR Hrvatskoj postojali su nastavnički i ne/nastavnički fakulteti, osim toga na većini sveučilišta stvorene su i mogućnosti međufakultetskih studija kojima su se otvarale mogućnosti studentima ne/nastavničkih fakulteta da postanu nastavnici. Metodičko obrazovanje i pedagošku praksu studenti stjecali su putem međufakultetskog studija diferenciranim programom na onim fakultetima i li umjetničkim akademijama na kojima su ti predmeti matični. Sveučilišta u SR Hrvatskoj u kojima nije bilo moguće ostvariti međufakultetski studij mogla su osnovati nastavnički fakultet ako postoje potrebe i uvjeti.[367]

Postojao je velik problem nekonzistentnosti nastavničkih fakulteta i pedagoških akademija, a očitovao se u tome što je odnos između stručnih, općih i pedagoških disciplina u nastavnim planovima bio poprilično različit.

[366] Iz arhivskih materijala preuzet je izraz „nastavničke škole“, suprotno do njega su „pedagoške akademije.“ Pojam „nastavničke škole“ odnosi se na sve fakultete na kojima postoje nastavnički smjerovi na kojima su se obrazovali nastavnički kadrovi. U radu ću koristiti izraz nastavnički fakulteti, to su oni koji imaju nastavničke smjerove.
[367] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 06–69/76–01., Osma sjednica MKRO, 24–25.

Tablica 11. Prikaz odnosa između stručnih, općih i pedagoških disciplina u nastavnim planovima

Nastavni predmeti–predavanja			
Nastavničke škole	Pedagoško–psihološko–metodički predmeti %	Opće–obrazovni predmeti %	Stručni predmeti %
Filozofski fakultet u Zagrebu	14	22	64
Filozofski fakultet u Zadru	11	17	72
Prirodoslovno–matematički fakultet u Zagrebu	15	14	71
Pedagoške akademije u SR Hrvatskoj	29	28	43
Fakultet za fizički kulturu	9	5	86
Fakultet za defektologiju u Zagrebu	42	17	41

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 7.

U tablici 11. vidljivo je da se nastavničkim školama nazivaju fakulteti koji imaju nastavničke smjerove, a pedagoške akademije bile su posebno izdvojene. Prikazan je odnos između stručnih, općih i pedagoških disciplina u nastavnim planovima na nekoliko nastavničkih fakulteta i pedagoškim akademijama. Na svim nastavničkim fakultetima težište je na stručnim predmetima, izuzevši pedagoške akademije, i to je osnovna razlika nastavničkih fakulteta i pedagoških akademija. Na fakultetu za defektologiju postignuta je ravnoteža između broja sati stručnih i pedagoških disciplina. Pedagoško–psihološki i didaktičko–metodički predmeti u postotku su najmanje zastupljeni na Fakultetu za fizičku kulturu, samo skromnih 9 %. Na istom fakultetu su općeobrazovni predmeti zastupljeni samo 5 %, a naglasak je stavljen na stručne predmete i to 86 %, što je ujedno i najveći prosjek zastupljenosti u odnosu na sve druge nastavničke fakultete. Fond sati općeobrazovnih predmeta na nastavničkim fakultetima bitno se razlikuje.

U arhivskim dokumentima *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj* mogu se pronaći specifičnosti nastavnih planova i programa na nastavničkim fakultetima.[368] Od općeobrazovnih predmeta proučavala se sociologija i predvojnička obuka, uz to još jedan ili

[368] HR–HDA–1413, PSH, kut. 19, 1–9. *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*.

najviše dva predmeta općeobrazovnoga karaktera. Prema postojećim nastavnim planovima na nastavničkim su se fakultetima pedagoške i psihološke discipline studirale svega dva semestra, i to uglavnom Uvod u pedagogiju s didaktikom i Opća psihologija.

U svakom nastavničkom zanimanju vrlo je važna predmetna metodika jer se sam kolegij usko veže za izvedbu i prenošenje specifičnih predmetnih sadržava u nastavnom procesu. U sklopu kolegija studente se osposobljavalo za konkretno prenošenje stručnih znanja. Metodiku nastavnog predmeta na Filozofskom fakultetu studenti su slušali samo jedan semestar, što je najlošiji primjer u odnosu na sve nastavničke studije. Ako student studira dvopredmetni studij, onda mu je predmetna metodika za prvu studijsku grupu obavezan predmet, ali za drugu studijsku je fakultativna, što je nedostatno za kvalitetan budući nastavni rad.[369]

Na prirodoslovno–matematičkome studiju predmetna je metodika bila u boljem statusu. Studenti nastavničkoga smjera Metodiku nastavnog predmeta slušali su od treće godine studija, i to dva semestra. Slično je bilo i na Fakultetu za fizičku kulturu, Muzičkoj akademiji i na Akademiji likovnih umjetnosti. Na Pedagoškoj akademiji, Fakultetu za defektologiju i Fakultetu za industrijsku pedagogiju program studija pedagoških, psiholoških i metodičkih disciplina opsežniji je i primjereniji funkciji nastavničkog zanimanja. Prema navedenome općenito se može zaključiti kako su studenti premalo osposobljeni za praktični rad.

Kako bi se riješio problem nedostatka pedagoške naobrazbe nastavnika osnivali su se Centri za izobrazbu nastavnika. Takav Centar postojao je u Rijeci na Fakultetu industrijske pedagogije te se iste 1973. godine pokreće i osnivanje pri rektoratu Sveučilišta u Zagrebu. Uže stručno i metodičko obrazovanje i pedagošku praksu studenti pedagoškog (nastavničkog) fakulteta stjecali su putem međufakultetskog studija diferenciranim programom na onim fakultetima i li umjetničkim akademijama na kojima su već formirani nastavnički programi.

U Centru za pedagošku naobrazbu i istraživanje u Zagrebu obrazovali su se studenti s drugih fakulteta, asistenti i visokoškolski kadrovi različitih struka koji rade u školama. Nastavni plan obuhvaćao je četiri predmeta: Sistematsku psihologiju, Pedagošku psihologiju, Sistematsku pedagogiju i Didaktiku. Studenti su upisivali navedene predmete zadnje dvije godine studija, svaki predmet je imao po dva sata predavanja, što je iznosilo ukupno 16 sati.[370]

[369] HR–HDA–2093, kut. 122, 56. Dokument nosi naslov: *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, nastao je u Zagrebu 1975.

[370] HR–HDA–2093, kut. 122, 56. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975.

Značajan problem za sustav bio je velik broj zaposlenih nastavnika bez adekvatne pedagoške naobrazbe i s minimalnim stupnjem formalnoga obrazovanja.

Od svih nastavničkih studija u SR Hrvatskoj prema programu je odskakao Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci. Specifičnosti Fakulteta industrijske pedagogije u Rijeci kao nastavničkog je to što je postojalo šest studijskih grupa: matematika s fizikom, fizika s matematikom, fizika s tehničkim obrazovanjem, elektrotehnika, strojarstvo, mehanička tehnologija. Uvedeni su novi kolegiji koji su u to vrijeme bili suvremeni, poput Informatike koja se predavala sa statistikom. Zatim su tu bili kolegiji poput: Tehnologija nastave, Ekonomika obrazovanja, Psihologija rada, Organizacija proizvodnje, Pedagoška antropologija.[371] Na drugim fakultetima nije bilo ovakvih kolegija.

Na nastavničkim fakultetima svim je studentima trebalo omogućiti pedagoško–psihološko obrazovanje, ali i socijalistički odgoj i marksističko obrazovanje. Osposobljavanje nastavnika za odgojnu funkciju utemeljeno je na paradigmi socijalističkoga odgoja i marksističkog obrazovanja. Stoga je za unapređivanje društva osmišljen koncept marksističkoga odgoja i obrazovanja, koji se trebao implementirati u svim odgojno–obrazovnim institucijama, od predškolskih do visokog obrazovanja.

Prosvjetni savjet je u tome kontekstu 4. listopada 1972. godine donio *Preporuku o odgojnoj ulozi nastavnika*, koja je bila usmjerena na odgojno–obrazovne institucije, prosvjetno–pedagošku službu, izdavačku djelatnost, tadašnje medije (radio i televizija, tisak).[372] U *Preporuci o odgojnoj ulozi nastavnika* razrađen je model poželjnih znanja i vještina koje nastavnici moraju razviti i steći tijekom svojeg obrazovanja.[373] Kako bi mogli reformirati sustav, potrebno je bilo nastavnike osposobiti da takav odgoj i obrazovanje mogu primjenjivati u svojem nastavnom radu. Osim na odgojnu ulogu nastavnika, naglasak se u *Preporuci* stavljao i na ulogu i funkciju škole. Kao odgojno–obrazovna institucija škola mora posvećivati posebnu pažnju socijalističkom odgoju i marksističkome obrazovanju djece. Tu svoju funkciju škola kao odgojno–obrazovna institucija ne ostvaruje samo u nastavnom, već u cjelokupnome djelovanju

[371] HR–HDA–2093, kut. 122, 40. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*.
[372] Jurković 1973, 4.
[373] Jurković 1973, 4.

s ciljem razvijanja samoupravnih socijalističkih odnosa u školi. Koncept se najefikasnije ostvarivao kroz aktivnosti i uključivanje mladih u samoupravne procese u školi i izvan nje.[374]

Kako bi nastavnik mogao utjecati na formiranje marksističkoga pogleda na svijet, on je sam tijekom svojeg školovanja morao steći socijalistički odgoj i marksističko obrazovanje. Stoga se i novi koncept nastavničke naobrazbe temeljio na tome da se na nastavničkim školama proširi i produbi sadržaj socijalističkoga odgoja i marksističkoga obrazovanja nastavnika. Prema postojećim nastavnim planovima i programom nastavničkih škola budući nastavnici proučavali su marksizam i teoriju i praksu samoupravnog socijalizma. Međutim, novim konceptom odgoja i obrazovanja nastavnika kroz reformu se studente nastavničkih škola trebalo još više osposobiti za funkciju odgajatelja i aktivnog društvenog radnika. Nastavni planovi i programi trebali su se još više redefinirati u tome kontekstu.

Osim problema nedostatne pedagoške i stručne naobrazbe i osposobljenosti nastavnika, u materijalima Prosvjetnog savjeta Hrvatske uočen je još jedan problem nastavničke naobrazbe, a to je što su na pojedinim nastavničkim fakultetima i pedagoškim akademijama budući nastavnici „dugo" studirali. Taj se problem pratio i analizirao prema godinama produžetka studiranja.

Tablica 12. Prosječno trajanje i prosječno produženje studija (redovan studij, stanje 1971.)

Nastavničke škole	Prosječno trajanje studija u godinama	Prosječno produženje studija u godinama
Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci	6,32	2,4
Fakultet za fizičku kulturu u Zagrebu	6,5	2,5
Filozofski fakultet u Zagrebu i Zadru	6,63	2,8
Prirodoslovno–matematički fakultet u Zagrebu	6,7	3
Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu	4	–
Muzička akademija u Zagrebu	4,9	1,6
Fakultet za defektologiju u Zagrebu	5,85	1,84
Pedagoške akademije u SR Hrvatskoj	3,56	2,81

[374] Jurković 1973, 4–5.

Izvor: HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 4, 7.

Tablica 12. prikazuje stanje na redovnim nastavničkim studijima u SR Hrvatskoj, prosječno trajanje i prosječno produženje studija u 1971. godini. Na prirodoslovno–matematičkom studiju najduže je prosječno trajanje studija po godinama, studira se prosječno 6,7 godina, a studenti na tom istom fakultetu prosječno produže studij za 3 godine. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu i Zadru studenti prosječno studiraju 6,63 godine, a studiranje produže za 2,8 godina. Na svim pedagoškim akademijama u SR Hrvatskoj prosječno se studira 3,56 godina, a studiranje se produži prosječno 2,81 godina.

Tablica 13. Popis studenata koji su završili studij u roku i onih koji su produžili (redovan studij, stanje 1971.)

Naziv ustanove	Završili u roku	Produžili studij u %				
		1 g.	2 g.	3 g.	4 g.	5 g.
Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci	3,6	39,3	19,6	7,1	23,2	3,6
Fakultet za fizičku kulturu u Zagrebu	5	35	10	3	5	10
Filozofski fakultet u Zagrebu i Zadru	6,4	32,9	23,8	10,8	4,1	8,4
Prirodoslovni–matematički fakultet u Zagrebu	9,5	25,3	18,9	15,4	10,9	8
Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu	100	33,3	–	–	–	–
Muzička akademija u Zagrebu	41,2		14,7	5,9	2,9	–
Fakultet za defektologiju u Zagrebu	–	50	21,4	21,4	7,2	–
Pedagoške akademije u SR Hrvatskoj	21,8	36,3	19,5	13,8	4,8	2

Izvor: HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 4, 8.

Studenti Akademije likovnih umjetnosti studiraju 4 godine, koliko traje i sam studij te prema ovim podacima nisu produživali studiranje. Prema podacima o prosječnom trajanju i produžavanju studija, razvidno je kako podaci ukazuju da jedino studenti Akademija likovnih umjetnosti 100% završavaju studij u roku, a studenti Fakulteta za defektologiju u Zagrebu prema postotku najlošije stoje, nitko 1971. nije završio studij u roku.

4.2. Kadrovska politika u prosvjeti i reforma nastavničke naobrazbe

Razdoblje početka 70–ih godina obilježeno je raspravama o nedovoljnoj zastupljenosti marksističkog znanstvenog pristupa u postojećim Nastavnim planovima i programima, kao i nedovoljnoj marksističkoj naobrazbi nastavničkih kadrova. Iz arhivskih dokumenata i analiza koje je vršio Prosvjetni savjet vidljivo je kako se u SR Hrvatskoj početkom 70–ih godina nastavnički kadar za potrebe osnovnog i srednjeg obrazovanja obrazovao na devet pedagoških akademija: Čakovec, Gospić, Osijek, Petrinja, Pula, Rijeka, Split, Zadar i Zagreb, te na šest fakulteta: Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci, Filozofski fakultet u Zagrebu, Fakultet za defektologiju u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zadru, Fakultet za fizičku kulturu u Zagrebu, Prirodoslovno–matematički fakultet u Zagrebu i na dvije umjetničke akademije: Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu i Muzička akademija u Zagrebu.[375]

Oni nastavnici koji nisu imali adekvatnu nastavničku naobrazbu stjecali su je u Centru za pedagošku izobrazbu i istraživanje u Zagrebu ili u Rijeci.[376] Nastavni planovi i programi svakog pojedinog studija, osim sadržaja na kojima se temelji specifična stručnost, obuhvaćali su i sadržaje šireg, općeg obrazovanja koji su nastavnicima bili neophodni temelji stručnog obrazovanja. Okvir nastavnih planova na nastavničkim studijima obuhvaćao je predmete struke, psihološko–pedagoško–metodičke predmete (posebno izdvojena metodika), filozofske discipline (posebno izdvojena sociologija), općenarodnu obranu i ostale opće predmete.[377]

Jedan od problema dotadašnje nastavničke naobrazbe odnosio se na profesionalizaciju nastavničkoga zvanja prema kriteriju pedagoške i stručne osposobljenosti. U skladu s principima profesionalizacije nastavničkoga zvanja zahtjevi su usmjereni na ujednačavanje obrazovne strukture, koja je bila u većoj mjeri neujednačena, što se može zaključiti prema tome što se nastavnički kadar obrazovao na nekoliko nastavničkih fakulteta s različitom programskom i organizacijskom strukturom. Problemi profesionalizacije nastavničkoga zvanja bili su prisutni na svim obrazovnim razinama.

---

[375] HR–HDA–1416, kut. 4, 20. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Socijalističke Republike Hrvatske (ZPPS SRH). Podatke o nastavnicima i obrazovanju nastavnika kao materijal za raspravu izradio je *Prosvjetni savjet Hrvatske* i *Zavod za prosvjetno–pedagošku službu*.

[376] HR–HDA–2093, kut. 122, 3. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975.

[377] HR–HDA–2093, kut. 122, 4. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975.

U osnovnoj školi radili su nastavnici različitih stručnih profila: učitelji sa završenom učiteljskom školom, nastavnici sa završenim raznim srednjem školama, kao što su gimnazije, škola za odgajatelje, ekonomska, pojedine tehničke škole, srednje umjetničke škole, te i oni s položenim diferenciranim pedagoškim ispitom za rad u prosvjetnoj struci. Tako su se u osnovnoj školi od prvog do osmog razreda zapošljavali nastavnici sa završenom pedagoškom akademijom i višom pedagoškom školom.[378] Zbog potreba predmetnih područja u osnovnoj školi zapošljavali su se nastavnici s visokom školskom spremom koji su završili filozofski fakultet, filološki, prirodoslovno–matematički, fakultet fizičke kulture, fakultet industrijske pedagogije, fakultet defektologije, muzičku akademiju i akademiju likovnih umjetnosti. Najčešće su se zapošljavali nastavnici sa završenim nastavničkim smjerom, rijetko su se zapošljavali nastavnici sa završenim ne/nastavničkim fakultetima.

Svi su nastavnici morali imati u skladu sa Zakonom o osnovnoj školi i Zakonu o srednjem obrazovanju, odgovarajuću stručnu spremu.[379] Zakon o srednjem obrazovanju (1971.) definirao je i opis poslova koji nastavnik obavlja, između ostaloga, postoje jasno definirane nastavničke funkcije odgajatelja, organizatora i realizatora odgojno–obrazovnoga procesa te funkcija stručnjaka za određeno obrazovno područje.[380] Zadatci koje nastavnik obavlja uz osnovni zadatak izvođenja nastave su: razredništvo, dopunske i dodatne djelatnosti, slobodne aktivnosti učenika, povezivanje doma i škole (rad s roditeljima), rad s učeničkim društvima i organizacijama, rad u stručnim organima škole, povezivanje s udruženim radom u realizaciji zajedničkih zadataka (proizvodni rad, profesionalna orijentacija), upravljanje školom (samoupravljačka funkcija), rukovođenje (nastavnik u funkciji ravnatelja), permanentno obrazovanje i stručno usavršavanje, te teoretsko osmišljavanje prakse i istraživački rad.[381]

Udruženje pedagoških akademija SR Hrvatske još je 1972. godine Prosvjetnom savjetu Hrvatske uputilo dopis u kojem se traži sagledavanje problema nastavničke naobrazbe i nužne reforme obrazovanja nastavnika.[382] Analize postojeće prakse pokazivale su kako pri izboru

[378] *Prosvjetni vjesnik* 1974, 54–55.
[379] *Zakon o osnovnoj školi, NN* br. 14/74; *Zakon o srednjem obrazovanju NN*/30/71, izmjene i dopune NN br. 27/76.
[380] *Zakon o srednjem obrazovanju NN*/30/71., čl. 51.
[381] *Prosvjetni vjesnik* 1976, br. 4. *Zakon o srednjem obrazovanju NN*/30/71, izmjene i dopune *NN* br. 27/76. Zadatci koje nastavnik obavlja uz osnovni zadatak izvođenja nastave navedeni su u čl. 51. do 54. U tim člancima su vršene i izmjene i dopune o pravima i zaduženjima nastavnika, 1976.
[382] HDA–1413-PSH, kut. 19, spis br. 01–31/1–1972. Sjedište je bilo u Zagrebu, Savska cesta 77/III.

kandidata za nastavničko zanimanje nisu postojali razrađeni i ujednačeni kriteriji i uvjeti za upis. Izbor i broj kandidata za upis na nastavničke škole i fakultete ovisio je o potrebama rada, i usklađen je s društvenim potrebama za nastavnicima. Nadležnosti po ovome pitanju imao je Republički savjet za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu u SR Hrvatskoj. Osim toga, kao glavni problem isticali su se neriješeni i neadekvatni društveno–ekonomski položaj odgoja i obrazovanja, kao i sam status prosvjetnih radnika.[383] Sve se to odražavalo kao posljedica koja je imala nepovoljan utjecaj na obrazovnu strukturu nastavničkoga kadra.

Podloga za pokretanje općeobrazovne reforme usko je bila vezana uz društveno–ekonomske uvjete i razvoj tadašnje SR Hrvatske, tako da su se u tom kontekstu i razmatrali reformski koraci. Općenito važnu logičnu poveznicu i prirodan slijed za razvoj osnovnoga i srednjega obrazovanja, imala je reforma visokoga obrazovanja koja je počela 1972./73., trebala je pripremiti put reformi srednjega obrazovanja.[384]

Na nastavničkim se fakultetima i pedagoškim akademijama od 1965./66. do 1975./76. školske godine povećao broj studenata u redovnome studiju, dok se broj studenata na izvanrednom studiju smanjio za više od 30 %.[385] Taj je pad uglavnom vezan uz pedagoške akademije, na redovnom kao i na izvanrednom studiju. Smanjivanje upisa u pedagoške akademije samo je zaustavio hiperprodukciju nastavničkoga kadra određenih struka.

Reforma nastavničke naobrazbe bila je nužnost i ona je polazila od reformiranja visokog obrazovanja. U vrijeme reforme sveučilišta (1972./73. do 1975.) neke su pedagoške akademije spojene u filozofske fakultete te su se preoblikovale u pedagoške fakultete.[386] Bitna značajka za reformu visokoga obrazovanja jest da ona u sebi istovremeno ujedinjava odgojno–obrazovni i znanstveno–istraživački rad te je s te strane trebalo sagledati nedostatke. U tom povezivanju znanosti i nastave izrazito je bilo važno jačati kvalitetu te osnažiti visoko obrazovanje kako bi se mogla provesti cjelovita reforma školstva.

Nastavnički kadar za potrebe osnovnoga (bazičnog) i srednjega (finalnog) obrazovanja uglavnom se obrazovao na nastavničkim fakultetima za društvene i prirodoznanstvene predmete, a za stručno teorijske predmete i praktičnu nastavu naobrazba se stjecala na drugim

[383] Jurković 1973, 4–5.
[384] Adamček 1969, 242.
[385] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika/teze/Zagreb, ožujak 1974., Koncepcija/teze*, 7–8.
[386] Radeka 2020, 36.

visokoškolskim ustanovama. Do početka 70–ih godina zabrinjavajuća je bila obrazovna struktura nastavnika prema stupnju završene škole nastavnika koji su radili u sustavu, na svim razinama, od osnovnoga do visokoga obrazovanja. Polukvalificirani nastavnici nisu nikako mogli zadovoljiti tadašnje obrazovne zahtjeve, stoga je Prosvjetni savjet radio istraživanja i analize koje su služile kao podloga za reformiranje cjelokupnoga sustava. Obrazovna politika osmišljavala se na temelju planiranja obrazovnih potreba. Moglo bi se kazati kako se razvijala i metodologija planiranja. Izrađivali su se srednjoročni i operativni planovi kadrovskih i obrazovnih potreba. Prema izvješću Prosvjetnog savjeta u osnovnim i srednjim školama bio je velik broj nastavnika koji nije imao odgovarajuću stručnu spremu, odnosno odgovarajući stupanj obrazovanja.[387]

Postojeći podaci bili su podloga za ozbiljno rješavanje problema obrazovne strukture nastavnika na svim razinama. Nositelji reforme nastavničke naobrazbe su: Prosvjetni savjet Hrvatske, istraživački instituti i zavodi, sveučilišta, Prosvjetno–pedagoška služba, institucije koje se bave izobrazbom nastavnika.[388] Nastavnička je naobrazba u reformskim zahvatima bila jedan od osnovnih faktora o kojemu je ovisilo ostvarivanje općih ciljeva odgoja i obrazovanja i realiziranje društvene politike, stoga je i bila neophodna za ostvarenje općeg društvenog napretka. Uočljiva je težnja prosvjetnih tijela za profesionalizacijom nastavničkoga zanimanja i uspostavom konzistentnoga obrazovnog sustava nastavnika koji bi trebao omogućiti nastavnicima tzv. horizontalnu i vertikalnu pokretljivost.[389]

Prosvjetni je savjet SR Hrvatske, kao krovno tijelo provođenja obrazovne politike, na temelju analiza postojećega stanja planirao izraditi opće uvjete za upis u nastavničke škole i fakultete. Upute su bile namijenjene nastavničkim školama i fakultetima, društveno–političkim zajednicama, interesnim zajednicama za financiranje odgoja i obrazovanja i fondovima za stipendiranje i kreditiranje učenika i studenata. Opći uvjeti odnosili su se na izbor i broj kandidata koji se školuju na nastavničkim fakultetima za ostala zanimanja u skladu s profilom određenoga fakulteta. Osnovni zadatak nastavnika u odgojno–obrazovnom procesu je da kroz svoj nastavni rad realiziraju zadane opće i posebne ciljeve i zadatke odgoja i obrazovanja. Da bi nastavnik mogao to sve mogao ostvariti, morao je posjedovati odgovarajuća znanja i sposobnosti. Zahtjevi su iziskivali posjedovanje određenih znanja i

[387] HDA–1413–PSH, kut.19, 9. spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika/teze*/Zagreb, ožujak 1974.
[388] HR–HDA–280–IVS, *Stavovi i zaključci CK SKH*, 46.
[389] HDA–1413–PSH, kut.19, 9. spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika/teze*/Zagreb, ožujak 1974.

sposobnosti, što je i bilo polazište u reformi nastavničkoga obrazovanja, te je ujedno i podloga za programiranje obrazovnoga profila nastavnika bilo koje struke. Od nastavnika se očekivalo da mora dobro poznavati znanstvene osnove svojega područja te ih znati prenijeti učenicima u skladu s tadašnjim spoznajama pedagogije, psihologije i metodike, a ono što je bilo novo jest to da ih prije svega marksistički zna interpretirati prema idejnim osnovama samoupravnog socijalizma.[390] Ovaj novi zahtjev stavljao se kao prioritet poučavanja i u fokusu je reforme nastavničke naobrazbe.

Nastavnički fakulteti bili su organizirani kao visokoškolske radne organizacije s nastavom na tri razine, i to s nastavom:

- prvog stupnja za odgajatelje predškolskog odgoja, nastavnike razredne nastave, voditelje praktične nastave i sl.
- drugog stupnja za nastavnike profile koji moraju imati visoku stručnu spremu
- trećeg stupnja za pedagoške specijaliste raznovrsnih profila koji se formiraju za istraživače.[391]

Reforma nastavničke naobrazbe imala je jasan cilj, promjenu kadrovske politike koja je bila do 70–ih godina kvalificirana kao nedovoljno efikasna, stihijska, i nedorečena. Iz *Analiza* koje je izrađivao Prosvjetni savjet vidljivo je kako se na mnogim nastavničkim školama i fakultetima izbor kandidata vršio na temelju svjedodžbe i ocjene završene srednje škole, a pored toga na nekima se vršilo i provjeravanje znanja kandidata klasifikacijskim ispitom.[392] Mali broj nastavničkih škola i fakulteta uključivao je ispitivanje motivacije i sklonosti kandidata za nastavnički poziv, a još manji dio je onih koji kao kriterij uzimaju u obzir idejno–političke moralne kvalitete neophodne za nastavničko zanimanje.[393] Reforma je nastavničke naobrazbe prije svega dala smjer da se usuglase i izrade opći kriteriji za novi profil nastavničkoga zanimanja, za izbor kandidata nastavničkih zanimanja jer kriteriji do tada nisu postojali.

[390] Jurković 1973, 5.
[391] HR–HDA–2093, kut. 122, *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975, 35.
[392] HR–HDA–2093, kut. 122, *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975, 4.
[393] HR–HDA–2093, kut. 122, *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975, 4.

4.3. Rad komisija na reformi nastavničke naobrazbe

Kadrovska politika u prosvjeti i reforma nastavničke naobrazbe bila je jedan od primarnih društveno–političkih zadataka.[394] Iz tih je potreba Prosvjetni savjet Hrvatske 1972. godine osnovao tri posebne komisije. Komisije su međusobno surađivale i usuglašavale zaključke. Prva je osnovana *Komisija za unapređivanje sistema, odgoja i obrazovanja,* zadužena za definiranje i koncipiranje cjelokupnoga odgojno–obrazovnoga sustava u SR Hrvatskoj.[395] Zatim je u studenom 1972. godine osnovana *Komisija za izradu novog sustava obrazovanja nastavnika.*[396] U prosincu je iste godine osnovana još i *Komisija za izučavanje marksističkog odgoja i obrazovanja,* zadužena za izdavanje marksističke literature potrebne za škole i fakultete. [397]

Najvažnija za reformu nastavničke naobrazbe bila je *Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika*.[398] Program rada *Komisije*:

1. Izraditi komparativni pregled i prikaz sustava i načina obrazovanja nastavnika u SR Hrvatskoj i svijetu.
2. Izraditi prijedlog stalnoga usavršavanja postojećeg nastavnog kadra i odrediti zadatke i funkcije pedagoške službe, pedagoških akademija i nastavničkih fakulteta.[399]
3. Analiza sastava studenata u pedagoškim akademijama i nastavničkim fakultetima.[400]
4. Izraditi prijedlog kriterija i propozicija za upis studenata u nastavničke škole i fakultete.
5. Uputiti pismo svim općinskim skupštinama da poduzmu potrebne mjere za usmjeravanje, stimuliranje, kreditiranje i upućivanje kandidata na nastavničke studije.

[394] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19. spis br. 113/1–1972. Komisija za izradu novog sustava obrazovanja nastavnika.
[395] HR–HDA–1413–PSH, kut. 8. Sjednice savjeta 1976. godine, mišljenja, primjedbe i prijedlozi Komisije na osnovu rasprave na sjednici održanoj 9. ožujka 1976., raspravljalo se o Prijedlogu reforme usmjerenoga obrazovanja (završna faza usmjerenog obrazovanja). Tekst o kojem je raspravljala Komisija pripremio je mr. sc. Mato Jergović.
[396] HDA–1413–PSH, kut. 19. spis br. 113/1–1972. Prva sjednica Komisije održana je 9. studenoga 1972. u maloj dvorani Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, Zagreb, Trg Jože Vlahovića 6. Predsjednikom komisije imenovan je Nenad Brkić.
[397] HDA–1413–PSH, kut. 19. spis 155/1–1972. predsjednik Komisije bio je Stipe Šuvar. Komisija je dala prijedlog za izdavanje marksističke literature potrebne za škole i fakultete.
[398] U nastavku potpoglavlja *Komisija.*
[399] Istaknuto je kako se ovaj zadatak može ostvariti samo uz širu suradnju, s republičkim Zavodom, pedagoškim akademijama i Centrom za pedagošku izobrazbu i istraživanje Sveučilišta u Zagrebu.
[400] Naznačeno je da se po pitanju ove točke mora uspostaviti suradnja s Komisijom za unapređivanje marksističkog odgoja i obrazovanja te da je potrebno izraditi upitnik koji se odgovarati potrebama ove Komisije.

Osnovni zadatak *Komisije* bila je izrada prijedloga cjelovitoga sustava obrazovanja nastavnika, koji je trebao obuhvatiti sve stručne profile i potrebe svih odgojno–obrazovnih institucija i razina obrazovanja. Rad *Komisije* mogao se pratiti kroz dvije faze:

- prva faza odnosila se na zadatke kojima je bio cilj napraviti analizu trenutnog stanja u obrazovanju
- druga se faza odnosila na izradu i praćenje realizacije koncepta novog sustava nastavničke naobrazbe.

Komisija je svoje zadatke trebala završiti krajem 1973. godine, do kada je trebalo izraditi prijedlog koncepta novog sustava obrazovanja nastavnika i predati ga Prosvjetnom savjetu. Tijekom 1974. godine trebalo je provesti javnu raspravu i donijeti odluku, a tijekom 1975. godine trebalo je osigurati uvjete za provođenje novoga sustava, tako da se od školske godine 1975/76. do 1980. moglo računati na prve diplomante koji su studirali po novome konceptu nastavničke naobrazbe.[401] Sustav obrazovanja nastavnika ovisio je o općem odgojno–obrazovnom sustavu koji je bio u pripremnoj fazi reforme i izrade novih nacrta za reformiranje cjelokupnog sustava. Prioritet i glavna zadaća *Komisije* bila je izraditi idejno–političke i društvene pretpostavke za nastavničku naobrazbu. Iz toga se razloga usko surađivalo s *Komisijom za izučavanje marksističkog odgoja i obrazovanja*, a glavni zajednički zadatak i cilj bio je:

> „(…) predložiti donošenje adekvatnih ustavnih rješenja o idejno–političkom i ekonomskom položaju prosvjetne djelatnosti; definiranje stavova i odgovora ideološke naravi koji se očekuju od Konferencije SKJ o odgoju i obrazovanju; vršiti niz društvenih dogovora i dati društveno–političke odgovore o društvenom statusu nastavnika i nastavničkog poziva; izraditi načelne stavove za marksističko obrazovanje nastavnika (…).“[402]

Osim idejno–političkog koncepta, zadatak *Komisije* bio je izraditi novi stručno–pedagoški koncept, te se iz te potrebe odvijala uska suradnja s *Komisijom za unapređivanje sistema, odgoja i obrazovanja.* Novi stručno–pedagoški koncept je imao zadani okvir, i to u nekoliko osnovnih točaka:

[401] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 113/1–1972.
[402] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 154/1–1972.

- izraditi komparativnu studiju o obrazovanju nastavnika u odnosu na svijet uključujući tendencije i karakteristična usmjeravanja i kretanja
- razraditi načelne stavove Komisije za unapređivanje sistema, odgoja i obrazovanja o definiranju i koncipiranju cjelokupnog sistema odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj
- izraditi kodeks nastavničkog zvanja i definirati fizičke i zdravstvene; društveno–političke i karakterne osobine nastavnikove ličnosti
- prikupiti mišljenje nastavničkih škola i fakulteta o upisu studenata, mjera koje se poduzimaju ili misle poduzeti kako bi se vršila pozitivna selekcija kandidata u nastavnička zvanja; izraditi popis stručnih profila nastavnika i ostalog stručnog osoblja potrebnog školama i drugim obrazovnim institucijama.[403]

Iz programa rada Komisije razvidno je kako se razdvajao stručno–pedagoški koncept od stručno–organizacijskoga. Na prvome mjestu bile su idejno–političke i društvene pretpostavke. Sve tri komponente, stručno–pedagoški koncept, stručno–organizacijski koncept i idejno–političke i društvene pretpostavke, isprepletene su i kroz rad triju komisija. *Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika* ugradila ih je u svoje ciljeve i zadaće. Stručno–organizacijski koncept odnosio isključivo na organizacijsku domenu i na pretpostavke da se po tom pitanju mora učiniti sljedeće:

- izvršiti stručan popis svih nastavnika po stručnosti, tipovima škole i vrstama obrazovanja
- izvršiti analizu priliva nastavnog osoblja u škole iz drugih struka, utvrditi potrebe i kakve su tendencije, što učiniti i kako usmjeravati taj priliv
- izvršiti analizu sustava studenata u pedagoškim akademijama i nastavničkim fakultetima.[404]

Ciljevi obrazovne politike najviše su bili usmjereni na odgojnu ulogu nastavnika i idejno–politički koncept prema kojemu je nastavnički kadar imao obvezu biti društveno aktivan, tj. obavezan da će mlade generacije odgajati u skladu s ciljem i zadacima koje određuje društvena zajednica. Propisani opći odgojno–obrazovni ciljevi sadržavali su sljedeće smjernice: „(…) mlade generacije obrazovati i odgajati tako da ih se osposobi za život u

[403] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 154/1–1972.
[404] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 154/1–1972.

samoupravnom socijalističkom društvu i za daljnje razvijanje socijalističkih društvenih odnosa, da će se odgajati i kao slobodne, humane i mnogostrano razvijene socijalističke ličnosti (…)."[405] Dakle, nastavničko je poslanje odgajati i osposobljavati mlade generacije za život u samoupravnom socijalističkome društvu. Preduvjet odgojnoga rada postavlja marksističko obrazovanje nastavnika te nužnost da nastavnik poznaje teoriju i praksu samoupravnoga socijalizma, što je tada bilo nužno za opstanak i razvoj socijalističkoga društva.

Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika imala je zadatak davati smjernice u planiranju i razvoju novog koncepta nastavničke naobrazbe, ali i vrlo konkretan zadatak. Izraditi prijedlog stalnog usavršavanja postojećeg nastavnog kadra te odrediti zadatke i funkcije prosvjetno–pedagoške službe, pedagoških akademija i nastavničkih fakulteta. Predviđeno je kako se navedene aktivnosti trebaju organizirati uz suradnju republičkih Zavoda, pedagoških akademija i Centra za pedagošku izobrazbu i istraživanje Sveučilišta u Zagrebu.[406] Stoga se može kazati kako je postojanje ove Komisije bilo možda najvažnije za stvaranje novog profila nastavničkog zanimanja. Osim navedene Komisije, u prvoj fazi koncipiranja reforme nastavničke naobrazbe važnu je ulogu imao i Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske. Imao je posebnu zadaću u prvoj fazi izrađivati normativne akte.[407]

Prioritetno unaprjeđivanje nastavničke naobrazbe oslanjalo se na marksističko obrazovanje i odgojnu, pedagošku funkciju nastavničkih kadrova, a vršeno je kroz sustavne akcije educiranja nastavnika i direktora škola. U akcijama unaprjeđivanja aktivno je sudjelovao Prosvjetni savjet, Sekretarijat za prosvjetu, rektorati svih sveučilišta, Zavod za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja.[408] U kasnijem radu nastavnika Prosvjetni savjet Hrvatske dao je preporuku nastavničkim kolektivima i organima samoupravljanja u odgojno–obrazovnim ustanovama da sustavno prate, vrednuju i ocjenjuju rad svakog nastavnika. I to, prije svega, u idejno–političkome pogledu kako bi nastavnici kao takvi mogli odgojno djelovati, a budući da većina nije tijekom svojega školovanja stekla marksističko obrazovanje i ne poznaje teoriju

[405] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 133/1–1972. *Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika*.
[406] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 133/1–1972. *Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika*.
[407] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 47. Predviđena je izrada Zakona o visokom školstvu, o znanstvenom radu i društveni dogovor o programu i dinamici reforme odgoja i obrazovanja nastavnika.
[408] HR–HDA–1413–PSH, kut. 6. Sjednice savjeta 1974–1975. Prosvjetni savjet donio je *Izvještaj o unapređivanju marksističkog obrazovanja i odgojne funkcije u ustanovama srednjeg obrazovanja SRH u I. polugodištu šk. god 1974/75.*

samoupravnog socijalizma, na radnim organizacijama bila je velika odgovornost da kod nastavnika putem permanentnoga obrazovanja potiču i razvijaju marksističko obrazovanje. U tome smislu predviđala su se ciljana, tematska predavanja i seminari te su škole bile dužne opremiti školske knjižnice s adekvatnom literaturom. Prilikom ocjenjivanja nastavnikove podobnosti za vršenje odgojne funkcije prvenstveno se vodilo računa o moralnome profilu nastavnika, zatim, radi li nastavnik u skladu s normama socijalističke etike i zakona te poznaje li principe i norme socijalističkog morala. Posebno je istaknuta negativna pojava karijerizma, sklonosti podmićivanja, trgovina znanjem i zvanjem jer su to nepoželjne osobine i pojave koje nisu u skladu s normama socijalističke etike.[409]

Sustav odgoja i obrazovanja nastavnika 70–ih godina vodio se u smjeru programske reforme s jasno definiranim odgojno–obrazovnim zadacima koji su temeljeni na društveno političkim promjenama. Jedan od važnijih faktora uspješne preobrazbe odgojno–obrazovnoga sustava bio je planirani izbor kandidata koji su se odlučili za nastavničko zanimanje s uvođenjem jasnih kriterija za selekciju kandidata pri upisu. Jasni decidirani društveno–politički stavovi izraženi su u dokumentima Prosvjetnog savjeta Hrvatske, navodi se: „(…) da se odlučno i bez odlaganja pristupi reformi obrazovanja budućih nastavnika, posebno kroz profesionalno osposobljavanje nastavnika stručnih škola te da treba preispitati dotadašnji sistem obrazovanja za nastavnička zvanja i reformirati ga (…).“[410] Iz ove postavke proizašlo je nekoliko zaključaka. Nastavnik je trebao biti osposobljen za:

- funkciju odgajatelja i aktivnog društvenog radnika, kako bi mogao ostvarivati ciljeve socijalističkog odgoja i obrazovanja;
- za funkciju organizatora i voditelja odgojno–obrazovnog procesa
- za znanstvenu organizaciju pedagoškog rada koja je utemeljena na teorijskim praktičnim znanjima, potrebnima nastavnicima za svrsishodnost, organiziranost i efikasnost u nastavnom radu
- za permanentno obrazovanje i stručno usavršavanje, kako bi pratio razvoj svoje struke i ovladao promjenama u teoriji i praksi ukupnog pedagoškog rada.[411]

[409] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 3. dokument *Stav Prosvjetnog savjeta Hrvatske o odgojnoj ulozi nastavnika*, 13. veljače 1973.
[410] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 3–4.
[411] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 4.

Cjelokupna reforma nove nastavničke naobrazbe vođena je ciljanom kadrovskom politikom i zadacima da se ususatave što jasniji kriteriji za upis budućih nastavničkih kadrova. Cilj je bio osposobiti nastavnika za odgajatelja i aktivnoga društvenog radnika koji će provoditi socijalističke ciljeve odgoja i obrazovanja. Stoga je Prosvjetni savjet SR Hrvatske kao dio kadrovske politike formirao posebnu *Komisiju za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika* koja je utvrdila kako su postojeći upisi i kriteriji nezadovoljavajući ta da se s takvima ne može vršiti potrebna selekcija pri upisu nastavničke škole i fakultete. Kritizirali su se dotadašnji neujednačeni kriteriji, neke nastavničke škole i fakulteti nisu uopće imali posebne uvjete. Upisi su se kod većine vršili samo na temelju svjedodžbi i ocjena završene srednje škole, dok su neki provodili provjere znanja tzv. klasifikacijskim ispitom. *Komisija* je utvrdila kako je postojao mali broj nastavničkih škola koji je nastojao utvrditi motiviranost i sklonost kandidata za nastavnički poziv. Ono što je *Komisija* utvrdila jest da gotovo nitko do tada nije vodio računa o idejno–političkim i moralnim kvalitetama.

Komisija je izradila jasne, ujednačene *Upute za razradu kriterija* za upis na sve nastavničke škole i fakultete u SR Hrvatskoj.[412]

Tekst predloženih uputa („teza") za razradu kriterija[413]

1. Određeni su minimalni kriteriji koje kandidati moraju zadovoljiti prosjek ocjena iz predmeta struke i opći uspjeh na završnom ispitu (maturi). Kandidati moraju iz predmeta struke imati najmanje dobar uspjeh, također i na maturi opći uspjeh mora biti dobar (3).
2. Propisano je da sve nastavničke škole i fakulteti moraju pri upisu provesti i motivacijske razgovore s kandidatima, pri čemu bi se ocijenila sklonost za nastavnički poziv, ali i idejno–političke i moralne osobine kandidata. Prednost pri upisu imali su kandidati kojima je nastavnička škola i fakultet prvi izbor, uz pretpostavku da zadovoljavaju ostale uvjete i kriterije za upis.
3. Tražilo se da kandidat za nastavničko zvanje bude psihofizički zdrav, što je značilo bez nedostataka koji bi mogli bitno ometati vršenje nastavničke funkcije ili stvarati poteškoće u nastavnome radu.[414] Zahtjev se odnosio na to da je za vršenje nastavničkoga zvanja neophodan liječnički pregled i nalaz o zdravstvenome stanju kandidata koji se osposobljava za nastavni rad.
4. Kandidat mora imati razvijene intelektualne sposobnosti, posjedovati široku opću kulturu, razvijenu sposobnost jasnog i pravilnog usmenog i pismenog izražavanja na

[412] HDA–1413–PSH, kut. 19. Upute je donio Prosvjetni savjet Hrvatske u Zagrebu, 1973. godine, pod nazivom *Opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*/teze/. Teze o uvjetima upisa studenata na nastavničke škole i fakultete izradila je posebna radna skupina: Blaženka Kaučić, dr. Ante Vukasović i Nenad Brkić.

[413] HDA–1413–PSH, kut. 19. Upute je donio Prosvjetni savjet Hrvatske u Zagrebu, 1973., pod nazivom *Opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete* ("teze").

[414] Navedena je sljepoća, gluhonijemost, živčani poremećaji i labilnost.

hrvatskom ili srpskom jeziku, odnosno jeziku narodnosti ukoliko se radi o nastavniku u školama narodnosti.

5. Kandidat mora imati razvijenu sposobnost kritičkog mišljenja i poznavati tehniku i kulturu intelektualnog rada.
6. Za uspješno djelovanje u nastavničkom zvanju važne su sposobnosti rješavanja i svestranost interesa za različita područja ljudske djelatnosti. Kandidati s razvijenim smislom za lijepo i sposobnostima izražavanja na području umjetnosti i drugim djelatnostima mogu imati prednosti pri upisu za određenu vrstu studija.
7. Kandidat mora posjedovati posebnu sklonost za odgojno–obrazovni rad i nastavnički poziv, kao što je ljubav prema djeci, smisao i vještinu komuniciranja, razvijen osjećaj za mjere i strpljivost u postupcima, poštivanje ličnosti, interes i smisao za društveni rad.
8. Izbor i broj kandidata za upis na nastavničke škole i fakultete mora biti usklađen s društvenim potrebama za nastavnicima.
9. Škole za nastavnike i fakulteti propisat će posebne uvjete za upis te konkretizirati kriterije za upis u prvu godinu studija.
10. Mjere i kriteriji na svim nastavničkim školama i fakultetima moraju biti usklađeni s općim uvjetima koje su propisali nadležni organi.
11. Posebne uvjete za upis kandidata u prvu godinu studija, nastavničke škole i fakulteti podnose na mišljenje Prosvjetnom savjetu Hrvatske.

Prema ovim općim uputama „tezama" nastavnički fakulteti i pedagoške akademije trebale su svojim statutima i normativnim aktima razraditi i utvrditi opće i posebne uvjete za upis studenata. Nužno je bilo konkretizirati kriterije i tehniku primjenjivanja pri upisu studenata u prvu godinu studija. U razrađenim tezama koje je razradila *Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika* jasno je istaknuto kako se upis u nastavničke škole i fakultete ne smije vršiti direktno bez primjene mjera i kriterija koje donose organi upravljanja. Predviđeno je kako će organi upravljanja (Prosvjetni savjet Hrvatske i nadležna *Komisija*) u školskoj godini 1974./75. razraditi mjere i kriterije za upis kandidata, što čini i osnovu za izgradnju i stalno usavršavanje sistema za izbor kandidata u nastavničko zanimanje.[415] Također je određeno kako nastavničke škole i fakulteti moraju podnositi izvješće Prosvjetnom savjetu Hrvatske o upisu u prvu godinu i o provedivosti općih uvjeta. Posebne uvjete za upis studenata koji žele studirati na nastavničkim školama i fakultetima, odnosno nastavničkim odsjecima visokoškolskih ustanova određuju određeni studiji.

Zagrebačko je sveučilište 1975. godine izdalo studiju pod nazivom *Novi model pedagoške izobrazbe Zagrebačkog sveučilišta*.[416] Naslov ističe kako je nastavničko zvanje po svojoj

[415] HDA–1413–PSH, kut. 19. Upute je donio Prosvjetni savjet Hrvatske u Zagrebu, 1973., pod nazivom *Opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*/teze.
[416] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7.

društvenoj funkciji pedagoško zvanje te je u to vrijeme bilo uobičajeno nastavnike bilo koje struke nazivati pedagozima. Nastavnik se smatrao glavnim nositeljem odgojno–obrazovnog rada u školi, svojim radom oblikuje čovjeka te se često naglašavala važnost odgojne uloge nastavnika, uloge odgajatelja i aktivnog društvenog radnika.[417] Stoga je u konceptu nove nastavničke naobrazbe bilo iznimno važno pedagoško obrazovanje nastavnika kao sastavni dio njegovog stručnoga obrazovanja. U navedenoj studiji prikazano je znanstveno istraživanje pedagoškoga obrazovanja srednjoškolskih nastavnika, Zavoda za pedagogiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu još iz 1966. Istraživanje je pokazalo da oko 70 % nastavnika općeobrazovnih predmeta u srednjim školama izrazito nije zadovoljno pedagoškim obrazovanjem stečenim tijekom studija, niti kasnijim pedagoškim usavršavanjem.[418] Navedeno istraživanje Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu bilo je temelj da se predloži osnivanje posebne sveučilišne institucije za pedagošku naobrazbu nastavnika svih fakulteta (tehničkih, ekonomskih, medicinskih). Ovo istraživanje uzeto je kao podloga za osnivanje Centra za pedagošku izobrazbu i istraživanje Sveučilišta u Zagrebu 1973./74. Od tada počinje sustavnija briga za pedagoško osposobljavanje nastavnika svih profila te se po tome modelu planiraju osnivati centri za pedagošku naobrazbu i na drugim sveučilištima u SR Hrvatskoj.

4.4. Kriteriji za upis kandidata na nastavničke fakultete i pedagoške akademije

Već je prethodno istaknuto kako U SR Hrvatskoj do 1973. godine nisu bili ujednačeni kriteriji upisa na nastavničke fakultete i pedagoške akademije. Svaka je od njih imala svoje kriterije, zbog čega je Prosvjetni savjet SR Hrvatske pokrenuo inicijativu izrade jedinstvenih kriterija. Obrazovna se politika postavljala kao najvažniji društveni zadatak, iz čega je proizlazila i potreba za definiranjem društvenih uvjeta, ne samo za usmjeravanje i odabiranje budućih nastavničkih kadrova, već i za sam upis na nastavničke fakultete.[419]

[417] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 3. Dokument *Stav Prosvjetnog savjeta Hrvatske o odgojnoj ulozi nastavnika*, 13. veljače 1973.
[418] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 8. Navedeno istraživanje Zavoda za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, bilo je temelj i prijedlog da se predloži osnivanje posebne sveučilišne institucije za pedagošku naobrazbu studenata, apsolvenata ili diplomanata svih fakulteta (tehničkih, ekonomskih, medicinskih) u sklopu Sveučilišta.
[419] HDA–1413–PSH, kut. 19, 36. Upute je donio Prosvjetni savjet Hrvatske u Zagrebu, travanj 1973. pod nazivom *Opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*/teze.

Prosvjetni savjet SR Hrvatske donio je tzv. *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*.[420] U Informaciji je objašnjeno kako obaveze Prosvjetnog savjeta da se posebno posveti izradi kriterija za upis studenata u nastavniče škole i fakultete zapravo proizlaze iz Zakona o Prosvjetnom savjetu koji u čl. 3 utvrđuje kako savjet kao tijelo: „(…) daje mišljenje o uvjetima za izbor kandidata koji se žele upisati u nastavničke škole i fakultete (...)."[421]

Najiscrpnije sugestije i mišljenje o prijedlogu općih uputa dalo je Sveučilište u Zagrebu. Konkretne prijedloge za poboljšanje općih uvjeta dali su Filozofski fakultet u Zagrebu i Prirodoslovno–matematički fakultet u Zagrebu. Prijedlozi za poboljšanje općih uvjeta ponajviše se odnose na točke vezane uz motivaciju kandidata za upis na nastavničke škole i fakultete. Istaknuto je kako se za taj dio teško može izraditi pouzdan instrumentarij te da bi se to najprikladnije moglo riješiti u novoformiranom Pedagoškom centru Sveučilišta prilikom direktnog primanja studenata s različitih fakulteta za nastavnička zvanja.[422] Između ostalih sugestija isticao se i prijedlog *Republičkog zavoda za zapošljavanje SR Hrvatske* kako je potreban liječnički pregled i nalaz o zdravstvenom stanju kandidata od strane medicine rada vezano za profesionalnu orijentaciju, što je značilo potvrdu sposobnosti za uspješno obavljanje nastavničkoga zvanja.[423]

U svrhu planiranja obrazovnih potreba *Komisija za izradu prijedloga novog sistema obrazovanja* izradila je vrlo konkretan nacrt kriterija za upis kandidata na nastavničke škole postavljajući osam glavnih parametara koji su bili relevantni.[424] Nacrt kriterija nastao je na temelju predloženih ujednačenih *Uputa za razradu kriterija* za upis na sve nastavničke škole i fakultete u SR Hrvatskoj.

Izdvojeno je osam glavnih parametara, a to su:

- dob
- prethodni uspjeh u školi
- tjelesne sposobnosti

---

[420] HDA–1413–PSH, kut. 19, *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*, donijeta je od strane Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske u Zagrebu, siječanj 1973.
[421] HDA–1413-PSH, kut. 19, *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*.
[422] Na prijedlog Komisije Prosvjetnog savjeta formirani su Pedagoški centri u Zagrebu i Rijeci 1973. godine, prikaz za Komisiju pripremio je dr. Ante Vukasović.
[423] HDA–1413–PSH, kut. 19, *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*, donijeta je od strane Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske u Zagrebu, siječanj 1973.
[424] HDA–1413–PSH, kut. 19. Upute je donio Prosvjetni savjet Hrvatske u Zagrebu, travanj 1973. pod nazivom *Opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*/teze/. Ujednačene *Upute za razradu kriterija* za upis na sve nastavničke škole i fakultete u SR Hrvatskoj su razrađene i opisane u poglavlju 4. 3., 102.

- intelektualne sposobnosti
- moralno–ljudske kvalitete
- estetski smisao
- društveno–politička angažiranost kandidata
- i sklonost za odgojni rad.

Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. usvojio je Prosvjetni savjet SR Hrvatske u siječnju 1973. godine. U svrhu stvaranja kriterija za upis u nastavnička zanimanja izrađeni su precizni kriteriji. Dokument je u cijelosti preuzet *Nacrt kriterija za upis kandidata u nastavničke škole* jer daje cjelovit prikaz traženih kriterija, koji su detaljno i obrazloženi.[425] Iz navedenih razloga, kriterije donosim u nastavku teksta.

Cjeloviti tekst Nacrt kriterija za upis kandidata u nastavničke škole

„(…) Dob: kandidati se upisuju u nastavniče škole neposredno nakon završetka srednje škole, s tim da se kao gornja granica uzima navršena 20. godina života. Za poziv nastavnika poželjno je rano opredjeljivanje kandidata. To upućuje na ranu potrebu profesionalnog informiranja i usmjeravanja dobrih učenika, tj. već u osnovnoj i srednjoj školi.[426]

Prethodni uspjeh u školi: budući da nastavničko zvanje postavlja nastavnicima velike zahtjeve u pogledu obrazovanja, pretpostavlja se kao uvjet za upis u nastavničke škole natprosječan uspjeh u dotadašnjem školovanju. Kandidati pri upisu u nastavničke škole moraju imati najmanje vrlo dobar opći uspjeh, odnosno srednja ocjena ne može biti niža od 3,5 u svim razinama srednje škole. Alternativa je da se traži svjedodžba u svim razredima srednje škole ili u završnom razredu i na završnom ispitu. Prethodni uspjeh iz srednje škole mogao se jednostavno utvrditi na temelju svjedodžbi.

Tjelesne sposobnosti: kandidat mora biti fizički zdrav, bez tjelesnih mana/gluhoća, govorne mane, vrlo slab vid, veće tjelesne deformacije itd., mora imati razvijenu motoričku spretnost i veću fizičku izdržljivost, te sklonosti za fizičku kulturu.

Tjelesne sposobnosti utvrđuju se:

- liječničkom svjedodžbom od ovlaštenih zdravstvenih institucija
- uvidom u uspjeh i aktivnosti na području tjelesnog odgoja u srednjoj školi.

Intelektualne sposobnosti: budući nastavnici moraju biti mentalno zdrave osobe, visokih intelektualnih sposobnosti/IQ/ i široke opće kulture. Oni moraju imati sposobnosti jasnog i pravilnog usmenog i pismenog izražavanja na materinskom jeziku. Također im je potrebno dobro poznavanje barem jednog stranog jezika.

[425] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973. *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*, donijeta je od strane Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske u Zagrebu, siječanj 1973.
[426] Ovaj dio nije se odnosio na prosvjetne radnike koji se upisuju na fakultete radi daljnjeg usavršavanja u struci ili radi stjecanja pedagoške naobrazbe. Uz ovu točku napisana je i napomena kako postoji dilema treba li omogućiti upis u pedagošku akademiju osobama koje su se nakon osnovne škole zaposlile u drugim strukama ili ne, kako u tim slučajevima primjenjivati kriterij u odnosu na dob. Kod napisane napomene ostao je napisan upitnik.

Kandidati za upis u nastavničku školu treba da imaju razvijen kritički stav, kao uvjet znanstvenog pristupanja pojavama života, tj. sposobnost kritičkog i kreativnog mišljenja.

Intelektualne sposobnosti utvrđivale su se liječničkom svjedodžbom, testovima inteligencije, testovima opće kulture te pismenim i usmenim ispitom.

Moralno–ljudske kvalitete: za nastavnički poziv važne su određene moralno–ljudske kvalitete i osobno poštenje/iskrenost, pravičnost itd., razvijeni humani osjećaji i stavovi, usklađenost misli, riječi i djela, te usklađenost osobnih i društvenih interesa, smisao za djelovanje u zajednici /kolektivizam, socijalistički patriotizam, proleterski internacionalizam, razvijen osjećaj bratstva i jedinstva naših naroda i poštivanje ljudskog dostojanstva u odnosu na druge osobe i samog sebe. One su pretpostavka za pozitivan odnos prema radu, za visoko razvijen osjećaj dužnosti i odgovornosti, za pozitivan odnos prema materijalnim i duhovnim vrednotama, te smisao za etičke vrednote samoupravnog socijalističkog društva, odnosno marksističke etike. Propisano je kako se ove kvalitete utvrđuju pismenim mišljenjem nastavničkog vijeća i omladinske organizacije srednje škole i posebnim intervjuom u vezi s time, a također i općim uspjehom u srednjoj školi /svjedodžbe/ i općim uspjehom na prijemnom ispitu.

Estetski smisao: u nastavničkom pozivu se sposobnost izražavanja na nekom estetskom području (glazba, likovno izražavanje, gluma, recitiranje, ples, svaki nastavnik morao bi imati dobro razvijen sluh…) smatra iznimno važna i poželjna, kao i interes za estetske vrednote na raznim područjima umjetnosti. Nastavnik bi trebao imati izrazito razvijene sposobnosti i na području tehnike. Svaki nastavnik bi morao imati i dobar i razvijen sluh. Estetski smisao utvrđuje se uvidom u angažiranost na tim područjima unutar slobodnih aktivnosti u srednjoj školi ili na temelju rada u amaterskim skupinama, sekcijama i društvima. Razvijenost sluha ispituje se ispitom sluha.

Provjera društveno–političke angažiranosti kandidata: društveno–politička angažiranost kandidata utvrđivala se pismenom dokumentacijom o angažiranosti u društveno–političkim, dječjim i omladinskim organizacijama. Na osnovu toga komisija za upis utvrđivala je organizacijske i komunikacijske sposobnosti kandidata kao i marksističku opredijeljenost. Komisija je utvrđivala kandidatovo shvaćanje škole kao društveno angažirane institucije u smislu realizacije cilja i zadataka samoupravnog socijalističkog društva i prihvaćanja načela marksističkog odgoja i obrazovanja i načela samoupravnog socijalizma. Između ostalog se utvrđivalo postoji li kod kandidata uvjerenje i progresivni društveni razvitak jer se to uvjerenje smatralo pokretačem nastavnikovog rada.

Sklonost za odgojni rad: osim navedenih svojstava i stavova svaki nastavnik mora imati specifične sklonosti za odgojni rad: vedrina i optimistično gledanje na svijet, ljubav prema djeci, smisao i pozitivan odnos prema nastavničkom pozivu, sposobnost uspješnog komuniciranja s djecom i odraslima, strpljivost u ophođenju s djecom i smisao za predočavanje objašnjavanje, pravičnost i objektivnost u postupcima prema djeci, autoritativnost u stavovima i poštivanje dječje ličnosti, te interes i smisao za društveni rad izvan škole. Dokazi za navedene sklonosti utvrđivale su se intervjuom, pisanim radom i mišljenjem nastavničkog vijeća srednje škole iz koje dolazi kandidat (...).“[427]

[427] HDA–1413–PSH, kut. 19, 4. spis br. 15/1–1973. *Nacrt kriterija za upis kandidata u nastavničke fakultete.*

Predloženi *Nacrt kriterija* imao je jasno razrađene poželjne karakteristike i parametre kojima se utvrđivala i provjeravala prikladnost kandidata za nastavničko zanimanje. Dob, prethodni uspjeh u školi, tjelesne sposobnosti, intelektualne sposobnosti, moralno–ljudske kvalitete i estetski smisao utvrđivali su se obaveznom dokumentacijom (svjedodžbama, liječničkim uvjerenjem, testovima inteligencije, testovima opće kulture te pisanim i usmenim ispitom). Posebno je bila zanimljiva provjera *društveno–političke angažiranosti kandidata* koja se utvrđivala pisanom dokumentacijom o angažiranosti u društveno–političkim, dječjim i omladinskim organizacijama. To je ujedno bio i način na osnovu kojega je komisija za upis utvrđivala organizacijske i komunikacijske sposobnosti kandidata, kao i marksističku opredijeljenost. Sklonost za odgojni rad utvrđivale se intervjuom, pisanim radom, ali i potvrdom i mišljenjem nastavničkoga vijeća srednje škole iz koje dolazi kandidat.

Komisija za izradu novog sustava obrazovanja nastavnika izabrala je posebnu radnu grupu za izradu idejnog projekta „Upitnik", kojim će se dodatno provjeriti moralno–politička podobnost putem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu te fizičku kulturu uputiti svim nastavničkim školama i fakultetima. Formirana je posebna radna skupina za izradu tzv. idejnog projekta i „Upitnika", koji se trebao uz pomoć Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu uputiti svim nastavničkim školama i fakultetima u prvom kvartalu 1973. godine.

Dodatna lista pitanja za obrazac ŠV–20 [428]

1. S kojim ste uspjehom završili prethodnu školu (odličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan)?
2. Da li ste se željeli upisati upravo na ovaj studij? (da, ne)
3. Ako ne, navedite naziv škole u koju ste se željeli upisati

4. Zašto se željeli upisati u školu koju ste naveli u pitanju broj 3?

   - interes za studij
   - ugledno zvanje u društvu
   - atraktivno zvanje („šlager sezone")
   - lakše zaposlenje
   - bolja osobna primanja

[428] „Upitnik" se trebao uz pomoć Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu uputiti svim nastavničkim školama i fakultetima u prvom kvartalu 1973. godine. Na čelu radne skupine bili su Mira Krizmanić, Nevenka Čolak i dr. Ante Vukasović. U potpisu ovog „Upitnika" ime je Nevenke Čolak.

5. Koja Vam je prosječna ocjena na studiju?
6. Broj članova porodice.
7. Broj zaposlenih u porodici.
8. Prosječno mjesečno primanje u porodici.
9. Imate li zdravstvenu zaštitu? (da, ne)
10. Stambene prilike. (kod roditelja, kod rođaka, studentski dom, privatni smještaj i sl.)
11. Ako ne stanujete kod roditelja ili u studentskom domu, da li biste željeli stanovati u njemu (da, ne)?
12. Da li ste tražili smještaj u studentskom domu (da, ne)?
13. Da li ste član SKJ?
14. Ako da, od kada ste član SKJ?
15. Da li ste član Saveza studenata?
16. Da li vršite društvene ili političke funkcije na fakultetu (organi upravljanja na fakultetu, organizacija SK, Saveza studenata)?
17. Da li vršite društvene ili političke funkcije izvan fakulteta (organizacija SK, Savez omladine, SSRN, Saveza studenata i druge društvene i političke organizacije)?
18. Da li su Vam roditelji članovi SKJ?
19. Da li su Vam roditelji aktivni članovi u drugim društvenim i političkim organizacijama?

Prema ovom novom konceptu nastavničke naobrazbe stvoreni su kriteriji prema kojima svaki nastavnik mora biti psihički i fizički sposoban, uravnotežen, mora imati opće marksističko, pedagoško, psihološko, uže stručno, metodičko i praktično obrazovanje. Prema „Upitniku" mora biti i moralno–politički podoban za obavljanje odgojne funkcije u nastavnom procesu. Direktna pitanja o moralno–političkoj podobnosti budućih nastavnika bila su vezana uz članstvo u SK, njih i članova njihovih obitelji. Poput: „Jeste li ste član SKJ? Ako da, od kada ste član SKJ? Jesu li su Vam roditelji članovi SKJ? Da li su Vam roditelji aktivni članovi u drugim društvenim i političkim organizacijama?." Važnost moralno–političke podobnosti i aktivnog sudjelovanja u političkim aktivnostima budućih nastavnika provjeravala se dodatnim upitnikom pri upisu kako bi se budući kadrovi mogli formirati i aktivno društveno–politički angažirati.

4.5. Primjeri upisa na nastavničke fakultete i pedagoške akademije

Primjeri upisa na fakultete na kojima se obrazovao velik broj predmetnih stručnjaka za rad u osnovnim i srednjim školama upisivanje je studenata na nastavničke smjerove na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i upisivanje kadrova na Prirodoslovno–matematičkom fakultetu te na pedagoške akademije.[429] Prosvjetni savjet izradio je posebnu studiju pod

[429] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973. *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*, donijeta je od strane Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske u Zagrebu, siječanj 1973.

nazivom *Informacija o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73. godini*.[430] Dotadašnji uvjeti za upis na I. godinu studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (redovnog i izvanrednog) bili su takvi da su svi kandidati morali polagati kvalifikacijski ispit bez obzira na prethodni uspjeh. Međutim, za određene je studije bilo propisano da kandidat može pristupiti klasifikacijskom ispitu samo ako ima prethodno završenu:

a) gimnaziju, i to za upis na:
- Klasičnu filologiju
- Komparativnu književnost
- Opću lingvistiku
- Arheologiju

b) gimnaziju, pedagošku akademiju ili učiteljsku školu, za upis na:
- Povijest
- Povijest umjetnosti
- Etnologiju
- Filozofiju
- Jugoslavenski jezik i književnost
- Slavistiku
- Romanistiku
- Talijanistiku
- Indologiju
- Sociologiju
- Fonetiku
- Germanistiku
- Anglistiku

c) gimnaziju, pedagošku akademiju, učiteljsku školu ili školu za odgajatelje, za upis na:
- Pedagogiju
- Psihologiju.[431]

Postojala je zasebna odredba za upis u peti semestar (treću godinu) studija onim kandidatima koji su prethodno završili dvopredmetni studij na pedagoškoj akademiji s

[430] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[431] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.

odličnim ili vrlo dobrim uspjehom.[432] Ovisno o predmetu/studiju koji kandidat želi upisati, morali su polagati klasifikacijski ispit koji je sadržavao pisani i usmeni dio, samo usmeni, izradu testa i razgovor s kandidatom.[433]

Pisani ispit kao dio klasifikacijskoga ispita, uz usmeni, polagali su kandidati za upis na:

- Filozofiju
- Pedagogiju
- Psihologiju
- Povijest
- Germanistiku
- Komparativnu književnost
- Fonetiku.[434]

Usmeni ispit sadržavao je gradivo srednjoškolskoga, odnosno gimnazijskoga programa. Na ovaj način provjeravalo se znanje kandidata iz predmeta/studija koji žele studirati. Kandidati koji nisu zadovoljili na pisanom dijelu ispita nisu imali pravo polaganja usmenog ispita. Iznimka su kandidati za upis na studij Jugoslavenskog jezika i književnosti, ako su na pisanom dijelu ispita dobili odličan ili vrlo dobar, bili su oslobođeni usmenog ispita.

Na Prirodoslovno–matematičkom fakultetu kandidati su bili dužni napisati motivacijsko pismo, položiti ispit iz matematike, fizike i kemije i ispit iz pisanja i čitanja stranog jezika s razumijevanjem, a upisati se u prvu godinu studija mogli su ako su prethodno završili:

- gimnaziju, nautički odsjek pomorske ili brodarske škole/matematički i fizički odjeli/
- gimnaziju ili tehničko–kemijski smjer/kemijski odjel/
- gimnaziju, četverogodišnju šumarsku, poljoprivrednu ili medicinsku školu/biološki odjel/
- gimnaziju, tehničko–kemijsku, srednju geološku ili školu za rudarske nadzornike/geološki odjel/

[432] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[433] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[434] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.

- gimnaziju, pomorsku, brodarsku, srednju ekonomsku. Četverogodišnju medicinsku ili poljoprivrednu školu/geografski odjel.[435]

Uz navedene škole napisana je napomena da su se na odgovarajući odjel studenti mogli upisati i bez polaganja ako su u srednjoj školi ostvarili maksimalan broj bodova za opći uspjeh ili su nagrađeni na republičkim natjecanjima iz predmeta iz kojih se polažu kvalifikacijski ispiti za odabrani studij.[436] Propisan je uvjet da su kvalifikacijski ispit polagali kandidati koji nisu ispunjavali uvjete upisa bez ispita. Kandidati polažu matematiku i fiziku ili matematiku i kemiju, geografiju i kemiju ili matematiku i geografiju ovisno o studiju za koji se kandidat opredijelio.[437]

U uvjetima je propisano da prijemni ispit polažu oni kandidati koji nisu imali završenu odgovarajuću srednju školu ili su bili sa završenom školom u trajanju kraćem od četverogodišnjeg.[438] Sadržaj prijemnog ispita bio je jednak za upis na sve odjele. Uvjeti upisa u izvanredni studij bili su jednaki uvjetima upisa na redoviti studij.

Uvjeti upisa u pedagoške akademije u općem dijelu bili su isti i odnosili su se jednako na redovite i izvanredne studente.[439] Razlika je postojala u posebnoj odredbi za izvanredne studente, koji su imali uvjet da moraju biti zaposleni u prosvjetnoj struci. Pedagoška akademija iz Rijeke predložila je da se opći uvjeti podijele u dvije grupe.[440] Navodi se kako bi se prva grupa trebala odnositi na motivaciju kandidata za upis na nastavničku školu i fakultet, a druga bi se odnosila na posebne uvjete za studij. Predlažu kako se u kriterije trebaju uvesti točke koje se odnose na: „(...) motiviranost za studij, sklonost za studij, idejno–političke osobitosti kandidata i moralne osobine (…).“[441] Prijedlog je išao za tim da se ovaj dio kriterija najbolje može utvrditi u srednjoj školi te da bi taj dio provodili profesori i određene društveno–političke organizacije, tako da kandidati na upis donese neku vrstu dosjea iz kojega bi sve traženo bilo vidljivo. Osim navedenoga, Pedagoška akademija iz Rijeke zahtijevala je da se točno precizira uvjet koji se odnosio na „dobar uspjeh.“ Pitanje je bilo usmjereno na pojašnjenje pojma „dobar“. Nejasno je odnosi li se izvedeni „dobar“ na temelju ocjene u sva četiri razreda

[435] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[436] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[437] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[438] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[439] HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973.
[440] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–31/1–1972. Dokument pod nazivom „Mišljenje institucija.“
[441] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–31/1–1972. Dokument pod nazivom „Mišljenje institucija.“

srednje škole, ili se to odnosi na „dobar“ u posljednjem razredu, posljednja dva razreda ili tri razreda srednje škole.[442] U mišljenjima institucija sugestije su se odnosile na potrebu za jasnijim definiranjem kriterija koji se odnose na psiho–fizičko zdravlje kandidata. Tražila se podjela i jasnija definicija te točke, na dva dijela; na psihičko (mentalno) zdravlje za koje se trebalo objasniti što se pod njim podrazumijeva, i na tjelesno (fizičko) zdravlje, za koje je trebalo priložiti liječničko uvjerenje. Prijedlog je bio da ovakve potvrde izdaje školska poliklinika, koja može na temelju svojeg višegodišnjeg tjelesnog i mentalnog praćenja učenika, od prvog razreda osnovne škole do kraja srednje, mjerodavno ocijeniti i izdati uvjerenje o psihofizičkom zdravlju kandidata koji želi upisati nastavničku školu i fakultet. [443]

Tijekom 1975. godine Prosvjetni savjet Hrvatske provodio je niz akcija kako bi se unaprijedila nastavnička naobrazba.[444] Tako je te godine Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci Prosvjetnom savjetu predložio svoj koncept nastavničke naobrazbe, isključivo usmjeren na stvaranje nastavničkih kadrova koji su namijenjeni prvenstveno usmjerenom obrazovanju te su nastavnici obrazovani po tome programu trebali biti nositelji usmjerenoga obrazovanja i koncepta udruženoga rada, što je ujedno i odgovor na glavne zahtjeve obrazovne reforme.[445] Osposobljavali bi se nastavnici za posebne programe tehničko–tehnoloških zanimanja i profesija. Osposobljavali bi se nastavnici strojarstva, tehnologije, elektrotehnike, matematike, fizike i praktične nastave. Postojala je velika potreba za stručnim kadrovima, iz čega je proizlazila potreba da se i na drugim fakultetima, osim Rijeke, osnivaju katedre za viši stupanj tzv. tehničkog obrazovanja.[446] Do tada su se nastavnici tehničkog obrazovanja mogli obrazovati samo u Rijeci.

Prosvjetnom savjetu Hrvatske dekanat je fakulteta industrijske pedagogije iz Rijeke 1975. godine uputio još jedan dokument pod nazivom *Prilog reformi obrazovanja nastavnika*.[447] Razumljivo je kako je Fakultet industrijske pedagogije možda više od drugih usmjeren na stvaranje nastavničkih kadrova koji su usmjereni prvenstveno na usmjereno obrazovanje, što

[442] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–31/1–1972. Dokument pod nazivom „Mišljenje institucija.“
[443] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–31/1–1972. Dokument pod nazivom „Mišljenje institucija.“
[444] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–31/1–1972. Dokument pod nazivom „Mišljenje institucija.“
[445] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–335/ 1–1975. *Prijedlog je Prosvjetnom savjetu uputio dekanat Fakulteta industrijske pedagogije iz Rijeke,* 13. studenoga 1975.
[446] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01/6–506/1–75.
[447] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis. br. 335–1–1975.

je automatizmom povezano s udruženim radom, stoga je i ovaj dokument relevantan. Osim toga Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci jedini je u SR Hrvatskoj obrazovao kvalificirane nastavnike u višem stupnju tehničkoga obrazovanja.

Razvojem reforme srednjoškolskoga obrazovanja nastale su značajne promjene u obrazovanju nastavničkih kadrova. Udruženje pedagoga tehničke kulture SR Hrvatske iz Zagreba poslalo je Prosvjetnom savjetu Hrvatske svoj Prijedlog za otvaranje II. stupnja studija za nastavnike tehničkog obrazovanja kako bi se umanjio problem stručnih kadrova koji mogu raditi u školama drugoga stupnja obrazovanja.[448]

U studenome 1975. godine Prosvjetni savjet Hrvatske dao je prijedlog za pokretanje javne rasprave o prijedlogu koncepcije odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika. U SR Hrvatskoj provedena je javna rasprava o *Prijedlogu koncepcije reforme odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika*.[449] Prosvjetni savjet Hrvatske pozvao je na javnu raspravu organizacije udruženog rada odgoja i obrazovanja, posebno samoupravne interesne zajednice, nastavničke škole i fakultete, sva četiri sveučilišta u SR Hrvatskoj, zajednice škola, društveno–političke organizacije i druge zainteresirane društvene faktore i pojedince. Bilo je 75 sudionika javne rasprave koja je trajala gotovo tri mjeseca, završila je krajem ožujka 1976. godine. Primjedbe, prijedloge i mišljenja uputilo je 44 institucije i 6 pojedinaca. U školskim novinama objavljena su mišljenja, primjedbe i prijedlozi sudionika. Rasprava je organizirana za prosvjetne radnike u Zagrebu, Rijeci, Slavonskom Brodu, Osijeku, Puli, Petrinji i Splitu. Svi sudionici javne rasprave prihvatili su i podržali Prijedlog, koji je, kako se isticalo, postavio osnovne principe za daljnji razvoj nastavničke naobrazbe. O važnosti teme govori i to da je čak televizija Zagreb, u prilogu Dnevnika, informirala javnost o Prijedlogu.[450] Već tada je u *Prijedlogu* iznesen stav da svi nastavnici trebaju imati visoku stručnu spremu, s prijelaznim periodom i doškolovanjem su trebali visoku stručnu spremu steći i nastavnici koji već radili u sustavu. Predložene su i mjere racionalizacije postojeće mreže nastavničkih škola i fakulteta, i to da se nastavnička naobrazba organizira u četiri sveučilišna centra za izobrazbu nastavnika.

[448] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis. br. 01–6–506/1–75.
[449] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 01–61/10–8. Materijali za 11. sjednicu MKRO je pripremio Prosvjetni savjet Hrvatske, *Analiza javne rasprave o dokumentu–Odgoj, obrazovanje i usavršavanje nastavnika–prijedlog koncepcije reforme.* Prijedlog je pripremio Prosvjetni savjet Hrvatske, budući da se javna rasprava o pitanju odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika održala samo u Hrvatskoj i SAP Vojvodini. Dokument je poslan i prosvjetnim savjetima drugih republika s molbom da o njemu rasprave i pošalju svoja mišljenja.
[450] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 01–61/10–8. *Analiza javne rasprave*, 3.

Na prijedlog Komisije Prosvjetnoga savjeta formirani su Pedagoški centri u Zagrebu i Rijeci 1973. godine, s ciljem stjecanja pedagoške naobrazbe onih nastavnika koji nisu završili nastavničke škole ili fakultete. Centri su osposobljavali one nastavnike kojima nedostaje pedagoško–psihološka i didaktičko–metodička naobrazba. Primjer takvoga centara osnovan je 1973. na Filozofskome fakultetu u Zagrebu (Centar za pedagošku naobrazbu i istraživanje Sveučilišta u Zagrebu). Predloženo je da svako sveučilište u SR Hrvatskoj ima svoj centar za nastavničku naobrazbu.

Zaključeno je kako nastavničke škole i odgovarajuće specijalizirane srednje škole, koje usmjeravaju učenike za nastavnički poziv, moraju promijeniti i uskladiti svoje nastavne planove i programe.[451] S uvođenjem reforme usmjerenoga obrazovanja i povezivanjem s konceptom udruženoga rada, općenito se u visokome obrazovanju mijenjaju kriteriji upisa i struktura nastavničkih fakulteta.[452] Tek će se 1976. godine u SR Hrvatskoj uvesti zakonska obaveza da svi nastavnici koji rade u srednjoj školi moraju imati visoku stručnu spremu.[453] Ta je zakonska promjena pridonijela integriranju pedagoških akademija u filozofske fakultete i preoblikovanju dijelova pedagoških akademija u pedagoške fakultete.[454]

4.6. Motivacijske mjere za upis na nastavničke studije

U sklopu kadrovske i obrazovne politike osmišljene su motivacijske mjere za upis na nastavničke studije, fondovi za kreditiranje studenata i učenika. Općenito loš materijalni položaj nastavnika svih razina, čak i onih sveučilišnih, postojao je još od početka 60–ih godina te prema tome nastavničko zanimanje nije bilo popularno. Primjer su sveučilišni nastavnici na zagrebačkom Sveučilištu. Još od 1961. godine postoje ogromni stambeni problemi i pokušaj da se dobije određeni broj državnih i stanova grada Zagreba. Do početka 60–ih postojalo je samo takvih 20 stanova, a Stambena zadruga sveučilišnih nastavnika za svoje je članove, uz pomoć kredita, izgradila još 50 stanova. Nastavnici su živjeli u teškim i neadekvatnim uvjetima, zbog čega je Sveučilišni savjet 1960. godine oformio *Komisiju za stambena pitanja*, od 1961. do 1967. godine te je izgrađeno 225 stanova za sveučilišne nastavnike, što je uvelike privlačilo velik broj mladih da se odlučuju za karijeru sveučilišnoga nastavnika. Zamah rješavanja stambenih

[451] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 01–61/10–8, 31.
[452] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 26. Dokumenti 17 sjednice MKRO, Mato Jergović: *Osnove novog sistema usmjerenog odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj*.
[453] *Prosvjetni vjesnik* 1976, br. 4. 43. *Objašnjenja o statusnim pitanjima nastavnika u odgojno–obrazovnim organizacijama srednjeg obrazovanja.*
[454] Radeka 2020, 36.

problema sveučilišnih nastavnika trajao je do 1968. godine. Tada je Sveučilišnom stambenom izgradnjom 317 obitelji riješilo svoj stambeni problem ili poboljšalo stambene uvjete. Nakon ovoga razdoblja zbog preraspodjele po fakultetima opet dolazi do stagnacije stambene izgradnje.[455]

Zajedničko djelovanje u stvaranju pozitivne stimulacije kadrova za nastavnička zanimanja imali su i Općinski komiteti SKH za svako područje, kao i fondovi za kreditiranje studenata i učenika na prostoru čitave SR Hrvatske. Primjer takvog postupanja dala je u srpnju 1973. godine Skupština općine Sisak, njezino nadležno Prosvjetno kulturno vijeće.[456] U dopisu Prosvjetnom savjetu Hrvatske istaknute su aktivnosti usmjeravanja srednjoškolske omladine na nastavničke škole i fakultete. Općinski komitet SKH Sisak ustvrdio je kako je na njihovome području sve manje srednjoškolaca koji se odlučuju za nastavnička zanimanja, s konstatacijom da je to vjerojatno tako zbog neadekvatnoga društvenog položaja i materijalnoga statusa nastavnika. Zbog zabrinjavajućih trendova kako se ne bi ugrozio izbor nastavničkog kadra s poželjnom marksističkom, idejno–političkom orijentacijom, općinske su se vlasti odlučile da putem koncepta kreditiranja srednjoškolske i studentske omladine stimuliraju školovanje budućih nastavničkih kadrova.[457]

Prosvjetni savjet Hrvatske polagao je posebnu pozornost kadrovskim pitanjima i formiranju kadrova i izradi *Općih uvjeta za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*.[458] Formirao je već spomenutu posebnu *Komisiju za izradu prijedloga novog sistema obrazovanja* (u nastavku ovog poglavlja *Komisija*).[459] *Komisija* je imala zadaću izraditi novi koncept nastavničke naobrazbe u SR Hrvatskoj.[460] *Komisiju* je financirala nadležna *Zajednica za financiranje usmjerenog obrazovanja u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i fizičke kulture SRH*.[461]

---

[455] Adamček 1969, 254–263. Ovaj primjer stambenog rješavanja na Zagrebačkom Sveučilištu bio je pomno planiran prema *Pravilniku o dodijeli stanova*, 19. lipnja 1968. godine je donijeta Odluka za pravilnu raspodjelu sredstava za stambenu izgradnju.

[456] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br.01–I–396/2–1973.

[457] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br.01–I–396/2–1973.

[458] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 6. *Prijedlog: opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*.

[459] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 6. *Prijedlog: opći uvjeti za upis studenata na nastavničke škole i fakultete*. Komisija je imala 18 članova, a za izradu materijala i samog koncepcije osiguran im je iznos od 55. 000 dinara. Prosvjetni savjet je još izvan osiguranog iznosa, iz svojih sredstava dodatno financirao prijevod UNESCO publikacija te prijedloge koji su izrađeni u Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu o Institutu industrijske pedagogije u Rijeci.

[460] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, HR–HDA–1415–RSPKFK SRH (Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske), HR–HDA–1416–ZPPS RH.

[461] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis 34/1–1–1975. u Zagrebu 5. lipnja 1975.

Službeni naslov koncepcije nosio je radni naslov *Prijedlog za rješavanje problematike odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika.*

Komisija Prosvjetnog savjeta Hrvatske u svrhu izgradnje novog sustava obrazovanja nastavnika je 26. travnja 1973. godine uputila na mišljenje prijedlog općih uvjeta za upis na nastavničke škole i fakultete svim visokoškolskim ustanovama u SR Hrvatskoj. Prijedlog je upućen i različitim tijelima i udruženjima, Zavodu za unaprjeđivanje osnovnoga i stručnoga obrazovanja, zajednicama za financiranje osnovnoga i usmjerenoga obrazovanja, Republičkom fondu za kreditiranje i stipendiranje studenata i učenika, Republičkom zavodu za zapošljavanje SRH. Posebnu ulogu u izgradnji novoga sustava obrazovanja nastavnika imala su društveno–politička tijela: Centralni komitet saveza komunista Hrvatske (CK SKH), Socijalistički savez radnog naroda (SSRN), Savez socijalističke omladine Hrvatske (SSOH) i Sindikat radnika u odgoju, obrazovanju znanosti i kulturi SR Hrvatske.[462] Polazeći od naglašene potrebe za organiziranom društvenom intervencijom u usmjeravanju i vođenju kadrovske politike na području odgoja i obrazovanja, očekivao se velik odaziv u davanju mišljenja. Međutim, i uz produženi rok za slanje mišljenja odgovor je poslalo samo 7 zainteresiranih institucija, i to: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu i Zadru, Prirodoslovno–matematički fakultet u Zagrebu, Pedagoška akademija u Rijeci, Republički zavod za zapošljavanje SRH i Zavod za unaprjeđivanje osnovnoga obrazovanja SRH.

Temeljem pristiglih mišljenja Prosvjetni savjet Hrvatske utvrdio je: „(…) nužnost usmjeravanja izbora i prijema kandidata na nastavničke škole i fakultete, uz uključivanje organizirane društvene intervencije u vođenju kadrovske politike u oblasti odgoja i obrazovanja (….)."[463] Nastavnici se ističu kao „značajni činioci" u formiranju i odgajanju mladih generacija, budućih graditelja samoupravnog socijalističkog društva. Istaknuto je kako: „(…) prijedlog općih uvjeta mora sadržavati bitne elemente kao ujednačene kriterije pri upisu kandidata na nastavničke škole i fakultete (…)."[464]

U procesu razvoja samoupravnih društvenih odnosa značajni faktori ostvarenja postaje odgoj i obrazovanje. Realizacija se ostvaruje u okviru odgojno–obrazovnih ciljeva koji proizlaze obrazovne politike. Odgojno–obrazovne ciljeve i zadatke koje škola mora ostvariti u društvu mogu unaprijediti nastavnici. Stoga je nastavnički kadar u tome kontekstu bio od

[462] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, *Mišljenje o prijedlogu općih uvjeta za upis na nastavničke škole i fakultete*.
[463] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, *Mišljenje o prijedlogu općih uvjeta za upis na nastavničke škole i fakultete*.
[464] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, *Mišljenje o prijedlogu općih uvjeta za upis na nastavničke škole i fakultete*.

iznimne važnosti. Kvaliteta odgoja i obrazovanja ovisi o razini nastavničke osposobljenosti u pogledu ideje, kulturne i pedagoško–stručne razine. Od nastavnika se očekivala angažiranost u odgojno–obrazovnome radu i društvena korisnost. Iz toga proizlazi potreba za stimuliranjem i za ulaganjem u nastavničke kadrove, ali i to da se definiraju društveni uvjeti za usmjeravanje, odabiranje i upis studenata na nastavničke škole i fakultete, da se kontrolira ulazak u nastavničko zvanje. Kriteriji i mjere za upis studenata na nastavničke škole i fakultete donosile su se i s ciljem svojevrsne selekcije.

Funkcija i zadaci škole u izgrađivanju samoupravnoga socijalističkog društva s konceptom idejno–političkoga obrazovanja i marksističkoga odgoja. Otklanjanje uzroka negativne selekcije moguće je bilo izvršiti tako što se nametne koncept opće društvene brige o kadrovskoj politici s ciljem osiguravanja pozitivne selekcije kandidata za nastavničko zanimanje. Ključnu ulogu u kreiranju kadrovske politike i osmišljavanju koncepta imao je Prosvjetni savjet Hrvatske, koji je predlagao i radio na povezivanju škola i društveno–političkih zajednica. Poziv se odnosio na aktivnu suradnju s ciljem usmjeravanja, stimuliranja i odabiranja sposobnih učenika koji imaju sklonost i osnovne uvjete za upis na nastavničke škole i fakultete. Selekcija pri izboru kandidata za nastavnička zvanja u prvome redu trebala bi omogućiti da u nastavno zvanje ulaze oni s izraženim intelektualnim i moralnim osobinama te da su motivirani za nastavnički poziv. Aktivno uključivanje šire zajednice odnosilo se na lokalnu zajednicu i fondove za stipendiranje studenata i učenika. Briga i svojevrsna kontrola lokalne zajednice odnosila se na to da je u okviru svojih nadležnosti poduzimala mjere koje će mlade poticati na nastavničko zanimanje. Općinske skupštine i fondovi za stipendiranje i kreditiranje studenata i učenika izrađivale su planove za stipendiranje i kreditiranje. U kriterijima su prednost imali oni siromašniji učenici i studenti iz radničkih i seljačkih obitelji. U tezama nove koncepcije nastavničke naobrazbe posebno se naglašavala potreba da se za takve učenike osiguraju stipendije i krediti za studije na nastavničkim školama.[465]

Idejno–politička naobrazba smatrala se vrlo važnom komponentom u nastavničkoj naobrazbi. Na nastavničke studije su se izravno mogli upisati, bez klasifikacijskoga ispita, stipendisti „Titovog fonda" i kandidati s najmanje dvije godine radnoga staža u organizacijama udruženoga rada koja ih upućuje na studij. Zato je bila važna uloga društvene zajednice da stimulira kvalitetne nastavničke kadrove. Osim rane profesionalne orijentacije,

[465] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 36. Spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika/teze/Zagreb, ožujak 1974.*

zajednica je bila zadužena za stipendiranje i kreditiranje studenata, osiguranje smještaja u studentskim i đačkim domovima.

Neosporno je bilo kako su za opći društveni napredak neophodni kvalitetni nastavnički kadrovi, oni kadrovi koji su osposobljeni za efikasno provođenje odgojno–obrazovnih ciljeva i složenijih zadataka u ostvarivanju novih društveno–ekonomskih odnosa, u marksističkom obrazovanju kroz teoriju i praksu samoupravnog socijalizma. Iz toga razloga vrlo važnu ulogu ima rana profesionalna orijentacija među učenicima koji su pokazivali interes za nastavničke fakultete.

5. Novi profil srednjoškolskih nastavnika i potpuna ideologizacija nastavničkog zanimanja

U poglavlju će se razmatrati novi profil nastavničke naobrazbe s jasnim ideološkim usmjerenjem i pokušajem stvaranja profesionalnoga profila „nastavnika samoupravljača" koji je trebao biti tako osposobljen da može nositi reformske ideje i socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja. Uloga prosvjetnih tijela bila je neosporna u tome da se brine za kvalitetne nastavničke kadrove, i to selekcijom koja je utemeljena na propisanim kriterijima. Odgoj i pedagogija u fokusu su reforme školstva.[466] U kontekstu cjelovite reforme školstva, posebno se stavljao naglasak na novi profil „nastavnika samoupravljača".

5.1. Nastavnik samoupravljač

Na nastavničkim fakultetima nastojale su se ukloniti programske razlike u opsegu stručnog, pedagoškog i općeg obrazovanja nastavnika. Te su razlike logično uvjetovane trajanjem studija, koji je na devet pedagoških akademija bio dvogodišnji, a na šest fakulteta, tj. na visokoškolskim ustanovama bili su četverogodišnji studiji.[467] Velika je razlika kvalitete nastavničke naobrazbe ovisila o broju studenata na jednog nastavnika. Općenito, na nastavničkim fakultetima u tome smislu stanje nije bilo zadovoljavajuće jer je bio velik broj studenata na jednog nastavnika, što bitno utječe na kvalitetu izvođenja nastave.

Tablica 14. Prosječan broj studenata na jednog nastavnika i suradnika 1972./73.

Nastavničke škole	Ukupan broj nastavnika i suradnika	Broj studenata na ukupan broj nastavnika	Broj studenata na ukupan broj suradnika u nastavi
Pedagoške akademije	11,5	14,4	56,6
Fakulteti	11,8	20,5	27,8
Umjetničke akademije	6,5	7,5	50,1
Svega	11,4	17,1	33,9

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 8.

U kadrovskome smislu na nastavničkim fakultetima i pedagoškim akademijama prema prikazanim podacima u tablici nije bilo zadovoljavajuće stanje. Prema podatcima Prosvjetnoga savjeta Hrvatske na sveučilištima je nedostajalo nastavnika. Iz tablice je vidljivo

[466] Žalac 1974, 165-168.
[467] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 5. Spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika/teze/*.

kako na jednoga nastavnika dolazi prosječno 17 studenata, a na jednog suradnika u nastavi 34 studenta, što je značajno utjecalo na kvalitetu rada i izvedbe nastave. Nezadovoljavajuće stanje bilo je po pitanju nastavničkog i suradničkog kadra na nastavničkim fakultetima i na pedagoškim i umjetničkim akademijama s obzirom na broj studenata na jednoga nastavnika. Podatci Prosvjetnog savjeta ukazuju i na problem s obzirom na vrstu radnoga odnosa. Od ukupnoga broja nastavnika, njih 77 % radi s polovičnim radnim vremenom, a 23 % sa skraćenim radnim vremenom, u dopunskom radnome odnosu.[468]

Opće stanje i podatci o kadrovskoj strukturi upućuju na kompletno reformiranje nastavničkih fakulteta i pedagoških akademija jer stanje nije bilo zadovoljavajuće. Tako je 1973. CKSKH na svojoj 38. sjednici naglasio i zaključio kako *treba preispitati dotadašnji sistem obrazovanja za nastavnička zvanja i reformirati ga.*[469] To su bili načelni planovi i rasprave. Međutim, sustavnije i stvarne promjene započinju 1974. X. kongresom SKJ kada se i najavljuju radikalne promjene u sistemu, sadržaju, organizaciji i metodama rada nastavničkih škola i fakulteta.[470]

Kako bi se mogle razumjeti promjene i smjer reforme nastavničke naobrazbe, iznimno je važno razumjeti obrazovnu politiku kroz postavljene i zadane odgojno–obrazovne ciljeve. Opći cilj odgoja i obrazovanja nastavnika zasnivao se na općem cilju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj i SR Jugoslaviji. Opći ciljevi odgoja i obrazovanja definirani su *Ustavom SR Hrvatske*, i to kao:

> „(…) stjecanje znanja utemeljenog na suvremenim dostignućima znanosti i znanstvenog gledanja na razvoj prirode i društva, stjecanje marksističkog pogleda na svijet, upoznavanje s pravima i dužnostima građana u samoupravnom socijalističkom društvu, osposobljavanje za društveno koristan rad i razvijanje socijalističke svijesti. Odgoj i obrazovanje razvijaju osjećaj pripadnosti svojem narodu, odnosno narodnosti, ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije, vjernost socijalističkoj domovini, Socijalističkoj Republici Hrvatskoj i Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, spremnost i sposobnost za obranu njihove nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti, poštivanje drugih naroda, internacionalizam i međunarodnu solidarnost (…).“[471]

[468] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 37. Spis br. 58/1–1974., Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika/teze/Zagreb, ožujak 1974., Koncepcija/teze.
[469] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 8 sjednica MKRO, spis br. 06–69/75–01., 1–2.
[470] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 8 sjednica MKRO, spis br. 06–69/75–01., 2.
[471] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 8 sjednica MKRO, spis br. 06–69/75–01., 1–2.

Iz navedenih općih ciljeva jasno je da se obrazovnom politikom žele proizvoditi ljudi koji će biti korisni na tržištu i koji će moći održavati taj sustav na životu. Odgojem se pojedinca upoznaje s pravima i dužnostima građana u samoupravnom socijalističkom društvu te ga se osposobljava za društveno koristan rad i razvijanje socijalističke svijesti. Odgoj i obrazovanje sredstva su kojima se razvijaju osjećaj pripadnosti narodu, odnosno narodnosti, bratstvo i jedinstvo, vjernost socijalističkoj domovini, spremnost i sposobnost za obranu njihove nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti.[472]

Obaveza primjene odgojno–obrazovnih ciljeva pojašnjava to da se obrazovanje nastavnika zasnivalo na općim ciljevima odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj i SR Jugoslaviji iz kojih su proizašla osnovna načela nastavničke naobrazba kroz zadatke, a to su:[473]

- odgojiti i obrazovati nastavnika–samoupravljača
- pripremiti nastavnika za rad
- odgojiti i obrazovati nastavnika za aktivno i humano korištenje slobodnog vremena.[474]

Ova tri zadatka osnova su nastavničke naobrazbe. Kako bi se uopće mogli ostvariti navedeni odgojno–obrazovni ciljevi i zadaci, nastavnička naobrazba morala je ispuniti i još nekoliko ključnih zadataka koji su istaknuti u dokumentu Prosvjetnog savjeta Hrvatske, pod nazivom „Teze.“ [475] Predloženi zadatci (teze) koje je oblikovao Prosvjetni savjet Hrvatske pobliže daje upute o reformiranju nastavničke naobrazbe u dokumentu pod nazivom *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika.* Istaknuto je osam točaka (teza). U današnjem smislu teze bi se mogle nazvati zadanim i propisanim ishodima učenja prema kojima su se trebali izrađivati studijski programi za nastavnike, a u konačnici glavni cilj nastavničke reforme je da se obrazuju nastavnici za potrebe tržišta rada te da budu osposobljeni za očuvanje socijalističkih vrijednosti i održavanje sustava.

Navedene su sljedeće teze:

[472] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 8 sjednica MKRO, spis br. 06–69/75–01., 1–2.
[473] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 58/1–1974., U bilješkama Koncepcije novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika nalazi se pojašnjenje zajedničkog pojma nastavnik. Pojam se odnosi na nastavničke, odgajateljske i ostale pedagoške kadrove. Zapravo na sve one zaposlenike koji su uključeni u realizaciju odgojno–obrazovnih djelatnosti.
[474] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 1. Spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*/teze/Zagreb, ožujak 1974.
[475] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 1–3. Spis br. 58/1–1974.

1. Odgojiti i obrazovati visokokvalificirane stručnjake za sva područja odgoja i obrazovanja i za sve školske stupnjeve.
2. Odgojiti studenta na idejnim pozicijama marksizma i samoupravnog socijalizma, kako bi postao aktivan član socijalističkog samoupravnog društva.
3. Odgojiti i obrazovati studente za funkciju samoupravljača u školi i društvu.
4. Osposobiti studenta za samoobrazovanje i permanentno obrazovanje.
5. Osposobiti studenta za takav način rada u odgojno–obrazovnom procesu koji će učenike osposobiti za samoobrazovanje i permanentno obrazovanje.
6. Osposobiti studenta za primjenu suvremenih pedagoških dostignuća i suvremenih obrazovnih tehnologija kao i integralnog dijela odgojno–obrazovnog procesa.
7. Upoznati studenta s metodologijom stručnog i znanstveno–istraživačkog rada radi unaprjeđenja odgojno–obrazovnog procesa i pedagoške teorije i prakse.
8. Organizirati stručno usavršavanje nastavnika u skladu s razvojem nauke i društva.[476]

Navedenih osam teza proizlazi iz odgojno–obrazovnoga cilja nastavničke naobrazbe, a to je odgojiti i osposobiti nastavnika–samoupravljača koji će mijenjati društvo i odgajati mlade generacije pronoseći socijalističke vrijednosti. Ovako postavljene teze trebale su biti rezultat reformiranoga sustava nastavničke naobrazbe. Nastavnike je trebalo osposobiti da mogu spremno nositi reformu usmjerenoga obrazovanja. Osnovna pretpostavka reforme obrazovanja nastavnika temeljena je na jedinstvu znanstveno–nastavne, didaktičko–metodičke, pedagoško–psihološke, idejno–političke i marksističke komponente formiranja pedagoških kadrova.[477]

Osim promjena u terminologiji, dolazi i do značajne promjene uloge nastavnika. Uvođenjem novih nastavnih sredstava u nastavu (medija), nastavnik gubi poziciju predavača i poprima funkciju organizatora i voditelja koji učenicima nudi različite izvore znanja te učenike uči kako učiti. Uočljivo je kako se metodička izobrazba nastavnika tih 70–ih godina u SR Hrvatskoj usmjeravala na inovativne metodičke promjene u načinu poučavanja.[478] Može se kazati da je ovo razdoblje bilo „zlatno doba" razdoblja didaktike i metodike koje postaju

[476] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 7–8. Spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*/teze/Zagreb, ožujak 1974.
[477] *Prosvjetni vjesnik* 1973, br. 2, 17–18. *Stavovi Prosvjetnog savjeta Hrvatske o odgojnoj ulozi nastavnika*, objavljeni 9. svibnja 1973.
[478] Benović 1981, 68–69.

dominantne discipline i u središtu pedagoške prakse.[479] Uz tradicionalne oblike rada, kao što je frontalni rad, potiču se i drugi oblici samostalnoga učenja učenika.[480] Uz frontalni, predavački stil rada, sve se više propagira programirana i individualizirana nastava, timski rad, grupni, eksperimentalni i istraživački rad, ali s ciljanim sadržajima koji su usmjereni na razvoj socijalističkih vrijednosti.[481] Stoga se unutar nastavničke naobrazbe na didaktičko–metodički dio stavljao naglasak na osposobljavanje studenata za nastavničko zanimanje, da zna samostalno organizirati aktivno sudjelovanje učenika u nastavi uz zadani nastavni sadržaj. Zanimljivo je u obrazloženju reformskih zahvata da se ističe kako nastavnici svojom funkcijom u odgojno–obrazovnome procesu mogu odgojno utjecati na učenike, što bi se konkretno odnosilo na osiguravanje maksimalnoga razvoja individualnih sposobnosti učenika i njihov uspješan završetak školovanja.[482]

Reforma nastavničke naobrazbe, kao i cjelovita reforma školskoga sustava, pokušala se voditi na široj razini svih republika i pokrajina SFRJ. Iz toga razloga je i osnovana već spomenuta *Međurepublička i pokrajinska komisija za reformu obrazovanja* (MKRO). Problemi u svim republikama bili su zajednički; tako je u travnju 1975. MKRO na svojim sjednicama raspravljala o nastavničkoj naobrazbi i permanentnome obrazovanju.[483] Prosvjetni savjet Hrvatske je 1975. je na zahtjev MKRO, za raspravu izradio dokument pod naslovom *Odgoj, obrazovanje i usavršavanje nastavnika*.[484]

Dokumentom se daje primjer dobre prakse iz SR Hrvatske, na primjeru Hrvatske se ostalim republikama i pokrajinama pokazuju mogućnosti. Između ostaloga, u dokumentu se posebno ukazuje na značenje stručnih i moralno–političkih osobina nastavničkoga kadra i na

[479] Šetić 2011, 366. Autor za razdoblje socijalizma navodi značajna imena i djela na području didaktike i metodike, poput: Poljak 1963, „Planiranje u nastavi", Furlan 1964, „Upoznavanje, ispitivanje i ocjenjivanje učenika, Šoljan 1972, „Nastava i učenje uz pomoć kompjutera", Poljak 1978, „Nastavni sistemi", Jurić 1980, „Metode razgovora u nastavi", Poljak 1987, „Stvaralaštvo i škola" i dr.
[480] Poljak 1984, 68-69. Poljak kao vodeći metodičar u svojoj knjizi didaktičke inovacije i pedagoška reforma škole razrađuje inovativne metode i uvodi jedan novi pojam *timska nastava* te ga obrazlaže kao potrebu „nove" škole.
[481] Benović 1981, 70.
[482] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*/teze/Zagreb, ožujak 1974, 14. Tako se primjerice navodi, prema podacima 1974. kako oko 10% generacije nije završavalo osnovnu školu, dok 3 % generacije nije završavalo osnovnu školu u roku. Preko 30 % učenika koji se upisuju u prvi razred srednje škole nije završavao srednje obrazovanje, a oko 20 % učenika ponavljalo je prvi razred, a do 10 % je bilo ponavljača u završnom razredu srednje škole.
[483] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 06–69/75–01. Sjednicom je predsjedavao sekretar dr. Stipe Šuvar. 16. srpnja 1975. Prijedlog koncepcije reforme za raspravu MKRO, nastao je u Zagrebu u travnju 1975. Više o MKRO biti će govora u petom poglavlju.
[484] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 06–69/75–01.

nekonzistentnost između društvenog, pedagoško–psihološkog, metodičkog i užeg stručnog obrazovanja. U dokumentu je istaknuto kako postoje terminološke dileme i neujednačenost u nazivima nastavničkih kadrova.[485] Najučestaliji dotadašnji nazivi, zapravo su rangirali nazivu mjesta rada, na *učitelj, nastavnik*, *profesor*. Ukidanjem učiteljskih škola dolazi do objedinjavanja u nazivlju, tako da od tada prevladava naziv *nastavnik* za sve pedagoške kadrove, bez obzira na razinu i vrstu obrazovanja koju su stekli ili na obrazovnu ustanovu u kojoj rade. U dokumentima se naziv *nastavnik* koristi za sve one koji se bave odgojem i obrazovanjem.

Krajnji cilj nastavničke reforme naobrazbe bio je stvoriti jedinstven sustav nastavničkoga obrazovanja. Taj proces stvaranja jedinstvenoga sustava nastavničkog obrazovanja trajao je od 1972. do 1977. Trebalo je promijeniti praksu na sveučilištima u SR Hrvatskoj na kojima su se diferenciranim programima obrazovali nastavnici. Proizvodila su se različita usmjerenja za rad u osnovnom i usmjerenom obrazovanju, ali je reforma usmjerenoga obrazovanja zahtijevala tzv. „jedinstveni sistem nastavničkog obrazovanja." U takvome konceptu, najvažniji je bio konačni zajednički stav 1978. godine, o trajanju nastavničkoga obrazovanja, i potrebi da se ujednači to da svi nastavnici moraju imati završenu visoku stručnu spremu: „(…) znanstveni i stručni razlozi traže da se nastavnici obrazuju na visokoškolskoj razini. Stoga bi svi nastavnici koji rade s djecom, omladinom i odraslima trebali imati visoku stručnu spremu (…)."[486]

Nove potrebe s reformom usmjerenoga obrazovanja išle su za time da se reformira obrazovanje nastavnika te da se prijeđe s tzv. diferenciranog na jedinstveni sustav obrazovanja nastavnika. U potpunosti se promijenila društvena i kulturna uloga škole i nastavnika, tražilo se aktivno odgajateljsko djelovanje nastavnika samoupravljača. Odgojna uloga ujedno je i glavna funkcija škole, koja je trebala biti primjerena socijalističkom samoupravnom društvu.[487]

5.2. Moralno–politička podobnost nastavnika

U raspravama o stvaranju novoga koncepta nastavničke naobrazbe već je 1972. godine istaknuto kako preduvjet odgojnoga rada pretpostavlja i marksističko obrazovanje nastavnika.

[485] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 364/1–1975., Zagreb, 23. prosinca 1975. godine. Prijedlog koncepcije reforme nastavnika iz 1975., nosio je naslov *Odgoj, obrazovanje i usavršavanje nastavnika*.
[486] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, spis br. 06–69/75–01, 33–35.
[487] *Prosvjetni vjesnik* 1972, br. 2, 17-18. *Stavovi Prosvjetnog savjeta Hrvatske o odgojnoj ulozi nastavnika,* Prosvjetni savjet Hrvatske je s donio na IX. Sjednici održanoj 16. travnja 1973. svoje stavove o odgojnoj ulozi nastavnika, 17–18.

Iz te je potrebe proizlazila nužnost da svaki nastavnik poznaje teoriju i praksu samoupravnoga socijalizma. Naglašavalo se kako je takav koncept nužan za opstanak i razvoj socijalističkoga društva. Stoga je Prosvjetni savjet Hrvatske osnovao posebnu *Komisiju za marksističko obrazovanje nastavnika.*[488] Idejno–političke i društvene pretpostavke bile su u središtu koncepta nove nastavničke naobrazbe. Od 1973. godine u propisanim kriterijima za upis na nastavničke fakultete propisane su za nastavnički poziv važne određene moralno–ljudske kvalitete. Propisana je usklađenost osobnih i društvenih interesa, smisao za djelovanje u zajednici, kolektivizam, socijalistički patriotizam, razvijen osjećaj bratstva i jedinstva.[489]

Odgojnu i idejnu usmjerenost odgojno–obrazovnoga procesa određivale su tri primarne komponente potrebne za realizaciju nastavnoga procesa, a to su:

1. sadržaj nastavnih programa
2. jasno, realno i konkretno definirani cilj i zadaci odgoja
3. utjecaj nastavnika.[490]

Unutar prve primarne komponente potrebne za realizaciju nastavnoga procesa ugrađuju se propisani sadržaji za ostvarivanje marksističkih odgojno–obrazovnih ciljeva. Treća komponenta bila je iznimno važna jer su se prve dvije mogle propisati i kontrolirati, a treću je trebalo izgrađivati putem odgoja i obrazovanja nastavnika. Jasno su bili razrađeni stavovi Prosvjetnoga savjeta Hrvatske o odgojnoj ulozi nastavnika, i kao takvi donose zaključak o nužnosti ujednačavanja kriterija za upis kandidata u nastavničke smjerove.[491]

Prosvjetni savjet SR Hrvatske preporučio je svim nastavničkim kolektivima da temeljito i kritički analiziraju svoj rad, posebno s aspekta ideološko–političkog odgoja te da poduzmu sve mjere uklanjanja nedostataka, kao i mjere pružanja pomoći nastavnicima koji nisu po tom pitanju efikasni.[492] Budući da nisu postojala ujednačena shvaćanja o moralno–

[488] HR–HDA–1413-PSH, kut. 20. *Komisija za izučavanje problema marksističkog odgoja i obrazovanja* (1972–1976).
[489] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 15/1–1973. *Informaciju o uvjetima za upis studenata u prvu godinu studija u 1972./73.* Dokument je donesen od strane Prosvjetnoga savjeta SR Hrvatske u Zagrebu, siječanj 1973.
[490] *Prosvjetni vjesnik* 1972, br. 5, 113-114. Objavljeno je: *Uputstvo za provođenje preporuka Prosvjetnog savjeta Hrvatske o mjerama za unapređivanje marksističkog odgoja i obrazovanja u odgojno–obrazovnim organizacijama srednjeg obrazovanja*.
[491] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 1–2. *Komisija za izradu novog sustava obrazovanja nastavnika*.
[492] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 1–5. *Komisija za izučavanje problema marksističkog odgoja i obrazovanja* (1972–1976). Stav Prosvjetnog savjeta Hrvatske o odgojnoj ulozi nastavnika, Zagreb 13. veljače 1973.

političkoj podobnosti nastavnika, Prosvjetni savjet Hrvatske 1972. godine preporučuje i daje jasne smjernice nastavničkim kolektivima i organima upravljanja odgojno–obrazovnim ustanovama. Institucije su trebale usmjeriti posebnu pažnju na aspekte ideološko–političko djelovanja unutar škole. Propisane su upute kako i na koji način se škole trebaju brinuti za očuvanje socijalističkoga poretka.

Smjernice su bile sljedeće:[493]

1. Pri ocjeni nastavnikove podobnosti za vršenje odgajateljske funkcije prvenstveno treba voditi računa o moralnome liku nastavnika, o tome da li nastavnik dolazi u sukob s normama socijalističkog morala, etike i zakona. Koliko god je potrebno da nastavnik poznaje principe i norme socijalističkog morala da bi njime mogao upoznati svoje učenike, isto je tako potrebno da se u svome radu i životu, kako u školi tako i izvan nje, pridržava moralnih normi.
2. Slučajeve najteže povrede idejno–političkog odgoja i obrazovanja učenika, u slučaju da pojedini nastavnici djeluju otvoreno neprijateljski, da učenike nastoje zaraziti stranom i neprijateljskom ideologijom, da negiraju vrednote naše revolucije i da odbacuju ciljeve naše daljnje socijalističke izgradnje mogu i moraju neposredno i brzo riješiti sami nastavnički kolektivi i organi upravljanja školom. Takvi nastavnici ne mogu sudjelovati u odgojno–obrazovnom procesu. A u ime društvene zajednice škole imaju pravo i dužnost da mladu generaciju štite od neprijateljskog utjecaja takvih nastavnika.
3. U našim školama nisu malobrojni takvi nastavnici koji u idejno–političkom pogledu ne djeluju otvoreno neprijateljski, ali koji se u svome nastavnom radu ograničavaju na iznošenje gole znanstvene faktografije, na pozitivizam i prividni objektivizam, koji svoj nastavnički rad ne povezuju s teorijom i praksom samoupravnog socijalizma, koji ne koriste potencijalne odgojne mogućnosti građe svoje znanstvene discipline za izgradnju marksističkog nazora na svijet, a koji svoje postupke obično opravdavaju naučenom i u suštini neprijateljskom teorijom o političkoj neutralnosti škole. Ovakvi nastavnici zatvaraju oči pred činjenicom da je prividni ideološko–politički neutralizam u službi neprijateljske politike, bez obzira jesu li nosioci takvih stavova svjesni te činjenice ili nisu. Dužnost je organa upravljanja školom i nastavničkih kolektiva da ovakve nastavnike upozore na objektivnu štetnost i opasnost od njihovih stavova, da

[493] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 2–4.

im skrenu pažnju na neodrživost takvog djelovanja te da im pruže pomoć i šansu da se orijentiraju u pravcu pravilnog i aktivnog odgajateljskog djelovanja.

4. Poduzimajući različite mjere za unapređivanje odgojne djelatnosti uopće, a posebno ideološke–političkog djelovanja na učenike škola i ostalih odgojno–obrazovnih ustanova svih tipova i svih stupnjeva, posebnu pažnju valja obratiti na to da se odgojna djelatnost ne izrodi u vulgarizaciju, te da se marksizam ne bi izrodio u dogmatizam. Ovaj zahtjev ne odnosi se samo na izbor obrazovnih sadržaja koji služe marksističkom obrazovanju, već se prvenstveno odnosi na metode rada. Prednost valja davati onim metodama i postupcima koji ostavljaju dovoljno prostora za učenikovu aktivnost, za slobodnu izmjenu mišljenja, za razvijanje kritičkog duha i za duhovnu kreativnost. Nastavnicima koji čine spomenute greške valja skrenutu pažnju da vulgarizacija i dogmatičnost u marksističkom obrazovanju imaju negativan odgojni učinak.
5. Izvan sumnje da ovakvi zahtjevi na nastavnikovu ličnost nisu ni mali ni lagani, da oni nastavničko zvanje čine teškim i društveno odgovornim, ali je isto tako izvan sumnje da bez spomenutih kvaliteta nije moguće obavljati dužnost nastavnika.

Iz navedenoga je vidljivo kako Prosvjetni savjet Hrvatske preporučuje nastavnim kolektivima da temeljito i kritički analiziraju svoj rad i vode posebnu brigu o odgojnoj ulozi nastavnika i odgojnom djelovanju škole s aspekta ideološko–političkoga odgoja. Naglasak se stavljao na moralni lik nastavnika, i na to da li nastavnik dolazi u sukob s normama socijalističkog morala, etike i zakona.[494] U uputi školama donesena je zapravo procedura i protokol postupanja u slučaju prijave onih nastavnika koji s aspekta ideološko–političkog odgoja nisu bili podobni.

Propisuje se protokol postupanja: „(…) u slučaju da nekog nastavnika treba ukloniti iz direktnog odgojno–obrazovnog–procesa, takvoj odluci mora prethoditi maksimalno savjestan i objektivan uvid u rad toga nastavnika. Pri donošenju takvih odluka nastavničkih kolektiva valja sve poduzeti da pod vidom borbe protiv negativnog odgojnog djelovanja pojedinca ne bi došlo do osobnog obračunavanja, do podmetanja i optuživanja nevinih (…).“[495]

[494] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 1–2. *Komisija za izradu novog sistema obrazovanja nastavnika*.
[495] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 2.

Socijalističke vrijednosti trebalo je poticati i njegovati, stalnom i intenzivnom brigom svih društveno političkih i prosvjetnih tijela.[496] Tako su 1971./72. školsku godinu posebnu „brigu" imali *Općinski komiteti SK,* koji su slali službene informacije CK SKH o pokušajima da se nacionalizam i druge antisocijalističke struje infiltriraju u oblast odgoja i obrazovanja. Međuopćinska konferencija SKH za Dalmaciju svojem izvještaju navodi:

> „(…) stanje u osnovnim i srednjim školama veoma je teško i trebati će radikalni zahvati u rukovodstvu ustanova i škola da bi se stanje normaliziralo. Podnesen je zahtjev da se smjeni prosvjetni savjetnik, te pet direktora osnovnih škola i direktor gimnazije. U ovom pogledu potrebna nam je hitna pomoć regije i republike (…)."[497]

Za primjer sankcioniranja nastavnika može se navesti 1972. godine u SR Hrvatskoj i dalmatinska regija, u kojoj su se poduzimale šire akcije sprečavanja nepoželjnih slučajeva, a ugrožavale su socijalizam. S tim ciljem formirana je *Konferencija Saveza komunista srednjih škola Spli*t kao nadležni organ koji je sustavno poduzimao konkretne mjere i akcije. Osim navedenoga, formirane su i posebne *Komisije za idejnu izgradnju* koje su unutar radne zajednice bile zadužene za „sređivanje" stanja u srednjim školama i đačkim domovima. Svaka škola imala je svoju Komisiju. Nakon XXI. sjednice predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije, doneseno je izvješće o procjeni stanja u srednjim školama i domovima, o pokušajima da se nacionalizam i druge antisocijalističke struje infiltriraju u oblast odgoja i obrazovanja.[498] U *Izvješću* se za jednog gimnazijskog profesora povijesti navodi kako je:

> „(…) svojim stavom i opredjeljenjima objektivno doprinosio širenju nacionalističkih stremljenja među dijelom đaka. Kao profesora i pedagoga smatra ga se odgovornim za njegov stav i ponašanje. Predlaže se organima upravljanja škole i radnoj zajednici da razmotre da li isti može i dalje ostati profesor u ovoj školi. Isti je suspendiran i njegov je slučaj u postupku u radnoj zajednici (…)."[499]

---

[496] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106. Dokument je pod nazivom „*Materijali o pokušajima da se nacionalizam i druge antisocijalističke struje infiltriraju u oblast odgoja i obrazovanja*." Općinski komiteti su slali službene informacije CK SKH o pokušajima da se nacionalizam i druge antisocijalističke struje infiltriraju u oblast odgoja i obrazovanja. U popisu arhivskog materijala nalaze se izvješća i informacije o stanju u Općinskim komitetima Karlovca, Rijeke, Splita i Varaždina.

[497] HR–HDA–1220–CK SKH, spis br. 01–62/72. Međuopćinska konferencija SKH za Dalmaciju, 2.

[498] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106, 5.

[499] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106, 5.

Primjeri ovakvih i sličnih izvješća uobičajen su obrazac postupanja prema onim nastavnicima za koje se smatralo da svojim radom štete socijalističkom odgoju ili da se možda nisu dovoljno suprotstavljali tzv. nacionalističkim nasrtajima u školi.[500]

Sva društveno–politička tijela bila su zadužena za očuvanje socijalističkih ideja i obnovu marksističkoga odgoja, posebno u ovome razdoblju društveno–političkih zbivanja 1971./72. Iznimno je bila važna moralno–politička podobnost nastavnika. Pojačana briga za očuvanje socijalističkih vrijednosti svojevrsni je odgovor na društveno–politička zbivanja u SR Hrvatskoj. Postavljen je ideal poželjnih osobina koje nastavnik treba posjedovati. Poželjni su bili samo: „(…) kompletni nastavnici, tj. nastavnici koji nisu samo predavači, već i odgajatelji socijalističkih građana, mogu biti nastavnici škole koja je u službi izgradnje samoupravnog socijalističkog društva i tek oni imaju pravo očekivati od društvene zajednice da im prizna status društveno značajnih radnika (…).[501] Nastavnici su odgajatelji socijalističkih građana, sa statusom društveno značajnih radnika. To je trebalo značiti posebno priznanje i status u društvu.

U procesu izgradnje ideološko–političkoga profila nastavnika posebno je značajan sustavni rad i djelovanje *Komisije za izučavanje problema marksističkog odgoja i obrazovanja* koji se odvijao od 1972. do 1976.[502] Od prosinca 1972. godine organizirani su brojni seminari i savjetovanja nastavnika. Primjer takvog seminara za nastavnike sociologije održan je u veljači 1973. godine u Zagrebu. Okupilo se 60 profesora iz gimnazija.[503] Teme o kojima se raspravljalo idu u kontekstu aktualizacije teorije i prakse: „(…) marksizam i sociologija, socijalizam–država–partija, diktatura proletarijata, klasa, nacija i socijalizam, mogućnosti i perspektive društvenog samoupravljanja, marksistička kritika religije, omladina i klerikalizam, problemi nastave u gimnaziji (…).“[504]

Osim ovoga seminara za nastavnike sociologije, iste godine organizirani su seminari za nastavnike povijesti u srednjim školama, i to na četiri lokacije: Zagreb, Crikvenica (za područje Rijeke), Split i Osijek. U Zagrebu je sudjelovalo 210 nastavnika povijesti, u Crikvenici 78, u Splitu

[500] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–8106, 5. Jedan ovakav nastavnik bio je član Saveza komunista, isključen je iz SK jer se nije dovoljno suprotstavljao širenju nacionalističkih ideja. Izvješće je sastavila Konferencija SK srednjih škola u Splitu 26. travnja 1972.
[501] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 2. *Komisija za izradu novog sustava obrazovanja nastavnika*.
[502] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20. Komisija za izučavanje problema marksističkog odgoja i obrazovanja od 1972. do 1976. Krajnji cilj komisije bilo je donošenje društvenog plana SR Hrvatske za razdoblje od 1976. do 1980.
[503] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 5.
[504] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 5.

92 i u Osijeku 85, što je 465 nastavnika povijesti. Zanimljiv je popis tema o kojima se raspravljalo, a to su: „(…) marksizam u društvenim znanostima, marksistički pristup povijesnim pojavama, marksističko tumačenje feudalnog društva, buržoazija u eri monopola, teorijski i praktični problemi samoupravljanja u današnjoj etapi, problemi nacionalnog u marksističkoj teoriji i našoj praksi, dileme jugoslavenskog društva danas, politika nesvrstanosti i neka pitanja organizacije izvođenja nastave društvenog i političkog uređenja (...).“[505]

Seminare za nastavnike uobičajeno je inicirao Prosvjetni savjet Hrvatske i Zavod za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja, ali iste godine, 1972. aktivirala se po tome pitanju i *Zajednica gimnazija* koja je donijela *Akcijski program* s ciljem organiziranih seminara za nastavnike.[506] Veliku ulogu imao je Zavod za unaprjeđivanje stručnoga obrazovanja, koji je preko ravnatelja srednjih škola davao upute da svaka škola izradi svoj *Akcijski program odgojnog rada*. U akcije su se uključile i općine koje su poticale organiziranje konferencija prosvjetnih radnika.[507] Obaveza svake škole bila je izraditi poseban Program odgojnog rada s planom stručnog usavršavanja nastavnika za drugo polugodište školske godine 1972./73., te ga usvojiti u Savjetu škole, tijelu koje upravlja školom.[508] Osim seminara za nastavnike u kojima se stavljao naglasak na ideološke sadržaje poučavanja na što je bio usmjeren odgojni rad i djelovanje nastavnika.

Organi upravljanja školom bili su zaduženi i odgovorni za odgojno djelovanje škole i svakog pojedinog nastavnika. Na početku 1974./75. u sve vrste srednjih škola uvedena su dva nova obavezna predmeta *Osnove marksizma* (prvi razred) i *Teorija i praksa samoupravnog socijalizma* (drugi i treći razred). Kako bi se pripremili nastavnici u 1974. organizirano je 17 tematskih seminara za nastavnike koji su trebali izvoditi ta dva predmeta, u četiri sveučilišna centra (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek).

Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu te Zavod za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja u više su navrata obavještavali sve škole da se od 1974./1975. školske godine uvode obavezni nastavni predmeti: Osnove marksizma i Teorija i praksa samoupravnog

[505] HR–HDA–1413–PSH, kut. 20, 5–6.
[506] Jurković 1973, 4.
[507] Jurković 1973, 5–6. Zlatko Jurković je u članku *Unapređivanje odgojne funkcije srednje škole* dao podatke o radu Zavoda za unapređenje stručnog obrazovanja SRH, budući da je u istom razdoblju bio direktor Zavoda istaknuo je kako su ove akcije u tijeku te Zavod ne raspolaže egzaktnim podacima.
[508] Savjet škole najvažnije je tijelo društvenog upravljanja koje zapravo upravlja školom, a čini ga određeni broj članova nastavničkog zbora (nadležno za organizaciju odgojno–obrazovnog rada), predstavnik tehničkog osoblja, predstavnici društvenih organizacija, određen broj učenika, predstavnika poduzeća i članovi mjesnog sindikalnog vijeća.

socijalizma. Uočilo se kako tematski seminari nisu dovoljna priprema nastavnicima za izvođenje nastave, u sadržajnom, didaktičkom i metodičkom smislu te se iz toga razloga pokrenuo novi dopunski jednogodišnji studij. Radi uvođenja novih predmeta u srednje škole proizašla je i potreba da se formira međusveučilišni dopunski studij za nastavnike koji rade u srednjim školama i predaju Osnove marksizma i Teoriju i praksu samoupravnog socijalizma.[509] Inicijativa i preporuke za pokretanje jednogodišnjeg programa dopunskog studija došle su od strane Prosvjetnog savjeta i Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja. Prosvjetni savjet donio je odluku da su svi nastavnici koji izvode nastavu iz ovih predmeta obavezni upisati studij.[510]

Budući da srednjoškolski nastavnici nisu imali odgovarajuće obrazovanje kako bi mogli stručno predavati navedene predmete, jednogodišnji dopunski studij predviđen je za nastavnike koji su prethodno diplomirali: filozofiju, sociologiju, povijest, zemljopis, pravo, ekonomiju ili političke nauke. Iako je postojala obaveza i javni poziv nastavnicima navedenih struka da upišu dopunski studij, postojao je velik problem odaziva nastavnika. Prema podacima, u dvije je godine dopunski studij završilo 494 nastavnika koji su bili osposobljeni za prenošenje ideološko–političkog odgoja.[511] Odaziv nastavnika nije bio zadovoljavajući, stoga je Sekretarijat uputio javno pismo i oštru opomenu školama u potpisu sekretara Stipe Šuvara. U arhivskim dokumentima postoje identična dva dokumenta, jedan je službeni dopis školama, a drugi je bilješka rukom pisana. Sadržaj dopisa u službenoj formi identičan je bilješci koja je rukom pisana.[512]

Sadržaj dopisa poslanog školama, siječanj 1975.

> „(…) budući da je studij već započeo i da vaša škola, prema evidenciji Zavoda za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja SR Hrvatske, na dopunski studij nije uputila niti jednog nastavnika, obavještavamo vas da ste, pored ovog propusta, obavezni u 1975/76. školskoj godini osigurati nastavnike za kvalificirano tumačenje i vođenje ovih nastavnih predmeta.
>
> Ujedno vas obavještavamo da će se sa svim ovim upoznati i prosvjetna inspekcija koja će do početka 1975/76. školske godine pregledati sve škole. Školama koje ne budu imale nastavnika za ove predmete ili to bude nekvalificiran nastavnik zabranit će se izvođenje nastave Osove marksizma i Teorije i praksa samoupravnog socijalizma, a time dolazi u pitanje i djelatnost cijele škole.
>
> Stoga vas upozoravamo da pravovremeno osigurate kvalificiran nastavnički kadar za izvođenje nastave ovih predmeta u stalnom radnom odnosu ili na neodređeno

[509] Haladin 1973, 39. Autor u radu „Međusveučilišni dopunski studij za nastavnike Osnove Marksizma i Teorije i prakse samoupravnog socijalizma“ objašnjava razloge pokretanja dopunskog studija za marksističko obrazovanje nastavnika.
[510] Haladin 1973, 39.
[511] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju 1977., 151.
[512] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 85/1–1975.

radno vrijeme u skladu s našim uputstvom pod brojem 5075/1–74. od 7. 10. 1974. godine, jer nije sigurno da će biti ponovno organiziran dopunski studij u sljedećoj školskoj godini (…).“[513]

Iz dopisa je vidljivo kako je Zavod za unaprjeđivanje stručnoga obrazovanja SR Hrvatske vodio evidenciju te utvrdio kao pojedine škole, čak njih 80, na dopunski studij nisu uputile niti jednog nastavnika. Školama se ne obraća direktor Zavoda za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja SR Hrvatske, već svojim autoritetom sekretar Šuvar. Vrlo se oštrim tonom obavještavaju škole kako će se sa svime upoznati i prosvjetna inspekcija, koja će do početka 1975./76. školske godine pregledati sve škole u SR Hrvatskoj. One škole koje ne budu imale osposobljenog nastavnika za ove predmete ili to bude nekvalificiran nastavnik, zabranit će se izvođenje nastave Osove marksizma i Teorije i praksa samoupravnog socijalizma, čime dolazi u pitanje i djelatnost cijele škole, ali i radna mjesta nastavnika.

Događaj je potvrđen i u tadašnjim glasilima, u časopisu za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja *Obrazovanje i rad* (1973). Časopis je izdavao Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH. U svojem članku Stjepan Haladin, *Međusveučilišni dopunski studij za nastavnike Osnove Marksizma i Teorije i prakse samoupravnog socijalizm*a prikazuje isti događaj, ali puno blažim tonom. Navodi kako: „(…) iz 290 srednjih škola u SR Hrvatskoj za pohađanje studija se javilo 402 polaznika, njih najviše iz Zagreba 214, Splita 80, Rijeke 58 i Osijeka 50 (…).“[514] Ne navodi da se 80 škola nije odazvalo pozivu te da nisu poslale niti jednog nastavnika, samo se daju podatci da se najviše nastavnika javilo iz Zagreba 214, Splita 80, Rijeke 58 i Osijeka 50.

Socijalističke vrijednosti i oživljeni marksistički odgoj smatrali su se prioritetnim ciljevima obrazovne politike. Stoga su se oko pokretanja novih studijskih programa angažirali mnogi fakulteti. U sklopu koncepta za reformu odgoja i obrazovanja i usavršavanja nastavnika predviđali su se novi studijski programi koji su išli u smjeru poboljšanja dotadašnje nastavničke naobrazbe. Jedan od prijedloga za osnutak nove studijske grupe bio je od strane

[513] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 85/1–1975. U istoj kutiji sa sjednica za sastanak Grupe za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, u rukopisu sam pronašla isti tekst prema kojemu je sastavljen dopis poslan školama. Tekst pisan plavom kemijskom olovkom je u potpisu Stipe Šuvara, ali moja pretpostavka je da tekst pisala možda savjetnica Nevenka Čolak jer ovaj rukopis prema nekim drugim sigurno provjerenim tekstovima koji su pisani Šuvarovom rukom nikako nije sličan. U ostalom službenom potpisivanju dokumenata od 1964 do kraja 80–ih se vidi da primjerice slova S i Š nije ovako pisao (na vrhu tih slova je imao specifični zavijutak).
[514] Haladin 1973, 38–39.

Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dekanat Filozofskoga fakulteta u Zagrebu predložio je 15. listopada 1975. godine studijsku grupu pod nazivom *Marksizam i samoupravni socijalizam*.[515] Prosvjetnom savjetu i Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, Filozofski fakultet u Zagrebu uputio je prijedlog za reformu odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika. Filozofski se fakultet tada isticao kao jedna od vodećih znanstveno–nastavnih institucija koja obrazuje nastavnike mnogih struka. Prihvatili su reformska načela, uključili su se u reformu školstva na temeljima koje zahtijeva koncept udruženoga rada.

Ciljevi reforme obrazovanja nastavnika temelji se na jedinstvenim znanstveno–stručnim, metodičkim, pedagoško–psihološkim i marksističkim uporištima.[516] Radi ostvarivanja ciljeva nastavničke naobrazbe nužno je bilo i međufakultetsko povezivanje. Tako je Filozofski fakultet bio povezan s Prirodoslovno–matematičkim fakultetom, Muzičkom akademijom, Arhitektonskim fakultetom i Fakultetom za defektologiju. Cjeloviti odgoj i obrazovanje nastavnika obuhvaćao je idejno, pedagošku i psihološku komponentu. Stoga je Filozofski fakultet Prosvjetnom savjetu Hrvatske dao prijedlog za osnivanje interdisciplinarne studijske grupe pod nazivom *Marksizam i samoupravni socijalizam* za akademsku godinu 1975./76. U svrhu pokretanja studija zbog kadrovskih i materijalnih razloga Filozofski fakultet je namjeravao potrebna sredstva tražiti od Samoupravne interesne zajednice (SIZ–a). Studijska je grupa predložena radi nastavnika koji u školama drugog stupnja predaju predmete Osnove marksizma i Teoriju i praksu samoupravnog socijalizma.

Studij je predviđao interdisciplinarnost jer se zajednički nastava izvodila na Odsjeku za filozofiju, Odsjeku za sociologiju, Odsjeku za povijest i Odsjeku za pedagogiju. Na tim odsjecima djelovalo je 17 profesora u rangu redovnog profesora (7 na odsjeku za filozofiju, 2 na odsjeku za sociologiju, 3 na odsjeku za pedagogiju i 5 na odsjeku za povijest), 14 nastavnika u rangu izvanrednog profesora i docenta.[517] Prema podacima iz službenih dokumenata, na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1975. godine u nastavno–znanstvenom zvanju radilo je ukupno 118 doktora znanosti, 35 magistara znanosti i 93 stručnjaka osposobljenih za razne oblike nastavnoga i znanstvenoga rada.[518]

[515] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–364–9–1975. Prijedlog je potpisao dekan Filozofskog fakulteta prof. dr. Milivoj Sironić.
[516] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–364–9–1975.
[517] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–364–9–1975.
[518] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–364–9–1975.

Predviđeno je kako bi se studijska grupa *Marksizam i samoupravni socijalizam* upisivao kao drugi glavni (B) predmet uz Filozofiju ili Sociologiju kao (A) predmet. Studij bi trajao 6 semestara.[519] U interdisciplinarnom studiju *Marksizam i samoupravni socijalizam* izvodili su se kolegiji: Uvod u filozofiju, Politička ekonomija, Historija socijalnih doktrina, Historija marksizma, Povijest socijalnih pokreta, Suvremena povijest, Marksistička teorija društva, Filozofija marksizma, Sociologija suvremenog jugoslavenskog društva, Ekonomika SFRJ, Metodika, Osnove marksizma i Teorija i praksa samoupravnog socijalizma.[520]

Osim uvođenja *Osnova marksizma* i *Teorije i prakse samoupravnog socijalizma* u škole i pokretanja studija za doškolovanje nastavnika, Prosvjetni savjet SR Hrvatske je 1975./76. formirao još jednu dodatnu radnu skupinu za izradu *Prijedloga osnova društvenog obrazovanja* koja je trebala pratiti pedagoško–psihološko i metodičko obrazovanje nastavnika.[521] Isticalo se kako je bila iznimna važnost da se u visokome obrazovanju uvede *društveno obrazovanje* kroz posebne kolegije. Među zagovarateljima ideje najpoznatije je ime dr. Stipe Šuvara, republičkoga sekretara za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske. Uz odluku o imenovanju članova radne skupine Prosvjetni savjet poslao je poziv za sastanak i zanimljiv prilog pod naslovom *Prijedlog za donošenje Zakona o visokoškolskoj djelatnosti* s nacrtom prijedloga Zakona.

U prijedlogu je istaknut čl. 50., koji je zapravo bio osnova za, ne samo reformiranje visokog obrazovanja, nego i svih obrazovnih razina. Prijedlog za donošenje *Zakona o visokoškolskoj djelatnosti* s nacrtom prijedloga Zakona, čl. 50, glasio je:

> „Nastava za stjecanje više i visoke spreme izvodi se po nastavnom planu i programima koji sadrže opće, zajedničke i stručne programske osnove, a mogu imati i dodatne nastavne sadržaje. Opće programske osnove sadrže osnove marksizma teoriju i praksu samoupravnog socijalizma, osnove opće narodne obrane i društvene

[519] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–364–9–1975. Studij *Marksizma i samoupravnog socijalizma* se mogao na temelju pisane molbe mogli upisati i studenti koji su već upisali dvopredmetni studij na Filozofskom fakultetu sa filozofijom ili sociologijom kao A predmetom, a željeli bi možda svoj B predmet zamijeniti s navedenim predmetom.
[520] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–364–9–1975.
[521] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/5–1976. Članovi radne skupine bili su ugledni sveučilišni profesori: Mr. Duško Berlot, Pedagoška akademija u Rijeci, dr. Hotimir Burger, Filozofski fakultet u Zagrebu, dr. Branko Caratan, Fakultet političkih nauka u Zagrebu, Mr. Stjepan Haladin, Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja u SR Hrvatskoj, Tomislav Jantol, Fakultet političkih nauka u Zagrebu, Ivica Lazanja, RSIZ odgoja i usmjerenog obrazovanja u Zagrebu, Ivan Leško, Stomatološki fakultet u Zagrebu, Antun Petak, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, dr. Stipe Šuvar, republički sekretar za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske u Zagrebu, Ivan Vrančić, Fakultet ekonomskih nauka u Zagrebu i dr. Duško Žubrinić, Građevinski fakultet u Zagrebu.

samozaštite, tjelesni odgoj i strani jezik. Zajedničke programske osnove sadrže nastavna područja/discipline/zajednička za srodne organizacije udruženog rada visokoškolske djelatnosti koji su osnova za obrazovanje određenih profila stručnjaka. Stručne programske osnove sadrže nastavne predmete koji su matični za taj studij i neophodni za obrazovanje određenih profila stručnjaka. Dodatni nastavni sadržaji mogu se uvoditi radi produbljivanja stručnih znanja i proširivanja opće kulture studenata. Radi upoznavanja studenata sa suvremenom tehnologijom rada odnosno proizvodnje, i stjecanja vještina određenih struka i zanimanja, opće, zajedničke i stručne programske osnove uključuju određene sadržaje obrazovanja studenata i u organizacijama udruženog rada u oblasti privrednih i društvenih djelatnosti."[522]

Radna skupina za izradu prijedloga *Osnova društvenog obrazovanja* izradila je radne naslove za tri ključna kolegija koja bi slušali studenti na nastavničkoj naobrazbi. Predviđeno je da svi studenti kao i do sada slušaju Osnove marksizma i Teoriju i praksu samoupravljanja, ali uz to slušaju i još tri nova kolegija iz društvenih znanosti: Političku ekonomiju socijalizma, Društveno–politički sistem SFRJ i Sociologiju obrazovanja.[523]

Opravdanost za uvođenje novih kolegija Komisija je obrazložila kako tzv. „društveno obrazovanje nastavnika" treba osposobiti buduće nastavnike za njihov socijalistički odgojni utjecaj u školama osnovnoga i usmjerenoga obrazovanja kako bi se pojačano razvijala marksistička vrijednosna orijentacija u svim pitanjima odgoja i obrazovanja s kojima će se baviti u svojoj profesionalnoj djelatnosti.[524] Takvo novo društveno obrazovanje nastavnika trebalo je pridonijeti razvijanju socijalističkih društvenih odnosa u školi i društvu u cjelini. Reforma je zahtijeva organizaciju institucionalnih i sadržajnih uvjeta potrebnih za cjelovito ostvarivanje reformskih ciljeva u obrazovanju i odgoju nastavnika.

Zaključno u ovome potpoglavlju za istaknuti je kako postoje vanjski faktori koji uvjetuju promjene u odgoju i obrazovanju, a to su: društveno–politička zbivanja, razvoj društva, znanosti, uvođenje suvremene obrazovne tehnologije i slično. S obzirom na navedene faktore, prosvjetni organi kreiraju obrazovnu politiku u skladu s potrebama društva. Tadašnji zahtjevi nalagali su da nastavnici moraju imati opće–kulturno, ideološko–političko, društveno obrazovanje, pedagoško–psihološko, stručno–metodičko i praktično obrazovanje. Tako je prije reforme srednjeg obrazovanja provedena reforma nastavničke naobrazbe s ideološko–

[522] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/5–1976.
[523] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, Informacija o radu radne skupine za izradu sistema osnova društvenog obrazovanja nastavnika u potpisu predsjednik RS dr. B. Caratan.
[524] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, Dokument pod nazivom *Ciljevi i načela osnova programa društvenog obrazovanja nastavnika* u potpisu B. Caratan, Fakultet političkih nauka, Zagreb.

političkim predznakom te je u širem smislu od 1972. do 1976. godine pripremila put reformi srednjega obrazovanja.

5.3. Uzori i uporišta: obrazovanje nastavnika u stranim zemljama

Kako bi se opravdala reforma nastavničke naobrazbe, ali i prikazala usporedivost s ostalim državama u svijetu, Zavod za unaprjeđivanje stručnoga obrazovanja u SR Hrvatskoj 1974. godine za potrebe reforme nastavničke naobrazbe izradio je stručnu studiju pod nazivom *Obrazovanje nastavnika u stranim zemljama*.[525] Izabrane države za izradu studije su: SSSR, SAD, Velika Britanija, Francuska, Japan, SR Njemačka, Italija, Švedska i DR Njemačka.[526]

Tendencije i primjeri dobre prakse iz odabranih država svedeni su na nekoliko smjernica koje su u dokumentu objedinjene te izdvojene kao zajednički problemi u svim navedenim državama. Smjernice su bile sljedeće:

- težnja da se poveća osnovno opće obrazovanje kandidata za nastavničke škole
- nastojanje da se nastavnici za sve vrste škola i školske stupnjeve obrazuju na visokoškolskim ustanovama i da njihovo obrazovanje bude ujednačeno, čime bi se smanjile obrazovne, socijalne i druge razlike među nastavnicima
- zahtjev da se ekspanzija znanja ne rješava produženjem trajanja studija nego intenzivnijim osposobljavanjem za samostalan rad i permanentno usavršavanje u struci
- obrazovanje šireg profila nastavnika koji mogu predavati više predmeta i raditi na barem dva školska stupnja
- nastojanje da nastavnici, osim struke, dobiju i solidno pedagoško, sociološko i psihološko obrazovanje
- pripremanje za praksu još tijekom studija izučavanje metodike i hospitacija u školama
- osposobljavanje budućih nastavnika za znanstveno–istraživački rad i uvođenje učenika u takav rad
- uvođenje u školu i drugih stručnjaka: psihologa, sociologa, dokumentalista, stručnjaka za planiranje i ekonomiku obrazovanja

[525] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/5–1976. Komisija za unaprjeđivanja novog sistema nastavnika u suradnji sa Zavodom za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja izradila je studiju usporedivosti s obrazovnim politikama u stranim zemljama, Zagreb, veljača 1974.
[526] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19. Studija, Zagreb, veljača 1974.

- zapošljavanje tehničara i asistenata u školi, koji bi pomagali nastavnicima u korištenju audiovizualnih sredstava, u kabinetima, laboratorijima i slično.[527]

Od devet izabranih država koje su navedene kao primjeri dobrih praksi nastavničke naobrazbe, prema izrađenoj studiji i izdvojenim smjernicama uočljivo je kako su najveći uzori u nastavničkoj naobrazbi i kreiranju novoga koncepta nastavničke naobrazbe bili DR Njemačka, SSSR, i donekle SAD.[528] U smjernicama su istaknuti zajednički problemi kod gotovo svih država, a to su: nedovoljno šire opće obrazovanja nastavnika, nedostatak pedagoškoga, sociološkoga i psihološkoga obrazovanja te težnja za obaveznom visokom stručnom spremom nastavnika koji će moći predavati više predmeta i raditi na barem dva školska stupnja. Posebno je naglašena nastavna preopterećenost što će se kasnije u reformi usmjerenoga obrazovanja uzeti kao podloga za razvoj različitih profila stručnih suradnika u nastavi te zapošljavanje tehničara i asistenata u školi, kako bi pomagali nastavnicima u korištenju audiovizualnih sredstava, u kabinetima, laboratorijima i slično.

Osim navedene naručene studije reformski procesi u obrazovanju uspoređivali su se i pratili s općim trendovima u svijetu. Tako je Jugoslavenska delegacija sudjelovala na konferenciji u Ženevi i pripremila „Izvještaj s 35. međunarodne konferencija o obrazovanju – UNESCO". Konferencija je održana od 27. kolovoza do 4. rujna 1975. godine. U fokusu Konferencije bila je demokratizacija obrazovanja, u širem smislu to je značilo da je neprihvatljiva bilo kakva diskriminacija i to da obrazovni sistem teži stvaranju privilegiranih elita.[529] Predstavnici Jugoslavenske delegacije sudjelovali su u radu svih tijela konferencije. Posebna sekcija konferencije u kojoj je sudjelovala delegacija odnosila se na obrazovanje nastavnika. U tu svrhu donesen je važan dokument pod naslovom: „O evoluciji uloge nastavnika i njenom utjecaju na obrazovanje nastavnog kadra i na usavršavanje tijekom rada."[530] Dokument daje pregled zaključaka o obrazovanju nastavnika te naglašava kako je potrebno planiranje kadrova i pripremanje za nastavnički poziv. Prezentiran je na konferenciji kao primjer aktualne reforme nastavničke naobrazbe u Jugoslaviji.

[527] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19. Studija, Zagreb, veljača 1974.
[528] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/5–1976. Studija je izrađena pod naslovom *Obrazovanje nastavnika u nekim stranim zemljama*.
[529] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 413. Sjednica 10. MKRO., Dokument „Izvještaj sa XXXV. međunarodne konferencija o obrazovanju – UNESCO," s Izvještajem je upoznat Savezni komitet za nauku i kulturu, svi republički i pokrajinski sekretarijati za obrazovanje, republičke i pokrajinske zajednice obrazovanja, kao i zavodi za školstvo, Beograd, 1975.
[530] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 413.

Budući da je zadaća reforme nastavničke naobrazbe bila stvoriti realne uvjete za primjenu novoga koncepta, uporišta su se temeljila na rezultatima do kojih se došlo na temelju analiza izrađene studije. Rezultate je trebalo implementirati u postojeće potrebe i uvjete. Realni uvjeti podrazumijevali su različite društvene, kadrovske, programske, institucionalne, organizacijske i financijske uvjete.

Osim navedene studije i smjernica, u završnoj fazi nastavničke naobrazbe 1978. plan prosvjetnih vlasti bio je izraditi tzv. društveni dogovor o obrazovanju i usavršavanju nastavnika. Nositelji su Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, Prosvjetni savjet SR Hrvatske i Prosvjetno–pedagoška služba, Sindikat i RSIZ odgoja i usmjerenoga obrazovanja.[531] Na temelju tako uređene društvene politike o razvoju odgoja i obrazovanja nastavnika, ključne promjene su se događale od 1975. do 1985. godine, što i potvrđuju dokumenti o akcijskim planovima. Društveni dogovori su trebali osigurati društvene i materijalne pretpostavke za uspješno provođenje reforme nastavničke naobrazbe u segmentu koji se najviše odnosio na obrazovanje i usavršavanje nastavničkih kadrova.[532] U tome smislu trebalo je pratiti i utvrditi:

- nomenklaturu stručnih profila nastavnika
- kadrovske potrebe za nastavnicima
- mrežu kapaciteta nastavničkih škola
- politiku upisa studenata
- pedagoški standard osnovnog i usmjerenog obrazovanja
- kriterije za izdvajanje sredstava za obrazovanje i usavršavanje nastavnika
- materijalna sredstva za realizaciju reforme obrazovanja i usavršavanja nastavnika.[533]

Općenito bi se moglo zaključiti kako se u SR Hrvatskoj nastavnička naobrazba i visoko školstvo razvijalo po uzoru na pojedine prakse u svijetu kao što su: DR Njemačka, SSSR i SAD. U petogodišnjem razdoblju od 1970./71. do 1974./75., u pripremnoj fazi širila se mreža fakulteta. Povećao se broj s 27 na 39 novih fakulteta, koji su osnovani najvećim dijelom na

[531] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Akcijski plan SR Hrvatska.
[532] Šuto 1980, 25.
[533] Šuto 1980, 41.

novim sveučilištima u Rijeci, Splitu i Osijeku.[534] Stoga je izrazita namjera prosvjetnih tijela bila ulaganje u reformiranje nastavničke naobrazbe i stručno usavršavanje nastavnika. Može se kazati kako se u ovom razdoblju unaprijedila pedagoška praksa, stvorili su se jasni kriteriji odabira i selekcije nastavničkih kandidata, a cilj je bio stvoriti zajedničke programske osnove nastavničke naobrazbe za sve nastavničke fakultete.

5.4. Novi programski koncepti nastavničkih studija

U stavovima i zaključcima 38. sjednice CK SK Hrvatske o pravcima reforme odgoja i obrazovanja 1973. godine naglašavalo se kako treba preispitati dotadašnji sistem nastavničke naobrazbe te ga reformirati.[535] Naročito je trebalo preispitati ulogu marksističkoga i pedagoškoga obrazovanja nastavnika.[536] Idejne postavke za reformu temeljile su se na novim programskim konceptima koji su propisano trebali imati zadanu strukturu za sve profile nastavničkih zanimanja. Koncept se temeljio na predmetima općega i pedagoško–psihološkoga obrazovanja, kao i na predmetima matične struke. Opće obrazovanje odnosilo se na opću kulturu, ideološko–političko–obrazovanje, a obuhvaćalo je Osnove marksizma i Teoriju i praksu samoupravnog socijalizma. Pedagoško–psihološko obrazovanje sastojalo se od općih predmeta s područja pedagogije i psihologije.[537] Društveno–ekonomski, pedagoški i organizacijski zahtjevi uvjetovali su koncept nastavničke naobrazbe.

Prema arhivskim dokumentima cjelokupna reforma školstva predviđala je razdoblje u trajanju od 1975. do 1985. godine, te je podijeljena u tri faze. U prvoj fazi, 1975. godine trebalo je usvojiti *Koncepciju sistema odgoja, obrazovanja i usavršavanja nastavnika* na kojoj se radilo od 1972. do 1975. godine, u drugoj fazi od 1976. do 1978. godine trajale su pripremne aktivnosti. Treća faza trajala je od 1978. do 1985. godine i odnosila se na izgradnju i provođenje novog sistema usmjerenoga obrazovanja.[538]

---

[534] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju 1977., 166.

[535] HR–HDA–1413–PSH, kut.19, spis br. 219/8–1976.

[536] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 2. Spis br. 06–69/75. Dokument *Odgoj, obrazovanje i usavršavanje nastavnika.*

[537] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 01–31/1–1972. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske, Koncepcija–program usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja, Zagreb, ožujak 1977. Koncepciju je pripremila radna skupina sastavljena od stručnjaka za obrazovanje. Pomoć radnoj skupini u vidu sugestija i prijedloga davali su Prosvjetni savjet i Zavod za prosvjetno–pedagošku službu u SRH.

[538] HR–HDA–2093, kut. 122, 45. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975.

Reforma nastavničke naobrazbe zahtijevala je temeljito redefiniranje studijskih programa. Programe je trebalo proširiti ih odgovarajućim pedagoškim i psihološkim znanjima koja su obuhvaćala cjelokupnu razvojnu dob školovanja, i djece i adolescenta. Zatim, trebalo je pojačati programe specijalnim didaktičnim znanjima za poučavanje u osnovnoj i srednjoj školi, uvesti pojačanu nastavnu praksu studenata. Metodika nastavnoga rada razlikovala se za osnovnu i srednju školu, tako da se praksa za studente trebala provoditi odvojeno u vježbaonicama za osnovne i srednje škole.[539]

Stoga je Komisija Prosvjetnog savjeta uputila 1977. godine dopis dekanima i prodekanima za nastavna pitanja da angažiraju stručnjake s odgovarajućih odsjeka kako bi sudjelovali u izradi stručnih i metodičkih programskih osnova za obrazovanje nastavnika.[540] Komisija se u dopisu poziva na odredbe čl. 53., stavak 3. Zakona o visokom obrazovanju, prema kojima bi radne skupine trebale: „(…) izraditi stručne i metodičke programske osnove za cjelokupan studij u kojima trebaju biti sadržana ona nastavna područja koja su matična za pojedini studij i koja su neophodna za obrazovanje određenog profila stručnjaka za odgojno–obrazovni rad, tj. za rad u radnoj organizaciji odgoja i obrazovanje (...).“[541]

Radne skupine izradile su jedinstvene programske osnove za obrazovanje određenoga profila, pridržavajući se općih ciljeva obrazovne reforme. U završetku prve faze reforme nastavničke naobrazbe izrađeni su novi Nastavni planovi odgoja i obrazovanja nastavnika, koji su imali zadane četiri temeljne osnove: opće programske, pedagoško–psihološke, stručno–znanstvene i pedagošku praksu.[542]

[539] Radeka 2010, 45.
[540] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/12–1977. Dopis je dekanima i prodekanima poslan 12. svibnja 1977., u potpisu predsjednika Komisije Prosvjetnog savjeta Hrvatske dr. Dragutina Rosandića.
[541] Zakon o visokom obrazovanju, *Narodne novine*, br. 15/1977.
[542] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976.

Tablica 15. Struktura nastavnoga plana odgoja i obrazovanja nastavnika

Programske osnova	Fond sati i postotak %
Ukupan broj sati na četverogodišnjem studiju	3. 600=100 %
A/ Opće programske osnove 1. Društveno obrazovanje 2. Osnove općenarodne obrane i društvene samozaštite 3. Strani jezik* 4. Tjelesni odgoj rekreacija**	300=8, 3 % 180=5, 0 % 120=3,3 %
B/ Pedagoško– psihološke programske osnove 1. Pedagoško–psihološko obrazovanje 2. Izborna nastava	300/330/8,3 %/ 9,2 % 300/330/8,3 %/9,2 %
C/Stručno–znanstvene programske osnove 1. Uže stručno obrazovanje za prvi i drugi glavni predmet 2. Metodika za 1. i 2. glavni predmet	3.000/83,4 %/ 82,5 % 2.600/72,5 % 400/370/10,9% i 10,0 %
D/Pedagoška praksa studenata u radnim odgojno–obrazovnim organizacijama u trećoj i četvrtoj godini	4+ 2 tjedna
Napomene: *strani jezik ispitna je obaveza studenta tijekom studija **tjelesni odgoj rekreacija organizira se 2 puta tjedno po 2 sata u slobodno vrijeme	

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976.

U tablici 15. prikazane su programske osnove novoga Nastavnog plana odgoja i obrazovanja nastavnika te su raspisani načini realizacije stručnih i metodičkih osnova (predavanja, vježbe, seminari, praktični rad sa studentima u radnim odgojno–obrazovnim organizacijama). Naveden je planirani broj sati izražen u postotcima koji su potrebni za realizaciju nastave. U programskim osnovama naznačene su i mogućnosti povezivanja srodnih nastavnih područja putem izbornih predmeta. Moglo bi se zaključiti kako je ovakav koncept napisan radi poželjne predmetne korelacije, ali i ekonomičnosti izvođenja programa. Prema predloženoj koncepciji nastavnička naobrazba trebala se odvijati na visokoškolskoj razini. Određeni profil nastavnika suradnika u nastavi i nastavnika praktične nastave trebao se odvijati na razini srednje, odnosno više školske spreme, ili se nastavnička naobrazba mogla steći studijem uz rad kao dopunsko pedagoško–psihološko i metodičko obrazovanje.

Predložene programske osnove nastavničke naobrazbe trebale su se realizirati u četverogodišnjem trajanju studija s ukupno 3. 600 nastavnih sati, tj. 30 sati nastave tjedno tijekom 30 tjedana u jednoj akademskoj godini. U tablici 15. posebno su istaknute pod B pedagoško–psihološke programske osnove s 300/330 sati, njihova struktura razrađena je kroz pedagoško–psihološko obrazovanje i izbornu nastavu. Zbog važnosti pedagoške osposobljenosti budućih nastavnika posebno su u Nastavnom planu razrađeni kolegiji s područja pedagogije i psihologije.

Tablica 16. Struktura Nastavnoga plana za pedagoško–psihološku nastavničku naobrazbu

Naziv kolegija	Godine studija s brojem sati tjedne nastave i vježbi			
	I.	II.	III.	IV.
Sistematska pedagogija			2+2	
Didaktika			2+2	
Sociološka pedagogija				2+1
Opća psihologija	2+1			
Razvojna psihologija		1+1		
Pedagoška psihologija			2+1	
Ukupan fond sati nastave i vježbi godišnje	90	60	330	90

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976.

U tablici 16. prikazana je izdvojena struktura Nastavnoga plana za pedagoško–psihološku nastavničku naobrazbu sa šest obaveznih kolegija raspoređenih tijekom sve četiri godine studiranja. Na prvoj godini su studenti u sklopu nastavničke naobrazbe slušali Opću psihologiju, na drugoj godini studija Razvojnu psihologiju, a na trećoj i četvrtoj godini pedagoške kolegije: Sistematsku pedagogiju, Didaktiku, Sociološku pedagogiju i Psihologiju. Iz podataka u tablici 16. prema, broju sati, na trećoj godini studija studenti su imali najveće nastavno opterećenje kroz predavanja i metodičke vježbe u školama (330 sati), što je i bilo u fokusu reforme nastavničke naobrazbe, a to je da se poveća broj sati metodičkih vježbi za studente svih nastavničkih fakulteta.

Reformom nastavničke naobrazbe u arhivskim izvorima spominje se specifična terminologija, kao što je tzv. diferencirani sistem odgoja i obrazovanja nastavnika. Diferencirani sustav odgoja i obrazovanja značio je osposobljavanje nastavnika po posebnim diferenciranim programima koji su prilagođeni potrebama određenoga školskog stupnja i

određene odgojno–obrazovne djelatnosti, što je najčešće zakonom regulirano.[543] Značenje pojma diferenciranost unutar obrazovnoga sustava odnosila se na odvajanje studenata u različite obrazovne programe unutar istoga obrazovnog sustava. Obrazovanje nastavnika provodilo se na višem i visokom stupnju obrazovanja. Međutim, višim obrazovanjem nastavnika koje traje dvije godine studiranja ne osigurava se dovoljna stručno–pedagoška razina za rad u srednjim školama te se prema Zakonu o srednjem obrazovanju zahtijevalo da u ustanovama srednjoškolskoga obrazovanja rade nastavnici s visokom školskom spremom.[544] Visoko obrazovanje trajalo je četiri godine te je samim time bilo moguće organizirati intenzivnije praktično osposobljavanje za odgojno–obrazovni rad. Tadašnji zahtjevi nalagali su da nastavnici imaju opće–kulturno, ideološko–političko, pedagoško–psihološko, stručno–metodičko i praktično obrazovanje.[545] Osim navedenoga, kao novost isticalo se kako društveno–ekonomski, pedagoški, organizacijski i drugi zahtjevi odgoja i obrazovanja trebaju nastavnika osposobljenoga za izvođenje najmanje dvaju nastavnih predmeta. Ta potreba dovela je do uvođenja dvopredmetnih nastavničkih studija.[546]

Najznačajniji segment nastavničke naobrazbe bilo je metodičko obrazovanje. Metodičko obrazovanje u sebi sadržava dvije dimenzije, teorijsku i praktičnu.[547] Stoga se u nastavničkoj naobrazbi posebna pažnja upravo poklanja metodici odgojno–obrazovnoga rada. Metodičkim obrazovanjem nastavnika treba osposobiti da ovlada metodama i postupcima u radu koji mu mogu pomoći da kod učenika potakne razvoj samostalnosti i odgovornosti u radu, kritičko mišljenje i kreativnost.[548] Upravo je zbog te važnosti metodičko obrazovanje i izdvojeno iz pedagoških disciplina u posebnu komponentu nastavničke naobrazbe.[549]

U prijedlogu jednog od važnijih dokumenata nastavničke naobrazbe u *Koncepciji novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika (1974.),* zadano je u kakvim se organizacijskim oblicima mogu obrazovati nastavnici.[550] Formirala su se dva oblika. Zasebne ustanove za obrazovanje

[543] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976.
[544] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976.
[545] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976.
[546] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 58/1–1974.,14.
[547] Poljak 1984, 13.
[548] Poljak 1984, 34.
[549] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*/teze/Zagreb, ožujak 1974, 14. Ovaj koncept je u nastavničkoj naobrazbi, u hrvatskom sustavu prisutan i danas, kroz zakonsku regulativu, ali i praksu.
[550] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 14. Spis br. 58/1–1974., *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*/teze/Zagreb, ožujak 1974.

nastavnika i interfakultetski oblik. Predviđeno je kako bi se na zasebnim ustanovama za obrazovanje nastavnika provodilo kompletno obrazovanje nastavnika nakon srednje škole, na razini prvog ili drugog stupnja za sve školske razine. Interfakultetski studij za obrazovanje nastavnika predviđao je takvu organizacijsku i programsku strukturu studija prema kojoj bi student studirao discipline struke, a pedagoške bi discipline stjecao na posebnoj pedagoškoj instituciji. U Koncepciji su na ovaj način objašnjene programske osnove nastavničke naobrazbe, te je istaknuto kako će:

- Svi studenti, bez obzira za koji se profil nastavnika obrazuju, moraju savladati jedinstveni program opće i pedagoško–psihološke skupine/discipline kojima se stječu opće–kulturno, ideološko–političko i pedagoško–psihološko obrazovanje potrebno za nastavnički poziv.
- Ujedno ovladaju osnovama znanstveno–istraživačkih metoda rada kojima će se služiti u svojem nastavnom radu kako bi mogli valorizirati vlastitu nastavnu praksu i sudjelovati u pedagoškim istraživanjima.
- Tijekom studija će se budući nastavnici teorijski i praktično upoznati sa suvremenom obrazovnom tehnologijom, tehnikama i metodama učenja i s pravilnim odmjeravanjem teorijske i praktične nastave, pa su prema tome, u programskim osnovama zastupljeni odgovarajući kolegiji.
- Predmete osnovne struke studenti mogu odabrati prema užoj stručnoj usmjerenosti u grupi stručnih i metodičkih disciplina. U tu grupu su posebno unesene i metodike predmeta koje su time izdvojene iz pedagoške grupe kako bi povezale pedagoško–psihološki i stručni krug znanstvenih disciplina.
- Nastavnička škola treba omogućiti studentima razvijanje i zadovoljenje vlastitih sklonosti i interesa. Njihovim zadovoljenjem pridonosi se proširivanju znanja i radnih sposobnosti nastavnika u vidu užeg usmjeravanja.
- Predlažu se izborni kolegiji iz opće i pedagoško–psihološke skupine, kao i iz osnovne struke. Student obavezno bira neki kolegij iz svake skupine izbornih kolegija.[551]

Koncepcija kroz navedene smjernice pojašnjava programske osnove nastavničke naobrazbe i nov način studiranja na nastavničkim fakultetima i pedagoškim akademijama.

[551] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 30. *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*.

Nastavnike je trebalo, osim za nastavni rad, osposobiti i za slobodne aktivnosti, za razrednu zajednicu, pionirsku i omladinsku organizaciju i druge izvannastavne oblike rada gdje je nužna osposobljenost nastavnika za rad s mladima kod kojih trebaju poticati cjeloviti razvoj: fizički, intelektualni i socijalni.[552] U tome smjeru su izrađene zajedničke *Programske osnove za odgoj i obrazovanje nastavnika,* koje sadržavaju:[553]

A. Predmete općega i pedagoško–psihološkog obrazovanja

1. Opće obrazovanje:

- Hrvatski ili srpski jezik s književnošću naroda Jugoslavije i elemente svjetske književnosti
- Povijesni pregled opće jugoslavenskog kulturnog stvaralaštva
- Strani jezik
- Osnove općenarodne obrane u SFR Jugoslaviji

Alternativa:

- Estetska kultura
- Strani jezik
- Osnove općenarodne obrane u SFR Jugoslaviji

2. Ideološko–političko obrazovanje:

- Osnove marksizma
- Teorija i praksa samoupravnog socijalizma.

3. Pedagoško–psihološko obrazovanje:

- Pedagogija
- Osnove strukovne pedagogije[554]
- Opća psihologija
- Pedagoška psihologija
- Psihologija djetinjstva i mladosti
- Didaktika
- Metodologija pedagoških istraživanja

[552] Benović 1981, 69.
[553] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976. *Programske osnove za odgoj i obrazovanje nastavnika.*
[554] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976. Izvorno u dokumentu piše naslov Osnove vokacione pedagogije.

Izborni kolegije opće i pedagoško–psihološke skupine:

- Povijest pedagogije
- Andragogija
- Ekonomika obrazovanja
- Informatika o osnovama statistike
- Programiranje nastave
- Tehnologija nastave

Alternativa:

- Povijest pedagogije
- Andragogija
- Ekonomika obrazovanja
- Informatika o osnovama statistike
- Programiranje nastave
- Tehnologija nastave
- Sociologija.

U dokumentu *Programske osnove za odgoj i obrazovanje nastavnika* napisana je napomena kako bi kolegije opće i pedagoško–psihološke skupine trebali slušati svi studenti, bez obzira na studijsku grupu ili smjer koji su odabrali. Kolegiji u općoj i pedagoškoj skupini navedeni su okvirno, a ne kao model na kojem konceptualne teze inzistiraju.

B. Predmeti osnovne struke

4. **Stručno i metodičko obrazovanje**:
    - stručne discipline s metodikama
    - pedagoška praksa
    - izborni kolegiji matične struke.

Programskim osnovama za odgoj i obrazovanje nastavnika omogućen je i posebni dopunski dio program kolegija koji su mogli slušati oni studenti koji su završili određene više škole i fakultete, a već rade te žele postići više nastavničko zvanje.[555] Takav dopunski program samostalno su donosile nastavničke škole. Novim programskim konceptom nastavničkih

[555] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 43. Spis br. 219/8–1976. *Programske osnove za odgoj i obrazovanje nastavnika.*

studija ustustavila se nastavnička naobrazba te se unaprijedila struktura nastavnih programa nastavničkih studija.

5.5. Rezultati nove nastavničke naobrazbe

Završetkom reforme nastavničke naobrazbe, može se kazati kako su postavljeni temelji za direktno provođenje reforme usmjerenoga obrazovanja. Kadrovske potrebe promijenile su se nakon 1975. godine, posebno za srednju školu. Prosvjetna tijela izradila su nove popise općih kvalifikacija.[556] Prosvjetni savjet navodi kako 1975. godine u SR Hrvatskoj u odgoju i obrazovanju radi: 38 500 prosvjetnih radnika, od čega je 36 000 nastavnika, a ostalo je odgojno osoblje. Prema ukupnome broju zaposlenih u SR Hrvatskoj, to iznosi preko 3 %.[557]

Nadalje, prema podacima Prosvjetnog savjeta Hrvatske u privredi je u kadrovskim službama zaposlen određeni broj prosvjetnih radnika koji se bave pitanjem osposobljavanja i usavršavanja zaposlenih radnika.[558] Navodi se kako točan broj radnika nije poznat, ali se pretpostavlja da će taj broj s razvojem samoupravljanja rasti.

Reforma školstva išla je u smjeru tzv. reforme usmjerenoga obrazovanja i formiranja novih općih kvalifikacija. Školske kvalifikacije koje su potrebne za izvođenje nastave i ostali odgojno–obrazovni rad u školi djelomično su izmijenjene. Naglašena integracija obrazovanja i rada, utemeljena na samoupravnim socijalističkim principima, upućivala je na sasvim nove profile zanimanja.[559] Prosvjetni savjet Hrvatske formirao je *Komisiju za izučavanje i unaprjeđivanje odgoja i obrazovanja*, nadležnu za izradu smjernica jedinstvene kvalifikacijske ljestvice. Komisija je uputila prijedlog za reformu srednjega usmjerenoga obrazovanja u kojem piše: „(…) novi sistem usmjerenog obrazovanja mora se zasnivati na izgrađivanju i razvijanju obrazovanja u skladu s potrebama rada te individualnim razlikama polaznika s obzirom na njihove sposobnosti, sklonost i interese (…).“[560]

Planovi za provođenje reforme usmjerenoga obrazovanja rađeni su i na široj republičkoj razini. Iz tog je razloga 1974. godine formirana već spomenuta Međurepublička i

[556] *Prosvjetni vjesnik* br. 4/1976, 43.
[557] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976. Podaci Prosvjetnog savjeta Hrvatske. Materijali za raspravu.
[558] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, spis br. 219/8–1976. Podaci Prosvjetnog savjeta Hrvatske. Materijali za raspravu.
[559] Podrebac 1985, 15–16.
[560] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 132.

pokrajinska komisija za reformu odgoja i obrazovanja (MKRO).[561] MKRO je trebala usvojiti konačnu novu i jedinstvenu kvalifikacijsku ljestvicu radi potreba reforme usmjerenoga obrazovanja. MKRO je za prijedlog imala temelje u općim stavovima Rezolucije X. kongresa SKJ, pod nazivom *Zadaci Saveza komunista u socijalističkom samoupravnom preobražaju odgoja i obrazovanja.* MKRO je donosila zajedničke zaključke, na temelju primjera provedbe reformskih promjena u SR Hrvatskoj. Osim SR Hrvatske, predlošci kvalifikacijskih ljestvica izrađivani su u SR Sloveniji (Privredna komora) i SR Srbiji (Zavod za unapređenje stručnog obrazovanja). Svoj velik doprinos u stvaranju jedinstvene kvalifikacijske ljestvice dalo je i udruženje jugoslavenskih željezničara i poduzeće „Rade Končar" (Zagreb). Međutim, konačnu kvalifikacijsku ljestvicu, na republičkoj razini izradio je Zavod za unapređivanje stručnoga obrazovanja SR Hrvatske.[562] Na toj republičkoj razini SR Hrvatska davala je smjernice i primjer dobre prakse pripreme i provođenja reforme usmjerenoga obrazovanja.

Tablica 17. „Nova" kvalifikacijska ljestvica za potrebe usmjerenoga obrazovanja [563]

Stupanj	Složenost zanimanja i potrebno obrazovanje	Naziv kvalifikacije
1. Jednostavnija zanimanja (uski stručni profil) za koji se može osposobiti kratkim priučavanjem na radnom mjestu	Priučeni radnik (s naznakom zanimanja)	Zanimanja stručnog osposobljavanja radnika
2. Jednostavnija i manje složena zanimanja (uži stručni profil) za koja se može osposobiti savladavanjem odgovarajućeg programa nakon završene osnovne škole	Specijalizirani radnik (s naznakom zanimanja)	
3. Srednje složena zanimanja (širi stručni profil) za koja se može osposobiti nakon prethodno savladanog drugog stupnja ili stručnim osposobljavanjem nakon savladane početne faze usmjerenog obrazovanja	Specijalizirani radnik (s naznakom zanimanja)	Zanimanja srednjeg usmjerenog obrazovanja
4. Složenija zanimanja (široki stručni profil)za koja se može osposobiti obrazovanjem u trajanju od 1–2 godine nakon savladanog programa početne faze usmjerenog obrazovanja	Specijalizirani radnik (s naznakom zanimanja)	

[561] Više u drugom poglavlju (4. 2.)
[562] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, Zagreb 19. rujna 1975., 6.
[563] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 132. Na Republičkoj razini privremenu kvalifikacijsku ljestvicu izradio je u Hrvatskoj Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH.

Stupanj	Složenost zanimanja i potrebno obrazovanje	Naziv kvalifikacije
5. Složena zanimanja za koja se nakon završenog prethodnog stupnja stručno profesionalnog obrazovanja i odgovarajuće prakse predviđa specijalističko obrazovanje (trajanje od 1–2 godine)	Stručni radnik–specijalista (s naznakom zanimanja)	
6. Složena zanimanja višeg stupnja za koja se predviđa završavanje više škole	Viši stručni radnik (pogonski inženjer, nastavnik i sl.) (s naznakom zanimanja)	Zanimanja višeg stupnja usmjerenog obrazovanja
7. Više složena zanimanja za koja se nakon završene više škole i odgovarajuće prakse predviđa specijalističko obrazovanje (trajanje do 1 godine)	Viši stručni radnik–specijalista (s naznakom zanimanja)	Zanimanja višeg stupnja usmjerenog obrazovanja
8. Zanimanja za koja se predviđa završavanje fakultetskog odnosno visokoškolskog obrazovanja	Visoko–stručni radnik (dipl.ing., profesor i sl.)	
9. Zanimanja za koja se nakon završenog fakulteta odnosno visokoškolskog obrazovanja te odgovarajuće prakse predviđa specijalističko obrazovanje (trajanje do 1 godine)	Visoko–stručni radnik–specijalista (s naznakom zanimanja)	Zanimanja visokog stupnja usmjerenog obrazovanja
10. Zvanja za koja se predviđa nakon završenog fakulteta postdiplomski studij ili specijalističko obrazovanje duže od jedne godine te odgovarajući ispit	Visoko–stručni radnik — magistar znanosti)	
11. Zvanja za koja se predviđa doktorat znanosti	Visoko–stručni radnik–doktor znanosti	Znanstveni stupanj

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 132.

U tablici 17. u prvome je stupcu prikazan stupanj zanimanja s ukupno 11 stupnjeva stručne osposobljenosti. Izrađena je svojevrsna široka lepeza zanimanja, od jednostavnijih zanimanja (uski stručni profil) za koje se pojedinac se može osposobiti kratkim tečajem na radnom mjestu, pa sve do doktora znanosti. Prikazana su jednostavnija i manje složena zanimanja za koja se polaznik može osposobiti pohađanjem odgovarajućega programa nakon završene osnovne škole. Zatim, srednje složena zanimanja (širi stručni profil) za koja se može osposobiti nakon prethodno završenoga drugoga stupnja ili stručnim osposobljavanjem nakon završene početne faze usmjerenoga obrazovanja.

Pod brojem 3 i 4 prikazana su složenija zanimanja (široki stručni profil) za koja se može osposobiti obrazovanjem u trajanju 1 – 2 godine nakon završenoga programa početne faze

usmjerenoga obrazovanja i složena zanimanja za koja se nakon završenog prethodnog stupnja stručno profesionalnog obrazovanja i odgovarajuće prakse predviđa specijalističko obrazovanje (trajanje 1 – 2 godine). Složena zanimanja višeg stupnja predviđaju završavanje više škole. To su tzv. viši stručni radnici, kao što su pogonski inženjeri i nastavnici.

Prema prikazanoj tablici za visoko stručne radnike, diplomirane inženjere i profesore predviđalo se završavanje fakultetskoga odnosno visokoškolskoga obrazovanja. Na kraju su istaknuta još i zvanja za koja se predviđa nakon završenog fakulteta postdiplomski studij ili specijalističko obrazovanje duže od jedne godine te odgovarajući ispit i zvanje za koja se predviđa doktorat znanosti.

Zavod za unaprjeđenje stručnoga obrazovanja SR Hrvatske kao radni materijal izradio je *Jedinstvenu kvalifikacijsku ljestvicu novog sistema obrazovanja*. O materijalu se trebalo raspravljati na sjednici Međurepubličke i pokrajinske komisije (MKRO), te kao takav usuglasiti i prihvatiti za sve republike i pokrajine.[564] O istom se problemu raspravljalo nekoliko godina, ali bez usuglašenoga stava svih republika i pokrajina. Trebalo je donijeti zakon o stručnim nazivima i akademskim stupnjevima. Međutim, MKRO je 1977. godine zaključila i predložila da se odgodi rok za donošenje zakona o stručnim nazivima i akademskim stupnjevima, do usvajanja tzv. *Jedinstvene kvalifikacijske ljestvice* kao osnove novog sistema usmjerenog obrazovanja, zbog otežanog provođenje reforme usmjerenog obrazovanja i problema zakonskog usklađivanja u većini republika i pokrajina.[565] Najveći izazovi i problemi oko utvrđivanja stručnih naziva, na republičkoj razini, bili su za završene studente medicine i nastavničkih fakulteta.

U dokumentu *Jedinstvena kvalifikacijska ljestvica kao osnova novog sistema usmjerenog obrazovanja* vidljiv je prijedlog da postoji pet osnovnih skupina zanimanja s ukupno jedanaest stupnjeva, a izostavljeni su nekadašnji nazivi PK, KV i VKV radnici jer se pojam kvalifikacije zapravo proširuje na navedenih jedanaest stupnjeva stručne osposobljenosti. Prema tome, svi su radnici kvalificirani, ali za različitu složenost rada, pa ovisno o zahtjevima pojedinih radnih mjesta, imaju i različito obrazovanje, odnosno osposobljavanje. Za svaki stečeni stupanj

[564] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, Zagreb 19. rujna 1975., u potpisu slanja je Zlatko Jurković, direktor Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja, a materijale je pripremio mr. sc. Mato Jergović, *Jedinstvena kvalifikacijska ljestvica novog sistema obrazovanja*".
[565] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 1–2. *Informacija o regulisanju materije stručnih naziva*.

obrazovanja priznavala se kvalifikacija, uz napomenu određenoga broja godina radnoga staža, a za svaki stupanj bio je posebno propisan uvjet godina radnoga staža.[566]

U materijalima za šestu sjednicu MKRO pojašnjeni su stupnjevi i razrađeni uvjeti ovisno o godinama staža koje su bile presudne za priznavanje kvalifikacije. MKRO je razradio kriterije za priznavanje kvalifikacije predloženih 11 novih stupnjeva stručne spreme, s naglaskom na obrazovanje uz rad i iz rada.

Tekst kriterija za priznavanje kvalifikacija[567]

„(…) 1. Stupanj/priučeni radnik/priznaje se svim dotadašnjim PK radnicima, specijaliziranim i priučenim radnicima bez obzira na školsku spremu te oblik i trajanje osposobljavanja odnosno dobivanja ove kvalifikacije.

2. Stupanj/specijalizirani radnik/priznaje se dotadašnjim radnicima te KV radnicima s internim kvalifikacijama bez obzira na školsku spremu te oblik i trajanje osposobljavanja, odnosno dobivanja ove kvalifikacije, ako im je staž duži od 15 godina. Dotadašnjim PK radnicima specijaliziranim i priučenim radnicima te KV radnicima s interno priznatim kvalifikacijama bez završene osnovne škole, s radnim stažem većim od 10 godina i završenim tečajem, seminarom ili nekim drugim oblikom osposobljavanja dužim od 6 mjeseci.

3. Stupanj/specijalizirani stručni radnik priznaje se KV radnicima sa završenom najmanje 2–godišnjom stručnom školom bez završene osnove; KV radnicima s internom kvalifikacijom i završenom osnovnom školom te radnim stažem dužim od 10 godina; VKV radnicima s interno priznatom kvalifikacijom, bez završene osnovne škole i radnim stažem preko 15 godina; KV radnicima s interno priznatom kvalifikacijom bez osnovne škole s radnim stažem dužim od 20 godina.

4. Stupanj/stručni radnik/ priznaje se KV radnicima sa završenom osnovnom i najmanje 2–godišnjom stručnom školom; KV radnicima sa završenom najmanje 2. godišnjom stručnom školom bez završene osnovne škole s radnim stažem dužim od 15 godina; radnicima sa završenom srednjom tehničkom školom i radnim stažem do 6 godina; VKV radnicima s interno priznatom kvalifikacijom bez završene osnovne škole s radnim stažem preko 20 godina.

5. Stupanj/stručni radnik–specijalista priznaje se radnicima sa završenom školom za VKV radnike, majstorskom školom, školom za poslovođe, na osnovu prethodno završene najmanje dvogodišnje škole za KV radnike, bez obzira na prethodno obrazovanje, s radnim stažem preko 15 godina. Zatim, radnicima sa završenom srednjom tehničkom školom i radnim stažem preko 6 godina i VKV radnicima s interno priznatom kvalifikacijom na osnovu ranije završene najmanje dvogodišnje škole za KV radnike i radnim stežem iznad 20 godina.

6. Stupanj/viši stručni radnik, priznaje se radnicima koji su završili višu školu, radnicima sa završenom školom za VKV radnike kojima je internom priznata viša stručna sprema sa radnim stažem preko 15 godina. Zatim, tehničarima sa završenom

[566] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, Zagreb 19. rujna 1975., u potpisu slanja je Zlatko Jurković, direktor Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja, a materijale je pripremio mr. sc. Mato Jergović, *Jedinstvena kvalifikacijska ljestvica novog sistema obrazovanja*, 26–28.
[567] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, Zagreb 19. rujna 1975.

srednjom tehničkom školom kojima je interno priznat naziv višeg tehničara s radnim stažem preko 20 godina.

7. Stupanj/viši stručni radnik–specijalist/priznaje se radnicima koji su nakon završene više škole već stekli interno zvanje specijalist, svim radnicima koji su završili višu školu s radnim stažem preko 20 godina.[568]

8. Stupanj/visoko stručni radnik/priznaje se radnicima sa završenom visokom školom ili fakultetom, radnicima koji su završili višu školu i imaju interno priznatu visoku spremu s radnim stažem preko 20 godina.

9. Stupanj/visoko stručni radnik–specijalist/priznaje se radnicima koji su nakon završene visoke stručne spreme završili odgovarajuće daljnje specijalističko obrazovanje, radnicima koji su nakon završene visoke stručne spreme dobili interno priznati stupanj specijaliste s radnim stažem preko 20 godina.

10. Stupanj/visoko stručni radnik–magistar nauka/priznaje se radnicima koji su završili postdiplomski studij i prema dotadašnjim propisima obranili magistarski rad. Zatim, radnicima koji su nakon visoke stručne spreme završili specijalističko obrazovanju u trajanju od jedne godine i više i s radnim vremenom preko 20 godina.

11. Stupanj/visokostručni radnik–doktor znanosti/priznaje se svima koji su prema dotadašnjim propisima izradili i obranili doktorsku disertaciju (...).“[569]

Navedeni kriteriji detaljno propisuju potrebne uvjete za stupanj stručne spreme. Propisane godine radnoga staža temeljni su orijentir za izjednačavanje stupnja stručne spreme. Zakon o stručnim nazivima i akademskim stupnjevima nije donesen. Međutim, promjene u programiranju srednjega obrazovanja za sobom su vezale promjene u visokom obrazovanju te su za sobom povukle donošenje Zakona o visokom obrazovanju 1977. godine.[570] Dogodile su se značajne promjene studijskih programa izrađenih na konceptu jedinstvenih općih programskih osnova. Tako su u SR Hrvatskoj od 1978. godine uvedene jedinstvene opće programske osnove i zajedničke programske osnove za slične i srodne studije.

Prema podatcima iz dokumenata Republičkog komiteta utvrđeno je ukupno 136 studijskih programa, od toga 39 programa za VI. stupanj s 55 smjerova, te 97 studijskih programa za VII. stupanj s 136 smjerova Od 39 programa za VI. stupanj čak 28 programa utvrđeno je za široki (jedinstveni) profil bez smjerova, dok su u području strojarstva, elektrotehnike, prometa, ugostiteljstva i turizma utvrđeni programi s određenim brojem

[568] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, Zagreb 19. rujna 1975. U dokumentu *Jedinstvena kvalifikacijska ljestvica novog sistema obrazovanja,* je pojašnjeno kako se specijalističko obrazovanje, nakon završenog osposobljavanja za 8. stupanj i 9. stupanj odvijalo uz rad, organizirale bi ga privredne i druge radne organizacije u suradnji s odgovarajućim fakultetima i institutima, odnosno znanstveno–obrazovnim centrima, 23.

[569] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 6 sjednica MKRO, spis br. 1569/1–75, *Jedinstvena kvalifikacijska ljestvica novog sistema obrazovanja*, 26–28.

[570] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 2. *Informacija o regulisanju materije stručnih naziva*.

usmjerenja.[571] Od 97 programa VII. stupnja, 64 programa utvrđeno je za jedinstveni obrazovni profil (bez smjerova), a 33 studijska programa omogućavala su i usmjeravanje u kulturno–umjetničkoj, ekonomskoj, tehnološkoj i prometnoj struci te strojarstvu i elektrotehnici.[572]

U SR Hrvatskoj pojačano se radilo na tzv. "samoupravnom planiranju kadrovskih potreba," planiranje kadrova i planiranje obrazovanja smatralo se komplementarnim aktivnostima.[573] Cijeli je proces izrade i primjene jedinstvene kvalifikacijske ljestvice i politika planiranja razvoja kadrova išao brže i jednostavnije u SR Hrvatskoj nego u ostalim republikama, uostalom kao i cjelokupna obrazovna reforma. Tako su se po ovome pitanju stvaranja kvalifikacijske ljestvice izrađivale projekcije kadrova u razdoblju od 1975. do 1980. godine.

Tablica 18. Projekcija kadrova po najfrekventnijim grupama i vrstama zanimanja u SRH od 1975. do 1980.

B. RADNICI U TRGOVINI	81932	119397	4,844
C. RADNICI U UGOSTITELJSTVU	40349	68032	6,779
D. RUKOVODEĆI KADROVI KOMORA, poslovnih udruženja, društvenih organa i organizatori rada u OOUR–ima	23313	30011	3,976
E. STRUČNJACI			
stručnjaci tehnike, tehnologije, kemičari i fizičari	26112	39837	5,477
Ekonomisti, financijski i sl. stručnjaci	48158	73185	5,373
Pravnici	12831	23292	7,697
Stručnjaci prirodnih nauka	4121	5515	4,302
Stručnjaci medicinskih nauka	27231	41795	6,394
Nastavni kadrovi	40521	47455	1,382

Izvor: HR–HDA–1413, PSH, kut. 19, 11.

U tablici 18. vidljiv je prikaz kadrova po najfrekventnijim grupama i vrstama zanimanja u SRH od 1975. do 1980. godine što može donekle dati i sliku potrebnih nastavničkih kadrova koji su trebali zadovoljiti nove potrebe sa pokretanjem reforme usmjerenoga obrazovanja.

[571] HR–HDA–2093, kut. 122, 24. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975.
[572] HR–HDA–2093, kut. 122, 24. *Analiza relativne zastupljenosti predmeta struke i ostalih predmeta u nastavnim planovima nastavničkih fakulteta i viših škola u Hrvatskoj*, Zagreb 1975.
[573] Koraj 1981, 15.

Uočljiv je najmanji postotak u odnosu na potrebe drugih zanimanja (1,3 %). Projekcija kadrova po najfrekventnijim grupama i vrstama zanimanja u SRH od 1975. do 1980. godine pokazuje da su potrebe bile najveće za pravnicima (7,6 %), radnicima u ugostiteljstvu (6,7 %) i medicinskim radnicima (6,3 %).[574] Promjene u visokome obrazovanju rezultirale su stvaranjem nove kvalifikacijske ljestvice za potrebe usmjerenoga obrazovanja te se obrazovni sustav u potpunosti podredio potrebama privrede i potrebama udruženog rada.

[574] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284. Radi intenzivnijeg provođenja društvene akcije i rada na samoupravnom preobražaju odgoja i usmjerenog obrazovanja u SR Hrvatskoj stvoren je *Akcijski plan* neposrednih zadataka na preobražaju odgoja i usmjerenog obrazovanja za razdoblje 1977./78. i početak 1978./79.

6. Transformacija srednjoškolskoga sustava od 1974. do 1984. godine

Strukturalne promjene i reforma srednjoškolskoga sustava započele su uvođenjem usmjerenoga obrazovanja, a temeljile su se na *Ustavu SR Hrvatske* (1974.), Rezoluciji X. kongresa SKJ (1974.) i Zakona o udruženom radu (1976.). U poglavlju se stavlja naglasak na definiranje obrazovne reforme, kao i na promjene koje su se manifestirale provedbom zacrtanih društveno–političkih ciljeva. Isticalo se kako je cilj reformskih zahvata vezan za potrebe tzv. bazičnog obrazovanja, tj. za potrebe stvaranja jedinstvene nove desetogodišnje škole, ali i za potrebe finalnoga obrazovanja te formiranje različitih profila industrijsko–tehničkih zanimanja i profesija.[575] Reforma obrazovanja nastajala je u desetogodišnjem trajanju kao potreba prilagođavanja obrazovanja proizvodnji i svijetu rada. Reforma postaje „cjelovita" s idejom udruženoga rada i socijalističkoga samoupravnoga preobražaja odgoja i obrazovanja. Započela je donošenjem *Rezolucije o odgoju i obrazovanju sa zadacima Saveza komunista Jugoslavije* (1974.).

6.1. Zahtjev Rezolucije X. kongresa: permanentno obrazovanje nastavnika

U procesu reformiranja školskoga sustava od nastavnika se tražila informiranost, angažiranost i uključenost.[576] Najraširenije sredstvo informiranja nastavnika o odgojno–obrazovnoj reformi bile su *Školske novine*, tjednik radnika u odgoju i obrazovanju znanosti i kulturi SR Hrvatske. Osnivač tjednika bio je Republički odbor Sindikata radnika u odgoju, obrazovanju znanosti i kulturi SR Hrvatske. Osim *Školskih novina*, nastavnicima su bili dostupni časopisi općeg karaktera, poput naslova: *Pedagoški rad*, *Život i škola*, *Školski vjesnik*, *Andragogija*, *Usmjereno obrazovanje* i drugi. Za sustav su, od službenih glasila najvažniji bili *Prosvjetni vjesnik* i *Delegatske informacije RSIZ–ova odgoja i usmjerenog obrazovanja*. U to vrijeme, osim tiskovnih medija, uvode se suvremeni načini informiranja, a to su televizija i radio. Tako je organiziran posebni obrazovni program Televizije Zagreb i obrazovni program Radio–Zagreba. Utjecajem sredstava za masovno komuniciranje prenosile su se socijalističke ideje i

[575] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 8 sjednica MKRO, spis br. 06–69/75–01., Sjednica MKRO se trebala održati u prosincu 1975. u Beogradu u prostorima Republičkog sekretarijata za obrazovanje i nauku SR Srbije. Sistem obrazovanja i usavršavanja nastavnika, materijal za osmu sjednicu Međurepubličke i pokrajinske komisije pripremio je Prosvjetni savjet SR Hrvatske, zapravo Zavod za unapređenje stručnog obrazovanja SR Hrvatske.

[576] Strugar 2003, 1-12. Autor u radu daje široki pregled stručnih časopisa za nastavnike, koji su kako navodi služili za odgoj i izobrazbu.

vrijednosti. Javna glasila smatrala su se najodgovornijim sredstvom za formiranje „socijalističke ličnosti" te su kao izvor informacija programski kontrolirana i osmišljena.[577]

Nastavnici su postali ključni protagonisti provođenja reformskih procesa. Kako bi mogli aktivno doprinositi razvoju sustava od nastavnika se očekivalo da su osposobljeni u stručnom i pedagoškom pogledu. Tako se od uvođenja reforme usmjerenoga obrazovanja uvodi nova terminologija. Stručna osposobljavanja i usavršavanja nastavnika išla su za time da se nastavnicima pruži podrška u praćenju razvoja tehnologije i suvremenih pristupa u poučavanju. Nastavničko zanimanje u razdoblju reformskih zahvata doživljava u potpunosti svoju (de)konstrukciju.

Pojmovi *permanentno obrazovanje* i *stručno osposobljavanje* uvode se u terminologiju kroz dokumente o reformi usmjerenoga obrazovanja, a posebno kroz *Uputstvo o primjeni Zakona o stručnom usavršavanju nastavnika* (1974.).[578] Pojmovi se nalaze u *Rezoluciji X. kongresa SKJ 1974.*, i od tada se postupno ozakonjuju. Svim su školama i nastavnicima preko službenog glasila Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu, *Prosvjetnog vjesnika* poslane upute o primjeni Zakona o stručnom usavršavanju nastavnika.[579] U uputama i Zakonu razlikuju se pojmovi *osposobljavanje* i *usavršavanje*. Osposobljavanje se odnosi na nastavnike početnike (pripravnike), a usavršavanje na nastavnike koji su zaposleni u sustavu i već rade. U širem značenju jedno i drugo uvodi se radi stjecanja dodatnih kompetencija, a danas bi se ti pojmovi mogli najbliže pojasniti pojmom *cjeloživotnog obrazovanja* i *samoobrazovanja*. Permanentno obrazovanje konceptualno se razvijalo s reformom nastavničke naobrazbe te se smatralo osnovnim načelom na kojem se zapravo zasnivala nastavnička naobrazba. Prve koncepcije o permanentnome obrazovanju i stručnome usavršavanju nastavnika zacrtane su u prvim dokumentima o reformi školskoga sustava još od 1958. godine, a značajnije mjesto sustavne provedbe dobiva u *Rezoluciji o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi 1970.* s potvrdom tih načela u *Platformi za X. kongres SKJ 1974.*

Do sredine 70–ih godina nastavnička naobrazba nije obuhvaćala niti poticala nastavnike na sustavno permanentno obrazovanje što se očitovalo nedostatkom osposobljenosti nastavnika za samoobrazovanje. Samoobrazovanje tijekom radnog vijeka nije

[577] Podrebac 1985, 463.
[578] *Prosvjetni vjesnik* 1974, br. 3, 54. Uputstvo o primjeni Zakona o stručnom usavršavanju nastavnika, 31. svibnja 1974.
[579] *Prosvjetni vjesnik Prosvjetni vjesnik* 1974, br. 3, 54. Uputstvo o primjeni Zakona o stručnom usavršavanju nastavnika, 31. svibnja 1974.

do tada postojalo u službenoj formi. Tek se od 1969. godine nastavničke škole intenzivnije uključuju u realizaciju stručnoga usavršavanja nastavnika, kojim se mladi nastavnici sustavno i organizirano uvode u nastavnu praksu.[580] Velik problem predstavljali su podatci o broju nastavnika koji su uključeni u sustav s nedovoljnom pedagoškom i stručnom spremom. To su nastavnici koji samo formalno zadovoljavaju kvalifikacije u formi skraćenoga školovanja, koje je tada bilo još uvijek priznato zakonom. S obzirom na njihov broj, bilo je nužno osigurati sustavno stručno usavršavanje nastavnika i osposobljavanje u onim segmentima koji nisu stečeni u formalnome obrazovanju. Sasvim je jasno kako nastavnička izobrazba ne završava stečenom diplomom, već se disproporcija između obrazovanja nastavnika i potreba radnoga mjesta u školi prirodno povećava, stoga nastavničko zanimanje zahtijeva potrebu trajnoga i kontinuiranoga stručnog usavršavanja.

Prosvjetni savjet Hrvatske društveno je i stručno tijelo Sabora SR Hrvatske, najvažnije za stvaranje novoga koncepta nastavničke naobrazbe, zaduženo za stručno osposobljavanje i izobrazbu nastavnika. Uloga i funkcija Prosvjetnog savjeta Hrvatske bila je društveno, teorijsko, funkcionalno i operativno pripremanje, uvođenje i praćenje reforme i briga o permanentnome obrazovanju nastavnika.[581] Radi potreba razvoja znanosti, novih tehnologija, kulture i odgojno–obrazovnoga sustava nužno je bilo i sustavno stručno usavršavanje nastavnika koje se provodilo organizirano. Stoga je Prosvjetni savjet Hrvatske osmislio *Akcijski plan permanentnog usavršavanja nastavnika*.[582]

Proces reforme nastavničke naobrazbe prema ciljevima *Akcijskog plana* dijelio se u tri faze rada:

1. usvajanje koncepcije novog sistema obrazovanja nastavnika (od 1975. do 1976.)
2. pripreme teorijske i eksperimentalne naravi i društvena akcija za početak novog funkcioniranja novog sistema (od 1976. do 1978.)
3. provođenje reforme u praksi i njeno praćenje i usmjeravanje (praćenje provođenja do 1985.).[583]

[580] HR–HDA–1413, PSH, kut. 19, 18. *Koncepcija novog sistema odgoja i obrazovanja nastavnika*/Teze/.
[581] SI–AS–2025–RKVITK, Akcijski plan SR Hrvatska, spis br. 783–1979. Primjedbe na Nacrt osnova programa permanentnog usavršavanja odgojitelja, nastavnika i stručnih suradnika, u Zagrebu 7. prosinca 1979. Za sastanak su pripremljene „*Teze za pristup programiranju usavršavanja odgojitelja, nastavnika i stručnih suradnika*. Napisano je 14 teza, dokument je pripremio mr. Pero Strineka.
[582] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 42–45. *Akcijski plan SR Hrvatska*.
[583] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 45. *Akcijski plan SR Hrvatska*.

Najvažnije mjere odnosile su se na utvrđivanje strukture novoga koncepta nastavničke naobrazbe. Cijeli proces reformiranja zadan je etapama i trajao je od 1975. do 1985. godine. Dokumentima je potvrđeno i definirano kako usavršavanje nastavnika obuhvaća na prvome mjestu permanentno obrazovanje koje se službeno u praksu uvodi od 1975. godine. Propisane mjere bile su sljedeće:

- obavezno permanentno usavršavanje nastavnika tijekom cijelog radnog vijeka
- doškolovanje svih onih koji nemaju potpunu kvalifikaciju
- dopunsko obrazovanje onih koji redovnim putem nisu stekli pedagoško–psihološko i didaktičko–metodičko obrazovanje
- stalno i sistematsko uvođenje početnika u samostalni odgojno–obrazovni rad.[584]

S reformom usmjerenoga obrazovanja obnovljen je rad prosvjetno–pedagoške službe te je donesen još jedan novi zakon 1976. godine. Novim Zakonom o prosvjetno–pedagoškoj službi, zapravo je reformirana prosvjetno–pedagoška služba u zadatcima i sadržaju rada, organizaciji i kadrovskoj strukturi.[585] Prosvjetno–pedagoška služba, čija je djelatnost Zakonom o prosvjetno–pedagoškoj službi utvrđena, u širem smislu dužna je samostalno i u suradnji s drugim organizacijama udruženoga rada pomagati radnim organizacijama odgoja i obrazovanja u ostvarenju programa usavršavanja nastavnika.[586] Prosvjetno–pedagoška služba unaprjeđuje odgoj i obrazovanje te razvija i unaprjeđuje sadržaje, metode i organizaciju odgojno–obrazovnog rada od predškolskoga, osnovnoškolskoga do srednjeg obrazovanja.[587]

Prema Zakonu zadaća prosvjetno–pedagoške službe 1976. godine zadaća bila je sljedeća:

- pomaže radnim organizacijama odgoja i obrazovanja u uvođenju početnika u samostalan odgojno–obrazovni rad
- osigurava adekvatno uvođenje nastavnika u nove programe odgoja i obrazovanja

[584] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284,45. Akcijski plan SR Hrvatska, Teza 1.
[585] *Roditelji i škola* 1976, god 6 br. 1. Zakon o prosvjetno–pedagoškoj službi donio je Sabor SR Hrvatske u srpnju 1976. godine ovo je bio treći po redu. Prvi je donijet 1959., a drugi 1965. godine., 2.
[586] *Roditelji i škola 1976*, god 6 br. 1. 2–3.
[587] *Roditelji i škola* 1976, god 6 br. 1. *Zakon o prosvjetno–pedagoškoj službi*, osnivanjem Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu ukida se dotadašnji Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SRH s područnim uredima u Osijeku Rijeci Splitu i Zagrebu. Nasljednica Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu je danas Agencija za odgoj i obrazovanje.

- omogućava uvođenje nove nastavne tehnologije, metoda rada udžbenika i priručnika vezano uz nove nastavne programe
- informira odgojno–obrazovne organizacije i njihove radnike o primjerenim iskustvima, inovacijama i dostignućima u odgoju i obrazovanju
- pomaže u osposobljavanju odgojno–obrazovnih radnih organizacija i njihovih radnika za uspješnije ostvarivanje samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja
- provodi određene radne zadatke u stalnom užem stručnom–pedagoškom i metodičkom usavršavanju i društvenom obrazovanju koje se iz određenih razloga organiziraju za područja općina, zajednica općina i Republike
- za osnovu neposrednog stručnog uvida u odgojno–obrazovni rad radnih organizacija odgoja i obrazovanja predlaže i potiče provođenje odgovarajućeg osposobljavanja i usavršavanja radnika na nastavničkim i drugim fakultetima i odgovarajućim visokoškolskim organizacijama udruženog rada privrednih i društvenih djelatnosti te u društvenim i stručnim organizacijama.[588]

Prosvjetno–pedagošku službu obavlja novoimenovani Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske. Osim navedenoga, Prosvjetno–pedagoška služba je prema Zakonu bila dužna organizirati i kolektivne oblike usavršavanja nastavnika, pogotovo ako bi došlo do promjena u planiranju, programiranju i organizaciji nastave.[589] Važno je istaknuti kako su se pojedina nastavna područja po svojoj prirodi neprestano mijenjala i proširivala novim sadržajima i spoznajama, stoga je bilo nužno i trajno stručno usavršavanje nastavnika.[590]

Promjene nastavnih planova i programa pratile su tadašnji opći društveni i znanstveni napredak. U skladu s time mijenjala se, razvijala i dopunjavala i koncepcija obrazovanja nastavnika. Uvedena su nova odgojno–obrazovna područja koja nastavnički kadar nije stekao tijekom školovanja.[591] U ovome razdoblju pedagoška se teorija razvija, strategije nastavnoga i školskoga rada usavršava, uvode se efikasniji oblici odgojno–obrazovnoga rada. Nastavnik je

[588] Vrgoč 1976, 2-3. Autor u članku pod naslovom *Novi zakon o prosvjetno–pedagoškoj službi* objašnjava ustroj i djelatnost prosvjetno-pedagoške službe.
[589] Vrgoč 1976, 3.
[590] Novo planiranje, programiranje i organizacija nastave u usmjerenom obrazovanju, dio je zakonske obaveza nastavnika. Zakon o usmjerenom obrazovanju čl. 138, prema Podrebac 1985, 740.
[591] Benović i Strineka 1981, 3.

dužan pratiti napredak u skladu sa zahtjevima i u njemu aktivno sudjelovati putem permanentnoga obrazovanja.[592] Permanentno obrazovanje s time postaje pokretač odgojno–obrazovnoga rada u novom konceptu reforme usmjerenoga obrazovanja.[593]

Reforma obrazovanja nastavničke naobrazbe odnosila se ponajviše na programske osnove kojima će se budući nastavnici osposobiti za metode i oblike permanentnoga obrazovanja i stručnoga osposobljavanja. Tijekom nastavničke naobrazbe nastavnički je kadar morao usvojiti tehnike i metodologiju znanstveno–istraživačkoga rada, kako bi svojim opservacijama i ispitivanjem mogao unaprjeđivati i usavršavati odgojno–obrazovni proces. Primjeri su Prirodoslovno–matematički fakultet u Zagrebu, na kojemu se izvodio kolegij *Metodika i tehnika znanstvenoga rada*. Fakultet za defektologiju u Zagrebu imao je kolegij *Uvod u naučni rad*. Na pedagoškoj grupi kolegija na Filozofskome fakultetu u Zagrebu izvodio se kolegij *Metodologija pedagogije*. Fakultet industrijske pedagogije u Rijeci imao je kolegije *Statističke i matematičke metode istraživanja* i *Metodologiju pedagoških istraživanja*.[594] Općenito se inzistiralo da nastavničke škole budu svojevrsni centri znanstveno–istraživačkog rada i nositelji reformskih zahvata u odgoju i obrazovanju.

U sklopu sveobuhvatnih promjena važna stavka za reformu nastavničke naobrazbe vezana je uz financiranje stručnih usavršavanja nastavničkih kadrova. Financiranje usavršavanja bilo je prebačeno na škole tj. odgojno–obrazovne institucije koje su morale same osigurati sredstva za financiranje usavršavanja nastavnika u okviru svojih godišnjih planova i programa rada i financijskih planova.[595] Iz arhivskih dokumenata jasno je kako su škole imale samo djelomičnu potporu Prosvjetno–pedagoške–službe, nastavničkih škola i fakulteta koji su sudjelovali u suorganizaciju dajući svoje predavače, ali sve troškove usavršavanja snosile su škole.[596]

Prema novim zahtjevima reforme usmjerenoga obrazovanja predviđeno je kako bi se stručna usavršavanja organizirala u četiri područja i to:

---

[592] Benović i Strineka 1981, 3.
[593] Podrebac 1985, 513–516. Autor donosi poglavlje pod nazivom „Mjere za unaprjeđivanje permanentnog obrazovanja nastavnika". Ističe probleme nedorečenosti i nepreciznosti koncepta permanentnog obrazovanja što je dovelo do poteškoća u njegovoj realizaciji.
[594] Benović i Strineka 1981, 19.
[595] Podrebac 1985, 515.
[596] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 25. Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja u SR Hrvatskoj, Prijedlog smjernica II. ciklusa usavršavanja i permanentnog obrazovanja nastavnog i odgojnog kadra. Donijeto u Zagrebu u listopadu 1974.

- društveno obrazovanje (zajednički program)
- obrazovanje za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu (zajednički program)
- pedagoško–psihološko obrazovanje (zajednički program)
- stručno–metodičko obrazovanje u struci.[597]

Prosvjetni savjet Hrvatske je u svibnju 1977. godine donio dokument pod nazivom *Stručno usavršavanje i osposobljavanje nastavnika* koje se ostvaruje pripremom nastavnika početnika za samostalno odgojno–obrazovni rad, stjecanje dopunskoga pedagoškoga obrazovanja nastavnika koji nisu stekli obrazovanje u OUR–ima za odgoj i obrazovanje nastavnika i usavršavanje u struci nakon osposobljenosti nastavnika za samostalan odgojno–obrazovni rad.[598]

U dokumentu *Program stručno usavršavanje i osposobljavanje nastavnika* navode se oni djelatnici u odgojno–obrazovnome sustavu koji su trebali biti obuhvaćeni stručnim usavršavanjem i osposobljavanjem, a to su: „(…) učitelji, nastavnici i profesori razredne nastave, učitelji, nastavnici i profesori predmetne nastave, nastavnici praktične nastave, stručni suradnici u nastavi, prosvjetni savjetnici, odgajatelji u predškolskim ustanovama i učeničkim domovima i ostali radnici koji rade na pedagoško–instruktivnim poslovima u oblasti predškolskog odgoja, osnovnog i srednjeg usmjerenog obrazovanja (...).“[599] Navedenim dokumentom određeno je tko su obveznici stručnog osposobljavanja i usavršavanja. Reforma srednjeg usmjerenoga obrazovanja posebno je stavila naglasak na potrebu stručnoga usavršavanja i osposobljavanja srednjoškolskih nastavnika zbog izmjena u nastavnim planovima i programa i novih pristupa u poučavanju. Iz tih potreba predviđeno je da se osmisle programi permanentnoga obrazovanja nastavnika te da se mijenjaju i aktualiziraju svake tri godine.[600] S ciljem ulaganja u kvalitetu nastavničkih kadrova predviđeno je i osnivanje Centra za permanentno obrazovanje nastavnika, koji bi kontinuirano planirali i organizirali stručna osposobljavanja i usavršavanja nastavnika.[601] Vrlo važan iskorak u

[597] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 25–26.
[598] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. Dokument *Stručno usavršavanje i osposobljavanje nastavnika.*
[599] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. U cijelom dokumentu se, osim na ovom mjestu spominje jedan jedinstveni, univerzalni naziv, a to je nastavnik te se program naziva *Program stručnog usavršavanja i osposobljavanja nastavnika.*
[600] Benović i Strineka 1981, 4.
[601] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, 6. Prijedlog teza za samoupravni sporazum o centrima za permanentno obrazovanje i usavršavanje nastavnika je nastao u Zagrebu 1. ožujka 1979. U Naslovu dokumenta su kao nositelji prijedloga Prosvjetni savjet Hrvatske i Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske.

reformiranju nastavničke naobrazbe imao je tzv. *Prijedlog teza za samoupravni sporazum o centrima za permanentno obrazovanje i usavršavanje nastavnika* (1979).[602]

Prijedlog je nastao temeljem sporazuma koji su prihvatili svi sudionici, a to su: SIZ–ovi odgoja i usmjerenog obrazovanja u djelatnosti obrazovanja, Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske, Republička samoupravna interesna zajednica odgoja i osnovnog obrazovanja, Republička samoupravna interesna zajednica odgoja i usmjerenog obrazovanja, Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta i odgojno–obrazovne organizacije visokog obrazovanja za obrazovanje nastavnika u SR Hrvatskoj.[603] Navedeni sudionici sporazuma dogovorili su se da osnivač centra za permanentno obrazovanje i usavršavanje nastavnika bude jedna ili više organizacija udruženoga rada visokog obrazovanja za obrazovanje nastavnika koje će nastavnicima i organizacijama udruženoga rada pružati stručnu pomoć u realizaciji programa permanentnoga usavršavanja nastavnika i stručnih suradnika. Predviđeni Centar za permanentno usavršavanje nastavnika imao bi sljedeće zadaće:

- U suradnji s nosiocima permanentnog usavršavanja pripremati izvedbene planove i programe usavršavanja nastavnika. Izvedbeni programi moraju biti u skladu s osnovama programa usavršavanja potvrđenih od strane Prosvjetnog savjeta Hrvatske. U njima se mora voditi računa o potrebama i mogućnostima usavršavanja struke i specifičnim zahtjevima radne sredine.
- Razvijati kolektivne oblike permanentnog usavršavanja nastavnika kao što su: seminari, savjetovanja, tečajevi, vježbe, konzultacije, praktični rad, stručne ekskurzije i druge pogodne oblike usavršavanja.
- Voditi stalnu evidenciju o svim oblicima permanentnog usavršavanja te izdavati uvjerenja. Čuvati dokumentaciju o permanentnom usavršavanju.[604]

Naglasak na obrazovanje i usavršavanje nastavnika nakon diplomiranja stavljao se na dva paralelna i međusobno povezana procesa: na individualno usavršavanje, o kojemu nastavnici sami vode računa praćenjem stručne i didaktičko–metodičke literature te na doškolovanje koje pohađaju ako tijekom svojega matičnog studija nisu dovoljno osposobljeni.

[602] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, 6.
[603] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, 6.
[604] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, 2. *Prijedlog teza za samoupravni sporazum o centrima za permanentno obrazovanje i usavršavanje nastavnika.*

Zbog nastalih reformskih potreba naglasak se stavljao na doškolovanje nastavničkih kadrova putem izvanrednih studija koji su se predstavljali kao neophodan oblik permanentnoga obrazovanja i usavršavanja.[605] U praksu se uvode dva oblika:

1. Individualno usavršavanje putem samoobrazovanja u organizaciju udruženog rada (OUR) odgoja i obrazovanja kao i s drugim OUR–ima izvan prosvjete. Individualno usavršavanje u sebi sadrži redovito praćenje stručne literature te prihvaćanje tehnoloških i drugih inovacija.
2. Sistematski organiziranim usavršavanjem koje kontinuirano povezuje samoobrazovanje oblicima, oblicima i metodama rada koje nastavnik ne može realizirati u vlastitoj školi već uz pomoć drugih specijaliziranih ustanova.[606]

Ciljano je osnovana *Komisija za unapređivanje odgojno–obrazovnog procesa,* inicirala je i kontinuirano poticala nastavnike na usavršavanje kako bi mogli primjenjivati tadašnje najsuvremenije metode, tehnike i organizaciju odgojno–obrazovnoga rada. Osnovni zadatak bio je potaknuti sve sudionike na ostvarivanja osnovnih principa općedruštvene politike kroz tzv. permanentno obrazovanje, s naglaskom na unaprjeđivanje na području predmetne metodike i unaprjeđivanje nastavnoga procesa. Komisija se posebno bavila primjenom suvremenih obrazovnih tehnologija s ciljem modernizacije nastave. Uloga joj je bila pratiti nastavnički kadar te predlagati inovacije novim profilima, način obrazovanja i usavršavanja.[607] Ova je Komisija surađivala s ostalim komisijama u pripremanju stručno–metodičkih pretpostavki za razvoj odgojno–obrazovnoga procesa.

Program stručnoga usavršavanja i osposobljavanja nastavnika odnosio se na individualno samoobrazovanje i kolektivno iz rada u rad.[608] Individualno usavršavanje predstavljalo je osnovni oblik stručnoga usavršavanja i u pravilu se izvodilo u školi u kojoj nastavnik radi. Kolektivno usavršavanje organizirali su OUR–i odgoja i obrazovanja, te su

[605] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 14. *Prijedlog smjernica II. ciklusa usavršavanja i permanentnog obrazovanja nastavnog i odgojnog kadra*.
[606] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 14. *Prijedlog smjernica II. ciklusa usavršavanja i permanentnog obrazovanja nastavnog i odgojnog kadra*.
[607] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, spis br.144/ 1–1975. U svibnju 1975. formirana je Komisija za unapređivanje odgojno–obrazovnog procesa.
[608] Benović i Strineka 1981, 7.

postojali kao temeljni oblici (dužeg trajanja, najčešće tečajevi) i dopunski oblici (kraćeg trajanja, to su seminari, savjetovanja i slično).[609]

Stalno stručno usavršavanje nastavnika provodilo se putem stručnih aktiva iste ili srodne struke. Obaveza svakoga nastavnika bila je da bar najmanje jedanput u pet godina sudjeluje na tečaju dužega trajanja radi posebne stručne pripreme ili najmanje jedanput u tri godine u kraćem usavršavanju u struci putem kraćih seminara i savjetovanja.[610]

Nositelji prijedloga za reformu obrazovanja nastavnika su Prosvjetni savjet Hrvatske i Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske; donosili su smjernice i važne dokumente za usavršavanje nastavnika. Jedan takav važan dokument je i *Informacija o provođenju permanentnog obrazovanja nastavnika*, iz lipnja 1983. U dokumentu se daje iscrpna analiza cjelokupnih akcija i aktivnosti kroz desetogodišnji prethodni period.[611] Istaknuti su i negativni učinci i nezadovoljstvo s provođenjem dotadašnjih stručnih usavršavanja nastavnika. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske dao je podatke kako nisu sva područja ravnomjerno pokrivena brojem organiziranih akcija permanentnog obrazovanja nastavnika (seminara, predavanja, savjetovanja i sl.) te kako postoji inertnost u odazivu nastavnika.[612] Tako se primjerice, iznose podaci za 1982. godinu. Navodi se kako je: planirano i organizirano 144 seminara i savjetovanja, od čega je najveći postotak organizirao Zavod za pedagoško–prosvjetnu službu (PPS je organizirao 75 %, ostalih 25 % je u organizaciji zajednica općina). Najviše akcija organizirano je u Zagrebu 48, Rijeci 30, Osijeku 28, Varaždinu 11 i najmanje u Splitu, 10.[613]

Permanentnost obrazovanja nastavnika pretpostavljala se kao bitan čimbenik za uspješnost u radu te se s reformom usmjerenoga obrazovanja uvela kao zakonska obaveza za

[609] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, 5. Do danas je zadržan ovakav model stručnog osposobljavanja nastavnika. Nastavnici na razini škole nastavnici predaju individualni plan stručnog osposobljavanja (predaje se na početku svake školske godine) i kolektivna stručna usavršavanja na razini Županijskih stručnih vijeća i skupova u službenoj organizaciji AZOO.
[610] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9, 5. Nastavnicima se za pohađanje izdavalo uvjerenje.
[611] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 25. Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja u SR Hrvatskoj, Prijedlog smjernica II. ciklusa usavršavanja i permanentnog obrazovanja nastavnog i odgojnog kadra. Doneseno u Zagrebu u listopadu 1974., *Informacija o provođenju permanentnog obrazovanja nastavnika*, iz lipnja 1983., potpisala je Nevenka Čolak.
[612] Benović i Strineka 1981, 10. U radu *Usavršavanje nastavnika na novim osnovama*, objašnjavaju kako je Zavod za prosvjetno–pedagošku službu zajedno s Republičkim komitetom za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske radio na razvijanju cjelovitog „sistema permanentnog usavršavanja nastavnika."
[613] HR–HDA–1413–PSH, kut.19.,25., Podaci preuzeti iz *Informacije*.

sve nastavnike.[614] Može se zaključiti kako je obvezujuće stručno osposobljavanje i usavršavanje nastavnika jedna od pozitivnih tekovina koja je u hrvatskom odgojno–obrazovnom sustavu zadržana u praksi i primjeni do danas. Osim obaveznog stručnoga osposobljavanja i usavršavanja uveden je i *Plan i program rada škole,* koji također treba sadržavati podatke o usavršavanju nastavnika koji rade u pojedinoj školi. Planiranje rada u školama ususstavljeno je od 1973./74. te je postalo standard.[615] U Plan i program rada škole ulazile su sve aktivnosti i sadržaji unutar jedne škole koji su usmjereni na ostvarivanje odgojno–obrazovnih ciljeva, najčešće za tekuću školsku godinu. Osim navedenoga, dokument obuhvaća sve aktivnosti, od redovne nastave do izvannastavnih aktivnosti, projekte, ekskurzije, praksu, proizvodni rad i slično.[616] Važnost postojanja dokumenta unutar svake škole navedena je i regulirana Zakonom o usmjerenom obrazovanju, čl. 238: „(…) ako se utvrdi da škola nema Plan i program rada plaća novčanu kaznu u iznosu od 5. 000 do 10. 000 dinara (...).“[617]

6.2. Srednje škole postaju osnovne organizacije udruženoga rada

Osnovna načela povezivanja rada i obrazovanja bila su politički imperativ u širem smislu, a to je značilo da radnici „upravljaju“ obrazovnom i kadrovskom politikom kako bi se na taj način mogao razvijati samoupravni socijalistički koncept udruženoga rada.[618] Udruživanje rada zamišljeno je kao dugoročan proces u kojem radnici u osnovnim organizacijama udruženoga rada upravljaju društvenim odnosima u kojima se stvaraju pretpostavke za pretvaranje viška rada u potreban rad na osnovama društveno organizirane podjele rada.[619] U tome kontekstu samoupravno udruživanje u odgoju i obrazovanju i njegovo integriranje u tzv. „jedinstveni sistem udruženog rada“ pretpostavljao je organiziranje radnika

[614] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju 1977., 180–181.
[615] Ratković 1973, 5–54. Autor obrazlaže važnost novog sistema planiranja rada srednjoškolskih ustanova, u smislu sadržaja i ciljeva, navodi kako je to je *dokument za uspostavljanje odnosa između škole i društva.* Takav način planiranja i rada škola uveden je, i u praksi je danas prisutan u vidu školskog kurikuluma, dokumenta odnosno plana i programa svih aktivnosti i projekata, posebnosti koje će se događati tijekom jedne školske godine.
[616] Ratković 1973, 54.
[617] Zakon o usmjerenom obrazovanju, čl. 238, prema Podrebac 1985, 776.
[618] Jergović 1981, 5.
[619] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju, 23. Društveni rad definiran je u Materijalima, pod naslovom Proizvodni i društveni procesi u udruženom radu.

u osnovne organizacije udruženoga rada (OUR–e) jer se na taj način omogućavalo samoupravno povezivanje i slobodna razmjena rada.[620]

Pojačana briga vladajuće elite i interes šire društvene javnosti za odgojno–obrazovna pitanja uvelike su utjecali na promjene obrazovnoga sustava.[621] Škola se proglašava samoupravnom radnom organizacijom od posebne društvene važnosti, a odgojno–obrazovni ciljevi zasnovani su na učenju klasika marksizma, gdje se postavlja marksistička koncepcija odgoja i obrazovanja kao temelj razvoja sustava.[622] Ukida se stari poredak i uspostavlja novi.

Na široj Republičkoj razini u Beogradu, u suradnji s Institutom za istraživanje razvoja obrazovanja i OUR–a Zavoda za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja pod nazivom *Škola–osnovna organizacija udruženog rada* organiziran je seminar o unaprjeđivanju marksističkoga odgoja i obrazovanja.[623] Cilj je bio razjašnjavanje primjene bitnih načela i odredbi dokumenata X. kongresa SKJ u praksi, konstituiranje škole kao osnovne organizacije udruženoga rada te razmjena iskustava i zajedničko utvrđivanje bitnih stavova značajnih za praksu. Poziv je bio upućen republičkim i pokrajinskim i međuopćinskim zajednicama obrazovanja, zajednicama škola i zavodima za unaprjeđenje osnovnoga i usmjerenoga obrazovanja, republičkim i pokrajinskim odborima sindikata radnika društvenih službi, sekcijama za obrazovanje republičkih i pokrajinskih konferencija SSRN i saveza omladine te za direktore školskih centara, osnovnih i srednjih škola.[624]

Kako bi se udovoljilo zahtjevima Rezolucije iz 1974. godine, usmjereno obrazovanje u Jugoslaviji se uvodilo različitom dinamikom i uz različita operativna i sustavna rješenja. Rad na pripremama provođenja reforme i uvođenja udruženoga rada u srednjoškolsko obrazovanje provodio se u pripremnoj fazi u trajanju od dvije godine. Nakon druge godine,

---

[620] Salamon 1981, 69.

[621] Jergović 1981, 5. Autor navodi kako se nikada do sada za obrazovanje nije nikada postojao veći interes šire društvene javnosti, najčešće je interes bio u krugovima prosvjetnih radnika. Navodi da sve tadašnje promjene u odgojno–obrazovnom sustavu predstavljaju buran proces, posebno zbog ukidanja gimnazija.

[622] Zaninović 1988, 198. Značenje Marxa i Engelsa osobito je bilo važno za socijalističku pedagogiju; na tim temeljima postavljeno je uporište za razvoj marksističke koncepcije odgoja i obrazovanja. Iako oni nisu pisali posebne pedagoške rasprave, dali su temeljne postavke za odgojne ideale iz kojih proizlaze odgojno–obrazovni ciljevi. Socijalističko učenje i marksistička koncepcija odgoja i obrazovanja naglašavaju da je cilj odgoja razvoj čovjeka umnim i fizičkim odgojem s potrebom spajanja proizvodnoga rada i nastave.

[623] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15. spis 05–613/1. Seminar se trebao održati u Beogradu 31. svibnja i 1. lipnja 1974. godine, u Domu omladine. Poziv za sudjelovanje potpisuje dr. Dragutin Franković, tadašnji direktor Zavoda za proučavanje školskih i prosvjetnih pitanja, sa sjedištem u Beogradu.

[624] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, spis 05–613/1.

pripremne faze usmjerenoga obrazovanja odgojno–obrazovne institucije su trebale uključiti učenike u proizvodni rad. Tako se, primjerice, u Hrvatskoj, Vojvodini, Srbiji i na Kosovu, uvodi usmjereno obrazovanje 1975./76. Ostale republike i pokrajine to čine kasnije. Bosna i Hercegovina upisala je svoju prvu generaciju „usmjerenih" đaka 1981./82, a Slovenija posljednja, tek 1982./83.[625] Svaka republika i pokrajina imala je svoju dinamiku primjene reforme usmjerenoga obrazovanja.

U Hrvatskoj se 1975. godine ozbiljno počelo raditi na primjeni. Tako se na sjednici Komisije za idejna pitanja upozoravalo na zaključke Izvršnoga komiteta CK SKH i na to kako postoje problemi povezivanja obrazovanja i udruženoga rada u sustav SIZ–ova u obrazovanju. Zbog izazova u organizaciji i primjeni zamišljenih promjena u obrazovanju naglašavala se veća potreba angažiranja komunista u mjesnim zajednicama, osobito u organizacijama udruženog rada.

Udruženi rad u dokumentima definiran je kao:

> „(…) proces u kojem su radni ljudi u svojim osnovnim organizacijama udruženog rada započeli ovladavati svim dijelovima proširene reprodukcije, integrirajući sredstva i rad, te sve one društvene djelatnosti za koje su do tada odvajali sredstva, ali na njih nisu imali utjecaja te nisu o njima odlučivali i usmjeravali ih prema svojim zajedničkim interesima i potrebama razvoja društva (…)."[626]

Aktivna uloga radnih ljudi u usmjerenom obrazovanju odnosila se na izgradnju novih samoupravnih društveno–ekonomskih odnosa, a sam koncept reforme obrazovanja išao je za time da se uz povezivanje znanosti i politike, na samoupravnim osnovama vodi i ostvaruje udruženi rad. SK je u svojim dokumentima definirao osnovne principe i kriterije. Fokus se stavljao na udruživanje usmjerenoga odgoja i obrazovanja u jedinstven sustav udruženoga rada. Odnosi su regulirani Zakonom o udruženom radu, a Zakon o usmjerenom obrazovanju će nakon dugo odgađanja stupiti na snagu tek 23. travnja 1982. godine.[627]

[625] Medveš 2020, 88. Autor interpretira i uspoređuje razvoj i aktualne tendencije pedagogije i školstva na području nekadašnje Jugoslavije 70 i 80–ih godina 20. stoljeća.
[626] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 15-16. Sjednica 12. MKRO, *Rezime sa proširenog sastanka Komisije Predsjedništva vijeća SSJ za obrazovanje, nauku, kulturu i informativno–propagandnu aktivnost,* sastanak održan u Beogradu, 15–16.
[627] Podrebac 1985, 686–784. U prilogu knjige nalazi se u cijelosti prikazan *Zakon o usmjerenom obrazovanju*.

- SK SRH donio je sedam principa i kriterija za stvaranje jedinstvenoga školskog sustava koji se temelji na udruženom radu.[628] Strateški pravci samoupravnih subjekata mogli su se sagledati u sljedećim točkama:
- u samoupravnom konstituiranju usmjerenog obrazovanja u udruženom radu
- u smislu, pretpostavkama, te načinu ostvarivanja principa slobodne razmjene rada
- u razradi principa odgovornosti udruženog rada prema usmjerenom obrazovanju i obrnuti
- u razradi prava i odgovornosti đaka i studenata, svih polaznika u odnosu prema udruženom radu
- u razradi sistema i mehanizama donošenja odluka o raspodjeli i razmjeni dijela dohotka za usmjereno obrazovanje
- u razradi principa socijalističke solidarnosti radnih ljudi i udruženog rada u realizaciji usmjerenog obrazovanja
- u razradi principa udruživanja rada i sredstava u oblasti usmjerenog obrazovanja.[629]

Centralni komitet saveza komunista Hrvatske organizirao je sastanak *Komisije za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture* 3. srpnja 1975. godine u zgradi društveno–političkih organizacija SRH.[630] Raspravljalo se o obrazovnoj reformi, prijedlogu reforme obrazovanja nastavnika, reorganizaciji prosvjetno–pedagoške službe i o izradi *Srednjoročnog plana razvoja* u odnosu na obrazovanje.[631] Prve dvije točke dnevnog reda, o obrazovnoj reformi i Prijedlog reforme obrazovanja nastavnika povezane su u jednu cjelinu, a treća točka dnevnoga reda, reorganizacija prosvjetno–pedagoške službe je rasprava o nacrtu zakona koji je prethodno prošao proceduru na Prosvjetnom savjetu Hrvatske te ga je nakon formalne rasprave na ovoj sjednici trebalo uputiti u javnu raspravu. Četvrta točka dnevnoga reda, pristup izradi srednjoročnog plana razvoja u odnosu na obrazovanje zapravo je usko vezana

[628] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 17. Sjednica 12. MKRO, *Rezime sa proširenog sastanka Komisije Predsjedništva vijeća SSJ za obrazovanje, nauku, kulturu i informativno–propagandnu aktivnost,* sastanak održan u Beogradu.
[629] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, 18. Sjednica 12. MKRO, *Rezime sa proširenog sastanka Komisije Predsjedništva vijeća SSJ za obrazovanje, nauku, kulturu i informativno–propagandnu aktivnost,* sastanak održan u Beogradu.
[630] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenogram 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture.
[631] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture, na sjednici je pod točkom 3. dnevnog reda *Nacrt Zakona o prosvjetno–pedagoškoj službi.*

uz reformu odgojno–obrazovnoga sustava jer se planiranje za naredno razdoblje usko vezalo uz obrazovnu reformu. Poduzete mjere utvrđene su konkretnim kongresnim dokumentima SKJ i SKH, kao i u materijalima i zaključcima 38. sjednice CK SKH. Istaknuto je kako je dužnost članova, organizacija i organa SK da vode i prate društvenu realizaciju smjernica i usvojenih stavova. Na proširenoj sjednici Komisije raspravljalo se o konstituiranju i formiranju SIZ–ova kao posebnoga samoupravnog organiziranja te je jedan od preduvjeta društveno–ekonomske transformacije odgoja i obrazovanja, ponajprije srednjega obrazovanja.[632]

Podlog za uvođenje usmjerenoga obrazovanja nalazi se u *Ustavu SR Hrvatske* (1974) i Zakonu o udruženom radu (ZUR) iz 1976. godine, kada nastaju radikalne promjene srednjega obrazovanja. Promjene su se najviše očitovale u vanjskoj organizaciji škola sa stvaranjem gigantskih Centara usmjerenoga obrazovanja (CUO) koji su bili organizirani kao SOUR–i, osim njih organizirale su se škole različitih usmjerenja kao OUR–i.[633]

Iz arhivskih dokumenata je jasno kako se mreža škola i programa usmjerenoga obrazovanja trebala uskladiti s interesima udruženoga rada pojedinih djelatnosti.[634] Ističu se dva najznačajnija faktora za razvoj mreže novih organizacija i programa: demografski i društveno–ekonomski. Demografski faktor teorijski se odnosio na kretanje stope stanovništva, u smislu migracija. Kod demografskoga faktora izrazito se stavljao naglasak na radno aktivnog stanovništvo. Društveno–ekonomski faktor složen je te se nije odnosio samo na kretanja u privrednim i neprivrednim djelatnostima i njihov razvoj i potrebe, nego na razvoj ukupnog društvenoga i privrednoga sustava.[635]

Komisija za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture, 1977. godine bila je zadužena za pripremu materijala koji su se trebali raspravljati na XIII. sjednici CK SKH o odgoju i obrazovanju. Navodi se: „(…) radnici u udruženom radu ne mogu ovladati svojom ukupno reprodukcijom ako istovremeno ne ovladaju obrazovnom i kadrovskom politikom kao integralnim elementom ukupne socijalističke samoupravne

[632] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenogram 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture.
[633] Munjiza i Dubovicki 2022, 64. Autori navode kako se transformacija, demokratizacija i podruštvljavanje škole temeljila na Ustavu iz 1974. i Zakonu o udruženom radu (ZUR–u). što je ujedno i bio temelj za samoupravno organiziranje i udruživanje škola kroz samoupravne interesne zajednice (SIZ–ove).
[634] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenogram 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture, 4–8.
[635] Munjiza i Dubovicki, 2022, 60–61. Vidi više o definiranju školstva kao područja od posebnog društvenog značajnog za razvoj socijalističkog društva.

društvene reprodukcije. Ovladavanje obrazovnom i kadrovskom politikom unutar općih procesa izgradnje samoupravnih odnosa (…).“[636]

Navod iz materijala definira ulogu radnika i ukazuje na to da radnici u udruženome radu upravljaju i obrazovnom i kadrovskom politikom.

Na široj Republičkoj razini, sve republike i pokrajine SFRJ trebale su primjenjivati isti koncept obrazovne politike. Predviđalo se da među potpisnicima društvenoga dogovora trebaju biti uključeni svi sudionici: Savezna skupština i skupštine republika i pokrajina, interesne zajednice republika i pokrajina s područja obrazovanja i zapošljavanja, Privredna komora Jugoslavije i privredne komore republika i pokrajina, kao i Savez sindikata Jugoslavije.[637] Dokument koji je načelno sadržavao i propisane odnose te je bio definiran s ukupno 38 članaka je: „Dogovor Socijalističkih republika i socijalističkih pokrajina i društveni dogovor samoupravnih organizacija o zajedničkim osnovama sistema odgoja i obrazovanja u republikama i u pokrajinama i u SFRJ.“[638]

Posebno je bitno nekoliko članaka iz dokumenta u kojima se jasno definira zajedničko nastojanje oko provedbe reforme usmjerenoga obrazovanja. Tako u tekstu dokumenta, u čl.14. piše kako se potpisnici Društvenoga dogovora:

> „(…) obavezuju da će poticati inicijative u odgovarajućim visokoškolskim organizacijama i samoupravnim interesnim zajednicama usmjerenog obrazovanja radi ubrzavanja reforme višeg i visokog obrazovanja u funkciji pripremanja kadrova s višom i visokom spremom za udruženi rad u stupnjevito organiziranom sistemu, razvijanja naučnog rada, stvaralaštva i socijalističke samoupravne angažiranosti studenata, i daljnjeg doprinosa u ostvarivanju općih ciljeva socijalističkog samoupravnog odgoja ličnosti (…).“[639]

Zatim je naznačen i čl. 26. i njegov podnaslov *Zadaci daljnje suradnje,* u kojem se naglašava kako se republike i pokrajine obavezuje da će posebnim društvenim dogovorima i drugim oblicima suradnje poticati zajednički rad, s načelima da se:

---

[636] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, br. 05/2–1920/1–77. Sjednica *Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture,* Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju, 21.

[637] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, br. 05/2–1920/1–77. Samu formulaciju društvenog dogovora i pravna uporišta trebao je pripremiti Savezni komitet za rad i zapošljavanje, a u radu su trebali sudjelovati i članovi MKRO, i oni su ga trebali verificirati.

[638] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, br. 05/2–1920/1–77. Radna grupa Međurepubličke i pokrajinske komisije za izradu nacrta Društvenog dogovora o osnovama sistema odgoja i obrazovanja. Nacrt; *Dogovor Socijalističkih republika i socijalističkih pokrajina i društveni dogovor samoupravnih organizacija o zajedničkim osnovama sistema odgoja i obrazovanja u republikama i u pokrajinama i u SFRJ*, Zagreb, prosinac 1977.

[639] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, br. 05/2–1920/1–77. 1977, 16.

„(…) odgoj i usmjereno obrazovanje izgrađuje se u odnosima samoupravnog udruživanja rada, izvodi se iz razvojnih potreba udruženog rada u stvaranju znanja i istraživanja kojima se mijenja i unapređuje zatečena struktura rada i društvenih odnosa, temelji se na marksizmu i socijalističkoj samoupravnoj usmjerenosti, proizvodnom i drugom društvenom radu i samoupravnoj praksi (…).“[640]

Čl. 37. navodi:

„(…) o praćenju provođenja ovog dogovora brinuti će se Međurepublička–pokrajinska komisija za reformu obrazovanja koja će prema potrebi predložiti i dopune odnosno promjene pojedinih članova dogovora. Komisija ima 24 člana, Izvršna vijeća, Skupštine republika i pokrajina koje imenuju po tri (3) člana komisije (…).“[641]

Cijeli koncept usmjerenoga obrazovanja nije bio nimalo jednostavan, temeljio se na društvenim dogovorima SFRJ. Stoga je formirana i posebna republička i pokrajinska radna skupina za pripremu društvenoga dogovora.[642] Cilj je bio da će sve republike i pokrajine najkasnije u školskoj godini 1979./80. uvesti zajedničku osnovu srednjega usmjerenog obrazovanja te nastojati da nastavni programi budu usklađeni na osnovu zajedničkih općih odgojno–obrazovnih ciljeva. Zajednička je osnova usvojena. Međutim, svaka republika i pokrajina imala je svoju dinamiku primjene reforme usmjerenoga obrazovanja te je zamisao djelomično ostvarena.[643]

6.3. Pripremni i završni stupanj nove srednje škole

Prema planu reforme, srednje obrazovanje dijelilo se u dvije faze, pripremnu i završnu.[644] Organizacija srednjega obrazovanja u pripremnoj fazi odnosila se na opću srednju školu, i trajala je dvije godine za sve učenike koji su se opredijelili za daljnje obrazovanje po završetku osnovne škole. Završna faza trajala je, također dvije godine te bila je usmjerenje u različite oblike i sadržaje obrazovanja, na osnovi složenosti poslova i zahtjeva pojedinih radnih mjesta. Nastalim promjenama intenzivno su se razvijale srednje škole i stručno obrazovanje.[645]

---

[640] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, br. 05/2–1920/1–77. 1977, 18.
[641] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, br. 05/2–1920/1–77. 1977, 39.
[642] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284., Dokumenti su sa 17 sjednica MKRO, održane 23. prosinca 1977. Predloženo je da se formira radna grupa za izradu društvenog dogovora, sa sjedištem bude u Hrvatskoj, te da budu uključeni i predstavnici drugih republika i pokrajina. Predsjednik radne skupine je Zlatko Jurković, s članovi Mihajlo Juhas, Boris Lipužić, Vasilije Damjanović i Riza Brada.
[643] Više u potpoglavlju 3. 3., 86.
[644] Šuvar 1981, 18. Autor u radu pod naslovom *O socijalističkom odgoju u školi i društvu*, razlaže strukturalne promjene vezane uz produljenje obaveznog obrazovanja te ističe kako je „(…) *Hrvatska prva* u Jugoslaviji uvela obavezu upisa djeteta u osnovnu školu s navršenih šest godina (…).“
[645] Dileme koje su postojale oko uvođenja usmjerenoga obrazovanja i ideje tzv. jedinstvene desetogodišnje škole pojašnjene su u potpoglavlju 3. 3., 83.

Rastao je broj mladih i odraslih koji su se obrazovali. Osnivale su se nove škole i brojni školski centri za obrazovanje, posebno u privrednim organizacijama.

Na sjednici *Komisije za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture* 1975., predsjednik Prosvjetnog savjeta Pero Šimleša ističe kako u odnosu na srednje obrazovanje nedostaju društveno–ekonomski aspekti u poduzetim mjerama, ali da su se ipak pokušale realno sagledati mogućnosti te se iz toga razloga odustalo od predlaganja uvođenja desetogodišnje obavezne škole jer bi to s obzirom na tadašnji nacionalni dohodak i društvene uvjete bila čista utopija.[646] Ideja o stvaranju zakonom obavezne desetogodišnje škole napuštena je te se samo odgodila profesionalna orijentacija učenika nakon pripremne faze usmjerenoga obrazovanja.

Prema stavu Šimleše, predsjednika Prosvjetnog savjeta Hrvatske, bazično obrazovanje odnosi se na osam razreda osnovne škole, dva razreda opće srednje škole, 65 do 75 % djece od ukupne populacije koja je obuhvaćena nižim razredima srednje škole usmjeravalo se na rad ili nastavak obrazovanja.[647] Svi su se programski sadržaji trebali strukturirati kroz šest temeljnih područja: jezično–umjetničko, prirodoslovno–matematičko, društveno, radno–tehničko, tjelesno zdravstveno, općenarodna obrana i društvena zaštita.[648]

Osim u organizacijskim aspektima, došlo je i do promjena u nastavnim planovima i programima srednjeg obrazovanja. U SR Hrvatskoj, u školskoj godini 1975./76. uvodi se usmjereno obrazovanje, po jedinstvenome nastavnom planu i programu u svim srednjim školama, te proizvodno–tehnički odgoj, a predmet Obrana i zaštita obogaćen je novim sadržajem.[649]

Tablica 19. Nastavni plan i program pripremne faze srednjeg obrazovanja

Red. br. nastavni predmet	Sati I., II., III.,IV.	Tjedni broj sati	Ukupni broj sati godišnje
1. Hrvatski ili srpski jezik	3, 4, 2, 2,	11	385+70+70
2. Povijest	2, 2	4	140
3. Osnove marksizma	2	2	70
4. Teorija i praksa samoupravnog socijalizma	2, 1	3	105
5. Strani jezik	2, 2	4	140
6. Geografija	2, 2	4	140

[646] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Dokumenti sa 17. sjednice MKRO, održane 23. prosinca 1977.
[647] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, Dokumenti sa 17. sjednice MKRO, održane 23. prosinca 1977.
[648] Podrebac 1985, 334–335. Pojašnjen je pristup programiranju općih sadržaja usmjerenog obrazovanja.
[649] *Prosvjetni vjesnik* 1975, br. 5., 7–8. Izmjene i dopune osnova nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj. Pročišćeni tekst *Osnova nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj* izradio je *Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SR Hrvatske* i objavio ga u *Prosvjetnom vjesniku*.

Red. br. nastavni predmet	Sati I., II., III.,IV.	Tjedni broj sati	Ukupni broj sati godišnje
7. Biologija	2, 1	3	105
8. Kemija	2, 2	4	140
9. Fizika	2, 2	4	140
10. Matematika	3, 3, 2	8	280
11. Proizvodno tehničko obrazovanje	5, 5	10	350
12. Obrana i zaštita	2, 2	4	140
13. Tjelesni odgoj	2, 2, 2, 2	8	280
14. Umjetnost	1, 1	2	70
15. Izborna nastava	2, 2	4	140

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 2.[650]

U tablici 19. prikazan je Nastavni plan i program pripremne faze srednjega obrazovanja. Prikazan je tjedni broj sati zajedničkih osnova nastavnoga plana i programa u srednjoškolskome obrazovanju. Predviđeno je da se izborna nastava izvodi kao proširivanje i produbljivanje rada na pojedinim nastavnim područjima i predmetima. Izbornu nastavu izvodili su nastavnici pojedinih struka koje su unaprijed navedene. Prema prikazu u tablici 19 izbornu nastavu su učenici imali prve dvije godine, s po dva sata tjedno što iznosi 140 sati u dvije godine učenja.

Posebno je bilo značajno uvođenje proizvodno–tehničkog obrazovanja u prvim i drugima razredima srednjih škola (po pet sati tjedno), odnosno 350 sati ukupno tijekom pripremne faze srednjega obrazovanja.

Ovaj prijedlog zajedničkih osnova nastavnoga plana i programa u srednjoškolskome obrazovanju u SR Hrvatskoj produljuje obrazovanje.[651] Uvođenjem zajedničkih osnova nastavnoga plana i programa u prvi razred srednjih škola te uvođenje zajedničkog obrazovanja do 17 godine, omogućuje kasnije opredjeljivanje učenika za zanimanje i smjer daljnjega obrazovanja i osposobljavanja. Na taj način je pomaknuta granica profesionalnoga usmjerenja s 15 na 17. godina. Može se zaključiti kako sve razine i oblici iza osmogodišnjega, zakonom obvezujućeg obrazovanja, čine tzv. usmjereno obrazovanje. U literaturi, ali i arhivskim dokumentima, uobičajeno je bilo i pripremnu i završnu fazu nazivati reformom usmjerenoga obrazovanja jer se naglašavao koncept jedinstvene društvene politike reforme

[650] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 2. Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja, Zagreb, 3. studenog 1976. Tjedni broj sati zajedničkih osnova nastavnog plana i programa u srednjoškolskom obrazovanju u SR Hrvatskoj nakon izvršenih izmjena i dopuna.
[651] *Prosvjetni vjesnik* 1975, br. 1, 7–8.

usmjerenoga obrazovanja koji je proizlazio iz prethodno usvojenoga socijalističkoga samoupravnoga preobražaja cjelokupnog odgojno–obrazovnog sustava.[652]

Reforma usmjerenoga obrazovanja donijela je sa sobom nove forme kadrovske politike koja se definirala upisnom politikom učenika i studenata. Novost je bila da se po ujednačenoj metodologiji provode tzv. društveno koordinirane akcije utvrđivanja obrazovnih potreba i planiranja upisa učenika i studenata po teritorijalnome principu.[653] Upisi su se odvijali po teritorijalnome principu, što bliže mjestu stalnoga boravka učenika. Problemi prijelaza iz pripremne u završnu fazu usmjerenoga obrazovanja rješavani su na način propisanih kriterija raspisanoga natječaja za upis na razini SR Hrvatske.[654] Tekst natječaja sadržajno je propisan od strane prosvjetnih tijela i bio je obvezujući za sve škole u SR Hrvatskoj.

Obrazac natječaja za upis učenika u završni stupanj srednjoškolskoga obrazovanja

Savjet–Zbor radnika odgojno obrazovne organizacije srednjega obrazovanja raspisuje

NATJEČAJ

za upis učenika u završni stupanj srednjoškolskoga obrazovanja u 1977/78. školskoj godini

I.

U završni stupanj primit će se ukupno_____ učenika i to za određeno zanimanje:

Naziv usmjerenja i zanimanja	U trajanju od	Broj učenika
_____	_____	_____

Pravo upisa imaju učenici koji su završili pripremni stupanj srednjoškolskoga obrazovanja.

II.

Prednost pri upisu, u slučaju jednakoga općeg uspjeha, imat će kandidat koji:

6. priloži potvrdu da ga na školovanje upućuje organizacija udruženog rada, na osnovi odluke organa samoupravljanja;
7. priloži potvrdu o kreditiranju ili stipendiranju;
8. priloži preporuku odgovarajuće komisije općinske skupštine ukoliko se radi o učeniku iz drugog mjesta u kojem ne postoji mogućnost školovanja za određeno zanimanje;
9. postigne bolji uspjeh iz _____ /navesti određena obrazovna područja odnosno predmete, vodeći pritom računa i o općem uspjehu/;
10. priloži mišljenje odgojno–obrazovne organizacije u kojoj je učenik završio pripremni stupanj srednjoškolskog obrazovanja, ako se učenik želi upisati u drugu odgojno–obrazovnu organizaciju, ili mišljenje stručnog tima za profesionalnu orijentaciju USIZ–a za zapošljavanje.

III.

[652] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 257, 40.

[653] HR–HDA–280–IVS, br. 364/1988, 27.

[654] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, spis br. 11/1–1977. Predloženi tekst natječaja bio je poslan SIZ–ovima odgoja i usmjerenog obrazovanja te pripremljen za raspravu. Povratno je trebao biti dostavljen Sekretarijatu, najkasnije do 15. veljače 1977. Komisija Prosvjetnog savjeta SRH koja je sastavila tekst imala je i zadatak verificirati tekst natječaja.

Kandidati–učenici koji se žele natjecati dužni su podnijeti slijedeće dokumente:

1. upisnicu za upis u školu;
2. svjedodžbu o završenom 1. i 2. razredu pripremnog stupnja srednjoškolskog obrazovanja;
3. izvod iz matične knjige rođenih;
4. zdravstveno uvjerenje o sposobnosti za zanimanje;

Uz ove dokumente, potrebno je da učenici ukoliko imaju, prilože i potvrde–preporuke iz točke II.

IV.

Objava natječaja:
Vrijeme predupisa–upisa:
Predaja molbi:
Rezultati natječaja–objava.[655]

Iz natječajnog teksta za upis učenika u završni stupanj srednjoškolskoga obrazovanja u školskoj godini 1977./78. najvažnije je analizirati točku II., a to su prednost pri upisu. Teritorijalni princip bio je jedan od kriterija natječaja (točka 9.), tako da su se upisi odvijali po teritorijalnom principu, što bliže mjestu stalnoga boravka učenika. Ali mogli su se upisati učenici izvan upisnoga područja, uz potvrdu odgovarajuće komisije općinske skupštine da ne postoji mogućnost školovanja za određeno zanimanje u mjestu boravka. U slučaju jednakoga općeg uspjeha, prednost će imati kandidat koji imaju preporuku SIZ–a odgoja i usmjerenoga obrazovanja ili općinske skupštine, kad je učenik iz drugoga mjesta u kojem nema mogućnost za određeno obrazovanje. Prednost su imali i stipendisti i oni učenici koji imaju bolji opći uspjeh ili uspjeh iz određenog predmetnoga područja.

Kandidati su od obavezne dokumentacije pri upisu morali priložiti i liječničko uvjerenje. To je bio jedan od uvjeta natječaja. Zdravstveno uvjerenje o sposobnosti za ona zanimanja kod kojih je prilikom stupanja u radni odnos potrebno liječničko uvjerenje o općoj zdravstvenoj i posebnoj zdravstvenoj sposobnosti upravo za to određeno zanimanje.

S uspostavom usmjerenoga obrazovanja predloženi su i novi osnovni kriteriji za upis i za nastavak školovanja na razini visokoga obrazovanja:[656]

- završeno srednje obrazovanje (početni i završni stupanj)

[655] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. Zagreb siječanj 1977.
[656] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 23–24. Uz materijalima za 16 sjednicu MKRO 23. lipnja 1977., priložen je dokument pod nazivom *Alternativa na prijedlog osnove za međurepubličko–pokrajinski društveni dogovor o izgradnji novog sistema usmjerenog obrazovanja; Visoko obrazovanje.*

- savladani fakultativni programi koji su predviđeni za nastavak obrazovanja u pojedinim strukama, te položen diferencijalni ispiti kad se mijenja struka nakon srednjeg obrazovanja
- prednost pri upisu imali bi oni kandidati koji dolaze iz rada (najmanje jednogodišnje radno iskustvo) na osnovi ugovora ili preporuke radne organizacije
- koje neposredno nakon srednjeg obrazovanja, a na osnovu natječaja te međusobno uspostavljenog ugovora o pravima i obavezama upućuju na studij pojedine radne organizacije
- koji studiraju uz rad i to na osnovu preporuke radne organizacije
- oni kandidati koji postignu bolji uspjeh u savladavanju programa srednjeg obrazovanja.[657]

U kriterijima se navodi polaganje diferenciranih ispita kada se mijenja struka nakon srednjega obrazovanja; za ovaj dio polaganja diferencijalnog ispita piše napomena da taj dio utvrđuju SIZ–ovi usmjerenoga obrazovanja u dogovoru s radnim organizacijama srednjeg i visokog obrazovanja.[658] Upisi u srednju školu i upisi za nastavak školovanja na razini visokog obrazovanja odvijali su se po propisanim natječajnim uvjetima koji su doneseni na razini SR Hrvatske.

6.4. Proizvodni rad i širenje „bratstva i jedinstva“

U zadanoj strukturi reforme usmjerenoga obrazovanja dolazi do uvođenja nove terminologije, a vezana je uz nastavu i nastavni proces. Prije svega, s uvođenjem reforme usmjerenoga obrazovanja pojam *nastavnik* postaje univerzalan. Pojam podrazumijeva odgajateljske, nastavničke i ostale kadrove koji rade u realizaciji svih oblika odgojno–obrazovne djelatnosti.[659]

Naziv „reforma usmjerenoga obrazovanja“ odnosi se na cjelokupnu reformu, i I. i II. fazu srednjega obrazovanja. Međutim, pojam „usmjereno obrazovanje“ zapravo čini II. fazu srednjeg obrazovanja. Za bolje razumijevanje bitno je poznavati specifičnost strukture II. faze usmjerenoga obrazovanja, s kojom se u potpunosti promijenio dotadašnji način školovanja. Struktura se sastojala od nekoliko dijelova, a to su:

[657] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, Zagreb siječanj 1977.
[658] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, spis br. 11/1–1977.
[659] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 10.

- nastava (redovna, praktična s proizvodnim radom, fakultativna, dodatna, pripremna nastava)
- logorovanje i ekskurzije
- slobodne aktivnosti
- društveno–koristan rad
- kulturna i javna djelatnost škole
- zajednica učenika.[660]

S reformom su uspostavljene i različite vrste nastave i njezine forme, s kojima se uvode i nova nastavna zaduženja. Novina je, prije svega, praktična nastava i proizvodni rad. Izvodila se tijekom školske godine ili tijekom praznika, pri čemu se praktična nastava i proizvodni rad smatraju sastavnim dijelom redovne nastave u okviru ukupnoga fonda sati.

U dokumentu *Organizacija vaspitno–obrazovnog procesa u II. fazi srednjega usmjerenoga obrazovanja* napisana je napomena kako se praktična nastava pri završetku nastavne godine, izvodi u trajanja 2 do 3 tjedna, te da se u završnome razredu zadnja dva tjedna nastave može izvesti i praktična nastava, ali tako da je vezana uz završni ispit.[661]

Fakultativna nastava organizirala se za učenike prema njihovom posebnom interesu, njome se najčešće pojačavalo opće–stručno područje. Bila je predviđena za one učenike koji su namjeravali nastaviti školovanje na stupnju višega i visokoga obrazovanja.

Novo je i značenje pojma *pripremna nastava*. U napomeni dokumenta *Organizacija vaspitno–obrazovnog procesa* definirano je kako: *pripremna nastava* ima dvije funkcije.[662] Prva funkcija služila je da se učenicima koji su upućeni na popravni ispit pruži stručna pomoć, a druga funkcija da se pripreme učenici za stupanj stjecanja stručnosti, ako nemaju dovoljna znanja za učenje novih programskih sadržaja.[663] Kao novost predviđena je terenska nastava i logorovanje. Logorovanje se organiziralo kao dio terenske nastave iz predmeta Općenarodne obrane i zaštite i Fizičkoga odgoja, a planiralo se godišnjim programom za svaku školu.[664]

S ovom novom strukturom uvode se i novi pojmovi koji vezani su uz nastavna zaduženja nastavnika, ali i uz život učenika. Uz aktivnosti i život učenika su vezani društveno–koristan rad, te kulturna i javna djelatnost škole i zajednica učenika.[665] Društveno–

[660] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 3.
[661] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 3.
[662] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 3.
[663] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 3–4.
[664] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 3.
[665] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 4.

koristan rad se organizirao na razini škole za sve učenike te je bio u sklopu godišnjega programa rada pojedine škole. Mogao se izvoditi u školi, društvenoj sredini i organizaciji udruženoga rada. Kulturna i javna djelatnost škole imala je za cilj uključiti učenike u javni i kulturni život uže i šire zajednice. U konceptu usmjerenoga obrazovanja škola se smatrala ključnim sredstvom za razvoj samoupravljanja u odgojnom smislu, zato se pojmovno naglašavala „zajednica."[666] U ovom kontekstu „zajednica učenika" odgajala se i obrazovala kako bi učenici doprinosili razvoju socijalističkoga samoupravljanja.

Rad kao temeljna odgojno–obrazovna vrijednost prenosila se sa starijih na mlađe generacije te je bila osnovna vrijednost socijalističkoga odgoja i glavni cilj reforme usmjerenoga obrazovanja. Izrazito je bila bitna odgojna relacija nastavnik–učenik. Mlade je generacije trebalo angažirati da aktivno i predano razvijaju socijalističko društvo. U tome kontekstu briga za mlade bila je osnovni društveno–politički prioritet koja se nastavnicima postavila kao dio njihova odgojnoga i nastavnoga rada. Reformskim promjenama zahvaćena su sva područja odgojno–obrazovnoga sustava, tako da se u potpunosti promijenio odgojni koncept. Učenici su, osim nastavnika, bili glavni pokretači i nositelji promjena.

Zadaća odgoja u školama bila je formirati jaki socijalistički duh i odgojiti odgovorne i angažirane omladince koji će izgrađivati socijalistički svijet.[667] U tome kontekstu jedno od najznačajnijih pitanja razvoja socijalističkih samoupravnih odnosa u odgoju i obrazovanju bilo je uvođenje novoga pojma u odgoj i obrazovanje učenika, a to je „proizvodni rad."[668]

Poticanje razvoja omladinskih organizacija unutar školskih centara bilo je od iznimne važnosti, stoga je u Zagrebu formiran i poseban *Odbor za praćenje i provedbu reforme srednjeg usmjerenog obrazovanja*. U zapisniku sa sastanka održanoga u Gradskoj konferenciji SK Zagreba, raspravljalo se o provođenju akcija i aktivnostima omladinske organizacije u usmjerenom obrazovanju.[669] Akcije i aktivnosti omladinske organizacije u usmjerenome obrazovanju provodile su se s ciljem da se poveže obrazovanje i rad te da se mlade generacije osposobe za aktivno djelovanje i preuzimanje odgovornosti u zajednici, ali i kako bi se sprječavao liberalni utjecaj.[670]

---

[666] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285, sjednica 8. MKRO, 9.
[667] *Roditelji i škola* mjesečnik za odgoj djece u obitelji, vrtiću i školi god. 4. listopad br. 5, 1975., 5.
[668] Vrgoč 1980, 5.
[669] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160. Sjednice Predsjedništva, Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba, dana 6. travnja 1982. s početkom u 17 sati.
[670] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160. Sjednice Predsjedništva, Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.

Prva sjednica *Odbora za praćenje i provedbu reforme srednjeg usmjerenog obrazovanja* održana je u Zagrebu 26. siječnja 1978. godine.[671] Dnevni red bio je usmjeren na omladinske radne akcije (ORA) i reformu srednjega obrazovanja, uz točku Razno, što je zapravo bila jedina točka dnevnoga reda. Odluke sa sjednice nisu se odnosile samo na Zagreb, već i na cijelu SR Hrvatsku. Radi navedenoga značaja na proširenu sjednicu pozvani su predstavnici odbora za reformu usmjerenog obrazovanja, Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske i grada Zagreba, Privredne komore grada Zagreba, Republičke konferencije SSOH, Zavoda za profesionalnu orijentaciju, Komisije za odgoj, obrazovanje, znanost, GKSSOH Zagreb i Komisije za ORA GK SSOH Zagreb.[672] Zbog iznimnoga značaja omladinskih radnih akcija i dobrovoljnoga rada, Saveza socijalističke omladine (SSO) bio je potpora reformi usmjerenog obrazovanja.

Sjednica je sazvana radi dogovora o priznavanju omladinske radne akcije kao proizvodnoga rada, jedinstvenog za sve ustanove srednjega usmjerenoga obrazovanja u gradu Zagrebu. Između ostaloga, je na sjednici rečeno kako su: „(…) stjecanje odgojno–obrazovnih, kulturnih, radnih te ostalih vrijednosti utjecaj na idejno opredjeljenje i značaj radnih akcija za razvoj „bratstva i jedinstva", socijalističku etiku, socijalistički patriotizam i internacionalizam te samoupravni demokratizam (…)."[673]

Istaknuto kako se navedenim vrijednostima obogaćuju mladi. Stoga je ovakvo organiziranje radnih akcija imalo za cilj odgojno djelovati na mlade kako bi prihvaćali socijalističke vrijednosti. Između ostaloga, intencija je bila da mladi postanu dio kolektiva te da se uče kolektivnom odlučivanju.[674] Radne akcije za mlade organizirale su se na lokalnoj, regionalnoj i republičkoj razini.[675]

Raznovrsnost radnih i društvenih aktivnosti činile su radne akcije privlačnima za svu omladinu. Organizirali su se i različiti tečajevi, predavanja, radionice kako bi se mlade poučilo novim spoznajama s područja društvenih i tehničkih znanosti. Istaknuto je kako ne postoji bolji način za rušenje nacionalnih i socijalnih razlika te da je ovo put koji vodi zbližavanju ljudi

[671] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160. Sjednice Predsjedništva, Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.
[672] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160. Sjednice Predsjedništva, Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.
[673] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160. Sjednice Predsjedništva, Stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba, 5.
[674] Ratković 1976, 59.
[675] Ratković 1976, 59.

istih uvjerenja u istim uvjetima, na zajedničkome radu, u službi viših društvenih ciljeva.[676] Osnovna odgojna vrijednost koja se isticala stjecanje je radnih navika i pravilan odnos prema radu.[677] Radne akcije mjesta su gdje je rad jedino mjerilo vrijednosti čovjeka te to je bila prilika kroz koju su se mladi učili samoupravnom odlučivanju, te vodili računa o svojemu radu i njegovim rezultatima.

Rasprava se vodila o tome zadovoljavaju li Omladinske radne akcije (ORA) sve kriterije koje je Prosvjetni savjet SR Hrvatske dao u svojim *Uputama za organizaciju i realizaciju proizvodnog rada* nakon druge godine pripremne faze te mogu li se omladinske akcije učenicima priznati kao proizvodni rad.[678] Prijedlog plana i programa proizvodnog rada na ORA „Sava 78" izradila je Komisija za odgoj, obrazovanje i znanost i Gradski komitet Saveza socijalističke omladine Hrvatske (GK SSOH) Zagreb.

Svi prisutni na sjednici jednoglasno su prihvatili zaključak da se dobrovoljne omladinske radne akcije priznaju učenicima kao proizvodni rad, da se prihvaća plan i program proizvodnog rada na ORA „Sava 78" te da se zaključci i program pošalju Prosvjetnom savjetu SR Hrvatske na razmatranje i donošenje službene odluke.[679]

Zahtjev za izdavanjem službene odluke Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske proizašao je iz okolnosti što se jedan dio odgojno–obrazovnih institucija usmjerenog odgoja i obrazovanja grada Zagreba nije pridržavao *Uputa za organizaciju proizvodnog rada* te nisu omogućavali učenicima odlazak na dobrovoljne omladinske radne akcije, tj. nisu ih priznavali kao dio proizvodnoga rada.[680]

Omladinske radne akcije bile su tema na Plenumu Komisije za odgoj, obrazovanje i znanost GK SSOH Zagreb u veljači 1978. godine. Na Plenumu su doneseni sljedeći zaključci:

- da će se predstavnici gradske konferencije SSOH Zagreb pozivati na sve sjednice koje su u vezi s reformom usmjerenog obrazovanja
- da će Komisija za odgoj, obrazovanje i znanost GK SSOH Zagreb vršiti distribuciju svih materijala vezanih uz reformu u Centrima za usmjereno obrazovanje

[676] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 3. 1977.
[677] *Roditelji i škola* 1975, br. 5, 5.
[678] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160, 6. Sjednice Predsjedništva, stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.
[679] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160, 6. Sjednice Predsjedništva, stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.
[680] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25. Godine 1977. zagrebačke omladinske brigade nisu odlazile na omladinske radne akcije u punom sastavu.

- da Savez socijalističke omladine sa svojim prijedlozima sudjeluje pri unaprjeđivanju sadržaja nastavnog plana i programa, te proizvodnog obrazovanja koji će se dostavljati Zavodu za PPS SR Hrvatske i grada Zagreba
- da SSO vrši konstantno informiranje učenika srednjih škola o reformi usmjerenog obrazovanja
- da Odbor za praćenje i provedbu srednjeg usmjerenog obrazovanja GK SSOH Zagreb obavještava o svom radu na području odgoja i obrazovanja.[681]

Prosvjetni savjet Hrvatske prihvatio je prijedlog te donio odluku o priznavanje radnih akcija kao dio proizvodnoga rada.[682] Navedeni primjer ORA „Sava 78", jedinstven za sve ustanove srednjeg usmjerenoga obrazovanja grada Zagreba i primjer je priznavanja omladinske radne akcije kao proizvodnoga rada na razini SR Hrvatske.

Unatoč pojačanom odgojnom radu s ciljem razvoja socijalističkih vrijednosti kod omladine, ipak na terenu postoje problemi što se tiče interesa za članstvo u Savezu komunista (SK). Zanimljivo je kako se 80–ih godina u Zagrebu raspravlja o krizi članstva te ističe kako je došlo do svojevrsnoga pada interesa za članstvo u SK u obrazovnim centrima, i kod nastavnika i kod učenika viših razreda srednje škole.[683] Kako bi se stanje popravilo trebalo je probuditi omladinske organizacije unutar centara. Akcije je provodilo *Predsjedništvo Gradskih konferencija* i *Općinski komiteti za srednjoškolsko usmjereno obrazovanje*, unutar kojih su djelovale posebne radne grupe čija je uloga privući omladince u Savez komunista (SK) i razvijati omladinske organizacije unutar centara.

Primjer djelovanja jedne takve radne grupe formiran je u Općinskom komitetu Trnje. Radna grupa dobila je zadatak napraviti uvid koliko je učenika i nastavnika u metalski školski centar „Prvomajska" uključeno u SK. Centar je imao 1900 učenika u 44 razreda (pola je bilo u pripremnom, a pola u završnom stupnju obrazovanja), škola je imala 150 nastavnika od ukupno dvjestotinjak zaposlenih. Ono što nije nikako bilo zadovoljavajuće, jest samo 47 članova SK u cijelom Centru, od čega je 30 nastavnika.[684] Cilj radne grupe bio je privući

[681] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 3–4, Zaključci su donijeti u Zagrebu 30. siječnja 1978.
[682] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 4.
[683] HR–HDA–1723–GK SKH, kut. 160, 4. Sjednice Predsjedništva, stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.
[684] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 6–7. Sjednice Predsjedništva, stenografski zapisnik sa sastanka održanog u Gradskoj konferenciji SKH Zagreba.

omladince u SK tako da su direktno ulazili među omladinu završnog stupnja, u 13 razreda (treći i četvrti razredi).

U svim obrazovnim centrima zadužene radne skupine Općinskih komiteta obilazile su centre i prikupljale podatke po razredima. Tako je radna skupina 1982. godine obišla 20 odjeljenja u Pedagoškom obrazovnom centru „Bogdan Ogrizović". Kao i u drugim centrima, i u ovome centru bila je nedovoljno aktivna omladinska organizacija i slab interes za članstvo u SK, pogotovo među mlađim nastavnicima.[685]

[685] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, 28–30.

7. Širenje centara i programa usmjerenoga obrazovanja

U poglavlju se prikazuje dinamika širenja programa usmjerenoga obrazovanja i profil novih zanimanja. Koncept usmjerenoga obrazovanja objašnjen je na primjeru organiziranja proizvodnoga rada za učenike zagrebačkih centara usmjerenoga obrazovanja. Od novonastalih problema vezanih za nezaustavljivo širenje centara usmjerenoga obrazovanja i programa, ističu se nepovoljni uvjeti rada, materijalno–tehnički uvjeti i nepravedan položaj nastavnika u odnosu na vanjske suradnike. Rad se odvijao u razrednim odjelima s velikim brojem učenika i u neadekvatnim prostornim uvjetima. Posebno je izdvojen ekspanzivan razvoj centara za usmjereno obrazovanje općine Centar Zagreb i novonastali problemi.

7.1. Područja i profil novih zanimanja prema konceptu usmjerenoga obrazovanja

U pripremama za X. kongres najviše spominjani pojam bilo je tzv. „usmjereno obrazovanje“, a najviše se kritiziralo dotadašnje srednjoškolsko obrazovanje koje se trebalo reformirati pod vidom usmjerenoga obrazovanja, obrazovanja za rad. U načelima obrazovne politike izražavalo se pozitivno mišljenje o ukidanju „dualizma“ i stvaranju nove orijentacije prema kojoj svi oblici nakon osnovnoga obrazovanja učenike pripremaju za rad i za daljnje obrazovanje. Ovakav koncept značio je velike promjene u gimnazijama te izazvao nezadovoljstvo rješenjem o zajedničkom usmjerenom obrazovanju i odabiru „obrazovanja za sve.“[686] Reforma i primjena koncepta usmjerenoga obrazovanja odvijala se u tri faze.[687] Uz prvu i drugu fazu postojao je profesionalni suprotni stav dijela prosvjetnih djelatnika i neslaganje s takvim rješenjem o zajedničkom osnovnom usmjerenom obrazovanju. Svojevrsno ukidanje šireg gimnazijskog obrazovanja izazvalo je stručne rasprave i nepovjerenje u novi koncept usmjerenoga obrazovanja. Veliko protivljenje u javnoj diskusiji prilikom usvajanja prijedloga *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja* iznijeli su predstavnici *Zajednice gimnazija Hrvatske*.[688] U javnoj raspravi iznijeli su:

> „(…) svjedoci smo u posljednje vrijeme i vrlo nakaradnih teorija o reformi gimnazije. To je između ostalog, i teorije „2+2“, prema kojoj bi prva dva razreda svih

[686] Šuvar 1981, 17.

[687] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 285. Faze su pojašnjene u prethodnim poglavljima. Prva faza: zaključci o zajedničkoj odgojno–obrazovnoj osnovi usmjerenog obrazovanja 1975./76. Druga faza: početak provedbe prve faze usmjerenog obrazovanja: realizacija 1976./77. godine i treća faza: početak završne faze usmjerenog obrazovanja 1979./80.

[688] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15. U poglavlju 3. 2. pojašnjeno je kako su zapravo *Idejne osnove* i *Zadaci SKJ* dva dokumenta iz kojih je nastao nacrt *Rezolucije odgoja i obrazovanja* kao jedinstveni dokument. *Idejne osnove* su nastale temeljem prijedloga i sugestija centralnih i pokrajinskih komiteta SK.

srednjih škola trebalo izjednačiti… Zašto?, zapravo, od jedinstvene četverogodišnje škole, kakva je gimnazija, činiti dva koncentrična kruga (…).“[689]

Zajednica gimnazija Hrvatske izrazila je svoj stav i neslaganje nazvavši prijedlog o reformi gimnazija „nakaradnim.“ Izrazito su se protivili rješenjima o zajedničkim osnovama usmjerenog obrazovanja i konceptu 2+2. U prijedlogu diskusije predsjednika Zajednice gimnazija Hrvatske o usmjerenom obrazovanju izrekle su sljedeće sugestije:

- da se u gimnaziji osigura poslije II. razreda, putem izborne nastave i pripremanje za rad i za studij
- da se hitno popravi kadrovska struktura i materijalna opremljenost sadržajnih škola za radnička zanimanja
- da se radi postizanja racionalnosti, izvrši podjela rada između visokoškolskih ustanova
- da se u dokumentu izričito navede da se svima podiže opće obrazovanje (kako ne bi došlo do vulgarizacije ideje usmjerenog obrazovanja)
- da svi mladi nastavnici imaju visoku naobrazbu
- da se brže rješavaju stambena pitanja nastavnika
- da cirkuliraju kadrovi između škole i proizvodnje
- da se treba protiviti privatizaciji i monopolu nastavničkog poziva.[690]

Glavne sugestije Zajednice gimnazija Hrvatske vezane su uz konkretna kadrovska pitanja, materijalni status nastavnika i nastavničku naobrazbu. Unatoč protivljenju i primjedbama, prijedlog *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja,* nešto je kasnije prihvatila i Zajednica gimnazija Hrvatske i Zajednica gimnazija Jugoslavije.[691] Zajednice su se založile za ukidanje dualizma, ističući da bi gimnazije učenike mogle pripremati i za studij i za rad te da se to trebalo uklopiti u opću koncepciju.[692]

Na sjednici CK SKH, posebna *Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture* 1975. raspravljala je o smislu dvogodišnje srednje škole. Pitanje je bilo smatra li se takva

[689] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15., 25. *Iz diskusije predsjednika Zajednice gimnazija Hrvatske*, 22. ožujka 1974.
[690] SR–AJ–507–CK SKJ, I/X–K. 36/1–15, 27–28.
[691] HR–HDA–2093, kut. 122, spis 27/1–1972., 3. Više u poglavlju 2. 5., 59–60.
[692] Više u poglavlju 3. 2., 75. Dokument *Idejne osnove samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja* prethodio je izradi rezolucije X. kongresa SKJ. Sastavni je dio materijala za X. kongres SKJ te najznačajniji za smjer reforme obrazovanja.

škola kao dodatak osnovnoj, ili je pak ta dvogodišnja srednja škola sastavni dio usmjerenoga obrazovanja. Osim navedenoga, postavljalo se i pitanje što predstavljaju te dvije godine obrazovanja. Povezuju li osnovnu i srednju školu koje su do tada djelovale kao dva odvojena dijela odgojno–obrazovnog sustava.[693] Zanimljivo je kako se u zapisniku ove sjednice 1975. godine nalaze gotovo slične formulacije koju je u uvodnome dijelu otvaranja sjednice izrekla predsjedavajuća voditeljica *Grupe za idejna pitanja u oblasti obrazovanja Komisije CKSKH za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture*. Formulaciju je dvije godine prije u javnoj raspravi koristio i predsjednik Zajednice gimnazija SRH.

Predsjedavajuća je navela: „(…) posebno sam opterećena općom srednjom školom jer nedostaju mi programi, pored planova, koji bi kazali da li je to novi koncentrični krug oko osnovne škole ili nastavak spirale koja raste kad je u pitanju program (…).“[694]

Gotovo sve rasprave o samome konceptu usmjerenoga obrazovanja bile su načelne, doduše s jasnim ciljevima, ali bez promišljanja o mogućnostima primjene i štetnosti posljedica. Postavljala su se pitanja, bez odgovora. Koncept za pripremnu fazu izrađen je i prihvaćen, a nastavni planovi i programi nisu postojali. Posebno mjesto u raspravama imala je tema o pitanju još uvijek aktualnih gimnazijskih programa. Dotadašnje gimnazije su kao općeobrazovne škole odskakale iz koncepta društveno–ekonomskoga i samoupravnoga organiziranja kroz SIZ–ove. Krenulo se u provedbu, a tek je trebalo izraditi novi nastavni plan i program usmjerenoga obrazovanja.

Postojale su velike dvojbe i svjesnost kako ovakav koncept nosi sa sobom negativne konotacije. Dvije godine općega obrazovanja i dvije godine stručnoga koje učenike usmjerava u posao. Zapravo je postojao svojevrsni strah od općega obrazovanja. Moglo bi se zaključiti kako se ljudi se u proizvodno–tehničkom obrazovanju uče o onome što socijalizam u poduzećima znači u primjeni, a opće obrazovanje ih može usmjeriti samo na to da propituju sve što je oko njih. Međutim, unatoč strahu i protivljenjima *Prijedlog usmjerenog obrazovanja* postao je općeprihvaćen.[695]

---

[693] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenografski zapisnik 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture. Sa sastanka Grupe za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja Komisije CK SKH za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture, održanog 3. srpnja 1975. u Zagrebu.

[694] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenografski zapisnik 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture.

[695] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 05/2–1876/2–75, Stenografski zapisnik 8012. Komisija za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture.

Određeno je kako se proizvodni rad po novome konceptu usmjerenoga obrazovanja treba organizirati nakon završene druge godine srednjoškolskoga obrazovanja, tijekom ljetnih praznika. Ogroman problem koji su izražavale škole i nastavnici bio je kako uopće ocjenjivati proizvodni rad i uvesti ga u svjedodžbu drugoga razreda kada se on odvija u srpnju i kolovozu, nakon završetka nastave, a svjedodžbe se izdaju krajem lipnja.[696] Osim navedenoga, takav dodatni i nelogični rad nastavnicima je bio opterećenje koje nije ulazilo u normu.

Bez obzira na primjedbe, nije se odustajalo od zamišljenoga koncepta. Savez komunista (SK) kao idejni pokretač koncepta samoupravnoga preobražaja i pokretač društvene akcije i inicijative integriranja obrazovanja u udruženi rad. To je bilo dovoljno za nastavak reforme. Koncept udruženog rada i samoupravnoga socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja pojašnjen je u materijalima za XII. sjednicu CK SKH, tako što su izdvojeni aspekti samoupravnog preobražaja u bitnim društvenim značajkama odgoja i obrazovanja. Svi ostali problemi bili su zanemarujući, u odnosu na više ciljeve preobrazbe odgoja i obrazovanja koje je proklamirao SK.

Izdvojeni aspekti su sljedeći:

- razvoj čovjekovih radnih i duhovnih sposobnosti putem obrazovanja kao demokratizirane mogućnosti stjecanja znanja, vještina i vrijednosti
- razvoj suvremenog proizvođača kao samoupravljača koji putem znanja i istraživanja mijenja zatečenu prirodu rada i odnose inovativnim sposobnostima
- razvoj socijalističke svijesti i kulture ljudskih potreba pute obrazovanja kao vrijednosti i načina komuniciranja u samoupravnoj zajednici
- razvoj obrazovanja kao proizvodne snage rada, što se proizvodno i društveno očituje u materijalnoj proizvodnji kao novostvorena vrijednost obogaćena doprinosima odgoja i obrazovanja
- razvoj obrazovanja u pravcu njegova pretvaranja u rad na oslobađanju rada i čovjeka
- razvoj obrazovanja kao trajne potrebe rada i života, kao usvajanje novih znanja u sadržajima i oblicima permanentnog obrazovanja
- razvoj obrazovanja u cilju prevladavanja socijalno–klasno uvjetovane podjele na umni i fizički rad i putem njegova doprinosa organiziranoj društvenoj podjeli rada

[696] HR–HDA–2093–RKPKFTK, kut. 122, spis 313/1.77. Upit za pravno mišljenje Republičkom sekretarijatu, uputio je područni ured Zavoda za pedagoško stručnu službu, područje zajednice općina Osijek.

- razvoj obrazovanja kao kolektivnog znanja udruženih radnika i kritičke svijesti u radu i samoupravljanju.[697]

Izdvojeni aspekti deklarativni su te nisu davali odgovor na ključna pitanja i probleme. Njima se samo isticala važnost uvođenja proizvodnoga rada te naglašavalo njegovo vrijednosno značenje za razvoj socijalističkog društva. Stavovi Saveza komunista o potrebi „korjenitog" samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja očitovali su se u navedenim aspektima te će biti idejna osnova na temelju koje će se konkretizirati značajne promjene u školskome sustavu. Stvarni problemi i praktična pitanja rješavala su se u hodu, najčešće stihijski i nepotpuno.

Glavni problem reforme bilo je to što je za svaki segment postojala posebna radna skupina.[698] Postojalo je čak deset radnih skupina Prosvjetnog savjeta koje rade na reformi i nisu bile povezane. Na sastanku *Grupe za idejna pitanja u oblasti obrazovanja Komisije CKSKH za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture* istaknut je upravo ovaj problem velikoga broja radnih skupina i problem povezanosti na ideološko–političkoj, pedagoškoj i ekonomskoj razini.[699] Trebalo je otkloniti problem te imati u vidu jedinstvenu i cjelovitu reformu, a zajednički napor svih komisija i radnih grupa trebao bi biti u tome da se konačno definiraju pedagoški aspekti reforme. Novi termini koji se često spominju u dokumentima, u vidu obrazovnih razina je tzv. *bazično obrazovanje* i *usmjereno obrazovanje*.

Pojam „bazično obrazovanje" odnosio na nižu obrazovnu razinu i dob do 16 navršenih godina života (jaslice, zatim vrtići do 7. godine, nakon toga obavezna osnovna osmogodišnja škola, koju je *Ustav* kao minimum društvene obaveze odredio).[700] Prema tumačenju grupe za

[697] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 143–145.
[698] Grupa za idejna pitanja u oblasti obrazovanja, znanosti i kulture, grupa za bazično obrazovanje i odgoj, grupa za predškolski odgoj, grupa za osnovno obrazovanje, grupa za odgoj i obrazovanje djece sa smetnjama u psiho–fizičkom razvoju, grupa za osnovno obrazovanje odraslih, grupa za osnovno umjetničko obrazovanje i odgoj, grupa za obrazovanje i odgoj djece naših radnika na privremenom radu u inozemstvu, grupa za osnovno obrazovanje djece narodnosti, grupa za odgoj i obrazovanje djece i omladine u slobodnom vremenu.
[699] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 145.
[700] U srednjoročnim planovima je ostalo osmogodišnje osnovno obrazovanje zakonska obaveza, nije došlo do produljenja na 10 godišnje školovanje.

idejna pitanja pojam „usmjereno obrazovanje“ odnosio se na srednjoškolsko obrazovanje, podijeljeno na dvije faze – pripremnu i završnu.[701]

Do uvođenja reforme u srednjem su se školstvu prema programskome konceptu i trajanju mogli utvrditi različiti tipovi srednjih škola.[702] Postojale su četverogodišnje, trogodišnje, dvogodišnje stručne škole i gimnazije. Posebno su se razvijale škole za kvalificirane radnike u trajanju od tri godine te škole za KV radnike (tekstilne, konfekcijske, obućarske) u trajanju od dvije godine. Naglašavalo se kako je tadašnji zajednički problem srednjega školstva bio nedostatak marksističkoga odgoja kroz sadržaje svih predmeta i njegova usklađenost s općim odgojno–obrazovnim ciljevima. Tražio se marksistički pristup u poučavanju događaja i pojava u razvoju ljudskog društva, osposobljavanje za razumijevanje zakonitosti društvenoga razvoja, razvijanje uvjerenja u neophodnost revolucionarnih promjena i slično.

Kako nastavni planovi i programi nisu bili izrađeni, predložene su sadržajne promjene u postojećim sadržajima. Novi prijedlog sadržajnih promjena odnosio se na prožimanje marksističkoga odgoja kroz sadržaje svih nastavnih predmeta.[703] Na primjer, predloženo je da se u književnosti proučavaju djela autora koji obrađuju povijesnu ulogu radničke klase, teme iz revolucije i poslijeratne socijalističke izgradnje. Za nastavni predmet Povijest predlagali su se sadržaji koji opširnije obrađuju razdoblje i problematiku 20. stoljeća, s naglaskom na narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, ulogu radničke klase u zemlji i svijetu. U Geografiji se trebao stavljati naglasak na ekonomsko–geografske komponente te su se trebali proučavati sadržaji vezani uz prirodno–geografske uvjete, a u društvenom i političkom uređenju učenici su se trebali upoznati sa strukturom društva i oblicima njegove organizacije. Ovo je bila baza za stvaranje zajedničkih osnova nastavnog plana i programa u novom srednjoškolskome obrazovanju.

Nacrt koncepta zajedničkih osnova usmjerenoga obrazovanja prihvatila je i MKRO na razini SFRJ.[704] Međutim, postojale su dileme i na toj široj republičkoj razini. Prvo je ključno pitanje bilo je li usmjereno obrazovanje produžetak obaveznoga osnovnog obrazovanja s osam

[701] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 145.
[702] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 45. *Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja*, Zagreb, 3. studenog 1976. Vrste srednjih škola su detaljno razrađene u poglavlju 2.3. Početak promjena srednjoškolskog obrazovanja.
[703] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977, 145–150.
[704] Materijal koji je prezentiran MKRO, *Zajedničke osnove o izgradnji novog sistema usmjerenog obrazovanja* pripremili su članovi iz SR Hrvatske i SAP Vojvodine.

na deset godina, i drugo ključno pitanje bila je sama funkcija i značenje proizvodnoga rada u pripremnoj fazi. Ono što je bilo od iznimne važnosti u pripremnoj fazi usmjerenoga obrazovanja je transformacija gimnazija. Od novog srednjeg obrazovanja očekivalo se da ponudi raznovrsne programe za stjecanje srednjeg obrazovanja u okviru zanimanja.[705] Transformacija gimnazija u pogledu izmjena programske strukture u usmjerenome obrazovanju, išla je u smjeru stvaranja četiriju osnovnih usmjerenja s mogućim profilima zanimanjima.

Područja i profil novih zanimanja su:

- jezično–humanističko (prevoditelj, recepcioner, turistički vodič, lektor, korektor, arhivar, pomoćnik arheologa, muzeologa, etnologa, radnici u sredstvima javne komunikacije i sl.)
- društveno–ekonomsko (pomoćni računski službenik, pomoćnik knjigovođe, sekretar OUR–a, sekretar, sekretar organa samoupravljanja, administrator, sekretar poslovodnih organa, obrađivač podataka i sl.)
- prirodno tehničko (laboranti za kemiju, fiziku i biologiju, demonstratori za izvođenje vježbi za kemiju, fiziku i biologiju u školama i kabinetima, politehničari za održavanje raznih instrumenata i sl.)
- matematičko–tehničko (programeri za rad na računskim i matematičkim mašinama, statističari za poslove statistike kao osnove za obradu podataka u OUR–ima, tehnički crtači za tehničko crtanje u elektrotehnici, građevinarstvu i sl.).[706]

Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske donio je važan dokument pod naslovom *Informacija o stanju i problemima izrade nastavnih planova i programa završne faze srednjoškolskog obrazovanja.*[707] Prosvjetni savjet Hrvatske na sjednici u veljači 1977. godine razmatrao je *Informaciju* Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske, kao pripremu za upis u završni stupanj srednjeg usmjerenog obrazovanja 1977./78. školske godine.

Usmjereno obrazovanje uzrokovalo je i promjene upisa na fakultete te nastavak školovanja. Dilema oko nastavka obrazovanja nakon srednje škole razriješena je propisanim smjernicama. Za sve fakultete u SR Hrvatskoj uvode se opet novi kriteriji za upis, predloženi kriteriji bili su:

[705] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19. Materijali za 12. sjednicu MKRO, dokument *Transformacija gimnazija u koncepciji sistema usmjerenog obrazovanja*, Beograd 1976.
[706] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 6–9.
[707] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Informacija o stanju i problemima,* Zagreb siječanj 1977.

- završeno srednje obrazovanje (početni i završni stupanj)
- savladani fakultativni programi koji su predviđeni za nastavak obrazovanja u pojedinim strukama, te položeni diferencijalni ispiti kada se mijenja struka nakon srednjeg obrazovanja, a što utvrđuju samoupravne interesne zajednice odgoja i usmjerenog obrazovanja u dogovoru s radnim organizacijama srednjeg i visokog obrazovanja
- položen kvalifikacijski ispit za one kandidate koji tog ispita ne budu oslobođeni.[708]

Iz ovih predloženih smjernica za nastavak školovanja vidljivo je da se cjelovitim srednjim obrazovanjem smatrao završeni i *početni* i *završni stupanj*. Prednost pri upisu su imali kandidati:

- koji dolaze iz rada (najmanje jednogodišnje radno iskustvo) na osnovu ugovora ili preporuke radne organizacije
- koje neposredno nakon srednjeg obrazovanja, a na osnovu natječaja te međusobno uspostavljenog ugovora o pravima i obavezama, upućuju na studij pojedine radne organizacije
- koji studiraju uz rad, i to na osnovu preporuke radne organizacije
- koji postignu bolji uspjeh u savladavanju programa srednjeg obrazovanja.[709]

Navedena četiri nova usmjerenja formirana su u skladu s potrebama udruženoga rada i društvenih organizacija. Školske godine 1977./78. prva generacija učenika završila je pripremni stupanj zajedničkih osnova usmjerenog obrazovanja, prema podacima bilo je oko 50 000 učenika.[710] Ti učenici su savladali programe iz općih predmeta (Hrvatski ili srpski jezik i književnost, Povijest, Zemljopis, Matematika, Fizika, Kemija, Biologija, Tjelesni odgoj, Strani jezik i Umjetnost) i predmete novih obrazovnih područja (Osnove marksizma, Teorija i praksa samoupravnog socijalizma, Proizvodno–tehničko obrazovanje i Obrana i zaštita).

Koncept usmjerenoga obrazovanja prožimao je rad i obrazovanje, povezivanje obrazovanja s proizvodnjom i samoupravnom praksom kao bitnom pretpostavkom za razvoj obrazovanja u skladu s potrebama udruženoga rada i društvenoga razvoja. Bez obzira na organizacijske poteškoće i konceptualne nedorečenosti, samoupravni preobražaj odgoja i

[708] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Informacija o stanju i problemima.*
[709] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 29.
[710] HR–HDA–1413–PSH, kut. 19, 29.

obrazovanja bio je prioritet koji je dolazio „odozgo." Nepripremljenost sustava i problemi na terenu nisu bili prepreka za provedbu reforme usmjerenoga obrazovanja.[711]

7.2. Geneza nastanka centara usmjerenog obrazovanja

Zapravo je do većih organizacijskih promjena u srednjoškolskome obrazovanju došlo već tijekom 60–ih godina, kada su se počeli osnivati školski centri za obrazovanje stručnih kadrova sa svrhom da se obrazovanje više okrene prema zahtjevima privrede. Sedamdesete i osamdesete samo su posljedica promjena nastalih šezdesetih godina. Sve se začelo u razdoblju privredne reforme, kada dolazi do potrebe permanentnoga obrazovanja, obrazovanja uz rad. Tih godina nastaju i prvi školski centri, koji će s reformom usmjerenoga obrazovanja oživjeti. Tako da su u toj prvoj fazi osnivači školskih centara bila pojedina poduzeća, kao što su „Rade Končar" i „Borovo", obućarsko–gumarski školski centar, ili su to pak bile radne organizacije iz pojedine privredne grane, kao što je Tekstilni školski centar, Rudarski školski centar i slično.[712]

Tablica 20. Pregled neposrednog nastavljanja obrazovanja poslije osnovne škole u SRH[713]

Školska godina	Broj učenika koji neposredno nastavljaju obrazovanje nakon osnovne škole	% završenih učenika osnovne škole
1970./71.	51 745	88,6
1975./76.	50 821	90,8
1980./81.	58 575	91,5
1981./82.	60 022	92,2

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15., 12.

U tablici je prikazano desetogodišnje razdoblje naglog porasta broja učenika koji su nakon osnovne škole nastavljali srednje obrazovanje. Unatoč nedostacima unutar samog odgojno–obrazovnog sustava, iz tablice 20. vidljivo je kako je u deset godina narastao postotak

[711] Podrebac 1985, 3–4.
[712] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. 6. 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH, 11.
[713] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 12. Podaci su korišteni iz Delegatskih informacija–poseban broj, a izrađeni su za te potrebe prema podacima koje je izradio RSIZ usmjerenog obrazovanja, Stručna služba Zagreb, prosinac 1981.

na 92,3 % učenika koji su nakon tzv. nakon bazičnog obrazovanja nastavili srednje obrazovanje.[714]

Osim podataka vezanih za učenike koji nastavljaju obrazovanje poslije osnovne škole u SR Hrvatskoj bitan kriterij su i podaci koji se odnose na ukupan broj učenika koji se godišnje upisuju u I. godinu srednjega obrazovanja, u tzv. pripremni stupanj zajedničkih osnova usmjerenoga obrazovanja. Podjela srednjoškolskog obrazovanja na dvije faze pokazala je kako se transformirao obrazovni sustav i da se obrazovanje na neki način s osam godina pomaklo na deset godina, prema visokom postotku onih koji su nastavljali obrazovanje nakon osam godina osnovne škole.

Tablica 21. Kretanje indeksa broja učenika u završnom stupnju usmjerenog obrazovanja u SR Hrvatskoj [715]

Kretanje indeksa broja učenika u završnom stupnju u SRH–1976./77.=100			
Godina	Ukupno	U proizvod. zanimanjima	U neproizvodna zanimanjima
1976./77.	100	100	100
1977./78.	99,6	101,5	96,5
1978./79.	98,9	103,5	91,5
1979./80.	99,2	104,7	90,5
1980./81.	97,2	102	89,5
1981./82.	97,9	104,1	88,1

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 14.

Iz podataka u tablici 21. vidljivo je kretanje indeksa broja učenika u završnome stupnju u SR Hrvatskoj 1976./77. školske godine te se može uočiti kako broj učenika u tzv. neproizvodnim zanimanjima opada, a u proizvodnim raste. Ono što se još može primijetiti je opadanje broja učenika koji se upisuju u 3. godinu obrazovanja, odnosno prvu godinu završnog stupnja.[716] Opadanje broja učenika povezano je uz kriterije upisa u završni stupanj jer se radila selekcija na temelju prosjeka ocjena. To što raste interes učenika za proizvodna zanimanja ima veze s obrazovnom politikom koja stimulira upise u takva zanimanja jer se učenicima proizvodni rad prezentirao kao sigurnija budućnost.[717] U dokumentima CK SKH

[714] Bilandžić 1978, 393. Autor navodi približan postotak učenika koji nastavljaju srednje obrazovanje, 90 %.
[715] Kretanje indeksa broja učenika znači praćenje promjena broja učenika počevši od bazne godine 1976./77., izražena je pomoću indeksa 100.
[716] U prethodnom poglavlju su pojašnjeni kriteriji upisa i tekst natječaja u završni stupanj.
[717] Janjatović 1980, 33–34.

najjasnije su objašnjene obaveze i prava kreditiranih učenika i studenata, kao i stimuliranje upisa u proizvodni rad:

> „(…) to su odnosi međusobnih prava i obaveza, uspostavljaju se na određeno vrijeme, uključuju obavezu osnovnih organizacija udruženog rada i drugih oblika udruživanja prema kandidatima (proizvodna praksa, kreditni, stipendijski i pripravnički odnos), uključuju obavezu ostvarivanja pripravništva i mogućnost zapošljavanja prema potrebama udruženog rada i društva u cjelini, a podrazumijeva izvršavanje preuzetih obaveza, kao što je završetak školovanja na vrijeme, radnu obavezu određenog trajanja i sl. (…).“[718]

Organizacije udruženoga rada sklapale su ugovore s kreditiranim učenicima i studentima na određeno vrijeme uz međusobne odnose prava i obaveza. Učenici i studenti su imali obavezu završiti školovanje navrijeme i odraditi radnu obavezu određenoga trajanja.

Osim navedenoga, bitna činjenica je da su osnivači školskih centara bile radne organizacije tako da je sasvim logično da se promovira „obrazovanje uz rad.“ Pod tim pojmom podrazumijevali su se svi oblici i načini obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja, od redovnoga školovanja do doškolovanja. Radne organizacije postale su nositeljima odgojno–obrazovne politike te su davale smjer kadrovske politike.

Komisija CK SKH za pripremu XII. sjednice CK SKH izvršila je analizu zaposlenosti radnika po stručnoj spremi u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1967. do 1974. godine.[719] Istaknuto je kako se u tome razdoblju bilježi najveći porast broja radnika kod radnika s visokom stručnom spremom, a osobito onih s višom stručnom spremom u industriji i cjelokupnoj privredi. Osim njih, zabilježen je i rast broja radnika sa srednjom stručnom spremom, također, u industriji i drugim privrednim djelatnostima. Međutim, istaknuto je kako se još uvijek u cjelini primjećuje velika prisutnost polukvalificiranih radnika u privrednim i svim ostalim djelatnostima, najviše u industriji. Najviše je nekvalificiranih radnika bilo u poljoprivredi.[720] Kod srednje stručne spreme deficitarna su bila zanimanja ugostitelja, komercijalnih tehničara,

[718] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 100–103. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH 1977. Prava i obaveze korisnika kredita su detaljno razrađene te precizno definiraju i prava i obaveze.
[719] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, 38. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH.
[720] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, 40–41. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH.

dok su izrazito suficitarni bili učenici sa završenom gimnazijom te zanimanja elektrotehnike i tekstilne struke.

Od diplomiranih studenata viših škola najteže su se zapošljavali nastavnici nekih grupa pedagoških akademija. Posebno su bili traženi studenti više pomorske škole. Od diplomiranih studenata osobito su se teško zapošljavali oni koji su završili prirodoslovno matematički fakultet (osim smjera matematika i fizika), Filozofski fakultet, Fakultet političkih nauka, Kemijsko–tehnološki i drugi. Osobito su bila deficitarna zanimanja građevinski i građevinski inženjeri te posebno pravnici i ekonomisti.[721] Sredinom 70-ih godina, nakon promjene srednjeg obrazovanja javljaju se tzv. srednjoškolski centri usmjerenoga obrazovanja proizašli iz postojećih.

Tablica 22. Broj centara u SR Hrvatskoj raspoređen po djelatnostima

Djelatnost–smjer–obrazovanje	1964./65.	1975./76.
Industrijska	27	43
Poljoprivredna	2	8
Trgovina, ugostiteljstvo	8	18
Zanatstvo	1	21
Zdravstvo	3	4
Promet, pomorstvo, PTT	1	8
Ekonomsko–upravno–birotehnička	3	3
Dekorativna umjetnost	–	1
Zaštita	–	1
Srednjoškolsko obrazovanje	–	50
Ukupno:	45	159

Izvor: HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, 42.

U tablici 22. prikazan je broj centara u SR Hrvatskoj raspoređen po djelatnostima/smjeru obrazovanja za koje obrazuju kadrovi. Najveći broj centara unutar industrijskih bio je usmjeren na metalsku i elektroindustriju, a zatim na tekstil. Iz podataka je vidljivo kako se 1975. godine u SR Hrvatskoj, kao novost u 50 centara obrazovao kadar za srednjoškolsko obrazovanje. Većina djelatnosti i smjerova je i nakon 1975. godine nastavljena u novim centrima. Novi smjerovi su dekorativna umjetnost, zaštita i srednjoškolsko

[721] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, 42. Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH. Podaci su za izvješće preuzeti od Republičke samoupravne interesne zajednice za zapošljavanje/stanje nezaposlenosti u 1974.

obrazovanje. Može se zaključiti kako prikazani podaci ukazuju i na podjelu centara prema djelatnostima za koje obrazuju kadrove te je ujedno i prikazana mreža razvoja centara za industriju, a zatim i ostale djelatnosti iz kojih će okrupnjavanjem formirati centri usmjerenog obrazovanja (CUO).

7.3. Razvoj mreže organizacija udruženoga rada i programa usmjerenoga obrazovanja

Razvojem reforme srednjoškolskoga obrazovanja mijenja se i proces osnivanja školskih centara. U toj fazi dolazi do udruživanja školskih centara s udruživanjem istovrsnih škola II. i III. stupnja.[722] Podatke o razvoju mreže organizacija udruženoga rada i informacije o stanju u usmjerenome obrazovanju davao je Zavod za pedagoško–prosvjetnu službu SR Hrvatske (PPS SRH) kao središnje državno tijelo koje je usko surađivalo s Republičkim sekretarijatom za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu.[723] Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske, koji je osnovan 30. prosinca 1976. godine bio je središnje državno tijelo za prosvjetna pitanja. Zavod je preuzeo poslove nekadašnjeg Zavoda za unaprjeđivanje osnovnog obrazovanja SRH (1958. – 1976.) i Zavoda za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja SRH (1959. – 1976.) koji su ukinuti.[724] Jasno je kako su u školskom sustavu svi oblici vlasti strogo hijerarhijski organizirani od Republičkog sekretarijata do realizatora, uz stroge nadzore prema hijerarhijsko–centralističkom modelu.[725] Uvijek je postojalo jedno stručno tijelo koje je pratilo i unaprjeđivalo proces. Temeljem Zakona o prosvjetno–pedagoškoj službi osnivaju se i zavodi za prosvjetno–pedagošku službu zajednica općina.[726] Direktor Zavoda po svojem je položaju bio i član Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu. Za svoj rad odgovarao je Saboru SRH te je bio značajna figura u upravljačkoj strukturi odgojno–obrazovnoga sustava.

Mr.sc. Mato Jergović, direktor Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu, pripremio je 1977. godine studiju pod naslovom *Osnove novog sistema usmjerenog odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj*.[727] U studiji je objašnjen smisao formiranja centara za usmjereno obrazovanje, kao i postojanje različitih modela. Centri za usmjereno obrazovanje osnivani su prije svega kako bi

[722] Pediček 1981, 91. U radu *Dva osnovna pogleda na integriranje usmjerenog obrazovanja* autor Centre definira kao kompleksne samoupravne organizacije udruženog rada. Dijeli ih na specijalizirani i kombinirani tip.
[723] Munjiza i Dubovicki 2022, 52–54.
[724] Munjiza i Dubovicki 2022, 54.
[725] Munjiza i Dubovicki 2022, 48.
[726] Munjiza i Dubovicki 2022, 52–54
[727] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 26. Dokumenti sa 17. sjednice MKRO. Jegović 1977.

se zadovoljile potrebe privrede, ali i zadovoljile potrebe pojedinca.[728] U tome smislu polaznicima su se pružale različite mogućnosti obrazovanja i osposobljavanja, s obzirom na sadržaj i organizaciju. Organizacija centara zasnivala se na konceptu različitih programa. Tako su se ustanovila dva modela, i to obrazovni centri namijenjeni osposobljavanju i obrazovanju različitih profila određene struke (građevinski, medicinski, pedagoško nastavnički, metalski i drugi) te obrazovni centri u kojima će se osposobljavati i obrazovati profili različitih struka, ovisno o potrebama udruženoga rada određene sredine.[729]

Državno–društveno upravljanje i nadzor školstva SR Hrvatske strogo je hijerarhijski organiziran od države do općine.[730] Državno–društveni organi upravljaju i vrše nadzor nad školama kroz institucije prosvjetne inspekcije, prosvjetnog savjeta, komiteta i prosvjetno–pedagoške službe.[731] Prosvjetni savjeti još se formiraju i na razini škole. Ovaj koncept upravljanja i nadzora učvrstio se 70–ih godina, pogotovo s pripremom i realizacijom reforme srednjoškolskoga obrazovanja. Sve reformske ideje i ciljevi usuglašavani su i donošeni kroz hijerarhijsko–centralistički filter i zakonski okvir koji je strogo slijedio partijske društveno–političke ciljeve.[732]

Mreža odgojno–obrazovnih organizacija i programa planirala se i razvijala u skladu s potrebama i interesima užih (lokalnih), širih interesa društveno–političkih zajednica (mjesne zajednice, općine).[733] Stoga je važno poznavati teritorijalno–politički ustroj tadašnje SR Hrvatske, koja je podijeljena na 107 općina udruženih u deset zajednica općina: Zagreb (14), Bjelovar (10), Dalmacija (24), Hrvatsko zagorje (5), Karlovac (6), Lika (5), Osijek (14), Rijeka (19), Sisak (5) i Varaždin (5).[734] Zajednice općina i općine bile su najveći osnivači osnovnih i srednjih škola, kasnije i centara usmjerenoga obrazovanja.

[728] Pediček 1981, 89–90.
[729] SI–AS–2025–RKVITK, kut. 284, 26. Dokumenti sa 17. sjednice MKRO. Jegović 1977, naziv studije je: *Osnove novog sistema usmjerenog odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj*.
[730] Munjiza i Dubovicki 2022, 55.
[731] Munjiza i Dubovicki 2022, 55.
[732] Munjiza i Dubovicki 2022, 48–60.
[733] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14. Podaci su korišteni iz Delegatskih informacija–poseban broj, Zagreb 1983.
[734] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 48.

Tablica 23. Polaznici srednjeg usmjerenog obrazovanja po zajednicama općina u SR Hrvatskoj

Zajednica općina	Školska godina	Ukupno upisanih	Od toga % žene
1. Bjelovar	75/76	11 038	52,2
	81/82	12 346	53,6
2. Gospić	75/76	3 271	52,4
	81/82	3 877	52,2
3. Karlovac	75/76	5 639	52,4
	81/82	6 055	51,7
4. Osijek	75/76	34 164	48,4
	81/82	39 103	51,8
5. Rijeka	75/76	23 310	48,7
	81/82	22 575	50,2
6. Sisak	75/76	6 786	49,9
	81/82	7 705	52,2
7. Split	75/76	40 442	49,4
	81/82	44 692	51,4
8. Varaždin	75/76	9 209	50,1
	81/82	11 442	53,4
9. Zagreb–ZO	75/76	6 293	40,1
	81/82	7 952	48,6
10. Zagreb–grad	75/76	39 666	48,8
	81/82	41 151	50,7
SRH (1–10)	75/76	179 800	49,0
	81/82	196 898	51,4

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 16.

Iz prikazane tablice 23. vidljiv je ukupan broj učenika na Republičkoj razini koji se godišnje upisuju u I. godinu srednjeg obrazovanja iznosio je 1975./76. godine 179 800 polaznika, a 1981./82. godine, 196 898 polaznika, što ukazuje na značajan porast broja upisanih učenika u I. godinu srednjeg obrazovanja. U tablici su zanimljivi posebno izdvojeni podatci o upisu ženske populacije. Najveći porast upisa ženske populacije zabilježen je u Zagrebu–Zajednica općina (ZO) s 40,1 % na 48,8 %. Uočljiv je porast postotaka upisa ženske populacije na razini SR Hrvatske, porastao je s 49 % na 51, 4 %.

Prema arhivskim dokumentima, velik problem bili su prostorni uvjeti. Veći broj centara (85) bio je smješten na jednoj lokaciji, ali bilo je i onih centara koji djeluju i na više lokacija. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu donosi informacije kako CUO za kulturu i

umjetnost u Zagrebu djeluje na 9 lokacija, a CUO za zdravstvo na 7 lokacija.[735] Odgojno–obrazovni rad izvodi se na 340 lokacija, od kojih su 242 objekti centra drugih radnih organizacija (91), a 8 su privatni objekti.[736]

Promjene u osnivanju centara s reformom nastaju u tome što se centri osnivaju od strane radnih organizacija i u najvećem postotku od strane općinske skupštine, i u nešto manjem postotku od strane radnih organizacija i odgojno–obrazovnih organizacija.

Tablica 24. Prikaz osnivača školskih centara u SR Hrvatskoj u postotcima

Osnivači školskih centara u SRH (struktura u %)		
	1964./65.	1976./77.
Radne organizacije	33,6	7,1
Općinske skupštine	46,6	71,4
Odgojno–obrazovne organizacije	–	7,1
Radne organizacije i općinske skupštine	–	10,7
Asocijacije privrede i komore	17,8	–

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 16.

Iz prikazane tablice 24 . vidljivi su podaci koji prikazuju osnivače školskih centara u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1964./65. do 1976./77. godine. U cijelom razdoblju Općinske skupštine prednjačile su u osnivanju centara. Najznačajnije godine 1976./77., kada se masovno zbog reforme obrazovanja osnivaju školski centri usmjerenoga obrazovanja, Općinske skupštine su čak 71,4 % navedene kao osnivači. Kao osnivači imale su ovlasti organizirati upravljanje, rukovođenje i nadzor nad školama.[737]

Činjenica je da se nakon početka reforme, točnije nakon 1975./76. godine, osim promjena u nastavnim planovima i programima, oblikuje i mreža novih institucija srednjega obrazovanja, što uvelike pokazuje na smjer reforme. Te nove institucije nastale su spajanjem stručnih škola i gimnazija, ali su bivše škole ipak zadržale i dalje svoja obilježja.

7.4. Specijalizirani i polivalentni centri za srednje usmjereno obrazovanje

S reformom usmjerenoga obrazovanja dolazi do uvođenja nove terminologije u nazivlju odgojno–obrazovnih institucija. Pojam *srednjoškolski* ušao je i u službene nazive

[735] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14. Prema *Delegatskim informacijama* 1983.
[736] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14. *Delegatske informacije* 1983.
[737] Munjiza i Dubovicki 2022, 48.

pojedinih centara, te ga od 1975./76. zamjenjuju i definiraju novi pojmovi *kombinirani* ili *polivalentni* i *specijalizirani* centri.[738] Tako se govori o postojanju dviju vrsta srednjoškolskih centara usmjerenoga obrazovanja. U srednjem obrazovanju do uvođenja reforme usmjerenog obrazovanja postojalo je 543 različitih vrsta srednjih škola, a od toga 148 srednjoškolskih centara, 63 samostalne gimnazije i 123 samostalne škole.[739] Većina škola u SR Hrvatskoj nalazila se 1976./77. u okviru školskih centara (72,8 % od ukupnog broja škola). Oblikovala se sve više mreža polivalentnih centara za srednje usmjereno obrazovanje sa sve većim brojem ne samo programa u jednom usmjerenju nego s više raznovrsnih usmjerenja i programa (neki su centri imali i čak do 50 programa).[740]

Programi usmjerenoga obrazovanja sadrže opće, zajedničke i posebne sadržaje. Opće sadržaje sačinjavaju zajednička odgojno–obrazovna osnova usmjerenoga obrazovanja i drugi opći sadržaji, koji su istovjetni za sve vrste obrazovnih programa za stjecanje određenog stupnja stručne spreme. Zajednički sadržaji iz stavaka su stručni i znanstveni sadržaji obrazovnih programa, koji su zajednički za srodne obrazovne profile ili struku na određenome stupnju stručne spreme.

Za izradu nastavnih planova i programa završnoga stupnja i utvrđivanje obrazovnih profila formirano je stotinjak radnih skupina s oko 2 000 članova, iz proizvodnje, društvenih djelatnosti i odgoja i obrazovanja. Izrađeno je 140 nastavnih planova i programa za uži obrazovni profil i 410 širih profila.[741] Izrađeni su posebni stručni i znanstveni sadržaji obrazovnih programa, koji su specifični za obrazovanje polaznika određenih profila, odnosno smjerova.

Prema broju polaznika centri su se grupirali u dvije osnovne kategorije: centri s 300 do 500 polaznika i centri s preko 500 polaznika. Materijalno tehnički uvjeti i velik broj učenika na jednog nastavnika bitno utječu na kvalitetu izvođenja nastave. Dio centara nastao je spajanjem postojećih škola (42 % centara), a drugi dio osnivanjem novih centara kao institucija za obrazovanje kadrova određene djelatnosti (kemijska, metaloprerađivačka, građevinska,

[738] HR–HDA–280–IVS, spis br. 364/1988, 25.
[739] HR–HDA–280–IVS, spis br. 364/1988, 29.
[740] Podrebac 1985, 37.
[741] HR–HDA–1220–CK SKH, spis D–9301, 205. Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju 1977.

poljoprivredna i druga).[742] U tom slučaju osnivači su bili radne organizacije (pojedinačno ili grupno) ili općinske skupštine i radne organizacije.

Postojala su dva kriterija za osnivanje centara za usmjereno obrazovanje (CUO). Jedan je priliv učenika iz osnovne škole, a drugi je vezan za prostorne uvjete. Jedan i drugi uvjet značajno utječu na kvalitetu rada i izvođenja nastave. Rad s velikim brojem učenika u nepovoljnim materijalnim uvjetima otežavao je rad nastavnika. Kretanje učenika u srednjem usmjerenom obrazovanju odnosilo se na relativni udio učenika koji su neposredno nastavljali srednje obrazovanje poslije završene osnovne škole. Podatke o broju centara i broju učenika u centrima izradio je Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske (PPS SRH) kako bi se mogle vršiti procjene te donositi mjere za poboljšanje uvjeta.

Grafikon 1. Prikaz rasta broja centara u SR Hrvatskoj

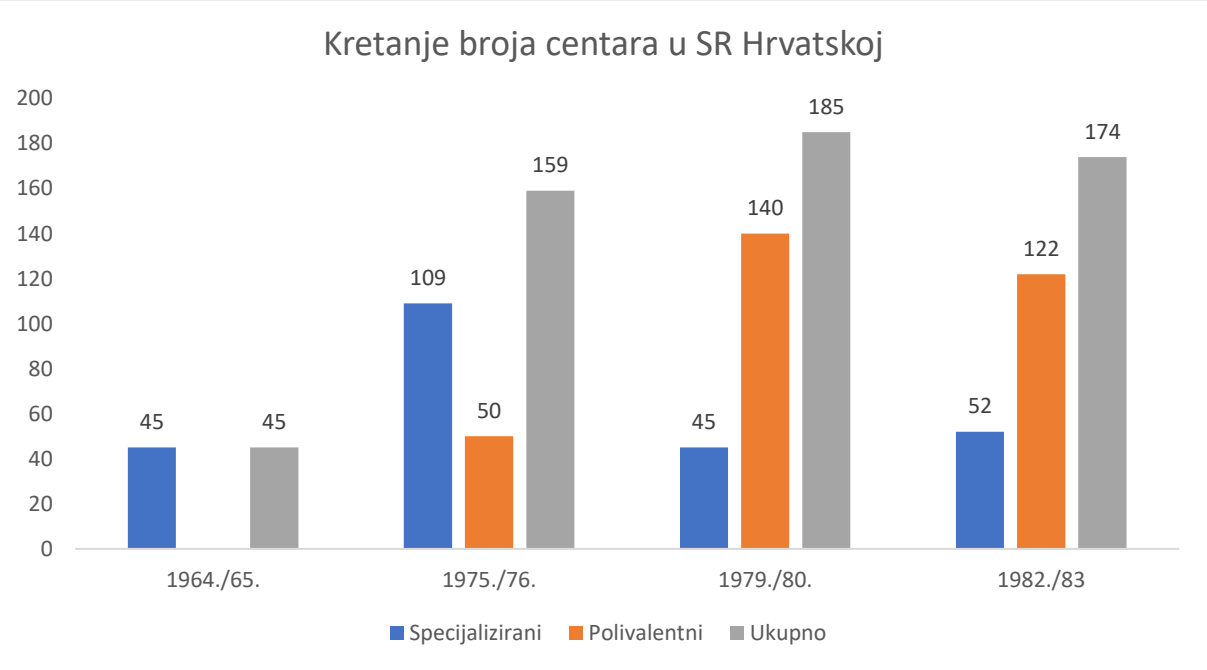

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14.

U grafikonu 1. vidljivo je četverogodišnje razdoblje rasta broja centara u dvije kategorije *specijalizirani* i *polivalentni*. U 1975./76. godini drastično je narastao broj specijaliziranih centara (109), što je bio najveći porast u odnosu na prethodnu godinu 1964./65. i iduće dvije godine (1979./80. i 1982./83.). Rastao je broj polivalentnih centara za srednje

[742] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14. Podaci su pretvoreni u grafikon, korišteni su iz Delegatskih informacija, nastali su 1983. za potrebe Republičke samoupravne interesne zajednice odgoja i usmjerenoga obrazovanja SR Hrvatske (RSIZ SRH).

usmjereno obrazovanje sa sve većim brojem, ne samo programa u jednome usmjerenju, nego s više raznovrsnih usmjerenja i programa. Prema podatcima u grafikonu, polivalentni centri brojčano su najviše rasli u 1979./80., kada ih je bilo 140.

Tablica 25. Prikaz podataka o prostoru u odnosu na jednog učenika[743]

na 1 učenika m²			
Regija	učionič. prostor (univerz. specijal.)	praktikumi	radionice
Bjelovar	1,46	0,37	0,37
Gospić	2,44	0,36	0,70
Karlovac	1,54	0,66	1,12
Osijek	2,12	2,26	0,68
Rijeka	2,00	1,04	0,60
Split	0,37	0,03	0,10
Sisak	1,20	0,50	0,84
Varaždin	1,39	0,42	1,82

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15., 12.

Prema podacima iz tablice 25. vidljiv je prikaz podataka o prostoru u odnosu na jednoga učenika, uzimajući u obzir rad najčešće u dvije smjene. Podatke je izradio Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske (PPS SRH) te prema njihovoj interpretaciji stanja, u većini slučajeva nedostaju dvorane za tjelesni odgoj, dvorane za društvene aktivnosti, odnosno okupljanje učenika i njihove društvene i izvannastavne aktivnosti, zatim kuhinje, blagovaonice za topli obrok, čitaonice, igrališta i slično.[744]

Poseban problem koji se istaknuo uvođenjem usmjerenoga obrazovanja je tzv. *radionična nastava* koja je bila neophodna s obzirom na reformu. Škole nisu imale vlastiti prostor u kojem bi se učenike pripremalo za praktičnu nastavu, već su se koristili pogoni radnih organizacija. Centrima je nedostajao radionični prostor, tj. specijalizirane učionice gdje bi se učenici upoznavali i vježbali rukovanje sredstvima za rad u određenim djelatnostima (laboratoriji, vježbaonice, proizvodne radionice, praktikumi i slično).

Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske (ZPPS) ističe kako u pojedinim regijama, osim prostornih problema postoje i veliki problemi vezani uz stručni nastavni kadar. Tako se navode primjeri Zajednice općina (ZO) Bjelovar gdje 21% kadrova ima neadekvatnu

[743] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15., 12. Izvor je dokumentacija *Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske (ZPPS SRH)*. Napisana je napomena kako su ovo jedini podaci, budući da se egzaktni popis školskog prostora što ga provodi Zavod za statistiku nije radio već dulje vrijeme.
[744] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 12.

spremu. Također, u ZO Osijek nedostaje nastavnika, ponajviše u praktičnoj nastavi i stručnim predmetima.[745]

Odnos broja nastavnika i učenika u regijama uglavnom se kretao oko 22 do 24 učenika na jednog nastavnika, odnosno oko 1,3 nastavnika na jedno razredno odjeljenje (grupu).[746] To govori da, kvantitativno gledajući, slika nije tako loša, ali je problem u adekvatnosti stručne spreme nastavnika, odnosno kvalifikacije i adekvatnosti stručne zastupljenosti nastave. Posebno je bilo pitanje adekvatnosti metodičko–didaktičke osposobljenosti nastavnika. Taj se svojevrsni problem događao kao posljedica uvođenja inovacija u odgojno–obrazovni rad, a u školama su radili i zapošljavali se novi nastavnici bez ikakvoga pedagoškog obrazovanja.

Slične je podatke 1977. godine dala i *Komisija za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture*. Materijal je pripremljen za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju.[747] Navedeni podaci o srednjem obrazovanju izneseni su kako bi se bi se utvrdilo stanje prije uvođenja promjena.

Tablica 26. Pregled broja centara za usmjereno obrazovanje po zajednicama općina u 1982./83.

Pregled broja centara za usmjereno obrazovanje po zajednicama općina u 1982./83. godini			
Zajednica općina	Broj općina	Broj centara za usmjereno obrazovanje	Od toga specijaliziranih
Bjelovar	10	11	1
Gospić	5	5	-
Karlovac	6	9	2
Osijek	14	31	12
Rijeka	19	31	3
Sisak	6	8	-
Split	22	33	5
Varaždin	5	11	5
Zagreb-ZO-a	14	9	-
Zagreb-grad.opć.	12	26	24

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15., 14.

[745] HR–HDA–1416–ZPPS SRH, kut. 20, spis br. 107/2–1977.
[746] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 12. Izvor je dokumentacija *Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske (ZPPS SRH)*.
[747] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 29–30. Spis br. 05/2–1920/1–77. 1977. Sjednica Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju.

U tablici 26. iskazano je brojčano stanje centara za usmjereno obrazovanje po zajednicama općina u 1982./83. godini. Navedeni su podaci za tzv. specijalizirane centre, to su bili centri u kojima se izvodilo obrazovanje za samo jednu struku, tj. usmjerenje ili djelatnost.[748] Vidljivo je da je takvih centara najviše u Osijeku i Zagrebu (oko 70 %), dok su u Rijeci samo tri, a u Splitu pet takvih centra, što je zanimljivo s obzirom da Rijeka i Split spadaju u razvijene gradove s najviše centara i najrazvijenijim privrednim potencijalima. Donekle je razumljivo što je u mreži razvoja centara narastao broj polivalentnih centara, čak i u manjim i slabije razvijenim općinama, ali je nerazumljivo kako se nisu formirale institucije i novi programi u većim općinama i zajednicama općina, kao što su Zagreb, Split i Rijeka.

Podaci iz materijala za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju govore kako je funkcionalnost objekata na Republičkoj razini u 23 % slučajeva prikladna, 43,5 % zadovoljavajuća, a čak 32,7 % objekata je izrazito neprikladna za odgojno obrazovnu djelatnost.[749] U pojedinim regijama djelatnosti centara provode se u starim i neadekvatnim objektima (navodi se Bjelovar i Zagreb), u zgradama koje su stare 100, 200 godina.[750] Nadalje, objašnjava se kako postojeći objekti koristili su se za izvođenje odgojno–obrazovnih djelatnosti u jednoj smjeni 18,7 %, u dvije smjene 33,0 % i u tri smjene 17,3 %.[751] Prema tim podatcima može se zaključiti kako čak 83,3 % objekata radi u više smjena. U dvosmjenskoj i trosmjenskoj nastavi radilo je preko 50 % centara.

U materijalima se navodi kako je postojala velika neujednačenost u prostornim uvjetima za rad centara za usmjereno obrazovanje u pojedinim zajednicama općina (ZO). Od svih se isticala ZO Varaždin po relativno zadovoljavajućem stanju (iznimka je bila općina Ivanec zbog oštećenja nastalih potresom), u ZO Bjelovar je pretežno nezadovoljavajuće (osim u Koprivnici i Đurđevcu).[752] U području ZO Karlovac samo dva od deset CUO ima optimalne

[748] Pediček 1981, 90. U radu *Dva osnovna pogleda na integriranje usmjerenog obrazovanja* autor definira i pojašnjava nastanak specijaliziranih centara usmjerenog obrazovanja.
[749] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 29. Spis br. 05/2–1920/1–77. Sjednica Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju.
[750] Pediček 1981, 87.
[751] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 29. Spis br. 05/2–1920/1–77. Sjednica Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture, Materijali za sjednicu CK SKH o odgoju i obrazovanju.
[752] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 30. Spis br. 05/2–1920/1–77. Sjednica Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture.

prostorne uvjete. U ZO Osijek teškoće s prostorom javljaju se u Vinkovcima te u Osijeku u CUO „Đuro Salaj" i u CUO za poljoprivredu. [753]

7.5. Prikaz razvoja centra usmjerenog obrazovanja (CUO) općine Centar Zagreb

Dinamičan i ekspanzivan razvoj srednjega obrazovanja vezan je uz osnutak brojnih centara za usmjereno obrazovanje (CUO), što je utemeljeno na čl. 62. Zakona o usmjerenom obrazovanju.[754] Republička zajednica za financiranje usmjerenoga obrazovanja formirala je stručnu radnu skupinu za pripremu srednjoročnoga plana razvoja usmjerenoga obrazovanja. U ožujku 1975. godine u Zagrebu je donesen dokument *Prijedlog reforme usmjerenog obrazovanja u SR Hrvatskoj od 1975. do 1985.* izrađen je u organizaciji Zavoda za unaprjeđivanje stručnoga obrazovanja SR Hrvatske.[755]

Naglim promjenama dolazilo je do problema u mreži nastanka institucija i pokretanja programa, ponajviše su problemi izraženi oko organiziranja praktične, tzv. proizvodne nastave. Očit je zadatak obrazovne politike da se što više omladine usmjeri u proizvodnju. Temeljem samoupravnoga udruživanja razvija se mreža obrazovnih centara na području općine Centar–Zagreb te je predloženo da se 56 dotadašnjih srednjih škola poveže u 24 centra usmjerenoga obrazovanja.[756]

Zajednica gradskih općina Zagreb pokrivala je mrežu od 24 organizacije za usmjereno obrazovanje centara, a 10 centara činilo je mrežu organizacija usmjerenog obrazovanja u Zajednici općina (prigradskih) Zagreb.[757] Veći broj centara nastao je integracijom postojećih srednjih škola (56). Zavod za prosvjetno–pedagošku službu u SR Hrvatskoj dao je *Izvještaj o uvidu u stanje u probleme uvođenja i realizacije novih obrazovnih programa u završnom stupnju*

[753] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 31. Spis br. 05/2–1920/1–77. Sjednica Komisije za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture.
[754] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7. Republička samoupravna interesna zajednica odgoja i usmjerenog obrazovanja SR Hrvatske, 1980. Vidi Zakon prema Podrebac 1985, 712.
[755] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7. Spis 8012., Sastanak Grupe za idejna pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja. Prijedlog reforme Usmjerenog obrazovanja u SR Hrvatskoj od 1975 do 1985., izradili su; mr. sc. Mato Jergović (nositelj zadatka), Veseljko Velčić, prof., dr. Martin Patančić, mr. sc. Nikola Pastuović, mr. sc. Stjepan Haladin, Sonja Šarić, dipl. ek., Slavko Koričančić, dipl. ek., mr. sc. Velibor Jerbić.
[756] HR–HDA–1220–CK SKH, D–4539, 32. Spis br. 01–11782–1970., 12. sjednica CK SKH, 16. lipnja 1970., Materijal za XII. Sjednicu CK SKH o reformi odgoja i obrazovanja i zadacima SKH.
[757] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 25.

srednjeg usmjerenoga obrazovanja u centrima se navode kadrovski problemi.[758] Izvršen je uvid u 87 obrazovnih centara i škola SR Hrvatske u vremenu od 20. do 30. rujna 1977. godine.

Prema Izvještaju Zavoda za prosvjetno–pedagošku službo na području Zagreba u 24 školska centra nedostajalo je 69 nastavnika, dok je je zabilježen višak u 7 centara s ukupno 7 nastavnika više.[759] Prosvjetni savjet Hrvatske donosi informacije o kadrovskim problemima te naglašava stalni problem, a to je bila stručnost nastavnika.

U izvještaju se ističe kako se u šest centara nastava iz glazbenog odgoja, projektiranja biotehnike i tjelesnoga odgoja izvodila nestručno. U trinaest centara bili su angažirani vanjski stručnjaci. U odnosu na stalni kadar 1 do 10% angažirani su vanjski suradnici u 7 školskih centara 10–20% angažirani su vanjski suradnici u 4 školska centra te od 20 do 40 % u dva školska centra. Financijska sredstva za rad stručnih suradnika osiguravali su školski centri, odnosno SIZ–ovi. Angažiranost stalnoga nastavnoga kadra u neposrednom procesu nastave iznosi 70 do 100 % u deset školskih centara. Ukupno 21 nastavnik ne ostvaruje radnu normu u svojem centru već je dopunjuju ili slobodnim aktivnostima i drugim poslovima u svom centru ili nastavom u drugom centru. Takvih je bilo dvanaest nastavnika. Također su zabilježene poteškoće u zapošljavanju stručnjaka određenih profila, osobito inženjera strojarstva i elektrotehnike te profesora fizike i matematike.[760]

Iz navedene informacije Prosvjetnog savjeta Hrvatske o kadrovskim problemima saznaju se i problemi vezani uz angažiranje vanjskih suradnika za pojedine stručne profile. Angažiranje vanjskih suradnika ovisilo je o postojanju većeg broja paralelnih obrazovnih grupa u istom programu. Navedeno je kako vanjski suradnici najčešće nisu bili pedagoški, metodički ni didaktički obrazovani za realizaciju programa, te da su njihove obaveze u OUR–ima imale prednosti u odnosu na rad u realizaciji programa, što znači da su posao nastavnika obavljali kao sporedni i dodatni posao.[761]

Osim navedenoga, s osnutkom centara za usmjereno obrazovanje pojavile su se i druge nepoželjne pojave unutar sustava, a to su razlike u plaćama nastavnika. Centri su imali velikih poteškoća oko angažiranja vanjskih suradnika u nastavi jer je stručnjaku iz privrede (npr.

[758] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 21. Zajednica prosvjetno–pedagoške službe SR Hrvatske i Zavodi za prosvjetno–pedagošku službu u SR Hrvatskoj, Zagreb 28. listopada 1977.
[759] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 21. Stanje o obrazovnom kadru.
[760] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 21.
[761] Cetinić i Basarić 1981, 55. Pregled potreba za nastavni kadrom u odgoju i srednjem usmjerenom obrazovanju u SR Hrvatskoj za srednjoročno razdoblje od (1980–1985).

inženjeri strojarstva i elektrotehnike) cijena sata premala, a i njihove radne organizacije nisu u početku potpisivale samoupravne sporazume za rješavanje ovog pitanja. Razlike u plaćama nastavnika bile su ozbiljan problem i uzrok nezadovoljstva.

Izvršni komitet CK SKH donosi dokument pod nazivom *Informacija o materijalnom položaju prosvjetnih radnika*.[762] U Informaciji se navode problemi s plaćanjem satnice stručnjacima iz privrede koji su postavljali zahtjev za isplatu honorara od 70 dinara neto i više po satu, a nastavnicima u istom centru za produženi rad u nastavi isplaćivano je samo 34 dinara što je stvaralo veliko nezadovoljstvo među prosvjetnim radnicima.[763]

U *Informaciji o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* navode se podaci kako u novoosnovanim centrima postoji velika razlika u visini prosječnih osobnih dohodaka između škola, i to u iznosu od 1 500 do 2 000 dinara. Istaknuto je kako su to značajne razlike koje su uzrokovane zbog različitog vrednovanja rada od strane samoupravnih interesnih zajednica odgoja i usmjerenog obrazovanja te da je na problem, uz sve navedeno, još utjecala manja ili veća djelatnost škola.[764]

U praksi je u istom centru postojala velika razlika u plaćama. Nastavnici koji su bili vanjski suradnici u školi bili su po satnici dvostruko bolje plaćeni od stalno zaposlenih nastavnika. Niski osobni dohoci u srednjim školama i nepravedno računanje satnice jedan su od glavnih razloga pojave da su iskusni nastavnici napuštali prosvjetu i zapošljavali se u drugim radnim organizacijama gdje su osobni dohoci veći.

Tablica 27. Centri za usmjereno obrazovanje (CUO) općine Centar Zagreb

Redni broj općina	OPĆINA	CENTAR
1.	TRNJE	CUO "Prvomajska" Kemijsko–tehnološki obrazovni centar
2.	CENTAR	CUO za automatiku i energetiku i procesnu tehniku "N. Tesla", Pedagoški obrazovni centar "B. Ogrizović" , Ugostiteljsko–hotelijerski obrazovni centar, Željeznički obrazovni centar, Zdravstveni obrazovni centar, CUO za upravu i pravosuđe, CUO "Vinko Bek"
3.	TREŠNJEVKA	CUO "Rade Končar", CUO "3. svibnja 1945 Drvni obrazovni centar "J. Ribar" Ekonomsko obrazovni centar "B. Kidrić"
4.	PEŠČENICA	CUO "Ruđer Bošković", Poljoprivredno–prehrambeni obrazovni centar, Grafički obrazovni centar, CUO PTT promet

[762] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 9.
[763] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 9.
[764] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 11–13.

5.	ČRNOMEREC	CUO za tekstil, kožu i obuću "Đuro Salaj"
6.	NOVI ZAGREB	GOC "Zvonko Brkić"
7.	MAKSIMIR	Trgovinski obrazovni centar CUO "Petar Drapšin" Matematičko–informatički obrazovni centar CUO za obrazovanje kadrova SUP
8.	MEDVEŠČAK	Obrazovni centar za jezike Obrazovni centar za kulturu i umjetnost

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15. *Delegatske informacije* 1983, 38-39.

U tablici 27. prikazani su obrazovni centri i njihovi nazivi u osam općina grada Zagreba. Prema nazivu centra može se prepoznati i njegova djelatnost. Prosvjetni savjet Hrvatske iznosi podatke kako od 24 centra u gradu Zagrebu dvanaest centara radi na jednoj lokaciji. Ostali centri dislocirani su na dva i više mjesta. Najveći broj lokacija ima CUO za kulturu i umjetnost (9), zatim CUO „8. maj" (5) te CUO zdravstvo (7) lokacija. Neki od centara u gradu Zagrebu rade u krajnje nepovoljnim materijalnim uvjetima (zastarjelost objekta, nedostatak nastavne opreme i sl.).[765] U gradskoj zajednici općina Zagreb i Zajednici općina (ZO–a) Zagrebačke regije prostorne su mogućnosti vrlo skromne, ali u ZO–a Zagreb nešto povoljnije (osim Jastrebarskog, Krapine, Oroslavlja).

U Zagrebu je veći dio prostora u dotrajalim objektima, zbog čega su tražena veća financijska sredstva za održavanje, kao i za dogradnju i adaptaciju, opremu i druge materijalno–tehničke uvjete.[766] Kako je Zagreb razvijeni industrijski i urbani centar s velikim prilivom učenika, očekivane su i veće infrastrukturne potrebe. Iznimno je bila potrebna izgradnja dvorana za tjelesni, igrališta, laboratorija, praktikuma, kabineta te drugih potrebnih objekta, poput školskih kuhinja i blagovaonica.[767]

S osnutkom centara pokreću se i programi različitih obrazovnih profila. Do sredine siječnja 1978. godine u SR Hrvatskoj osnovano je čak 56 obrazovnih centara u kojima se izvodi program odgojno–obrazovnoga usmjerenja, njih 38 je verificirano, a četiri je bilo u procesu verifikacije.[768] Velik problem u početku osnivanja specijaliziranih centara materijalni i kadrovski uvjeti. Prema podatcima, čak dvanaest centara nije zadovoljavalo te osnovne uvjete, ali ipak je pokrenuto izvođenje nastave.

[765] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14. *Delegatske informacije* 1983.
[766] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 21.
[767] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 14. *Delegatske informacije* 1983.
[768] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, spis br. 222/1–1977.

Osim kadrovskih problema, u spomenutome *Izvještaju o općem informativnom uvidu u stanje i probleme uvođenja i realizacije novih obrazovnih programa u završni stupnju srednjeg usmjerenog obrazovanja u obrazovnim centrima (školama) u SR Hrvatskoj* navodi se stanje o broju učenika na području grada Zagreba.[769] Stanje je bilo i više nego zabrinjavajuće.

U I*zvještaju* za područje grada Zagreba navedeno je kako se u 24 školska centra provodilo 180 obrazovnih programa. U pet školskih centara raspoređeno je po razrednome odjeljenju od 20 do 36 učenika, a u 6 školskih centara od 30 do 34 učenika po razrednom odjeljenju. Podatci ukazuju na problem velikog broja učenika po razrednome odjeljenju. Osim navedenoga, u izvješću su istaknuti problemi poput nedostataka pedagoških službi, povećana administracija nastavnika, nestručne zamjene, neadekvatan prostor i loši materijalno – tehnički uvjeti za izvođenje nastave.[770] Radi podrške nastavnicima u novim uvjetima rada, posebno zbog nedostatka metodičke kreativnosti i nesnalaženja, organizirani su stručni i znanstveni skupovi. *Sekcija metodičara društva sveučilišnih nastavnika* organizirala je 1988. godine u Zagrebu osam stručnih i znanstvenih skupova za nastavnike srednjih škola kako bi afirmirali modernu metodiku i podizali svijest nastavnika o stručnome usavršavanju u metodičkome smislu.[771] Nastavnici su nosili reformu, ali i brojne poteškoće koje su, prije svega, vezane uz uvjete rada, materijalno–tehničku opremljenost i potplaćenost za odgovoran posao koji su obavljali.

[769] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, spis br. 222/1–1977.
[770] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11. spis br. 222/1–1977, 50. Dio dokumenta pod naslovom *Primjedbe prijedlozi i zapažanja.*
[771] *Školske novine* 1988, br. 42 (1844), Zagreb, 20. prosinca. U informaciji se nalazi i podatak kako je Sekcija metodičara društva sveučilišnih nastavnika osnovana 1985., predsjednik Sekcije bio je dr. sc. Dragutin Rosandić.

8. Društveni aspekti i (de)konstrukcija nastavničkoga zanimanja: specijalizirani centar za odgojno–obrazovno usmjerenje u Zagrebu

Poglavlje daje širu sliku promjena koje su utjecale na nastavničku profesiju tijekom uvođenja reforme usmjerenoga obrazovanja te na konkretan način oslikava povijest zanimanja i društvene aspekte. Nastavničko zanimanje u razdoblju reformskih zahvata doživljava u potpunosti svoju (de)konstrukciju. Iako su se nekoliko godina vodile rasprave o nužnosti da se u nastavničkim fakultetima i pedagoškim akademijama za rad u odgojno–obrazovnim institucijama uvede visoka stručna sprema, s usmjerenim obrazovanjem stvorena je ideja o srednjoj školi pedagoško – nastavnoga smjera s kojom se može, a i ne mora, nastaviti daljnje obrazovanje. Uvedeno je sasvim novo zanimanje kvalificiranoga radnika, pod nazivom suradnik u *odgojno–obrazovnom* procesu s različitim profilima. Takav specijalizirani centar za odgojno–obrazovno usmjerenje osniva se jedino u Zagrebu.

8.1. Srednja škola pedagoško–nastavnoga smjera

U siječnju 1976. godine Zavod za unaprjeđivanje stručnog obrazovanja poslao je dopis svim školama i školskim centrima radi planiranoga pokretanja službe za profesionalno orijentiranje i praćenje u školama.[772] Prijedlog je upućen i SIZ–ovima za financiranje usmjerenoga obrazovanja u području odgoja i obrazovanja, pedagoškim akademijama, nastavničkim fakultetima i Prosvjetnom savjetu.[773] U prijedlogu se pretpostavlja kako se nastavnička i odgajateljska zanimanja neće zadržati na razini srednje nastavničke škole, nego će nastaviti daljnje obrazovanje, što je izazvalo velike polemike.[774]

Vezano uz problematiku sazvana je i sjednica *Komisije za unaprjeđenje sistema odgoja i obrazovanja* 24. siječnja 1977. godine. Komisija je imala jednu od značajnih sjednica koju je vodio predsjednik Komisije dr. Stipe Šuvar, a zbog važnosti na sjednici je prisustvovao i predsjednik Prosvjetnog savjeta Hrvatske dr. Pero Šimleša.[775] Za sjednicu su predviđene dvije točke dnevnog, reda; 1. Koncepcija drugog stupnja srednje škole pedagoško–nastavnog smjera. 2. Izvještaj Odbora za kadrove Privredne komore Hrvatske o rezultatima javne rasprave o

[772] HDA–1413–PSH, kut. 9. Spis br. 52/1–76.KA/EC, siječanj 1976.
[773] HDA–1413–PSH, kut. 9. Spis br. 52/1–76.KA/EC, siječanj 1976.
[774] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. Zagreb ožujak 1977. godine. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*.
[775] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*. Bilješke sa sastanka sjednice Komisije za unaprjeđivanje sistema odgoja i obrazovanja prosvjetno savjeta Hrvatske, održanog 24. siječnja 1977.

prijedlogu jedinstvene kvalifikacijske ljestvice i reforme usmjerenoga obrazovanja.[776] Dnevni red izmijenjen je na početku sjednice i rasprava se odnosila samo na prvu točku dnevnoga reda.[777]

Komisija je vodila raspravu o predloženoj koncepciji drugoga stupnja srednje škole pedagoško–nastavnoga smjera te utvrdila kako bi ovakva škola i njezin kadar bio ograničen samo na predškolski odgoj jer se nije sagledao sustav odgoja i obrazovanja u cjelini. Budući da je već zakonom određeno kako je za rad u višim obrazovnim razinama nedostatna srednja i viša stručna sprema, trebalo je pronaći opravdanje zašto se uopće pokreće srednja škola pedagoško–nastavnoga smjera.

Ono što se iz rasprave može zaključiti jest to da se tražilo rješenje gdje bi nakon završene srednje škole mogli raditi takvi učenici, koji su to poslovi na kojima bi takvi učenici mogli raditi kao „pripravnici" koji bi se uz rad pripremali i obrazovali za zanimanja za koja je potrebna viša razina obrazovanja. To su bila otvorena i nedorečena pitanja. Rješenje je pronađeno tako da se sa srednjom stručnom spremom, oni koji ne nastave daljnje obrazovanje ipak mogu uključiti u rad, i to kao suradnici u nastavi: *knjižničari, laboranti, administrativno osoblje, animatori u području kulture i fizičke kulture*.[778]

Postojao je problem nekonzistentnosti u izradi nastavnih planova i programa za ovaj novi smjer. Nastavni planovi i programi za usmjerenja drugoga stupnja srednje škole rađeni su stihijski, na brzinu, i s kratkim rokovima. Najprije su se pisali nastavni planovi i programi, a onda se određivalo gdje će se oni izvoditi, gdje postoje uvjeti za njihovo izvođenje. Zbog nedostatka prostornih rješenja, nerijetko se nastava izvodila u objektima koji uopće nisu zadovoljavali uvjete za odgojno–obrazovnu djelatnost. Zapravo je prva verzija nastavnog plana i programa za pedagoško nastavni smjer u sklopu predložene *Koncepcije* bio preslikan

[776] HDA–1413–PSH, kut. 19. Bilješka sa sastanka Komisija za unapređivanje sistema odgoja i obrazovanja Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske, sastanak je održan 24. siječnja 1977.
[777] HDA–1413–PSH, kut. 19. Sastanku su osim članova Komisije na sastanku nazočili i predsjednik Prosvjetnog savjeta dr. Pero Šimleša, tajnica Ljubica Blažević, podsekretarica za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu Narcisa Čemalović, te savjetnice Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu Draga Tomulić i Nevenka Čolak. Sudjelovali su i predstavnici Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja Mato Jergović i Aleksandar Kolka. Bile su dvije točke dnevnog reda: 1. Koncepcija drugog stupnja srednje škole pedagoškog smjera. 2. Izvještaj Odbora za kadrove Privredne komore o rezultatima javne rasprave o prijedlogu jedinstvene kvalifikacijske ljestvice i reforme usmjerenog obrazovanja. Uvodno izlaganje o prijedlogu koncepcije druge faze srednje škole pedagoško–nastavnog smjera održao je Aleksandar Kolka, predstavnik Zavoda za unapređivanje stručnog obrazovanja.
[778] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske, izradio je *Koncepciju programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.* u ožujku 1977. godine.

gimnazijski plan i program što je možda bilo najlakše i najpragmatičnije kako bi se zadržala satnica gimnazijskih kadrova. No, međutim pojedini članovi Komisije izražavali su bojazan da će se ovakva škola i shvatiti kao gimnazija, a to nikako ne bi bilo poželjno jer onda bi se tako „unazadio" cilj reforme obrazovanja.[779]

Svoje nezadovoljstvo ovakvim konceptom drugoga stupnja srednje škole pedagoškoga nastavnoga smjera u završnoj riječi rasprave svim je članovima uputio predsjednik Komisije dr. Stipe Šuvar. Šuvar nije bio zadovoljan prvim prijedlogom, tražio je temeljitu doradu te je naveo kako se: „(…) ova koncepcija doima kao kombinacija gimnazije i više učiteljske škole. Prijedlog bi trebalo temeljito preraditi jer u ovakvom obliku i sadržaju ga ne možemo uputiti na sjednicu PSH. U prijedlogu ne bi trebalo govoriti o školama i njihovoj mreži već prvenstveno o programima za pedagoška zanimanja. Ako definiramo programe onda će se oni izvoditi tamo gdje postoje uvjeti za njihovo izvođenje (…). Ovakvo usmjerenje trebalo bi imati tzv. obavezni dio programa, zajednički za sva istovjetna zanimanja. Trebalo bi utvrditi odnos između „završenosti" i ostalog potrebnog znanja (...)."[780]

Nadalje, Šuvar u završnome govoru interpretira pitanje „završenosti" stupnja srednje škole na primjeru srednje škole pedagoško–nastavnog smjera koji je nastao iz uporišta i temeljnih načela politike „preobražaja odgoja i obrazovanja" u Rezoluciji X. kongresa SKJ.[781] On smatra da se pitanje „završenosti" u Rezoluciji ne mora shvatiti statično te ističe kako je samo bitno da sadašnje gimnazije ne mogu ostati kao pripremne opće škole za visoko obrazovanje nego da je svako obrazovanje poslije prve faze sadašnjeg srednjeg obrazovanja bude usmjereno na rad.[782]

Osim što je Šuvar kritizirao koncept zbog opasnosti da se ovakva škola pretvori u nekadašnju gimnaziju, isticao je da se ne smije govoriti o školi, nego o programu za pedagoška zanimanja te je iznio i oštru kritiku na nazive pojedinih predmeta iz prijedloga Nastavnog plana i programa. Šuvar je iznio kako je: „ (…) naziv predmeta Organizacija rada i ekonomika

[779] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.*
[780] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 4–5. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*.
[781] X. kongres SKJ, IC „Komunist", Beograd, 1974.
[782] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 35–36. Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske, *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*. Zanimljivo je da Šuvar na ovaj način interpretira Rezoluciju u kojoj jasno piše: „(…) u razvijanju usmjerenog obrazovanja potrebno je nalaziti i razvijati razne oblike povezivanja sadašnjeg srednjeg, višeg i visokog obrazovanja i osnivati zajedničke centre (…)."

poslovanja zastario i vuče na tzv. menadžerizam. Potrebno je izraditi program koji će se zvati Ekonomika udruženog rada kao i program Sociologija obrazovanja (…).“[783]

Ova se kritika nije zadržala na predmetima koji su važni za tzv. društveno obrazovanje i njegovanje socijalizma, nego je išla i šire, pa je Šuvar kazao kako bi: „(…) hrvatski ili srpski jezik trebalo povezati s književnošću i kulturom govora, a umjetnost s ostalim kulturama (…)“ te predložio novi predmet koji bi mogao biti u zajedničkom dijelu za sva pedagoška zanimanja pod nazivom Kultura civilizacije ili Civilizacija i kultura.[784] Zanimljivo je kako Šuvar posebno ističe da se latinski jezik u programu svakako treba zadržati zbog značaja opće kulture za sve nastavničke profile. Na samom kraju svoje završne riječi Šuvar je predložio da radna skupina koja je izradila prijedlog *Koncepcija drugog stupnja srednje škole pedagoško nastavnog–smjera* nastavi sa svojim radom, ali da proširi krug suradnika te da se primjedbe s ovog sastanka uzmu u obzir. Rok za izradu novog prijedloga bio je mjesec dana, veljača 1977. godine.[785] Smjernice s ovog važnoga sastanka išle su za time da se poveže obrazovanje i rad.

8.2. Suradnik u odgojno–obrazovnome procesu s različitim profilima

Prosvjetni savjet Hrvatske uz osnovane komisije i radne skupine radio je na realizaciji reforme usmjerenoga obrazovanja kroz izradu uputa i zakonsku regulativu. Cilj je bio da se unutar usmjerenoga obrazovanja osnuje srednja škola za nastavnike. Predviđeno je kako će se učenici nakon završenoga drugog stupnja nastavničko–pedagoškog usmjerenja zapošljavati te će se tako uspostaviti odnos s udruženim radom (studentski krediti, radni odnos i slično) te uz ili iz rada nastaviti obrazovanje na višem ili visokom stupnju.[786] Smjer obrazovne reforme u tome smislu bio je jasan. Bilježi se porast broja novoosnovanih centara na prostoru cijele SR Hrvatske, a očekivalo se pokretanje centra usmjerenog obrazovanja u kojem će se obrazovati učenici za pedagoško nastavnička zanimanja, to je bio jedan od ciljeva zacrtan u Rezoluciji X. Kongresa SKJ.

---

[783] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 35.

[784] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 36.

[785] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*. Komisija za izradu prijedlog osnova nastavnoga plana i programa za obrazovanje nastavnika je 15.veljače napravila izmijenjen i dopunjen prvobitni prijedlog u skladu sa primjedbama i sugestijama sa sastanka Komisije 24. siječnja 1977. i kao takav je prijedlog ponovno poslan na raspravu Komisiji 1. 3ožujka 1977. koja ga je uputila Prosvjetnom savjetu i SIZ–ovima za obrazovanje kadrova u oblasti odgoja i obrazovanja.

[786] HR–HDA–280–IVS, spis br. 61–02/86–06/01., *Prijedlog osnova nastavnoga plana i programa za obrazovanje nastavnika*, poglavlje pod nazivom *Osposobljenost za rad*, 15–16.

Nakon višemjesečnih rasprava u ožujku 1977. godine dorađen je koncept i napisan konačni Nastavni plan i program usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja. Nastavni planovi i programi na početku usmjerenoga obrazovanja trebali su osigurati svima zajedničku odgojno–obrazovnu osnovu koja je obuhvaćala opće–kulturne, društveno–ekonomske, prirodoslovno–matematičke i proizvodno–tehničke sadržaje. Na te se sadržaje nadograđivao posebni dio programa koji se utvrđivao na osnovu profila nastavničkog zanimanja, kako u onom dijelu koji je zajednički za sve profile unutar struke (pedagoške i psihološke osnove, pedagoška praksa, praktikum nastavne tehnologije), tako i u posebnim diferenciranim dijelovima koji su postojali kao osnova za užu specijalizaciju (izborni programi koji su prirodno–znanstvenog, matematičkog, tehničkog i društveno–jezičnog usmjerenja).

Programi odgojno–obrazovnog usmjerenja s različitim profilima s nazivom *suradnik u odgojno–obrazovnom procesu* dijelili su se na šest područja, i to na:

1. suradnik za matematičko i prirodoslovno područje
2. suradnik za društveno–humanističko područje i područje obrane i zaštite
3. suradnik za jezično područje
4. suradnik u školskoj knjižnici
5. suradnik–instruktor za tjelesni odgoj i sportske aktivnosti
6. suradnik–instruktor za tehničke i tehničko–sportske aktivnosti.[787]

Unutar odgojno–obrazovnoga usmjerenja obrazovali su se i odgajatelji sa srednjom stručnom spremom. Programska struktura odgojno–obrazovnoga usmjerenja imala je šest temeljnih programa i pet programskih blokova s mogućnošću različitih kombinacija po načelu srodnosti. Programski blokovi su se nazivali smjerovima (razredna nastava i predškolski odgoj, društveno–humanističko područje, jezici – strani živi i klasični, matematičko–prirodoslovno–tehničko područje i tjelesni odgoj).[788]

Prosvjetni savjet Hrvatske na sjednici održanoj u veljači 1978. godine raspravljao je o analizi upisa u programe odgojno–obrazovnog usmjerenja u 1977. godini, i o prijedlogu osnova programa stručno–pedagoške prakse u srednjim i visokim školama nastavničkoga usmjerenja.[789] Prosvjetni savjet predložio je da odgovarajući RSIZ–ovi zajedno s

[787] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 2. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.“*
[788] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 2.–3. *Struktura učeničke populacije s obzirom na programe*.
[789] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25. Spis br. 39/ 1–1978. Sjednica je održana 20. veljače 1978., predmet rasprave bili su upisi u programe odgojno–obrazovnog usmjerenja i stručno pedagoška praksa učenika toga usmjerenja.

predstavnicima društveno–političke zajednice preispitaju mrežu školskih centara i odjeljenja odgojno–obrazovnoga usmjerenja na svojem području, posebno tamo gdje do kraja prvog polugodišta nisu osigurani uvjeti za normalan rad. Konkretna uporišta i opravdanost da se unutar usmjerenoga obrazovanja osnuje srednja škola za nastavnike proizlazila je iz kadrovskih potreba. Naime, u arhivskim dokumentima navodi da je u SR Hrvatskoj u sustavu odgoja i obrazovanja, na razini predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova, uključujući učeničke domove, bilo zaposleno 38 500 prosvjetnih djelatnika. Od toga je 36 000 činilo nastavničko, dok su se ostali ubrajali u odgojno osoblje. Prema ukupnom broju zaposlenih u SR Hrvatskoj to je iznosilo nešto više od 3%.[790]

Navedeni podaci služili su za planiranje smjerova i obrazovnu politike kojoj je bio cilj zadovoljiti potrebe u svijetu rada. Kadrovska politika temeljila se na analizama koje je za Prosvjetni savjet Hrvatske izrađivao Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske.

Istaknut je nerazmjer broja upisanih učenika u pojedine programe, a s druge strane je nedostajao veći broj nastavnika razredne nastave, nastavnika likovnoga, glazbenoga i tjelesnoga, a ponajviše je nedostajalo odgajatelja predškolskoga odgoja. Prosvjetni savjet Hrvatske predlaže kako je potrebno preispitati kriterije za upis učenika u odgojno pedagoško usmjerenje, ističući kako je prije svega potrebno imati poziv za ovo zanimanje.

Prosvjetni savjet Hrvatske smatrao je kako je potrebno da RSIZ–ovi i SIZ–ovi odgoja i osnovnoga obrazovanja i Savez Zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta iskažu svoje kadrovske potrebe kako bi SIZ–ovi za odgoj i usmjereno obrazovanje u djelatnosti obrazovanja mogli uskladili svoje planove upisa u programe odgojno–obrazovnoga usmjerenja za školsku godinu 1978./79.[791]

Kako bi se osigurali kadrovi, ponajviše za predškolski odgoj i razrednu nastavu predloženo je da SIZ–ovi sklapaju ugovore s učenicima, osiguravajući im kredite ili stipendije za vrijeme školovanja. Takve mjere bile su s ciljem stimuliranja deficitarnih zanimanja. Ovo je bio naslijeđeni koncept kreditiranja koji se nastavio primjenjivati i s reformom usmjerenoga obrazovanja kroz stvaranje sistema samoupravnih interesnih zajednica (SIZ–ova).[792] U okviru SIZ–ova bilo je omogućeno organizacijama udruženoga rada da se sporazumijevaju u

[790] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*.
[791] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*.
[792] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja*. U tome kontekstu je 1974. i donijet Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama odgoja i obrazovanja.

zajedničkim potrebama. Međusobni odnosi, prava i obaveze koji su se prema tom kontekstu ostvaruju između učenika, studenata i radnika u udruženome radu podrazumijevaju odnose koji prethode radnome odnosu, a nemaju značajke radnog odnosa.[793]

Upis u centar usmjerenoga obrazovanja pedagoškog smjera vršio se pod jednakim uvjetima kao i za ostale kandidate putem natječaja uz dodatne provjere pismenosti, sluha, psihofizičke sposobnosti te osobina ličnosti za rad s djecom.[794]

Tablica 28. Programski blokovi i broj učenika prema profilu zanimanja

Program–smjer	Ukupno učenika	Postotak
1. Predškolski odgoj i razredna nastava	383	11,93 %
2. Društveno–humanistički	910	28,35 %
3. Jezični	210	6,54 %
4. Matematika–prirodoslovno–tehnički	867	27,01 %
5. Fizički odgoj	141	4,39 %
Ukupno profil suradnika	2 511	78,22 %
6. Odgajateljski	699	21,78 %
Ukupno 1–6	3 210	100,00 %

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 3.

Iz tablice 28. vidljivo je kako se najveći postotak učenika odlučuje za društveno–humanističke i matematičko–prirodoslovno, tehničke smjerove, manje je zainteresiranih bilo za jezične smjerove. Podatci iz tablice služili su za kreiranje obrazovne politike i usmjeravanje učenika za ona zanimanja koja su deficitarna. Snažna ekspanzija predškolskih ustanova proizvela je veliku potrebu za odgajateljima. Iz podataka su vidljiva i dva profila zanimanja, profil suradnika (78,22 %) i odgajateljski (21,78 %). Programe društveno–humanističkoga i matematičko–prirodoslovnoga, tehničkoga područja, upisalo je 70 % učenika koji su se opredijelili za profil suradnika u odgojno–obrazovnom procesu. Smjer Fizički odgoj upisalo je samo 4,39 % učenika.

U novome kontekstu reforme usmjerenoga obrazovanja svakako se promijenila i uloga nastavnika te opis poslova. Prosvjetni savjet Hrvatske i Zavod za prosvjetno–pedagošku

[793] Podrebac, 1985, 478–481.
[794] HR–HDA–1413–PSH, kut. 13, 4. Sjednice savjeta 1979–1981., predložen je dokument pod nazivom *Osnova za izradu novih i redefiniranje starih nastavnih planova i programa za obrazovanje suradnika, odgajatelja i nastavnika razredne nastave*. Upisi su vršini po uzoru na kriterije za nastavničke fakultete iz 1973. (više o kriterijima u poglavlju 4. 4.).

službu SR Hrvatske su u travnju 1980. godine donijeli dokument *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.*[795] Tako se iz pripremnih dokumenata za provođenje reforme koje je pripremio Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske pod nazivom „Koncepcija" posebno pojasnio pojam *nastavnik*, i to prema kriterijima iz novih programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.[796] Nastavnik je prema tim novim potrebama i kriterijima bio: organizator odgojno–obrazovnog procesa koji u svojem poslu vrši nekoliko funkcija, od odgajateljske, organizator je i realizator odgojno–obrazovnog procesa te ima funkciju stručnjaka za određeno obrazovno područje.[797]

Uz osnovni zadatak izvođenja nastave, definirani su i poslovi koje obavlja nastavnik, a to su: razredništvo, dopunske i dodatne djelatnosti, slobodne aktivnosti učenika, rad u produženom i cjelovitom boravku učenika, povezivanje doma i škole (rad s roditeljima), rad s učeničkim društvima i organizacijama, rad u stručnim organima škole, povezivanje s udruženim radom u realizaciji zajedničkih zadataka (proizvodni rad, profesionalna orijentacija), upravljanje školom (samoupravljačke funkcije), rukovođenje (nastavnik u funkciji direktora), permanentno obrazovanje i stručno usavršavanje, te osmišljavanje prakse i istraživački rad.[798]

Obaveza nastavničkog planiranja na individualnoj razini zakonska je obaveza, a obaveza planiranja rada na razini škole ususstavljena je još od 1973./74. te je postala standard i s uvođenjem reforme usmjerenoga obrazovanja.[799] S reformom usmjerenoga obrazovanja javlja se novo opterećenje nastavnika u smislu novog načina rada i najavljene nove pedagoške dokumentacije (obrasci za obrazovne grupe, obrasci za sudjelovanje učenika u nastavi, obrasci za sudjelovanje učenika u praktičnoj nastavi, obrasci za praćenje i vrednovanje, matični dosjei učenika i ostalo).[800]

Uvođenje nove pedagoške dokumentacije zahtijevalo je potrebe za organiziranjem dodatnih seminara i obučavanja u administrativnom dijelu nastavničkog posla, što je nastavnicima stvaralo dodatno opterećenje.[801] Takvi dodatni poslovi bili su sastavni dio zaduženja nastavnika, a školske organizacije su bile zadužene za osposobljavanje nastavnika

[795] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 10. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.*
[796] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 10–12. *Koncepcija programa usmjerenja za pedagoško–nastavnička zanimanja.*
[797] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 10–12.
[798] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 12.
[799] Ratković 1973, 5–6. Autor piše o potrebi individualnog planiranja koju bi trebalo zakonski regulirati. Naglašava i nužnost planiranja rada čije je sadržaje i ciljeve potrebno planirati.
[800] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 12.
[801] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 53. *Pregled najvažnijih konstatacija po problemima u SR Hrvatskoj*.

za obavljanje novih i dodatnih administrativnih poslova. Osim navedenog, nastavnici su sudjelovali i u radu stručnih tijela škole. Koncept samoupravne i stručne organizacije školskih centara stavlja naglasak na samoupravljanje radnih ljudi i stručnu organizaciju.[802] Samoupravljanje u školskim centrima ostvarivalo se putem:

- Zbora radnika
- Savjeta centra (društveni organ upravljanja, u njemu su i delegirani i učenici).

Stručna organizacija u školskim centrima se ostvarivala se putem:

- Vijeća centra
- Nastavničkoga vijeća i vijeća obrazovnog programa
- stručnih aktiva
- Pedagoškoga savjeta (kolegij centra).

Uvođenjem reforme usmjerenog obrazovanja, izmijenjena je uloga nastavnika, kao i opis poslova, s pojačanim novim administrativnim opterećenjem i većim angažmanom u sudjelovanju radnih tijela unutar škole. *Komisija za unaprjeđenje sistema odgoja i obrazovanja* donijela je koncepciju druge faze srednje škole pedagoško–nastavnog smjera, prema kojoj će se osnovati posebne škole pedagoško–nastavnog smjera. Nakon što je izrađen koncept i definirani nastavni planovi i programi, trebalo je pronaći gdje će se pokrenuti i izvoditi program, pronaći gdje postoje uvjeti za izvođenje predloženog programa. Specijalizirani centar za odgojno–obrazovno usmjerenje osnovan je jedino u Zagrebu, od nekadašnjih gimnazija i odgajateljske škole.

8.3. Primjer osnutaka Pedagoškog obrazovnog centra (POC) „Bogdan Ogrizović" Zagreb

Specijalizirani centar za odgojno–obrazovno usmjerenje zbog materijalno–tehničkih i kadrovskih uvjeta osnovan je jedino u Zagrebu. To je bio rezultat dovršenog prijedloga za javnu raspravu pod nazivom *Koncepcija druge faze srednje škole pedagoško–nastavnog smjera.*[803] *Prijedlog* je upućen SIZ–ovima za financiranje usmjerenoga obrazovanja u području odgoja i obrazovanja, pedagoškim akademijama, nastavničkim fakultetima, srednjim školama

[802] HR–HDA–1413–PSH, kut. 11, 36. *Izvještaj o općem informativnom uvidu u stanje i probleme uvođenja i realizacije novih obrazovnih programa u završnom stupnju srednjeg usmjerenog obrazovanja u obrazovnim centrima SR Hrvatske.*
[803] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 12. *Pregled najvažnijih konstatacija po problemima u SR Hrvatskoj*.

pedagoškog usmjerenja i Prosvjetnom savjetu Hrvatske.[804] U navedenome prijedlogu zapravo je bio razrađen koncept srednje škole odgojno–obrazovnog usmjerenja te se predviđalo skoro osnivanje centra u kojem će se obrazovati suradnici u predškolskom odgoju i suradnici u nastavi.

Na tim je uporištima 28. lipnja 1977. godine *Skupština SIZ–a odgoja i usmjerenog obrazovanja u djelatnosti obrazovanja Zagreb* donijela *Odluku o osnivanju i konstituiranju Pedagoškog obrazovnog centra sa sjedištem u Klaićevoj 1*.[805] Ovim se aktom osnovao Pedagoški obrazovni centar (POC) „Bogdan Ogrizović" na tri lokacije, a sjedište mu je bilo na adresi Klaićeva 1. U okviru novoosnovanoga centra bile su: XI. gimnazija (Savska 77), V. gimnazija (Klaićeva 1) i Škola za odgajatelje „Tatjana Marinić" (Habdelićeva 1).[806] Organi upravljanja u POC „Bogdan Ogrizović" su: Savjet odgojno obrazovne ustanove koji rješava društveno–pedagoške i određene političke probleme, direktor, Nastavnički zbor–nastavnički kolektiv (nastavničko vijeće, stručni aktiv nastavnika) i Omladinska organizacija.[807]

Prije osnutka Pedagoškog obrazovnog centara V. gimnazija je nosila naziv „Bogdan Ogrizović", tako da je taj stari naziv gimnazije preuzeo novoosnovani Centar, što je zapravo bila česta praksa u preuzimanju nazivlja. Iako se osnovao POC „ Bogdan Ogrizović", škola je uspjela zadržati satnicu koja je donekle odgovarala broju sati i predmetima, slično kao u gimnaziji.[808] Kadrovski nije došlo do promjene jer su svi profesori V. Gimnazije zadržali posao. Međutim, izmjenama nastavnih planova i programa automatski je došlo do promjene zaduženja nastavnika i dodatnih administrativnih opterećenja, što je izazivalo potencijalno nezadovoljstvo nastavnika. Postojala su redovna zaduženja i administrativne obaveze koje su nastavnici morali izvršavati to nisu bile nove obaveze, nastavnici su ih morali savjesno i odgovorno popunjavati. To su uobičajeni poslovi, poput upisa podataka u razredne knjige, održani i neodržani sati, naziv nastavne jedinice, izostanci učenika i slično. Ali, osim postojećih

[804] HR–HDA–1413–PSH, kut. 9. Sjednice Prosvjetnog savjeta, 1976.
[805] Mladinić i Domac (ur.) 2008, 191. Povodom 70 godišnjice postojanja tiskana je Monografija Pete 1938.–2008. U Monografiji je kratki prikaz socijalističkog razdoblja i početaka Centra „Bogdan Ogrizović". Istaknuto je ime Milana Tepurića, profesor geografije, koji je bio prvi direktor POC „ Bogdan Ogrizović". Istu dužnost je obnašao prije toga u Školi za odgajatelje od 1962. do. 1977. Od 1978. do 1994. ravnatelj je bio Ivan Rušak (Centar je ukinut 31. kolovoza 1991.).
[806] Mladinić i Domac (ur.) 2008, 191. POC „Bogdan Ogrizović" su činile V. gimnazija „Bogdan Ogrizović", XI. gimnazija (Savska cesta 77) i škola za odgajatelje Tatjana Marinić (Habdelićeva 1), s osnutkom Centra su gimnazije prestale postojati, a od 1991. godine to su XI. gimnazija, V. gimnazija i VIII. gimnazija.
[807] Mladinić i Domac (ur) 2008, 194.
[808] Mladinić i Domac (ur) 2008, 194.

administrativnih obaveza uvedena je i nova pedagoška dokumentacija koja je postala obvezujuća. Uvedeni su novi obrasci za obrazovne grupe, obrasci za sudjelovanje učenika u nastavi, obrasci za sudjelovanje učenika u praktičnoj nastavi, obrasci za praćenje i vrednovanje stručne prakse, matični dosjei učenika i sl.[809]

Podatak iz zapisnika programskog vijeća (1978.–1985.) POC „Bogdan Orgizović" donosi bilješku kako je u veljači 1980. godine Prosvjetna inspekcija, prilikom pregleda dokumentacije, otkrila da svi dnevnici nisu ažurirani. Nije bio upisan broj održanih sati, broj neodržanih sati, nazivi nastavnih jedinica. Direktor škole upozorio je programsko vijeće na propuste.[810]

U travnju su 1980. godine Prosvjetni savjet Hrvatske i Zavod za prosvjetno–pedagošku službu SR Hrvatske usvojili dokument pod nazivom *Osnova za izradu novih i redefiniranje starih nastavnih planova i programa za obrazovanje suradnika, odgajatelja i nastavnika razredne nastave*.[811] Uz navedeni dokument napisane su upute za izradu novih i redefiniranje starih nastavnih planova i programa za obrazovanje suradnika u nastavi. Osim toga, utvrđeni su profili kadrova u odgojno–obrazovnom sustavu koji se izmijenio jer su uz postojeća uvedena niža suradnička radna mjesta.

U dokumentu su navedeni stari i novi profili kadrova: *odgajatelj* (odgajatelj u predškolskom odgoju i odgajatelj u domovima učenika), *nastavnik* (nastavnik razredne nastave i nastavnik predmetne nastave), *stručni suradnik* (pedagog, psiholog, defektolog, programer, sociolog, liječnik, bibliotekar), *suradnik u odgojno–obrazovnom radu* (suradnik za predškolski odgoj) i *suradnik za sportske aktivnosti i rekreaciju* (instruktori).[812]

Unutar Pedagoškog obrazovnog centra (POC*) „Bogdan Ogrizović"* obrazovali su se kadrovi u odgojno–obrazovnoj struci, tj. suradnici u predškolskome odgoju i suradnici u nastavi. Konceptualno je nastavni plan i program za srednje škole pedagoško–nastavnog smjera je sastavni dio „sistema usmjerenog odgoja i obrazovanja," ali u završnom stupnju je u povezanosti sa općim, društveno–ekonomskim, idejno–marksističkim i stručno–pedagoškim, psihološkim i metodičkim obrazovanjem.[813] Prijedlogom su dane smjernice za izmjenu i dopunu postojećega nastavnoga plana i programa. U prve dvije godine provedbe programa

[809] HR–HDA–1413–PSH, kut. 7, 12.
[810] Zapisnik programskog vijeća (1978–1985) POC „Bogdan Orgizović, veljača 1980.
[811] HR–HDA–1413. PSH, kut. 9. Sjednice Prosvjetnog savjeta, 1976.
[812] Mladinić i Domac 2008, 194.
[813] HR–HDA–1413–PSH, kut. 13. Sjednice savjeta 1979.–1981., *Osnova za izradu novih i redefiniranje starih nastavnih planova i programa za obrazovanje suradnika, odgajatelja i nastavnika razredne nastave.*

nije bilo previše reakcija, ali s provođenjem završnog stupnja nastali su problemi s gubitkom satnice. Na ovaj su dokument reagirali nastavnici filozofske grupe predmeta POC „B. Ogrizović“ Nastavnici su reagirali pismom i to direktno prema najvišem nadležnom tijelu.

Pismo nastavnika POC Bogdan Ogrizović Prosvjetnom Savjetu, 30. lipnja 1980.[814]

Budući da je novim planom i programom izbačena filozofska grupa predmeta/filozofija, logika i sociologija/na Pedagoškom obrazovnom centru „Bogdan Ogrizović“, a da prethodno nije konzultiran aktiv profesora filozofije, molimo vas, ako je ikako moguće, da se ova grupa ukomponira u obavezni dio programa.

Ovo obrazlažemo prvo time što bi izbacivanje ovih predmeta na našem Centru veoma okrnjilo širinu obrazovanja naših učenika, a cilj je socijalističkog odgoja i obrazovanja da obrazuje svestranu ličnost.

Marksizam kao teorija izrastao je prije svega iz razvoja određenih filozofskih problema, te je odgojno–obrazovni proces u našoj samoupravnoj socijalističkoj zajednici, koji mora biti prožet marksizmom, neće biti efikasan ako se čitav niz filozofskih poglavlja temeljito ne obrade, a za to je potreba za kadrom kakav obrazuje naš Centar, jer se uglavnom naši učenici opredjeljuju za nastavničke fakultete.

Što se tiče logike, ona je od velike važnosti za sveukupnu ljudsku praksu, a posebno u odgojno–obrazovnoj struci za koju je logika „conditio sine qua non“. Da li se može odvijati odgojno–obrazovni proces, a da se pri tome ne vodi računa o zdravom i valjanom mišljenju? Naravno da to nije moguće. Logika kao i druge znanosti, nikla je iz ljudske prakse, te ona treba u njoj naći svoju primjenu i biti joj vodilja. Dakle, reformi našeg školstva, kao velikom revolucionarnom pothvatu, nije cilj da tapkamo na mjestu, nego da ubrzano kročimo naprijed.

Sociologija je danas našla mjesto na svim razinama obrazovanja u suvremenom svijetu, pa i kod nas, te nas, eto začuđuje njena sudbina na Pedagoškom obrazovnom centru.

Pošto se kao predavači navedenih predmeta osjećamo odgovornima predlažemo sljedeće:

Da se kod suradnika u odgojno–obrazovnom procesu i nastavnika razredne nastave, u radnoj jedinici 1. i 2., unese sociologija i logika u predmet Osnove društvene znanosti, a filozofija da se uvede kao zasebna disciplina u obavezni dio plana i programa.

U 3. radnoj jedinici je, glede filozofske grupe, najgora situacija. Bez skrupula je izbrisaše iz novog plana, te joj poravnaše trag. Da, i to baš u odgajateljskom usmjerenju. Čudno, jako čudno!. Zanimljivo je, da su svi predmeti zadržali isti broj sati, a za filozofsku grupu, eto, nema mjesta. Možda ćete pomisliti da se voditelj aktiva za filozofiju nije dovoljno zauzimao za njen opstanak. On se nije mogao zauzimati, jer mu

[814] HR–HDA–1413–PSH, kut. 13. Sjednice savjeta 1979.–1981., *Osnova za izradu novih i redefiniranje starih nastavnih planova i programa za obrazovanje suradnika, odgajatelja i nastavnika razredne nastave.* Među dokumentima sa sjednica savjeta pronašla sam 2020. Zanimljivo jedno jedino pismo nastavnika, i to baš iz POC Bogdan Ogrizović, upućeno direktno Prosvjetnom savjetu. Pismo je osobno imenom i prezimenom potpisalo sedam nastavnika, svi iz stručnog aktiva filozofske grupe predmeta. Pismo je jedinstveno po tome što sam ga pronašla u fondu HR–HD–1413 Prosvjetnog savjeta Hrvatske, sličnih reakcija nastavnika nije bilo jer su se obično rješavale na razini škole i kolektiva.

se nije dala mogućnost da prisustvuje sastancima gdje se odlučivalo o sudbini pojedinih predmeta, već je doveden pred gotov čin.

Iz navedenog se vidi da na ovom Centru kod nekih faktora postoji doza animoziteta prema filozofskoj grupi.

Kad upitamo odgovorne ličnosti u našoj sredini tko je to predložio? Od koga je potekao prijedlog za takav nastavni plan? Oni nam odgovaraju: „To je „odozgo", a kad pitamo one odozgo, oni nam kažu da nam novi nastavni plan nije nitko nametnuo odozgo, već da su sudjelovali u predlaganju novog plana predstavnici određenih centara. Znači, ljudi iz prakse, ljudi u koje smo imali povjerenje da nas zastupaju. Čudno je da ličnost koja je na našem Centru dala svoj doprinos u novom nastavnom planu i programu nije vodila računa o sedam profesora filozofije koji ovim planom ostaju bez posla. Kako to da je briga za čovjeka u tolikoj mjeri zatajila? Čime bi se to moglo pravdati? Mislimo da za takav odnos prema ljudima, prema radnom čovjeku nema opravdanja.

Mi profesori filozofije na ovom centru, imamo veliko povjerenje u Naslov, te se nadamo da će se naše pitanje najrazumnije riješiti.

Aktiv profesora za filozofiju Pedagoškog obrazovnog centra „B. Ogrizović"

Ovo izravno pismo nastavnika Prosvjetnom savjetu Hrvatske, kao najvišem tijelu koje kreira obrazovnu politiku, može se iz današnje perspektive interpretirati kao vrlo hrabro, ali ono je u kontekstu vremena nastanka prije svega proizlazilo iz stavova koji su odgojem stečeni. Dužnost samoupravljača je da svojom reakcijom ne „kritizira", nego da doprinosi ukazivanjem kako bi u zajednici svima bilo bolje. Stoga je pismo prije svega pro aktivno i prikaz je stvarnih problema koji su mučili nastavnike pri prijelazu na novi ustroj školstva i novi način rada. Nastavnici se direktno obraćaju Prosvjetnom savjetu s konkretnim problemom, gubitkom satnice i osobnom zabrinutošću jer su u strahu zbog gubitka posla. Ugrožena je njihova egzistencijalna sigurnost, ali oni nisu nikako protiv reforme. Naprotiv, ističu kako „reformu našeg školstva, smatraju velikim revolucionarnim pothvatom." Na brižan način ukazuju Prosvjetnom savjetu na štetnost odluke u širem smislu. U svojem obrazloženju za tri nastavna predmeta koja nisu uvrštena u novi plan i program Pedagoškoga centra usmjerenoga obrazovanja, ističu kako je to obrazovni program u kojemu se obrazuju budući odgajatelji i nastavnici. Navode kako je zbog toga izrazito štetno ukidanje navedenih nastavnih predmeta jer učenici navedenog Centra upisuju nastavničke fakultete i navedeni predmeti (sociologija, logika i filozofija) itekako mogu pomoći u oblikovanju budućeg kvalitetnoga nastavničkoga kadra. Potpisnici su dali i konkretna rješenja da se kod suradnika u odgojno–obrazovnom procesu i nastavnika razredne nastave, u radnoj jedinici 1. i 2., unese sociologija i logika u predmet *Osnove društvene znanosti*, a filozofija da se uvede kao zasebna disciplina u obavezni dio plana i programa.

Nadalje, potpisnici ukazuju kako reformi školstva „(…) nije cilj da tapkamo na mjestu, nego da ubrzano kročimo naprijed (...).“ U ovoj napisanoj izjavi, ali i u cijelom obrazloženju da se navedeni predmeti uvrste u novi nastavni plan i program, vidi se kako su potpisnici željeli reformu školstva. Smatraju je revolucionarnim pothvatom, kojim se mijenja budućnost. Iz sadržaja pisma doznaju se informacije da nastavnici nisu poznavali proceduru izrade nastavnih planova te da im nadređeni odgovaraju „to je odozgo,“ a kad pitaju one „odozgo“, oni prebacuju na one „odozdo“, tj. da su sudjelovali u predlaganju novog plana predstavnici određenih centara. Ipak, ističu kako imaju veliko povjerenje u naslov te pismo potpisuju svojim imenom i prezimenom i provjereno iz dosjea nastavnici su nakon poslanog pisma ostali raditi u sustavu.[815]

Značajnija promjena u POC „Bogdan Ogrizović“ nastala je ukidanjem završnog ispita i nemogućnosti upisa u ne/nastavničke fakultete. Zamisao ovog profila zanimanja bio je da se učenici–suradnici u nastavi nakon završetka programa bez mature izravno upisuju na pedagoške akademije. Vrlo se brzo odustalo od ove zamisli jer su na taj način učenici bili ograničeni u izboru i nastavku školovanja. Godine 1988. odobrio se i program prirodoslovno–matematičke struke na stupnju IV. stručne spreme za obrazovni profil laborant u fizici.[816]

Osnivanjem POC „Bogdan Ogrizović“ ostvarena je ideja iz Rezolucije X. kongresa u kojoj je predloženo osnivanje škole pedagoško–nastavnoga usmjerenja kao jedan od ciljeva reforme obrazovanja, a s kojim se zapravo dokazuje mogućnost realizacije ideja iz Rezolucije.

[815] Iz školske dokumentacije (zapisnika) i kasnijih promjena u POC „B. Ogrizović“ ustanovila sam kako se problem potpisnika kompromisno riješio te su ostali raditi u sustavu, nitko nije izgubio satnicu. Kako sam našla jedan od njih je u to vrijeme 1980/1981. bio čak predsjednik Zbora radnika te ostao na toj dužnosti nakon slanja pisma.

[816] Zapisnik programskog vijeća (1978.–1985.) POC „Bogdan Orgizović, veljača 1980., 194.

9. Siromaštvo nastavnika i loši životni uvjeti

U tri potpoglavlja prikazat će se loš materijalni položaj i promjene socijalnoga statusa nastavnika u odnosu na društvene prilike. Napravit će se usporedba materijalnoga položaja prosvjetnih radnika i osobni dohodci SR Hrvatske s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ. Kako bi se konkretizirao problem materijalnoga statusa nastavnika i stambene politike, odabrana je studija slučaja o stambenom zbrinjavanju nastavnika Pedagoško obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović" čime će se dobiti potpunija slika svakodnevice koju su živjeli nastavnici.

9.1. Materijalni položaj i status nastavnika u društvu

Materijalni položaj prosvjetnih radnika bio je desetljećima predmet rasprava u kojima su se uspoređivali osobni dohoci radnika u prosvjeti s istom stručnom spremom s onima u privredi jer su konstantno značajno zaostajali. Dugotrajno kumulirani problemi materijalnoga položaja prosvjetnih radnika rješavani su ne uvijek učinkovitim mjerama ekonomske politike. S reformom usmjerenog obrazovanja još se više nastavio proces pada materijalnoga položaja, odgojno–obrazovne djelatnosti i pad standarda prosvjetnih radnika.[817]

Provođenjem reforme odgojno–obrazovnoga sustava nastupili su brojni problemi koji su zahtijevali nove pristupe, a među glavnim problemima bio je izrazito loš postojeći materijalni položaj prosvjetnih radnika. Stope izdvajanja za odgoj i obrazovanje iz narodnoga dohotka evidentno ukazuje kako je stopa izdvajanja za odgoj i obrazovanje u SR Hrvatskoj niža od stope izdvajanja u SFRJ.

[817] Podrebac 1985, 10–11.

Grafikon 2. Udio ostvarenih sredstava za odgoj i obrazovanje u narodnom dohotku

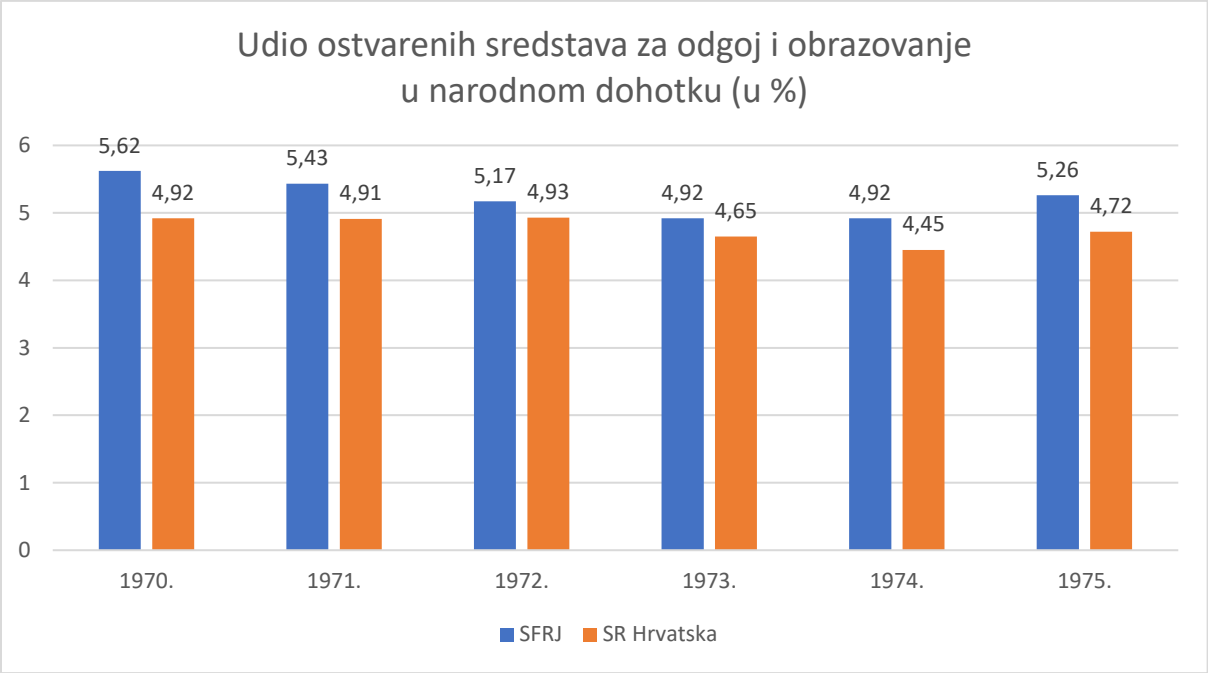

Izvor: HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 9664.

Iz podataka u grafikonu 2. vidljivo je kako je u razdoblju od 1970. do 1973. godine stopa izdvajanja za odgoj i obrazovanje iz narodnog dohotka u SR Hrvatskoj sporo rasla, a u razdoblju od 1973. do 1975. godine vidljivo opadala. Pomak sporog porasta osjetio se 1975. godine i u SFRJ. Stopa izdvajanja za odgoj i obrazovanje iz narodnog dohotka u istom je razdoblju oscilirala, ali je uvijek bila značajno veća u SFRJ nego li u SR Hrvatskoj.[818] Objašnjenje se zasigurno može povezati s naslijeđenim problemima i neskladu zbog razvoja odgoja i obrazovanja te nedostatku financijske potpore koja je trebala pratiti taj razvoj. Evidentno je kako su osobni dohodci prosvjetnih radnika godinama značajno zaostajali za osobnim dohocima zaposlenih s istim kvalifikacijama u drugim područjima društvenog rada.

Za primjer je izdvojena 1976. godina i izdvajanje iz ukupnih prihoda. Te godine je u SR Hrvatskoj započela frontalna primjena reforme usmjerenoga obrazovanja. U srednjem obrazovanju na materijalne rashode odlazilo je 20,5 %. Posebno su se ukupnih prihoda izdvajala sredstva za amortizaciju, za srednje obrazovanje u istoj godini je izdvojeno 3,8 %, dok je za visoko obrazovanje za ista sredstva izdvojeno 5,4 %.[819]

[818] Šuto 1980, 30–31.
[819] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, 34. Spis br. 8933/1–1977.

Tablica 29. Odnos pojedinačnog osobnog dohotka po kvalificiranom radniku

	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.
Privreda	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Društvene djelatnosti	85,8	83,6	85,4	84,9	85,2	86,1
Osnovno obrazovanje	78,5	75,7	76,0	78,5	81,0	81,3
Srednje obrazovanje	77,2	74,9	74,7	74,4	76,6	76,8
Visoko obrazovanje	78,6	76,0	75,4	77, 5	82,1	87,3

Izvor: HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 9664.

Prema podatcima u tablici 29. može se pratiti materijalni položaj radnika u odgoju i obrazovanju koji se poboljšava, ali je evidentno kako je dinamika poboljšanja vrlo usporena i relativno sporija od povećanja osobnog dohotka i društvenog standarda radnika u privredi i društvenim djelatnostima. Prema prikazanom šestogodišnjem razdoblju najveće zaostajanje je uočljivo u srednjem obrazovanju 23,4 %, a zatim u osnovnom obrazovanju 19 % te u visokom obrazovanju 17,9 %. Odstupanja su značajna jer materijalni položaj prosvjetnih radnika nije u svim dijelovima odgoja i usmjerenog obrazovanja isti. Prosječni osobni dohoci zaposlenih u odgoju i obrazovanju mogli bi se analizirati s obzirom na kvalifikacijska obilježja. Većina zaposlenih je s visokom stručnom spremom za koju se u odnosu na privredu stječe manji dohodak.

U *Informaciji o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* navodi se kako čak i između pojedinih organizacija udruženog rada u odgoju i usmjerenom obrazovanju postoje s obzirom na visinu dohotka i osobnih dohodaka, velike razlike.[820] Te razlike u osobnim dohodcima najčešće nisu bile posljedica ostvarenih većih rezultata u radu ili njihovog većega doprinosa povećanju proizvodnosti rada već su najvećim dijelom nastale kao posljedica komercijalizacije pojedinih organizacija udruženog rada u obrazovanju i društveno neopravdanoga proširivanja djelatnosti, naročito što se tiče obrazovanja odraslih. Navodi se u izvješćima kako jedan broj radnih organizacija znatna sredstva ubire iz tzv. školarine, koju građani uplaćuju organizacijama udruženog rada u odgoju i obrazovanju za svoje školovanje (ukupno oko 340 milijuna dinara za 1976.).[821] U vidu školarina kao novčanih doprinosa (uplate i upisnine) u srednjem obrazovanju, u dokumentima se prikazuju novčani iznosi od oko 100 do 1 000 dinara koje su plaćali učenici, svaka škola je imala svoju visinu iznosa.[822] Sredstva su se koristila za

[820] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, 8. Spis br. 8933/1–1977, *Informacija*.
[821] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, 8. Spis br. 8933/1–1977, *Informacija*.
[822] HR–HDA–1220–CK SKH, D–9301, 109.

potrebe škole, nekada čak i za rješavanje stambenih problema i stambeno zbrinjavanje nastavnika.

Republički sekretarijat za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske objavio je 1976. godine u *Prosvjetnom vjesniku* kratke službene *Upute o utvrđivanju mjerila i kriterija za raspodjelu osobnih dohodaka i o nazivu radnika na području odgoja i obrazovanja,* jer kako navode, često im se obraćaju organizacije udruženog rada iz oblasti odgoja i obrazovanja i nastavnici da im protumače raspodjele sredstava za osobne dohotke u odnosu na radno mjesto.[823] Očito je postojao problem u razumijevanju raspodjele sredstava. U samoupravnim sporazumima o raspodjeli sredstava za osobne dohotke organizacije udruženoga rada vrednovale su dohodak prema stupnju stručne spreme.[824] To je značilo da su se sredstva za osobne dohotke nastavnika određivala prema stručnoj spremi, a ne po radnim mjestima.

Postojalo je stupnjevanje na *učitelje*, *nastavnike* i *profesore*, tako da se radna mjesta učitelja manje vrednuju od radnih mjesta nastavnika, a radna mjesta nastavnika manje od radnih mjesta profesora. U praksi je to značilo manju plaću. Događalo se da se nastavnicima koji nemaju propisanu stručnu spremu za radno mjesto na kojem rade, bez obzira jesu li se dužni doškolovati ili ne, odbija određeni postotak od osobnog dohotka. Međutim, problem je bio što se jedan dio nastavnika zbog 20 godina radnog staža oslobodio zakonske obaveze za doškolovanjem i oni su mogli zadržati svoja radna mjesta s istim stupnjem stručne spreme. Tako da ih ovakva raspodjela stvara u nepovoljan položaj, a obavljaju isti posao kao nastavnici sa višom stručnom spremom, za isti posao primaju manju plaću.

Materijalni i socijalni status nastavnika u društvu bio je jedan od važnijih faktora koji je utjecao na interes za nastavničko zanimanje. Prisutan ograničen izvor prihoda uzrokovao je velike probleme u korištenju dohotka te dolazi do pad standarda u usmjerenom obrazovanju.[825] Pad standarda uočavao se i kod prosvjetnih radnika, ali i kod učenika i studenata. Postojale su mjere poticanja učenika i studenata za nastavnička zanimanja. Osim navedenoga, postojale su i mjere kreditiranja nastavnika kroz rješavanje stambenih prilika, ili pak različite mjere nagrađivanja i stimuliranja nastavnika. Raspodjela dohotka u svakoj organizaciji morala je biti utemeljena na Zakonu o udruženom radu prema kojemu radnici

[823] *Prosvjetni vjesnik* 1976, br. 4, 44. *Upute* je donio *Republički sekretarijat za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske,* 1. lipnja 1976.
[824] Podrebac 1985, 478–479.
[825] Podrebac 1985, 486. U poglavlju pod nazivom „Sredstva u neposrednim odnosima" navode se restriktivne mjere ekonomske politike krajem 70–ih, prema kojima su smanjena ukupna sredstva s čime su ugrožena materijalna prava i standard prosvjetnih radnika.

odlučuju o ukupnom prihodu, dohotku, čistom dohotku, raspodjeli sredstava za osobne dohotke i zajedničku potrošnju i da stječu osobni dohodak ovisno od njegova doprinosa povećanju dohotka.[826] Od 1976. godine evidentne su promjene u srednjem obrazovanju i rast djelatnosti, što je dovelo do povećanja kadrovskih potreba. Stvorili su se veliki problemi s osobnim dohodcima nastavnika. Stvorilo se nezadovoljstvo jer se povećao opseg posla dodatnim administrativnim poslovima nastavnika. Ponekad se nezadovoljstvo smirivalo osobnim novčanim nagrađivanjem radnika. Primjer takvog nagrađivanja zabilježen je u Zapisniku radne zajednice POC Bogdan Ogrizović.[827]

Iz zapisnika je vidljivo da je 1977. godine Zbor radnika „Bogdan Ogrizović" imao 137 radnika. Bilo je osobnog nagrađivanja radnika, tako je na osnovu čl. 169. Statuta V gimnazije „Bogdan Ogrizović" Radnički savjet na svojoj sjednici 22. 11. 1977. godine donio odluku da se odobrava jednokratnu novčanu nagradu uzornoj profesorici u iznosu od 400, 00 dinara.[828] U obrazloženju je napisano:

> „(…) u ovoj školskoj godini došlo je do raznih i čestih preinaka rasporeda izazvanih reformom školstva i pomanjkanjem kadrova. Profesorica koja sastavlja satnicu za I. i II. turnus, je zbog toga morala u vrlo kratkom roku napraviti šest novih rasporeda. Taj posao ona je obavila savjesno i uvijek na vrijeme (…)."[829]

Iz obrazloženja je vidljivo kako se nagrađivala savjesnost i učinkovitost u poslu i to s jednokratnim novčanim nagradama. Očito je kako zbog reformskih promjena dolazi do dodatnoga povećanja opsega posla, i što je zahtijevalo veliku prilagodbu nastavnika na nove uvjete rada. Uočljiva je i informacija iz zapisnika kako je osim čestih preinaka rasporeda, nastavnicima bio otežan rad zbog „pomanjkanja kadrova". Tako da su nastavnici držali česte zamjene zbog nedostatka kadrova.[830]

U istom Zapisniku iz 1977. godine zabilježena je još jedna informacija u dodjeli nagrada nastavnicima centra zbog dodatnih poslova i opterećenja. Kako je Zbor radnika u svojoj nadležnosti imao financije škole, tako je razmatrajući financijsku situaciju, donio odluku da se odobrava isplata, nagrada svim radnicima u rasponu 20 % do 60 % neto osobnog dohotka zbog unaprjeđenja reforme, razvijanja samoupravnih odnosa i organiziranje i provođenje radova u

[826] Vrgoč 1980, 8.
[827] Zapisnik radne zajednice, 1973–1979., spis br. 463/1. POC Bogdan Ogrizović, Klaićeva 1.
[828] Ime i prezime djelatnika iz dokumenta ne navodim jer izdvajam samo kontekst i citiram tekst odluke i obrazloženja.
[829] Zapisnik radne zajednice, 1977., spis br. 463/1., 16. prosinca 1977.
[830] Zapisnik radne zajednice, 1973–1979., spis br. 463/1.

školskoj radionici.[831] Na razini škole, ovisno o financijskom stanju, raspoređivale su se ovakve nagrade kojima se sanirao loš materijalni položaj nastavnika i problem dohotka koji se desetljećima neadekvatno rješavao. Takvo je nagrađivanje bilo kratkoročno, to su bile jednokratne isplate kojima se povremeno stimulirao dodatni rad.

Zbog reformskih promjena došlo je do povećanja kadrovskih potreba, stoga je trebalo pronaći način kako stimulirati nastavnike da ostanu raditi u sustavu te stimulirati učenike da upisuju nastavnička zanimanja, iako je problem zaostajanja materijalne osnove postojao dugi niz godina. Osim stipendiranja i kreditiranja učenika i studenata koje je već postojalo niz godina, od 1980. godine uvele su se privremene mjere kao nov način poticanja učenika na daljnje obrazovanje, a to je subvencioniranje. Subvencioniranje smještaja i prehrane uvedeno je kako bi se smanjio broj stipendiranih i kreditiranih učenika i studenata.[832]

Analiza o materijalnom položaju prosvjetnih radnika pripremljena je za zasjedanje Izvršnog komiteta Predsjedništva CK SKH 1978. godine.[833] Iz materijala je vidljivo kako je Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH donio niz konkretnih mjera i akcija, ne samo zato da se zaustavi njihovo zapošljavanje u drugim djelatnostima, nego da se stimuliraju najbolji učenici, oni koji će se opredijeliti za nastavnički poziv.[834] Informacije o materijalnom položaju nastavnika izradio je Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu u svrhu predlaganja konkretnih mjera, a Izvršni komitet CK SKH na čelu sa sekretarom Stipom Šuvarom predložio je mjere i akcije o kojima je još trebalo raspravljati Izvršno vijeće i Sabor SR Hrvatske 1978. godine.[835] Na 140. sjednici Izvršnog komiteta Predsjedništva CK SKH donesene su mjere i akcije o poboljšanju materijalnoga položaja nastavnika.[836] Između ostaloga u pozivu za raspravu je naznačeno kako će se raspravljati o mjerama za zaustavljanje velike fluktuacije nastavničkoga kadra i njihovo zapošljavanje u drugim djelatnostima te o stimuliranju mladih kadrova za nastavnički poziv.

---

[831] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 8933/1–1977.
[832] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 14.
[833] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977.
[834] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, *Informaciju o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* je izradio Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, 20. prosinca 1977. godine u Zagrebu kao materijal predviđen za raspravu na 140. internoj sjednici Izvršnog komiteta Predsjedništva CK SKH, poziv je upućen 9. siječnja 1978. Dokument pod nazivom *Informaciju o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* u potpisu je sekretara Stipe Šuvara.
[835] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 8933/1–1977.
[836] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 9664.

U *Informaciji o materijalnom položaju prosvjetnih radnika s prijedlogom mjera* polazilo se od temeljnog Zakona o financiranju odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj 1970. Izvršni je komitet razmatrao zakonske mogućnosti kako osigurati uvjete za brže samoupravno organiziranje odgoja i obrazovanja. U Zakonu se stavlja naglasak na izgradnju novih društveno–ekonomskih odnosa prema kojemu se samoupravljanje postavlja kao prioritet organiziranja odgojno–obrazovne djelatnosti i uključivanja u sistem udruženog rada. U tom kontekstu razvijao se i *novi sistem stjecanja dohotka* na osnovi tzv. „slobodne razmjene rada".[837]

Evidentne su poteškoće koje nastaju ovim konceptom stjecanja dohotka; očituju se u još većem zaostajanju materijalne osnove odgoja i obrazovanja u odnosu na druga područja društvenoga rada. Razloženo je kako materijalni položaj odgojno–obrazovnih radnika posredno proizlazi iz materijalnoga položaja same odgojno–obrazovne djelatnosti. Promjene u opsegu i strukturi zahtijevale su povećanje financijskih sredstava koja su preraspodjelom sredstava odgoja i obrazovanja išla na teret osobnog dohotka odgojno–obrazovnih radnika.[838]

U *Informaciji o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* istaknuto je kako pojedine organizacije udruženog rada u odgoju i usmjerenom obrazovanju jedva egzistiraju. Najveći dio sredstava ostvaruju od samoupravnih interesnih zajednica i imaju najniže dohotke, a to su: gimnazije, ekonomske škole, umjetničke škole i akademije, škole za KV radnike, prirodoslovno–matematički fakultet, filozofski fakultet i druge.[839]

Promjene u opsegu i strukturi odgojno–obrazovne djelatnosti, uz nepovoljan rast sredstava, dovodile su do preraspodjele sredstava odgoja i obrazovanja na teret prosvjetnih radnika i drugih elemenata ukupnog prihoda i dohotka organizacije udruženoga rada odgoja i obrazovanja, što je stvaralo nezadovoljstvo prosvjetnih radnika materijalnim položajem.

U *Informaciji o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* posebno su značajni zaključci koji se odnose na zajednički utvrđene kriterije i mjerila te novčane iznose koji su trebali utrošiti na realizaciju odgojno–obrazovnih programa 1977. godine. Izneseni su okvirni troškovi potreba s jedne strane i s druge strane ono što su stvarno osigurana sredstva. Za realizaciju odgojno–obrazovnih programa za srednje obrazovanje prema potrebama trebalo je 2. 316 milijuna dinara, osigurano je 1. 423 milijuna dinara (893 milijuna dinara, što je manje za 34, 5

[837] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 9664, 17.
[838] HR–HDA–1220–CK SKH, serija D5, 43–dokumentacija, spis broj 9664, 2.
[839] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 9.

% od potrebnoga).[840] U *Informaciji* je naveden zaključak kako se iz osiguranih sredstava u iznosu 1.423 milijuna dinara za srednje obrazovanje može izdvojiti mjesečni neto osobni dohodak po zaposlenom radniku u visini od 3. 795 dinara (75 % zaposlenih direktno sudjeluje u nastavi) te da je neadekvatno vrednovan rad u usmjerenom obrazovanju glavni uzrok zaostajanja materijalne osnove srednjoškolskih nastavnika.[841]

Analizom stenografskog zapisnika 140. sjednice Izvršnog Komiteta Predsjedništva CK SKH raspravljalo se o tzv. racionalizaciji troškova u obrazovanju s prijedlozima da se ograniči otvaranje novih škola i pokretanje novih studija:

> „(…) zato ovdje u materijalu postoji jedna točka da se od 1976. do 1980. godine ne dopušta otvaranje niti jedne škole ili fakulteta, što je veliko pitanje da li se može tako strogo i striktno ostvariti, ali je činjenica da je težnja ka ekspanziji naročito novih sveučilišta velika, te se mora naći novi društveni dogovor u Republici da se ta ekspanzija strogo zaustavi (…).“[842]

Prijedlozi da se na četiri godine ograniči otvaranje novih škola i pokretanje novih studija išli su u smjeru racionalizacije troškova. S druge strane u raspravi su razmatrani prijedlozi o poboljšanju materijalnog položaja radnika i mjere stimuliranja da se najbolji učenici opredjeljuju za nastavnički poziv.[843]

Krajem 70–ih godina prosvjetne su vlasti pokušale neobičnim tzv. mjerama stabilizacije riješiti problem dohotka i loš materijalni položaj nastavničkih kadrova. Mjere su se odnosile na „štednju“, tako da se zaustavilo daljnje širenje mreže institucija i programa. Da je u stvarnosti postojao kontrolirani upisi u nastavničke studije, svjedoči i to da je 1977. godine dopisom reagirao Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dopis je poslan RSIZ–u za usmjereno obrazovanje, Sekretarijatu za obrazovanje i Prosvjetnom savjetu Hrvatske, povodom potpisivanja samoupravnog sporazuma.[844] Očito je da je postojao kontrolirani upis na nastavničke studije, ali nije jasno koliko je povezano s Republičkom tzv. racionalizacijom troškova u obrazovanju, ali je u Zagrebu ograničen upis na studije, što se opravdavalo pravilnijim planiranjem razvoja nastavničkih kadrova. U dopisu je istaknuto kako su

[840] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 15.
[841] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 15.
[842] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, spis 9664, Stenografski zapisnik 140. sjednice Izvršnog Komiteta Predsjedništva CK SKH. Iz govora članice Predsjedništva Eme Derossi.
[843] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, spis 9664, spis br. 8933/1–1977., Izvršni komitet CK SKH, predmet *Informacija o materijalnom položaju prosvjetnih radnika s prijedlogom mjera*, u potpisu sekretar Stipe Šuvar.
[844] HR–HDA–1413–PSH, kut. 25, spis br. 01–46–1–1977. Dopis je poslan 23. prosinca 1977. godine.

prihvaćeni zahtjevi Sveučilišta u Osijeku, Fakulteta u Rijeci i Zadru o razvoju novih studijskih grupa (studij slavistike, sociologije, filozofije i psihologije i dr.). Istaknuto je i to kako je nedostajala diskusija o potrebama određenih nastavničkih kadrova u čitavoj Republici, o cjelovitim perspektivama izgradnje budućih nastavnika, s posebnim osvrtom na nužnost povezivanja znanstvenoga i nastavnoga rada. Budući da su druga sveučilišna središta u Osijeku, Rijeci i Zadru pokrenula nove nastavničke studije, Filozofskom Fakultetu u Zagrebu ograničen je upis na istoimene studije, što se opravdavalo pravilnijim planiranjem razvoja nastavničkih kadrova, ali i time da se kvalitetnije može raditi s manjim brojem studenata. Kritike s Filozofskog fakulteta išle su još u tome smjeru što se nastavno osoblje s njihovog fakulteta koristi za razvoj studijskih programa na drugim sveučilištima, što vide kao problem „putujućih predavača" koji lošije obavljaju posao na matičnoj instituciji te tako pada razina kvalitete nastave na Filozofskom fakultetu. U dopisu se naglašava kako Filozofski fakultet u Zagrebu ne želi imati „monopol" na određene studijske programe i na odgoj i obrazovanje nastavnika na Republičkoj razini, već da je reakcija u dobroj mjeri s ciljem planiranog razvoja nastavničkih kadrova. Osnovne mjere poboljšanja materijalnoga položaja prosvjetnih radnika odnosile su se prije svega na racionalizaciju unutar postojećih sredstava SIZ–ova odgoja i usmjerenog obrazovanja i odredbu da se do 1980. godine ne mogu otvarati nove škole i fakulteti. Takva mjera odnosila se direktno na racionalizaciju mreže škola i fakulteta. Predlagalo se međusobno povezivanje fakulteta u šire cjeline, kao što je primjer centara usmjerenog obrazovanja.[845] Mjera je trajala četiri godine te je ostavila posljedice na kvalitetu kadrovske strukture nastavničkih zanimanja.

9.2. Usporedba materijalnoga položaja s ostalim republikama i pokrajinama

Prema arhivskim izvorima, za SR Hrvatsku u prve četiri godine provedbe reforme usmjerenoga obrazovanja, uočljiv je bio pad standarda, koji se pokušao sanirati tzv. mjerama stabilizacije.[846] Mjere su se odnosile na „štednju", tako da se zaustavilo daljnje širenje mreže institucija i programa, na sveučilištima se smanjio broj studenata i ukidali su se istovrsni programi. Stabilizacijske mjere su 1982. godine ozakonjene primjenom Zakona o udruženom radu.[847] Izvršno vijeće CK SKH i Sabor SR Hrvatske poduzimali su, u okviru svojih

[845] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, spis br. 8933/1–1977, 16.
[846] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, spis 9664, br. 8933/1–1977. Izvršni komitet CK SKH, predmet *Informacija o materijalnom položaju prosvjetnih radnika s prijedlogom mjera*, u potpisu sekretar Stipe Šuvar.
[847] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, spis 9664, br. 8933/1–1977., Izvršni komitet CK SKH, predmet *Informacija o materijalnom položaju prosvjetnih radnika s prijedlogom mjera*, 13.

nadležnosti, konkretne mjere za poboljšanje materijalnoga položaja radnika i za promjenu društvenoga statusa odgoja i obrazovanja. *Gradski odbor sindikata radnika u odgoju i obrazovanju znanosti i kulturu* donio je odluku da se svim zagrebačkim obrazovnim centrima kao mjeru nagrađivanja i stimuliranja srednjoškolskih nastavnika dodijeli trinaesta plaća kako bi se u 1988. godini podigao prosjek plaća za zadnja tri mjeseca.[848] Međutim, unatoč ovakvim i sličnim privremenim mjerama ostale su posljedice reforme, a to su i dalje niski dohodci i loš materijalni status prosvjetnih radnika. Mjere koje se poduzimaju u drugim republikama za poboljšavanje materijalnog položaja prosvjetnih radnika preuzete su iz izvješća Izvršnih komiteta Predsjedništva CK.[849]

Tablica 30. Pregled ostvarenosti osobnog dohotka u republikama i pokrajinama 1976.

	Djelatnost obrazovanja ukupno	Osnovno	Srednje	Više i visoko
1	2	3	4	5
SFRJ	3 869	3 462	4 354	5 203
Bosna i Hercegovina	3 664	3 332	4 424	4 904
Crna Gora	3 334	3 057	3 903	5 359
Hrvatska	4 190	3 893	4 512	5 000
Makedonija	3 141	2 795	3 612	4 647
Slovenija	4 920	4 555	5 349	5 709
Srbija	3 644	3 165	4 051	5 274
uža teritorija	6 664	3 152	3 984	5 213
SAP Vojvodina	3 919	3 477	4 364	5 604
SAP Kosovo	3 140	2 807	3 660	5 169

Izvor: HR–HDA–1220–CK SKH, serija Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH, kutija 34, preuzeto Statistički bilten SZS „Osobni dohoci" 1976.

Iz tablice 30. vidljiv je pregled ostvarenosti prosječnog osobnog dohotka za 1976. godinu u svim republikama i pokrajinama SFRJ. Istaknuti su osobni dohoci za osnovno, srednje, više i visoko obrazovanje. Uočljivo je kako SR Slovenija, SR Hrvatska i SAP Vojvodina

[848] *Školske novine 1988*, br. 42, 20. prosinca.
[849] HR–HDA–1220–IKP CK SKH, kut. 34, 20.

odskaču po visini prosječnih osobnih dohodaka za sve razine obrazovanja. Iz prikazanih podataka po republikama u interpretaciji bi trebalo uzeti u obzir životni standard, kao i različitu kvalifikacijsku strukturu zaposlenih u odgoju i obrazovanju.[850] Kvalifikacijska struktura je najviša u SR Hrvatskoj te se zakonskim mjerama stalno podizala na višu razinu.

Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH u dokumentu pod nazivom *Informacija o materijalnom položaju prosvjetnih radnika* je za usporedbu s SR Hrvatskom prikazao i materijalni položaj prosvjetnih radnika u svim republikama i pokrajinama. Tako je, primjerice, za SR Srbiju tijekom prosinca 1977. godine navedeno kako su poduzete mjere za poboljšanje materijalnog položaja prosvjetnih radnika te da je Izvršno vijeće Skupštine SR Srbije ocijenilo kako osobni dohoci u obrazovanju zaostaju za prosjekom privrede, i to za 18,3 %, pri čemu je najveće zaostajanje u osnovnom obrazovanju, i to za 29,2 %. Za usmjereno obrazovanje osigurala su se dodatna sredstva od 130 milijuna dinara, čime se zapravo smanjilo zaostajanje osobnih dohodaka, smanjeni su u odnosu na privredu od 21,2% na 16, 8 %. Između ostalog, Izvršno vijeće Skupštine SR Srbije u prosincu 1977. godine na 13. sjednici ocijenilo je da bi se za izjednačavanje osobnih dohodaka u obrazovanju u odnosu na privredu trebalo dodatno osigurati 1.300 milijuna dinara dodatnih sredstava i to na način da se uspostave čvršće veze između obrazovanja i udruženoga rada, s naglaskom na ostvarivanje dohotka u slobodnoj razmjeni rada prema doprinosu obrazovanja u odnosu na ukupni društveni razvoj.[851]

U SAP Vojvodi Izvršno vijeće Skupštine usvojilo je zaključak o izmjeni u dogovorenoj raspodjeli sredstava za općedruštvene i zajedničke potrebe u korist osobnih dohodaka u obrazovanju, osobito za poboljšanje materijalnog položaja prosvjetnih radnika u osnovnom obrazovanju s povećanjem za 7,5 % više od dogovorenog rasta za 1977. godinu. Osim navedenoga, Izvršno vijeće Skupštine za SAP Vojvodinu zaključilo kako je potrebno da se početkom 1978. godine sagleda u cjelini materijalni položaj djelatnosti odgoja i obrazovanja, da se sredstva namijenjena za besplatno davanje (udžbenici, školski pribor, prijevoz i drugo) izuzmu od ograničenja potrošnje kako bi se popravio obrazovni standard.

U SR Makedoniji Izvršno vijeće Skupštine zaključilo je kako osobni dohoci zaostaju za oko 25 % u odnosu na prosječni dohodak u privredi.

U SR Sloveniji Izvršno vijeće Skupštine zaključilo je kako treba osigurati veće stope rasta sredstava odgoja i obrazovanja. Izrađen je *Društveni plan za SR Sloveniju* za razdoblje od

[850] Podrebac 1985, 342–343.
[851] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, 21.

1976 do 1980. godine prema kojem je utvrđeno da se na usmjereno obrazovanje zbog reformskih zahvata stavlja prioritet kako bi sredstva mogla rasti iznad rasta društvenog proizvoda.[852]

Svaka republika i pokrajina imala je svoj način traženja načina za poboljšanje materijalnog položaja prosvjetnih radnika, ovisno o društvenom kontekstu. Zajednički su bili problemi oko niskih dohodaka i loš materijalni status prosvjetnih radnika, koji su se parcijalno i neučinkovito sanirali.

9.3. Uvjeti stanovanja i stambeno zbrinjavanje nastavnika POC–a *„Bogdan Ogrizović“*

Pad standarda prosvjetnih djelatnika desetljećima se pokušavao rješavati, međutim problem je još više naglašen s reformom usmjerenoga obrazovanja.[853] Svi tadašnji centri usmjerenoga obrazovanja sami su se brinuli za „pravednu“ raspodjelu sredstva koja su se dodjeljivala iz stambenoga fonda pojedinog centra. Tako su i nastavnici Pedagoškog obrazovnog centra „Bogdan Ogrizović“ u okviru materijalnih mogućnosti sami unutar Centra rješavali socijalna pitanja radnika.[854] Po načelu upravljačke hijerarhije Savjet škole i Zbor radnika glavna su tijela škole za donošenje odluka o materijalnim pitanjima radnika.[855]

U školskom arhivu V. gimnazije u Zagrebu nalazi se *Knjiga zapisnika Stambene komisije POC–a „Bogdan Ogrizović“* koja se odnosila na razdoblje od 1982. do 1988. godine, kada su i nastali zapisnici.[856] Zapisnici prikazuju primjere rješavanja problema stambenog zbrinjavanja nastavnika u razdoblju same provedbe reforme usmjerenoga obrazovanja. U zapisnicima su zabilježene iscrpne informacije o stvarnom životu i radu nastavnika. Opisan je loš materijalni položaj nastavnika u društvu i teški životni uvjeti u kojima su živjeli nastavnici.[857]

---

[852] HR–HDA–1220– IKP CK SKH, kut. 34, 25.

[853] Rješavanje problema materijalnog statusa prosvjetnih radnika i financiranja odgoja i obrazovanja razrađeno je u prethodnim poglavljima kroz razdoblje 60–ih i 70–ih godina te u potpoglavlju 9. 2. gdje se razlaže usporedba materijalnog položaja prosvjetnih radnika SR Hrvatske s ostalim republikama i pokrajinama.

[854] Podrebac 1985, 11.

[855] Munjiza i Dubovicki 2022, 76. Autori Savjet škole definiraju kao društveni organ upravljanja s elementima samoupravljanja. U Savjet škole su ulazili članovi radne zajednice birani na zboru radnika.

[856] U *Knjizi* se nalazi 25 zapisnika u navedenom sedmogodišnjem razdoblju.

[857] Usp. Zapisnik sjednice Zbora radnika POC–a „Bogdan Ogrizović“ u Zagrebu održane 28. listopada 1986. u 18. 30 minuta. Sjednici je prisustvovalo 54 radnika. Uz točku razno dnevni red je imao dvije točke: Materijalni položaj i Prigovor na bodovnu listu za dodjelu stambenog kredita.

Prema postojećoj školskoj dokumentaciji, 1982. godine unutar Centra formirana je posebna tzv. Stambena komisija koja je vodila zapisničku evidenciju te administrativno i tehnički rješavala materijalna prava po pitanju stambenog zbrinjavanja radnika. Temeljem prijedloga Savjeta Centra o dodjeli sredstava iz stambenoga fonda, Stambena komisija raspoređivala je sredstva ovisno o prioritetima prispjelih zamolbi koje su se odnosile na adaptaciju stambenoga prostora ili na kupnju novoga stana. Stambena komisija kao savjetodavno tijelo Savjeta škole, vršila je i terenske izvide u kojima je utvrđivala stvarno stanje te je vršila provjeru onoga što je priloženo u prijavnoj dokumentaciji. Komisija je, rješavajući pojedinačne slučajeve, razradila protokol donošenja odluka. S vremenom su razrađeni kriteriji za dodjeljivanje bodova te se provjeravalo zadovoljavaju li podnositelji zahtjeva formalne uvjete.[858] Velika odgovornost Stambene komisije bila je u pravednoj raspodjeli sredstava. Kroz zapisnike i objave na oglasnoj ploči pratila se transparentnost te je bilježena u prijedlozima odluka koje su slane na razmatranje Savjetu škole. Svi su prijedlozi prethodno bili objavljeni na oglasnoj ploči, na sve tri lokacije, a podnositelji zahtjeva imali su pravo na žalbu. Iz zapisnika se saznaje procedura biranja članova Stambene komisije POC „Bogdan Ogrizović". Komisija je birana od članova Radničkog zbora na mandat od dvije godine.[859]

U Zapisniku 1. sjednice Stambene komisije, koja je održana 22. ožujka 1982. godine u 18:30 sati naznačen je sljedeći dnevni red:

1. Konstituiranje i izbor predsjednika Stambene komisije;
2. Donošenje Prijedloga Godišnjeg plana o programima zadovoljavanja stambenih potreba radnika POC–a „B. Ogrizović" te prijedlog za raspisivanje natječaja za dodjelu stambenih kredita radnicima Centra u iznosu od 700 000. 00 dinara.[860]

Prema zapisnicima predsjednik/ica birao se na mandat od dvije godine, a Stambena komisija davala je prijedlog godišnjeg plana i programa zadovoljavanja stambenih potreba

[858] U arhivu POC–a „Bogdan Ogrizović" pronašla sam jednu takvu sačuvanu listu iz 1988. godine u kojoj su detaljno raspisani kriteriji za dodjelu bodova.
[859] Bilješka iz Knjige zapisnika, Stambena komisija izabrana 16. veljače 1982. mandat je 2 godine, zabilježen do 16. veljače 1984. Konstituiranje i biranje predsjednika komisije. Donošenje prijedloga godišnjeg plana i programa i zadovoljavanje stambenih potreba radnih ljudi POC–a „Bogdan Ogizović" te prijedlog za raspisivanje natječaja za dodjelu stambenih kredita radnicima centra u iznosu od 100 miliona dinara ukupno. Za predsjednicu je jednoglasno izabrana drugarica P. N.
[860] Zapisnik 1. sjednice Stambene komisije koja je održana 22. ožujka 1982.

radnika Centra, kao i prijedlog Savjetu škole da se raspiše natječaj za dodjelu stambenih kredita.[861]

Sjednice Stambene komisije održavale su se na jednoj od tri lokacije Centra. Tako je 2. sjednica Stambene komisije održana 6. svibnja 1982. godine u Habdelićevoj 1. Iz zapisnika je vidljivo da je na raspisanom natječaju za dodjelu kredita za zadovoljavanje stambenih potreba radnika Centra pristiglo šest molbi. Prema dnevnome redu i zapisniku, razmatrale su se pristigle zamolbe.[862]

U izvješću o predanim zamolbama ističe se da drugaricama P. M. i R. K trebaju dodatna sredstava u obliku kredita za kupnju. Drug Š. B. je pri završetku izgradnje samostalne obiteljske kuće i traži kredit od 100 000.00 dinara. Drugarici D. M potreban je kredit za adaptaciju stana, dok drug Š.V. stanuje u vrlo skučenom prostoru sa suprugom i dvjema kćerkama studenticama, te bi adaptacijom postojećeg stana ili izgradnjom novog prostora poboljšao svoje životne uvjete.[863]

Nakon razmatranja svih pristiglih molbi donesena je odluka da se od zainteresiranih kandidata zatraže potvrde o primanjima članova kućanstva te potvrde o neposjedovanju nekretnina. Također je odlučeno da članovi Stambene komisije obiđu podnositelje molbi kako bi se na terenu uvjerili u točnost navoda iz zahtjeva i na temelju toga donijeli lakšu odluku.[864]

Svi članovi Stambene komisije podijelili su se u dvije grupe te su trebali izvršiti terenski izvid te obići drugove koji su predali zahtjeve za kredit.[865] Iz dostupnih zapisnika može se zaključiti kako je procedura podnošenja zahtjeva za kredit od 1982. do 1988. godine bila uhodana i uobičajena, kao i terenski izvidi. Članovi Stambene komisije raspoređivali su se, vršili provjere te podnosili pisana izvješća o izvidima. Predsjednik/ica Komisije dogovarao je raspored i vrijeme izvida s kandidatima.

[861] U točkama dnevnog reda zabilježeno je: Ad.1. Za predsjednika stambene komisije jednoglasno je izabrana drugarica M. Z. ; Ad.2. Stambena komisija donijela je prijedlog godišnjeg plana i programa zadovoljavanja stambenih potreba radnika Centra po kojemu je za podjelu ostaje 700 000. 00 dinara. Komisija također predlaže savjet da se napiše natječaj za dodjelu stambenih kredita u iznosu od 700 000. 00 dinara. Komisija je odlučila da se slijedeći put sastanu nakon što se sakupe molbe za dodjelu stambenih kredita.
[862] Molbe su predali: iz Savske: Š. B, P. M. i D. M.; iz Klaićeve: K. A. i Š. V. i iz Habdelićeve: R. K.
[863] Zapisnik 2. sjednice Stambene komisije, održane 6. svibnja 1982. u Habdelićevoj 1.
[864] Zapisnik 2. sjednice Stambene komisije, održane 6. svibnja 1982.
[865] Zapisnik 2. sjednice Stambene komisije, održane 6. svibnja 1982.

Na sjednicama Komisije donosio se i prijedlog Savjetu Centra o dodjeli sredstava iz stambenog fonda.[866] Jedan od najvažnijih uvjeta za dodjelu kredita bio je socijalni kriterij, stoga je Komisija u lipnju 1982. godine donijela odluku da se zatraži od kandidata da uz zahtjev moraju priložiti i potvrde o primanjima svih članova domaćinstva te eventualne liječničke potvrde o invaliditetu članova domaćinstva.[867] Iste je godine na prijedlog Stambene komisije Savjet škole donio odluku o odobrenju sredstava za stambenu izgradnju prosvjetnih stanova.[868]

Komisija je na temelju obrazloženja od strane kandidata i terenskih izvida zapisnički sastavljala izvješća za svakoga kandidata. U Izvješćima se opisno prikazuju stvarni životni problemi s kojima se suočavaju nastavnici koji nemaju riješeno stambeno pitanje ili su u postupku njegova rješavanja. Također se navodi da su pojedini nastavnici za istu namjenu više puta podnosili zahtjev za dodjelu sredstava. Komisija je promatrala slučaj i došla do zaključka kako je:

> „(…) drug Š. B. već dobio od P.O.C. (60) šezdeset milijuna dinara za gradnju obiteljske kuće i da za sada nemamo dovoljno sredstava da mu još jednom odobrimo traženih 10 miliona dinara jer ima kandidata koji su u težem položaju od njega. Drugu Š. B. su u dva navođenja odobrena tražena sredstava, a sada bi mogao podići kredit od banke ili da mu odobrimo traženih 10, pod uvjetom da ga se konačno riješi (…).“[869]

Iz navedenoga opisa vidljivo je da su neki podnositelji bili neumorni u svojim zahtjevima te da su više puta podnosili zahtjeve za gradnju kuće i dobivali sredstva od Centra. Komisija je nastojala razlučivati prioritete. Tako je, prema priloženoj dokumentaciji i stvarnom stanju, odlučeno da drugarica R. K. dobiva prioritet za kredit iz sljedećih razloga:

---

[866] Zapisnik 3. sjednice Stambene komisije održane 11. lipnja 1982. u Klaićevoj 1. Nakon razmatranja dokumenata i izvještaja članova komisije o stambenoj situaciji zainteresiranih za dobivanje kredita ustanovljeno je da nema dovoljno dokumenata da se izvrši bodovanje kandidata.

[867] U Zapisniku 3. sjednice Stambene komisije navedeno je kako potvrde treba predati zaključno do 15. 6. 1982. Odlučeno je da se zatraži od kandidata da hitno predaju potvrde o primanjima svih članova domaćinstva, te liječničke potvrde o invaliditetu članova domaćinstva. Dogovoreno je da će sljedeći postupak komisije biti 16. lipnja 1982.

[868] Zapisnici 4. sjednice stambene komisije 16. lipnja 1982. u Habdelićevoj 1. Između ostalog Komisija za stambene odnose dobila je na razmatranje (6) šest molbi za dodjelu stambenih kredita i adaptaciju. Molbe su predane na vrijeme, tj. po raspisivanju natječaja Savjeta centra. Izjava za Zbor radnika POC–a Klaićeva 1. Stambena komisija u sastavu troje članova konstatirala je pri obilasku korisnika stambenog kredita da su krediti namjenski utrošeni. Napisana je kratka napomena, ako netko od kolektiva nije zadovoljan ovom izjavom, neka izvoli sam osobno izvršiti uviđaj i pismeno ili usmeno ga obrazložiti Zboru radnika ili Savjetu centra. U Zagrebu, 25. veljače 1986.

[869] Zapisnik 4. sjednice stambene komisije 16. lipnja 1982.

„(…) stanuje kao podstanar u sobi 2 x 3. Soba je u suterenu, pod je vlažan i truli, nema kupatila ni kuhinje, ni mogućnosti za udoban život i rad. Drugarica R. K. je podigla stambeni kredit u Privrednoj banci, 60 milijuna 1. ožujka 1979. U međuvremenu cijena stana je vrtoglavo porasla te treba položiti još 110 milijuna do 30. rujna 1982. Od POC–a je zatražila još 50 milijuna kao osnovu za podizanje daljnjeg kredita u banci. Drugarici R. K. komisija je odobrila 20 milijuna dinara (...).“[870]

Zapisnik donosi informaciju kako je nastavnica živjela u izrazito lošim stambenim uvjetima, bez kupaonice i kuhinje. Ali ipak joj se nije mogao dati traženi iznos u cijelosti, već jedan dio jer su među podnositeljima zahtjeva postojali i drugi nastavnici kojima je također pomoć bila nužna.

Terenskim izvidom i izjavom podnositelja zahtjeva, Komisija je utvrdila:

„(…) slažemo sa navodima druga Š. V. da je stan premalen za njihove potrebe (4 člana) ali ista tamo je je došla do zaključka da se drug Š. V. mora strpjeti jer kupujući taj stan on je svjesno išao u rizik tj. da će se taj mora rušiti u dogledno vrijeme, a pošto je naša privredna situacija rada momentalno kritična, nema se i mora još sačekati. Da je drug Š. V. imao zaista čvrstu namjeru da sam riješi svoj stambeni problem, ne bi se upustio u gradnju vikendice na moru (Silba)(...).“[871]

Prema ovom navodu Komisija je detaljno ulazila u svaki problem te reagirala na sagledane činjenice kako bi se pravedno dodjeljivala sredstva. Zanimljiv je zapisnički dio koji prikazuje kako su nastavnici prilagali dokumentaciju u kojoj postoje evidentne nejasnoće. Primjerice, iz dokumentacije za P. M., uz koju je obavljen i terenski izvid, utvrđeno je da je sklopila ugovor o kupnji stana u naselju „Špansko–jug“ sa zadrugom „Novi stan“ Praška 10. Za stan je 1981. godine isplatila 126 milijuna dinara, a sredstva je osigurala prodajom prethodnoga stana, u kojemu i dalje boravi (pri čemu nije razjašnjeno u kojem svojstvu). Preostalo joj je za podmiriti još 116 milijuna dinara za rješavanje stambenoga pitanja, ocijenjeno je da bi ostatak sredstava trebala osigurati na drugi način, primjerice podizanjem kredita u banci, jer POC nije u mogućnosti u cijelosti podmiriti njezin stambeni problem. Kao prijedlog radne organizacije navodi se iznos od već je prijedlog radne organizacije 10 milijuna dinara.[872]

Prema izvješćima prioritet pri rješavanju imali su oni nastavnici koji su živjeli kao podstanari u teškim životnim uvjetima ili su, pak oboljeli.[873] Primjeri izvještaja od strane kandidata 1982. jedan je od težih prikaza loših životnih i stambenim uvjeta, a odnosi se na

[870] Zapisnik 4. sjednice stambene komisije 16. lipnja 1982.
[871] Zapisnik 4. sjednice stambene komisije 16. lipnja 1982.
[872] Zapisnik 4. sjednice stambene komisije 16. lipnja 1982.
[873] Brković 2021, 45–46.

teške uvjete stanovanja i zdravstveno stanje nastavnice koju Komisija uzima kao prioritet pri rješavanju. Razmatrajući dokumentaciju drugarice D. M. Komisija je došla do sljedećeg zaključka:

> „(…) da drugarica D. M. stanuje u derutnom stanu (vlasništvo). Stan je dosta derutan, i zaista je potrebna adaptacija. Prije useljenja u svoj stan drugarica je stanovala u podstanarskoj sobi. S obzirom na teške uvjete stanovanja drugarica je bila izložena bolestima i posljedicama vidljivima i do danas, liječena je od TBC–a 1977./78, a posljedice toga su oboljenje očiju. Sigurno je da je drugarici D. neophodan kredit za adaptaciju i stoga iako je drugarica od POC–a dobila 20 miliona s obzirom na tešku situaciju komisija je drugarici D. M. odobrila kredit od 10 miliona (...).“[874]

Iako je 70–ih godina u odnosu na kraj 40–ih smanjen broj oboljelih nastavnika i učenika od TBC, i dalje je bila postojala briga i skrb zajednice za one kojima je bolest ostavila posljedice, što pokazuje i ovaj primjer oboljele nastavnice.

Komisija je detaljnim pregledom dokumentacije odbijala kandidate koji nisu dostavljali potpunu dokumentaciju. Ali s obzirom na teže uvjete stanovanja, činila se iznimka i dopunjavala dokumentacija kako bi se izišlo u susret nastavniku koji je tražio sredstva.[875] U izvješćima se, uz administrativne podatke, iznose i pojedinosti iz privatnog života nastavnika kako bi se obrazložile okolnosti pojedinih zahtjeva za dodjelu sredstava. Navodi se:

> „(…) budući da drugarica živi sa svojim članovima porodice kod svekrve, gdje su stambene prilike vrlo teške (prostorno) po dolazi do sukoba, drugarica je podigla u Ljubljanskoj banci stambeni kredit od 50 milijuna i upustila se u adaptaciju. Međutim radovi su stali jer nema dovoljno sredstava. Komisija je donijela zaključak i prijedlog da se drugarici K. A. dodijeli kredit za adaptaciju u visini od 20 milijuna koja će njoj omogućiti adaptaciju jednog dijela stana (…).“ [876]

Prema zapisnicima tijekom godina povećavao se broj podnositelja zahtjeva, tako da se i usavršavala metodologija i protokol u kojem je Komisija obrazlagala svoje postupanje. Odvajala se podjela kredita za izgradnju i kupnju stana te sredstva za adaptaciju prijedlog Savjetu POC–a. Komisija je predložila Savjetu POC–a da se sredstva koja dobiva kreditom SIZ–a stanovanja općine Centar s kamatom od 3 % dodjele za kupnju i izgradnju radnicima. [877]

Tablica 31. Zahtjevi podnositelja i obrazloženja komisije 1986.

[874] Zapisnik 4. sjednice stambene komisije 16. lipnja 1982.
[875] Zapisnik Stambene komisije održane 18. lipnja 1985.
[876] Zapisnik Stambene komisije održane 18. lipnja 985.
[877] Zapisnik Stambene komisije održane 18. lipnja 1985.

Podnositelj i broj bodova	Traženi iznos	Obrazloženje komisije
M. V. ukupno 147. 3 boda	moli 1 000 000, 00 din	Primjedba: dokumentacija o primanjima supruga M. I. je nepotpuna. Komisija ne može uvažiti potvrdu SIZ–a mirovinskog i invalidskog osiguranja samostalni zanatlija, već je potrebna dokumentacija o primanjima M. I. kao poreznog obveznika iz odgovarajuće općine.
K. M. ukupno 143.4 boda	moli 481 000 0, 00 din	Stav komisije: komisija predlaže dodjelu 4 000 000, 00 din stambenog kredita s obzirom na broj bodova i socijalni položaj, premda komisiji nije jasno da li je imenovana u mogućnosti podnijeti tako veliku ratu na ime otplate.
G. M. ukupno 128.7 bodova	moli 675 832 500, 00 din	Stav komisije: G. M. je priložila svu potrebnu dokumentaciju. Predlažemo – 300 000 0, 00 din
Š. B. ukupno 128 bodova	moli 150 000 0, 00 din	Stav komisije: komisija predlaže da se provjere izjave prof. Š. B. pri ranijim dodjelama kredita o konačnosti rješenja. Ukoliko ta izjava ne postoji predlažemo kredit od 70 000 0, 00 din kao konačno rješenje.
D. M. ukupno 122.2 boda	moli 500 000 0, 00 dinara	Stav komisije: budući da u potpunosti ne možemo udovoljiti molbi (a manji iznos od navedenog ne rješava ništa) predlažemo da se molba prof. D. M. na sljedećem natječaju prva razmatra i da zbog odlaganja zahtjeva ima prioritet.
M. S. ukupno 120.7 bodova	moli 600 00 0, 00 din	Stav komisije: budući da se ovim putem rješavaju dva slučaja komisija predlaže kredit u iznosu od 300 000 0, 00 din.
K. I. N. ukupno 119.7 bodova	moli 200 000 0, 00 din	Stav komisije: molbi udovoljiti prema mogućnostima (u odnosu na rang listu i raspoloživa sredstva).
8. K. Z. ukupno 117.8 bodova	moli 250 000 0, 00 din	Stav komisije: komisija predlaže da se prof. K. Z. dodijeli kredit u visini od 150 000 0, 00 din.
V. M. ukupno 117 bodova	moli 250 000 0, 00 din	Stav komisije: isti komentar kao prof. D. M.
M. A. Komisija rješava pod M. S.		
Š. V. ukupno 115.5 bodova	moli 125 148 2, 00 din	Stav komisije: razmotriti prethodnu molbu (i svotu dodijeljenu na temelju te molbe) za stambeni kredit. Sadašnju molbu razmatrati prema rang listi i mat. mogućnostima.
M. Lj. ukupno 115 bodova	moli 96 850 0, 00 din	Stav komisije: molbu razmatrati u sljedećem natječaju.
J. Ž. ukupno 112.1 bod	moli 400 000 0, 00 din	Stav komisije: molbu razmatrati u slijedećem natječaju (pogledati rješenje o prethodnoj dodjeli kredita – iznos).

Podnositelj i broj bodova	Traženi iznos	Obrazloženje komisije
B. B. ukupno 109.8 bodova	moli 300 000 0, 00 din	Stav komisije: budući da prof. B. nije bitan stambeni slučaj, rješavanje ove molbe odgađa se do daljnjega.
K. I. ukupno 103 boda	moli st. pravo 2 sob. stana, a daje jednosobni	Stav komisije: budući da Centar ne raspolaže svotom za kupnju dvosobnog stana ova se molba ne može razmatrati.
G. I. ukupno 83.5 boda	moli 100 000 0, 00 din	Stav komisije: zbog prevelikog broja molbi i nemogućnosti da se svima udovolji predlažemo da se ova molba razmatra na sljedećem natječaju.
17. B. A.	moli 300 000 0, 00 din	Stav komisije: molba je predata na pošti 18.4. 1986. u 20 h (poštanski žig), a mobe su se primale do 18.4.1986. do 13h. Budući da drugarica B. A. traži kredit za adaptaciju stana, navedena molba nije u skladu s raspisanim sredstvima u ovom natječaju.

Izvor: Zapisnik sa sastanka stambene komisije održan 21. travnja 1986.

Prema podacima u 1986. godini zabilježen je najveći broj podnositelja, njih sedamnaest podnijelo je zahtjev za kredit. Zapisnik iz 1986. godine razlikovao se od drugih jer se uz podatke o korisniku, uz broj dodijeljenih bodova, čitao zahtjev koliki iznos kredita podnositelj traži i komentirao svaki pojedinačni slučaj uz sažeto obrazloženje.[878]

Posebna napomena u ovome *Zapisniku* istaknula je kako svi kandidati trebaju priložiti potvrde ovjerene na općini da na području SFRJ ne posjeduju nekretninu, kako bi Komisija mogla zauzeti objektivan stav. Navodi se da je Stambena komisija od svih podnositelja zahtjeva tražila izjavu o neposjedovanju nekretnina na području SFRJ, ovjerenu od nadležnog općinskog tijela. Također je istaknuto da Komisija ima pravo zahtijevati dopunu dokumentacije, budući da su odredbe pravilnika nedostatne i ne odgovaraju izmijenjenim okolnostima, pozivajući se pritom na načelo *clausula rebus sic statibus* i podatke iz informatora. podaci iz informatora.[879]

Na temelju priložene dokumentacije izrađivale su se rang liste. Iz zapisnika će tek 1988. godine biti vidljivi kriteriji i način računanja bodova. Do tada su se slučajevi raspravljali na sjednicama komisije, na temelju prispjele dokumentacije, terenskih izvida i usmenih izjava podnositelja zahtjeva.

[878] Zapisnik Sastanak stambene komisije održan 21. travnja 1986.
[879] Zapisnik sastanaka stambene komisije održan 24. travnja 1986. U prijevodu bi *clausula rebus sic statibus* značilo doslovno: „zatvaranje slučaja".

Tablica 32. Rang lista korisnika kredita 1986.

Korisnik kredita	Boj bodova	Posjedovanje nekretnine
1. K. Z.	169.8	nema nekretninu
2. K. M.	143.4	nema nekretninu
3. M. V.	137.3	bez podataka
4. M. S.	128.7	nema nekretninu
5. Š. B.	128	posjeduje nekretninu
6. G. M.	122.7	nema nekretninu
7. D. M.	122.2	nema nekretnine
8. K.–I. N.	119.7	posjeduje nekretnine
9. V. M.	117	bez podataka
10. Š. V.	115.5	posjeduje nekretnine
11. M. Lj.	115	bez podataka
12. B. B.	113.8	posjeduje nekretnine
13. J. Ž.	112.1	bez podataka
14. K. I.	103	bez podataka
15. G. I.	83. 5	bez podataka

Izvor: *Knjiga zapisnika stambene komisije POC–a „Bogdan Ogrizović"*, 24. travnja 1986.

U zaključcima sa sastanka navodi se kako je navedena izjava tražena kako bi Komisija zauzela pravilniji stav u slučajevima gdje kandidati imaju podjednak broj bodova, a posjeduju nekretnine. Treba istaknuti kako su kandidati prilagali potvrde o posjedovanju nekretnina, podstanarstvu, invaliditetu i postojećem kreditima. Sve se navedeno uzimalo u obzir i razmatralo od slučaja do slučaja. Od 15 podnositelja zahtjeva, samo njih troje je donijelo potvrdu o posjedovanju nekretnine, petero je priložilo da ne posjeduje nekretnine i njih sedmero nije priložilo nikakvu potvrdu. U opisima analizirane dokumentacije Komisija je kod svakog podnositelja utvrđivala je li priložio ili nije potvrdu. Da je navedeni kriterij postao presudan i odlučujući, to dokazuju i kasniji zapisnici gdje je Komisija posebno naglašavala da potvrde o posjedovanju nekretnina daju prioritet za dodjelu kredita.[880]

Raspoloživa sredstva za 1986. godinu iznosila su 1 019 000 0, 00 dinara, a zaključak je Komisije bio da se bodovna lista i Zapisnik javno objave na sve tri lokacije.[881] Komisija je za svoje zaključke i obrazloženja navodila uporišta u internom *Pravilniku o stambenim odnosima*, prema kojemu status podstanara kod roditelja ne postoji, te se kao takav ne može niti bodovati.[882] Navodi se kako samo postoji status podstanara ili nužni smještaj (52 boda) i stanovanje kod roditelja ili roditelja bračnog druga (44 ili 37 bod). Stav komisije je da svi

[880] Zapisnik Sastanaka stambene komisije održan 24. travnja 1986.
[881] Zapisnik Sastanaka stambene komisije održan 21. lipnja 1986.
[882] Zapisnik Sastanaka stambene komisije održan 21. lipnja 1986.

podnositelji stambenog kredita koji žive kod roditelja u statusu podstanara ne mogu dobiti 52 boda, po pravilniku takvi slučajevi nose 44 ili 37, s obzirom na stambeni standard.[883] Konačnu odluku o raspodjeli sredstava donosio je Savjet Centra, a na prijedlog Stambene komisije. Komisija je zauzela stav:

1. Bodovna lista izrađena je po Pravilniku.
2. Da se svi predloženi kandidati u raspodjeli momentalnih sredstava za kupnju ili gradnju ne javljaju na natječaje koji će biti raspisani.
3. Prilikom izrade novog Pravilnika komisija predlaže da se točno odredi koji vremenski rok treba proći da se kandidati ponovo jave svojim zahtjevima.[884]

Osim najvećeg broja podnositelja zahtjeva tijekom 1986. godine održan je i najveći broj sjednica. Zapisnik od 9. svibnja 1986. godine bilježi izvješća o učinjenim uvidima:

- Drugarica B. dostavila fotokopiju rješenja o invalidnosti supruga S. B. (invalidnost 4. stupnja).
- K. M. ono što je navedeno u zahtjevu odgovara činjeničnom stanju.
- M. V. na 1. katu ima 3 sobe, u daljnjem dijelu kuće nalazi se dnevni boravak, nije uređen sanitarni čvor, u kući se živi. Broj članova obitelji odgovara iskazu.
- B. B. živi u uvjetima koji su navedeni u zahtjevu, s tim da joj je suprug od 1.7.1986. god. u mirovini. Skupština općine Velike Gorice dodijelila mu je sredstva pa će općina na način sadašnjeg stana dati 1 milijun din. i još nedostaje 300 000 000 st. din.
- M. S. živi u uvjetima koji su navedeni u molbi.
- M. Lj. uvjeti stanovanja odgovaraju činjenicama navedenim u molbi.
- G. M. činjenično stanje je daleko gore nego što je navedeno u molbi.
- J. Ž. konstatirano je (navedenim navodima) stanje navedeno u zahtjevu.
- K–I. N. živi kao podstanar što je navedeno u molbi, suprug je dobio u „R. Končaru" kredit koji je već uplaćen za stan, a do 30.6.1986. trebali bi uplatiti 50–100 milijuna st. dinara.
- K. Z. kuća je pod krovom bez ikakvih uvjeta za stanovanje i stoga živi s punicom u uvjetima navedenim u molbi. [885]

[883] Zapisnik Sastanak stambene komisije održan 5. svibnja 1986.
[884] Zapisnik Sastanak stambene komisije održan 5. svibnja 1986.
[885] Zapisnik sastanak stambene komisije održan 9. svibnja 1986.

Zanimljiv je i sadržajan *Zapisnik* sastanka stambene komisije održan 16. svibnja 1986. godine u kojemu se donosi *Izvještaj o prijedlogu Komisije o raspodjeli sredstava* i o traženjima podnositelja zahtjeva–kriterij bodovanja te *Izvještaj o obavljenom uvidu o uvjetima stanovanja*.[886] Sastanak je sazvan po sugestiji Savjeta Centra zbog težine donošenja odluke o raspodjeli sredstava. Komisija je konstatirala da je pristiglo 16 molbi, te da se traži oko 5 milijardi dinara, a dodijeljena sredstva Fonda solidarnosti iznose 1 milijardu i 19 milijuna. Komisija je dala izvještaj o obilasku podnositelja zahtjeva i uvidu u uvjete stanovanja, naglasila da svatko tko je dao iskaz o onome što je vidio, odgovara za istinitost izvještaja. U *Zapisniku* je napisana napomena kako „Komisija ne može voditi računa o naklapanjima."[887]

Izdvojene su važne činjenice s izvanrednog sastanka, u kojima se vide stvarni problemi s kojima se Komisija suočava. Navedeno je kako:

a) svaka žalba produžava rok isplate korisnika dovodi u pitanje realizacije kredita

b) upozorite da su bodovne liste i kriterij bodovanja izvješeni na sve 3 lokacije

c) Komisija je spremna dati objašnjenje na svako pitanje zainteresiranih

d) oglasila da je Komisija tražila dopunu dokumentacije o neposjedovanju nekretnina na teritoriju SFRJ kao objektivnijeg pristupa, što se po našem Pravilniku ne može bodovati, ali Komisija je svjesna da je svakom podnosiocu zahtjeva kredit potreban, ali je nerazmjer između potreba i mogućnosti.[888]

Savjet škole dao je uputu/prijedlog Komisiji da se ljudi koji grade pokušavaju odreći dijela sredstava u korist ljudi koji su zakonom vezani za kupnju stana. Komisija je tražila od podnositelja zahtjeva usmene izjave i obrazloženja svojih životnih i prostornih uvjeta.

Usmene izjave podnositelja zahtjeva zapisnički su zabilježene:

- Prof. K–I. N. objasnila je težinu ljudi koji su u statusu podstanara o nemogućnosti nalaženja sredstava, jedina mogućnost su krediti.

[886] Zapisnik sastanka stambene komisije održan 16. svibnja 1986.
[887] Zapisnik sastanka stambene komisije održan 16. svibnja 1986.
[888] Zapisnik sastanka stambene komisije održan 16. svibnja 1986.

- Prof. M. objasnila položaj svoje obitelji u poludovršenoj kući (objekt stoji, nadograđuje se) rješavali su započete radove kreditima supruga no više ne mogu dobiti kredit.

- Prof. M. naglašava da prvi puta podnosi zahtjev i da je to tek početak za rješavanje stambenog problema.
- Prof. G. izrazila je težinu svog stambenog problema.
- Prof. K. Z. izvijestio da je dobio 2 kredita od Centra, navodi godinu započete gradnje, kao i visinu kredita 1,500.000 st dinara. 19 god. 86,000.000 st dinara 1984. Upozorio da troškove studija snosio sam, studirao u Rijeci jer u Zagrebu nisu postojale mogućnosti i godišnje je izgubio po 40 dana.[889]
- Prof. G. izrazila je težinu svog stambenog problema.[890]

Temeljem usmene izjave podnositelja zahtjeva Komisija je donosila prioritetne zaključke od slučaja do slučaja te je konstatirano:

- da se treba snaći rješenje za drugaricu K.–I. N. pošto je u trudnoći.
- predlaže da se za slučajeve K.–I. N., M, G., J. (to je K. ukazala) treba naći rješenje u sljedećoj raspodjeli sredstava koja će imati Centar iz svoga fonda, a da se s momentalnim sredstvima do doglednog vremena pokušaju riješiti svi slučajevi.
- da se u računovodstvu Centra utvrdi kada će se moći raspolagati i kolika su sredstva Centra.[891]

Komisije je zauzela jednoglasno stajalište kako je potrebno jasno razlikovati sredstva solidarnosti od redovitih sredstava Centra. Istaknuto je kako se osobe koje već raspolažu. Iako manjom, vlastitom stambenom kvadraturom te se pozivaju na neodgovarajuće uvjete radi proširenja prostora, ne mogu izjednačiti s onima koji žive u skučenom prostoru s roditeljima ili kao podstanari.[892]

Nakon izvanredne sjednice održane 16. svibnja 1986. godine uočavaju se veliki problemi s kreditiranjem i nedostatkom financijskih sredstava za dodjelu. Tako je po prijedlogu Savjeta Centra, na čijem je sastanku održanom 19. svibnja 1986. godine, odbijen prijedlog Komisije te je preporučeno da se sredstva usitne.[893] Članovi Komisije složno su

[889] Studij Industrijske pedagogije postojao je jedino u Rijeci, tako da su se nastavnici doškolovali u Rijeci.
[890] Zapisnik Sastanak stambene komisije održan 9. svibnja 1986.
[891] Zapisnik Sastanak stambene komisije održan 9. svibnja 1986.
[892] Sastanak Stambene komisije održanog 16. svibnja 1986.
[893] Sastanak Stambene komisije održanog 21. svibnja 1986.

branili svoj način rada te su pokušavali pronaći rješenje oko usitnjavanja sredstava koje je, kako navode, s obzirom na inflaciju 1986. godine značilo dodatne komplikacije te se na taj način ne bi pomoglo podnositeljima zahtjeva. Prema bodovnim kriterijima sredstva Fonda solidarnosti za dodjelu kredita, predlažu se na podjelu sljedećim podnositeljima zahtjeva.

Tablica 33. Raspodjela sredstava podnositeljima zahtjeva 1986.

Podnositelj/broj bodova	Tražena sredstva	Predložena sredstva
Z. K./169. 8 bodova	250 000 0, 00 din	150 000 0, 00 din
K. M./143.4 bodova	481 000 0, 00 din	412 000 0, 00 din
M.V./137.3 bodova	100 000 0, 00 din	50 000 0, 00 din
M. S./128.7 bodova	600 000 0, 00 din	350 000 0, 00 din
G.I./posebna odluka	100 000 0, 00 din	650 000, 00 din

Izvor: Zapisnik Sastanaka stambene komisije održan 24. travnja 1986.

U tablici je naveden slučaj I. G. , koji je rješavan kao izuzetak bodovnoj listi. Od traženih 1.000.000 dinara predlaže mu se 650.000 iz razloga:

> „(…) troškove kupnje stana uglavnom je snosio sam bankarskim kreditima i kreditom Centra, predloženi iznos podmiruje troškove poreza koji po ugovoru mora platiti do 12. rujna 1986. inače mu se oduzima stan u kojem već prebiva i ponovno se vraća u status podstanara. Svako odlaganje plaćanja poreza iz mjeseca u mjesec praćeno je kamatom od 72 %, a to značajno povećava navedeni iznos, time se definitivno rješava njegov stambeni problem (…).“[894]

U obrazloženju je navedena ozbiljnost situacije u kojoj se nastavnik našao te je Komisija nastavniku dodijelila najveći mogući iznos kako ne bi izgubio stan. Nepovoljni ugovori i visoke kamatne stope ugrožavale su egzistenciju nastavnika. Sredstva u stambenom fondu su se smanjivala, a potrebe i neriješeni problemi ostajali su na brigu Komisiji koja je morala pronalaziti pravedna rješenja. Uz problem usitnjavanja sredstava, navodi se kako Komisija ne vidi primjerenije rješenje, jer bi svatko dodatno usitnjavanje sredstava, s obzirom na inflaciju, u idućim natječajima dovelo bi do još složenije situacije od postojeće. U dogovoru sa zainteresiranima predloženo je da se pri slijedećoj raspodijeli sredstava, kojima će Centar uskoro raspolagati iz vlastitog fonda, predmeti rješavaju prema bodovnoj listi, što bi podnositeljima barem djelomično olakšalo podmirenje obaveza pri kupnji stana. Navedeno je kako: „(…) ukoliko Savjet smatra da je ovaj prijedlog neprihvatljiv Komisija kolektivno podnosi ostavku jer ne može sagledati bolje rješenje od predloženog(...).“[895]

[894] Sastanak stambene komisije održanog 21. svibnja 1986.
[895] Sastanak Stambene komisije održanog 21. svibnja 1986.

Savjet škole predlagao je usitnjavanje sredstava. Iz zapisnika je razvidno da je Komisija ostala pri svojem prvotnom stajalištu te u cijelosti zadržala prijedlog raspodjele sredstava 24. travnja 1986. godine, kako je i prethodno izložen.[896]

Podnositelji zahtjeva upućivali su pisane prigovore na rang listu. Jedan takav prigovor nalazi se u *Zapisniku* od 27. listopada 1986. godine.[897] Na sastanku Komisije čitao se prigovor na rang listu prof. G. M. te je upućen na Zbor radnika Centra, gdje je i prihvaćen.[898] Slučaj se nastavio na nekoliko sjednica: „(…) drugarica M. G. je iznijela da je podnijela tužbu Sudu uženog rada za raspodjelu u ljetnom periodu koja su u III., 1986. prispjela od SIZ–a stanovanja (...).“[899]

Tijekom 1986. godine materijalno stanje bilo je nepovoljno, o čemu se više puta od svibnja do kraja studenoga raspravljalo na sastancima Komisije i sjednicama Savjeta škole koji je tražio da se sredstva usitnjavaju. U izvješćima se spominjala inflacija koja je slabila materijalni položaj nastavnika. Toga su bili svjesni i podnositelji zahtjeva te su u socijalističkom duhu bili solidarni. Navodi se u Zapisniku od 3. studenoga 1986. godine kako su: „(…) svi zainteresirani shvatili teško materijalno stanje i nedostatak sredstava i složili se s prijedlogom Komisije (...).“[900]

Na sastanku Komisije 20. studenoga 1986. godine zbog specifičnosti situacije bili su prisutni direktor Centra, tajnica Centra, predsjednik Savjeta Centra, predsjednik Zbora radnika Centra, član Stambene komisije, odvjetnik M. G. koja nije odustajala od žalbe i najavila je tužbu. Sastanak je sazvan kako bi se prisutni pokušali dogovoriti u vezi s tužbom G. M., i to na preporuku Suda da se spor pokuša riješiti izvan sudskog postupka.

Sastanak je vođen s ciljem mirenja i mirnog rješavanja problema, bez suda. Navedeno je kako je: „(…) drugarica tajnica predočila cjelokupnu dokumentaciju natjecatelja kao i korisnost sredstava (…).“[901] Na pitanje prisutnih predstavnika Centra imaju li tužiteljica i njen odvjetnik prijedlog kako da se postupi sa sredstvima posljednje raspodjele stambenog kredita (od 1986.) koji je obustavljen, izjavili su da nemaju nikakvog prijedloga.[902] U zapisnicima iz 1987. i 1988. godine ponovno se spominje ista nastavnica, a kako je 1988. godine bila na prvom

[896] Zapisnik sastanka stambene komisije održan 16. svibnja 1986.
[897] Zapisnik od 27. listopada 1986.
[898] Zapisnik od 3. studenoga 1986.
[899] Zapisnik od 3. studenoga 1986.
[900] Zapisnik od 3. studenoga 1986.
[901] Zapisnik sastanka Komisije 20. studenoga 1986.
[902] Zapisnik sastanka Komisije 20. studenoga 1986.

mjestu rang liste, može se zaključiti da do sudskog spora nije došlo te da je slučaj riješen u njezinu korist.

Iako je prema zapisnicima iz 1986. godine financijsko stanje Centra bilo izrazito nepovoljno na natječaj koji je raspisan 1987. godine prijavilo se 15 kandidata, od toga devet za kupnju i izgradnju, a šest za adaptaciju. Natječaj je raspisan na svotu od 20, 000.000 dinara.[903] Za razliku od dotadašnjih godina, u 1987. godini Komisija je jasno definirala iznos za kupnju i adaptaciju u navedenoj godini. Utvrđen je na maksimalni iznos za kupnju po kandidatu 3. 500 dinara, a za adaptaciju 800 dinara. Komisija je pregledala pristiglu dokumentaciju i utvrdila dopunu dokumentacije u roku od osam dana. Utvrđeno je da članovi Komisije moraju izvršiti obilazak stambenoga prostora.[904] U izvješću se ističe da Komisija drži kako stanje kod svih kandidata odgovara navodima iz njihovih molbi. Također smatra da je kod M., Š., M., M., B., C., nužno žurno izvesti predviđene radove, radove, dok je kod Š. sustav centralnog grijanja već u funkciji. Za drugaricu B. ocijenjeno je da su njezini stambeni uvjeti zadovoljavajući i primjereni tročlanoj obitelji te da adaptacija nije nužna.[905]

U Zapisniku je napisana napomena da će nacrt ove liste biti javno izvješena na oglasnim pločama. Zapisnici iz 1988. godine zadnji su do kada su se dodjeljivala sredstva. Tri su zapisnika za navedenu godinu. U njima se uočavaju smanjeni dodijeljeni iznosi i za kupnju i za adaptaciju, kao i manji broj pristiglih zahtjeva i to da su neki kandidati sami odustali i povukli zahtjeve.[906]

Prema prvom sastanku iz 1988. godine, Komisija je dobila podatke da Centar raspolaže s 28,220.000–dinara, od čega je 15,000.000–dinara kredit od SIZ–a za stambenu i komunalnu djelatnost općine Centar, a sredstva iz Fonda zajedničke potrošnje (FZP)–stambeni dio POC–a su 13,220.000–dinara.[907] Komisija je jednoglasno donijela *Godišnji plan raspodjele sredstava za 1988. godinu*, te na temelju njega i odluku o pokretanju postupka za dodjelu kredita radnicima.[908]

[903] Zapisnik 15. lipnja 1987.
[904] Obilazak četiri kandidata učinjen je 15. lipnja 1987.
[905] Zapisnik od 24. lipnja 1987.
[906] Zapisnik Stambene komisije, 24. lipnja 1987. Od zahtjeva za kredit odustali su P. M. i Č. M.
[907] Zapisnik Stambene komisije, 4. svibnja 1988. U Zapisniku se spominje *Fond zajedničke potrošnje (FZP)*–stambeni dio. Osim stambenog dijela sredstva iz Fonda su se koristila za izgradnju stanova, kredite za poboljšanje stambenih uvjeta i adaptaciju.
[908] Zapisnik Stambene komisije, 4. svibnja 1988.

Sredstva za dodjeljivanje za 1982. godinu i sredstva za 1988. godinu u prijedlozima Godišnjeg plana o programima zadovoljavanja stambenih potreba radnika POC–a „B. Ogrizović značajno su smanjena.[909] U 1982. godini je prijedlog za raspisivanje natječaja za dodjelu stambenih kredita radnicima Centra iznosio 700 000. 00 dinara, a u 1988. godini je zabilježeno kako Centar raspolaže s 28,220.000 dinara.[910]

U Zapisniku od 30. svibnja 1988. godine Komisija je razmatrala zahtjeve i utvrdila zadatke članova komisije o redoslijedu odlaska u pregled situacija za dodjelu kredita, naznačenim u molbi. Napisana je napomena da je čak pet podnositelja zahtjeva priložilo ugovore o kupnji stana te Komisija nije trebala ići u terenske izvide. [911]

U zadnjem zapisniku u *Knjizi zapisnika stambene komisije POC–a „Bogdan Ogrizović"* Komisija je na temelju zahtjeva i pregleda situacija utvrdila listu redoslijeda, koju je trebao usvojiti Savjet škole.[912] Razdijeljeni su podnositelji zahtjeva za kupnju i izgradnju od podnositelja za adaptaciju. Određen je rok da Savjet donese odluku o prihvaćanju liste. Lista će biti obješena na oglasnu ploču, a rok za podnošenje žalbe bio je osam radnih dana.

U arhivu V. gimnazije pronađena je bodovna lista u koricama *Knjige zapisnika stambene komisije POC „Bogdan Ogrizović"*. Bodovna lista vezana je uz zadnji zapisnik i izvješena je na oglasnoj ploči 24. lipnja 1988. godine, četiri dana poslije sastanka. Značajna je jer se jedino u njoj detaljno opisuju kriteriji za dodjeljivanje bodova i način računanja istih. Sadrži ista imena i prezimena podnositelja zahtjeva, kao i broj bodova.[913] Prijašnjih godina zapisnici su bili opširniji, međutim nije sigurno jesu li od početka postojale ovakve bodovne liste. U Zapisniku iz 1986. godine spominje se kako su bodovne liste bile objavljene na sve tri lokacije.[914] Na ovoj bodovnoj listi napisan je i datum za podnošenje prigovora, 7. srpnja 1988. godine.[915]

[909] Zapisnik 1. sjednice Stambene komisije, 22. ožujka 1982
[910] Usp. Zapisnik 1. sjednice Stambene komisije, 22. ožujka 1982. i Zapisnik Stambene komisije, 4. svibnja 1988.
[911] Zapisnik Stambene komisije, 30. svibnja 1988.
[912] Zapisnik Stambene komisije 20. lipnja 1988.
[913] Inicijale sam izostavila s bodovne liste jer su mi važniji kriteriji.
[914] Zapisnik Sastanaka stambene komisije održan 21. lipnja 1986.
[915] Bodovna lista podnositelja zahtjeva za kredit za adaptaciju i kupnju stana POC „Bogdan Ogrizović". Lista je izvješena na oglasnoj ploči 24. lipnja 1988.

Tablica 34. Bodovna lista podnositelja zahtjeva za kredit za adaptaciju i kupnju stana POC „Bogdan Ogrizović“

| RADNI OSNOV | | | | UVJETI STANOVANJA – STAMBENI STATUS | | | |

Navedene je godine za rješavanje stambenoga zbrinjavanja apliciralo dvanaest nastavnika Centra. Iz tablice 34 vidljivo je da podatci u tablici zapravo definiraju kriterije za dodjelu bodova i računanje bodova za svaki kriterij. Navedeni parametri za dodjeljivanje bodova su: godine radnog staža; tekući rad (broj bodova x 0,025); minuli rad (do 25x2 god, 25x3); radnici pred mirovinu (2 godine).

Osim toga, navedena je i posebna stavka „radnik bez stana," s navedene četiri kategorije: podstanar, nužni smještaj kod srodnika ili znanaca te hoteli za samce. Za svaku pojedinu stavku naveden je i broj članova od jedan do četiri te broj bodova. Postojala je i kategorija nužni smještaj, kod roditelja i sustanar.

Broj bodova u odnosu na skalu od 1 do 4 bio je različit. Podstanar: onaj radnik koji je bio sam podstanar, dobio bi 95 bodova, ako ima još jednog člana 90 bodova, ako ima dva člana 95, a tri člana 100 bodova (pretpostavka je da se radi o dvoje ili više djece).

U stanu koji ne zadovoljava potrebe prema stambenome standardu, navedeni su pojmovi: sustanar, garsonijera, dvosoban stan do 26 m2, dvosobni ili trosobni stan do 56 m2 i trosoban do 74 m2 te posebna kategorija „nehigijenski stan". Ispod svakog pojma naveden je broj članova od četiri do jedan, prema čemu se dodjeljivao određeni broj bodova.

Postojala je kategorija „socijalni status radnika i obitelji", bodovi su se dobivali prema visini prosječnog primanja u protekloj godini po članu obitelji. Dodatnih pet bodova dobivali su samohrani roditelji.

I zadnji kriterij u bodovnoj listi je „učešće u NOB–u". Najveći broj bodova (7) dobivali su oni koji su sudjelovali 1941. u NOB–u. Za sudjelovanje 1942. godine dobivalo se pet bodova, tri za 1943. godinu, dva boda za 1944. godinu i jedan bod za sudjelovanje 1945. godine.

Usporede li se zapisnici i podatci za dodjeljivanje sredstava za 1982. godinu i za 1988. godinu, uočljivo je značajno smanjivanje iznosa u prijedlozima Godišnjeg plana o programima zadovoljavanja stambenih potreba radnika POC–a „B. Ogrizović.[916] Problemi s dodjelom sredstava vezani su uz teško gospodarsko stanje i ekonomsku krizu tijekom 80–ih u Jugoslaviji, restrikcije i poznatu inflaciju, što se odrazilo na rad Stambene komisije, ali i na siromaštvo i sve teže materijalne uvijete u kojima su živjeli nastavnici.[917] Teški životni uvjeti

[916] Zapisnik 1. sjednice Stambene komisije, 22. ožujka 1982.
[917] Milanović 2011, 86. Autor opisuje politiku Milke Planinc od 1982. do 1986. kroz politiku „stezanja remena" i nestašice robe široke potrošnje (benzina, kave, lijekova).

nastavnika koji su živjeli u suterenima, bez kupaonica, bez kuhinja nije se razlikovao od uobičajenog stanovanja radnika s nedovoljnim primanjima.[918] U potpoglavlju odabranom studijom slučaja prikazana je slika svakodnevice koju su živjeli nastavnici te je konkretiziran problem materijalnoga statusa nastavnika i načela stambene politike.

10. Posljedice uvođenja reforme usmjerenoga obrazovanja

U zadnjem poglavlju rada, prikazane su posljedice reforme kroz nekoliko izdvojenih problema, poput zaostajanja osobnih dohodaka, „mjere štednje", nepovoljan materijalni položaj te nedovoljna pripremljenost i osposobljenost nastavnika. Reformom usmjerenog obrazovanja nepovoljan je materijalni položaj obrazovanja doveo do toga da je pao i društveni ugled nastavnika, kao i interes za odabir nastavničkoga zanimanja. Opće stanje u društvu i gospodarstvu dovelo je do još značajnijeg urušavanja obrazovanoga sustava.[919] Glavni kreatori obrazovne politike, CK SKH i prosvjetne vlasti, nakon samo deset godina reforme uočili su neučinkovitost i sve dublje propadanje sustava, istaknuli negativne posljedice reforme te dali kritički osvrt „iznutra" na desetogodišnju provedbu reforme.

10.1. „Hod po mukama reforme obrazovanja"

Najveći izazovi s obrazovnom reformom i uvođenjem usmjerenoga obrazovanja vezani su uz nastavnički kadar i promjene profila nastavničkoga zanimanja. Ono što je bilo uočljivo u javnosti jeste ukidanje gimnazijskoga obrazovanja. U najpoznatijem stručnom časopisu za nastavnike, u *Školskim novinama,* objavljen je 1978. godine zanimljiv naslov „Hod po mukama reforme obrazovanja – Svetište zvano gimnazija." Na ironičan i superioran način veliča se odgojno–obrazovni socijalistički sustav i sve se nevolje pripisuju onima koji žale za „ukinućem gimnazija." Onima koji koče napredak i razvoj.[920] Prepreke u duhu trpljenja za napredak i progres bile su izazovi koji su se pred nastavnike stavljali na način da su nastavnici bez previše reakcije prihvaćali sve ono što su prosvjetni organi propisivali. Neosporno je kako se nizom političkih odluka „odozgo" pokreće temeljita reforma odgojno–obrazovnoga sustava koju se uz malo negativne reakcije prihvaćalo jer je reforma prezentirana kao progres i napredak. Izvršene su

[918] Duda 2010, 154. Autor u poglavlju „Trajna dobra za udobnost doma" opisuje životni standard građana, radnika uz primjere mogućnosti kupnje kućanskih aparata u odnosu na visinu mjesečne plaće. U jednom od opisa navodi: „Život je sve skuplji i sve teže je nategnuti plaću od prvog do prvog."
[919] Bićanić 1989, 6. Autor 1989. navodi: „(…) kriza osamdesetih za jugoslavensko gospodarstvo značajnija je od krize tridesetih (…) taj povijesni značaj krize je začuđujuće zanemarivan i među znanstvenicima (…)."
[920] *Školske novine* 1978, br. 30, 9. Objavljeno 10. listopada.

promjene nastavnih planova i programa, uvelo se tzv. bazično obrazovanje, stvorene zajedničke osnove za pripremni stupanj usmjerenoga obrazovanja, uvedena završna faza usmjerenog obrazovanja, odredio se teritorijalni upis u srednju školu i upis u završnu fazu putem natječaja, postavljena je kvalifikacijska ljestvica, reformirala se nastavnička naobrazba i visoko obrazovanje.[921] Ovim promjenama zahvaćena su sva područja odgojno–obrazovnog sustava, uzrokovane su brojne promjene kojima su se trebali prilagoditi i nastavnici i učenici.

S reformom usmjerenoga obrazovanja rastao je ukupni broj zaposlenih nastavnika u školskim centrima usmjerenoga obrazovanja na razini SR Hrvatske, a smanjivao u samostalnim školama, koje su se najčešće zbog racionalizacije troškova spajale sa centrima. Taj je proces vezan uz formiranje školskih centara usmjerenoga obrazovanja. Radna su se mjesta nastojala sačuvati, ali je devastirana stručnost nastavničkih kadrova.

Tablica 35. Broj nastavnika zaposlenih u centrima i samostalnim školama

Školska godina	Ukupno nastavnika	U školskim centrima	U samostalnim školama
1978./79.	11 996	11 901	95
1979./80.	12 406	12 263	143
1980./81.	12 969	12 914	55
1981./82.	13 021	12 964	57

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 6.

Tablica prikazuje broj nastavnika zaposlenih u centrima i samostalnim školama u petogodišnjem razdoblju, od 1978./79. do 1981./82. godine. Ukupan broj nastavnika koji su zaposleni na neodređeno vrijeme kretao se od 11 996 i narastao je na 13 021, što znači da je u prvom ciklusu reforme zaposleno 1 025 nastavnika, više zaposlenih, ali je opet u zagrebačkim centrima nedostajao jedan manji broj nastavnika.

Reformom usmjerenoga obrazovanja do izražaja je došla nespremnost sustava na promjene i to upravo po pitanju pripremljenosti nastavničkih kadrova. Već je Zakonom o

[921] Vrgoč 1977, 1–2.

srednjem obrazovanju (1971.) propisano da svi nastavnici koji rade u srednjim školama trebaju imati visoku stručnu spremu.[922] Jasno je definirano da nastavnik može biti samo:

> „(…) osoba koja je završila odgovarajući fakultet. Visoku školu ili umjetničku akademiju i stekla potrebno pedagoško obrazovanje na fakultetu visokoj školi i u umjetničkoj akademiji (…), nastavnici koji nemaju odgovarajuće obrazovanje dužni su ga steći u roku od pet godina od dana stupanja na snagu Zakona (…).“[923]

Zakonski uvjet za rad u srednjoj školi bila je visoka stručna sprema i pedagoške osposobljenost za rad u školi te je postavljen petogodišnji rok za doškolovanjem.

Najveća manjkavost nastavničke naobrazbe bila je zapravo posljedica nedovoljnoga pedagoškog, psihološkog i metodičkog pristupa. Primjerice, nastavnici stručnih predmeta u stručnim školama nisu imali za vrijeme studija gotovo nikakve mogućnosti za pedagoško i metodičko obrazovanje.[924] Osim toga, još uvijek je velik broj nastavnika u srednjoj školi radio sa srednjom i višom stručnom spremom.

Odredba prosvjetnih tijela temeljem Zakona o srednjem obrazovanju (1971.) propisala je precizan rok uz iznimku: „(…) oni nastavnici koji su do 3. kolovoza 1976. godine stekli 20 godina staža mogli su i dalje nastaviti raditi u srednjoj školi (…).“[925]

Škole nisu reagirale na vrijeme te dobar dio nastavnika nije završio doškolovanje, pokazala se inertnost po pitanju izvršavanja zakonske obaveze. Nastavnici su dobili rok od pet godina, međutim kako je postojao određen broj onih koji to nisu ostvarili do 3. kolovoza 1976. godine, nastao je problem s odredbom koju je Republički sekretarijat za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu poslao kao službeni dopis svim školskim centrima da se ti nastavnici rasporede na druga radna mjesta kao suradnici u nastavi ili nastavnici praktične nastave.[926] Nastavnici iz zagrebačkih centara pisali su peticiju *Kulturno–prosvjetnom vijeću Sabora* jer su smatrali da su pogođeni ovom zakonskom odredbom te da im nije pružena mogućnost da daju primjedbe na nacrt Zakona.

Sabor SR Hrvatske je 1976. godine donio izmjene i dopune Zakona o srednjem obrazovanju i u sklopu njega *Objašnjenje o statusnim pitanjima nastavnika u odgojno–obrazovnim organizacijama srednjeg obrazovanja* u kojem se pojašnjavaju radna prava, ali i traže rješenje za novonastalu situaciju.[927] Republički sekretarijat za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu zajedno

---

[922] *Prosvjetni vjesnik 1971*, br. 3, 35-36. *Zakon o srednjem obrazovanju*.
[923] *Prosvjetni vjesnik 1971*, br. 3, 35-36. *Zakon o srednjem obrazovanju*, 35. tekst se odnosi na čl. 53. i 84.
[924] Ogrizović 1976, 197.
[925] *Večernji list*, 6 i 7. studeni 1976. Nastavnici su morali ispunili uvjete Zakona o srednjem obrazovanju (*NN* br. 30.) čl. 53., stavak 1 i čl. 84. stavak 2 i 3., određeno im je doškolovanje.
[926] *Prosvjetni vjesnik* 1976, br. 4, 43. Objašnjenja o statusnim pitanjima nastavnika u odgojno–obrazovnim organizacijama srednjega obrazovanja. Objavljeno u Prosvjetnom vjesniku 13. rujna 1976.
[927] *Prosvjetni vjesnik* 1976, br. 4, 43.

s Republičkim odborom sindikata radnika u djelatnostima odgoja obrazovanja i znanosti pokušao je pronaći način da se problem umanji. Preporučili su još jedan način raspoređivanja da se ti nastavnici rasporede na slobodna radna mjesta u osnovnim školama.[928] Produžio se rok, ali samo za neke struke, poput matematike i fizike te općenarodne obrane i zaštite jer inače za te struke nije bilo nastavnika sa adekvatnom stručnom spremom.[929]

Najviše od svih bili su nezadovoljni nastavnici tjelesnog odgoja, oni su tražili da se ublaže zakonske odredbe. Već je u prethodnim poglavljima spomenut problem s nastavom tjelesnoga odgoja, u smislu nedostatka kadrova, ali i njihove stručnosti. Problem s obrazovanjem nastavnika tjelesnoga odgoja rješavao se još od kraja 60–ih godina. Tada su prosvjetnim forumima Fakultet za fizičku kulturu iz Zagreba i Društvo pedagoga ponudili doškolovanje nastavnika putem izvanrednog studija nastavnika fizičkog odgoja. Osnovani su centri za doškolovanje nastavnika na širem području SR Hrvatske. Profesori sa zagrebačkog Fakulteta za Fizičku kulturu su u svoje slobodno vrijeme putovali subotom i nedjeljom i držali predavanja na izvanrednim studijima.

U javnosti se problem nastavnika tjelesnog odgoja prezentirao kao problem u kojem su kroz to petogodišnje razdoblje škole trebale voditi računa o slanju nastavnika na doškolovanje. Mediji su problem prezentirali ovako:

> „(…) mnogi od njih nakon rata, završili su prvu srednju fiskulturnu školu. Po planiranoj raspodjeli kadrova krenuli su u škole na području naše Republike. Kopali su zajedno s đacima, stvarajući teren za nastavu na svojim leđima iznijeli veliki teret (…). Svi oni koji su imali manje od 20 godina radnog staža a nisu u međuvremenu završili fakultet danas moraju mijenjati radnu sredinu (…).“[930]

U *Večernjem listu* 1976. godine objavljen je članak sa slikom nastavnika tjelesnog odgoja u Grafičkom školskom centru u Zagrebu i tekstom uz sliku:

> „(…) on je završio srednju fiskulturnu školu. Kao izvanredan student upisao se bio i na fakultet, ali je napustio drugu godinu studija jer mu se u to vrijeme pogoršalo zdravlje ali je prije ovog Zakona ipak završio Višu pedagošku školu. Njega je zakon zatekao sa 18 godina radnog staža. Ove je godine odlikovan i Ordenom reda sa srebrenim vijencem (…). On će morati svoje mjesto prepustiti čovjeku s diplomom (…).“[931]

Nastavnik je dao kratko priopćenje:

---

[928] *Večernji list*, 6 i 7. studeni 1976, 33.
[929] *Prosvjetni vjesnik* 1976, br. 4, 43. *Objašnjenje o statusnim pitanjima nastavnika u odgojno–obrazovnim organizacijama srednjeg obrazovanja*. 43.
[930] *Večernji list*, 6 i 7. studeni 1976, naslov članka „ Nastavnička gimnastika duha.“
[931] *Večernji list*, 6 i 7. studeni 1976, naslov članka „ Nastavnička gimnastika duha.“

„(…) teško mi je sada nakon tolikih godina rada s učenicima srednje dobi prijeći u osnovnu školu. Ja sam za napredak za progres. Ako budem morao, ići ću (…).“[932]

Ovakvim se natpisima možda htjelo senzibilizirati javnost na nepravednu odluku, ali i istaknuti spremnost pojedinca na žrtvu. Iz izjave nastavnika vidi se reakcija socijalističkoga čovjeka koji je za progres i napredak, i to da je spreman poslušati. Republički odbor sindikata radnika u djelatnostima odgoja obrazovanja i znanosti smatrao je da nijedan nastavnik ne smije ostati bez posla. Prema informaciji iz medija Sindikat poslao je pismo Izvršnom vijeću Sabora Sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu RSIZ–u odgoja i usmjerenog obrazovanja u kojem se zalaže za podizanje kvalitete kadrovske strukture, ali ističe kako to mora biti organizirano, a ne stihijski. Odgovornost za ovakve slučajeve prebačena je na direktore škola koji su trebali voditi evidenciju tko je završio doškolovanje, a tko nije.

Znatan dio nastave u srednjim školama izvodio se nestručno ili uz pomoć honoriranih nastavnika. U strukturi zaposlenoga osoblja u centrima primjećivao se porast tzv. rukovodnog kadra s obzirom na neke inovacije u samoj organizaciji rada. Tako se uvode nova položajna radna mjesta, kao što su voditelji organizacijskih jedinica, programa, koordinatori praktične nastave, voditelji obrazovanja uz rad i slično.[933] Problemi oko kadrovske strukture u srednjim školama bili su ogromni, a nastavnici nisu bili pripremljeni niti osposobljeni za izazove rada koji su nastali reformom i s novim zakonskim promjenama.

Grafikon 3. Prikaz naziva radnih mjesta u centrima za umjereno obrazovanje

[932] *Večernji list*, 6 i 7. studeni 1976., naslov članka „ Nastavnička gimnastika duha.
[933] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 36.

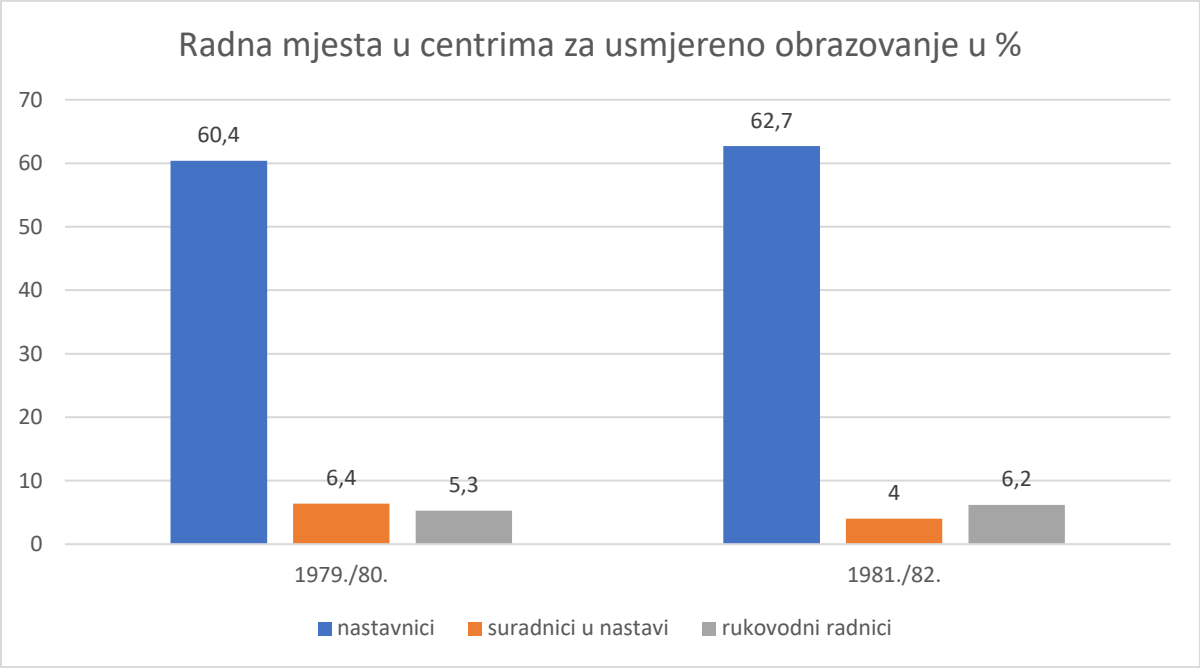

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 36.

U grafikonu 3. vidljiva je kvalifikacijska struktura radnika zaposlenih u centrima, što pokazuje zanimljivu sliku o porastu broja nastavnika na 62,7 %, ali i smanjivanju postotka određenih zanimanja u odgojno obrazovnim institucijama, u odnosu na razdoblje 1979./80. i 1980./81. Kvalifikacijska struktura zaposlenika, prema podacima, bilježila je blagi porast postotka koji se odnosi na radnike s visokom stručnom spremom i radnike na rukovodećim mjestima, a s druge strane vidljiv je pad postotka suradnika u nastavi. Pretpostavka je da porast postotka u korelaciji sa zakonskom odredbom da svi nastavnici koji izvode nastavu u školskim centrima moraju imati visoku stručnu spremu. Obrazovna struktura nastavnoga osoblja prilagođavala se potrebama usmjerenoga obrazovanja.

Grafikon 4. Prikaz strukture nastavnog osoblja po vrsti obrazovanja 1981./82.

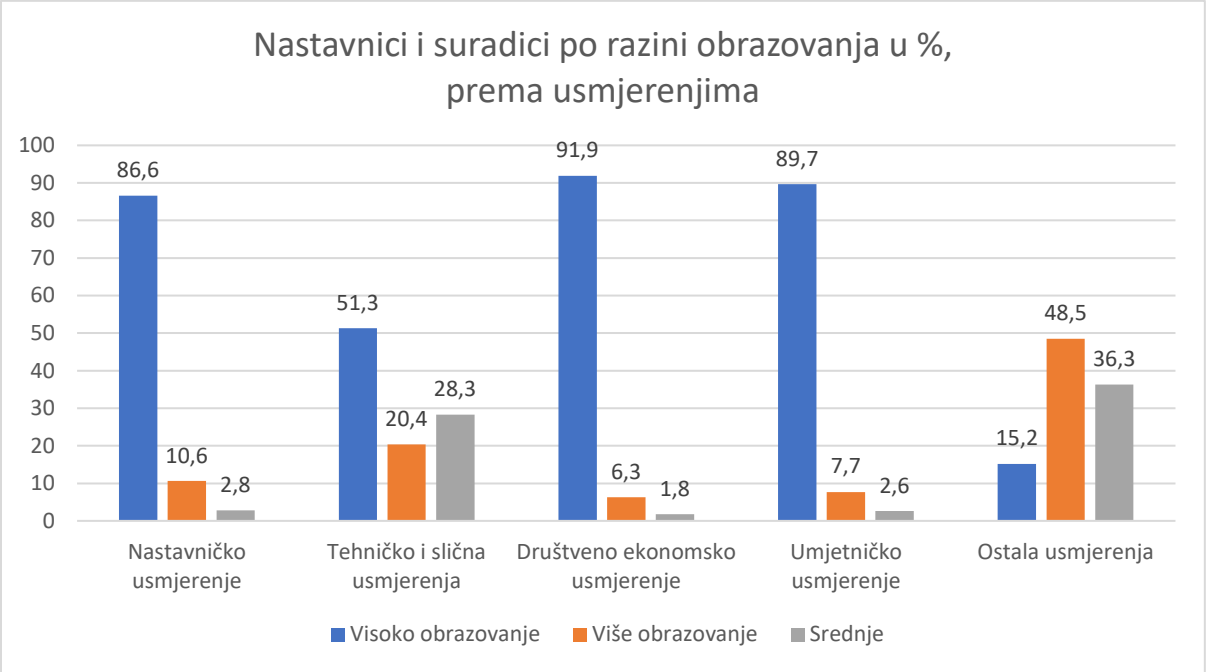

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 35.

U grafikonu 4. prikazano je stanje strukture nastavnoga osoblja po vrsti obrazovanja 1981./82. vidi se struktura stalno zaposlenih nastavnika i suradnika po stupnju obrazovanja. Prema stupnju obrazovanja najviše je onih nastavnika koji su završili nastavničko usmjerenje, i to s VSS 86,6 %, VŠS 10, 6 % i SSS 2,8 %. Nastavnika koji imaju tehničko ili slično obrazovanje u školama je s VSS 51,3 %, VŠS 20, 4 i SSS 28,3 %. Društveno–ekonomskoga smjera s VSS je 91,9 %, VŠS 6,3 % i SSS 1,9 %. Umjetničkoga smjera s VSS je 89,7 %, VŠS 7,7 % i SSS 2,8 %. Ostali smjerovi su s VSS 15,2%, VŠS 48,5 % i SSS 36,3 %. Može se primijetiti kako u srednjim školama radi visok postotak nastavnika s VSS, ali i to da je unatoč zakonskom roku, i dalje 1981./82. u srednjoj školi radi preko 13 % nastavnika s VŠS i SSS.

Prema podatcima vidi se kako je u školama zaposleno najviše onih nastavnika koji su završili društveno–ekonomski smjer, i to onih koji su s VSS, čak 91,9 %. U svim je smjerovima uočljivo u značajnim postotcima još uvijek postojanje višeg i srednjeg obrazovanja onih nastavnika koji rade u školama. To se može povezati s postojanjem praktične nastave s uvođenjem tzv. proizvodne nastave. I za pretpostaviti je da se uglavnom radi o kadrovima s tzv. tehničkim usmjerenjem, što pokazuje i grafikon gdje je manja zastupljenost VSS nego u ostalim smjerovima.

Grafikon 5. Struktura nastavnika prema starosnoj dobi

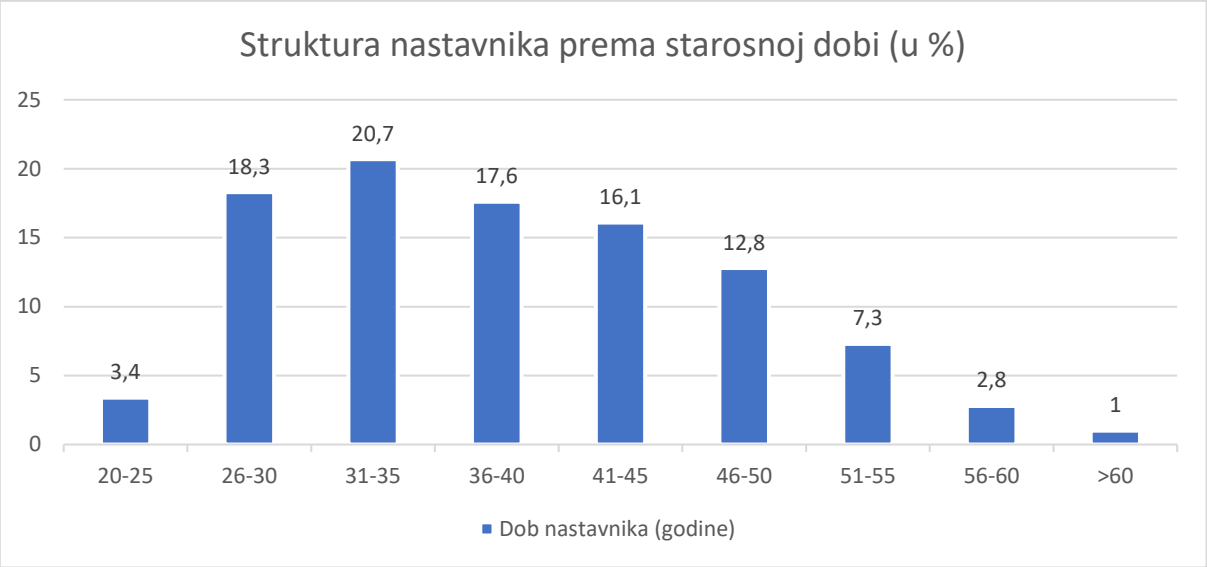

Izvor: HR–HDA–1413–PSH, kut. 15., 36.

Struktura nastavnika prema starosnoj dobi pokazuje da većinu čine mladi radnici. Iz grafikona 5. vidljivo je kako je 60,2 % nastavnika mlađe od 40 godina, što se odražava na strukturu radnog staža. Prema podacima Prosvjetnog savjeta, čak 79 % nastavnika ima manje od 20 godina radnog staža, što znači da je većina nastavnika otprilike na pola puta svojega radnog staža i spada u relativno mladi kadar koji se još profesionalno razvija.[934]

Nastavnici su glavni protagonisti reforme, stoga ne čudi da se tadašnja obrazovna politika usmjerila na strategije profesionalnoga razvoja nastavnika pod vidom tzv. permanentnoga usavršavanja i osposobljavanja postojećeg nastavnog kadra. Jedna od prioritetnijih strategija za brži preobražaj odgoja i obrazovanja na socijalističkim samoupravnim osnovama, bilo je osposobljavanje i usavršavanje nastavnika i to na široj društvenoj razini s uključivanjem prosvjetno–pedagoške službe, SIZ–ova, pedagoških društava, fakulteta i društveno–političke organizacije. Posebno se pažnja posvećivala mladim nastavnicima koji tek ulaze u odgojno–obrazovni sustav.

Mreža osnivanja centara i novih programa usmjerenoga obrazovanja bila je u službi odgojno–obrazovne politike temeljene na potrebama udruženoga rada. Kroz takvu su se mrežu ostvarivali osnovni ciljevi udruženoga rada, prvenstveno u svrhu: „(…) odgajanja,

[934] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 36.

obrazovanja i osposobljavanja omladine, radnih ljudi i građana za društveno koristan rad i samoupravljanje (...)."[935]

S obzirom na nove odgojno–obrazovne potrebe škole kao institucije, osim nastavnoga osoblja, u kadrovsku se komponentu uvrštavaju i stručne službe škola. S formiranjem centara za usmjereno obrazovanje dolazi i do promjena u strukturi stručnih službi te dolazi do povećavanja broja zaposlenika u stručnoj službi. Prema podatcima Zavoda PPS SRH, početkom 80–ih godina prosječno se u svakom centru broj zaposlenika u stručnim službama kreće 1–7 i više. Prema podatcima u odnosu na ukupan broj i zastupljenost zaposlenika u stručnim službama najviše je pedagoga 34,1 % i bibliotekara 27,1 %, a najmanje liječnika 0,2 % i socijalnih radnika 0,6 %.[936] S obzirom na potrebe centara za usmjereno obrazovanje u tablici su vidljiva zanimanja, poput liječnika i socijalnih radnika, možda još neobičnije programera. Međutim, postojanje tih zanimanja moglo bi se opravdati potrebama u području planiranja, programiranja i unaprjeđivanja odgojno–obrazovnoga rada, ostvarivanja odgojnih funkcija te rješavanja socijalnih i zdravstvenih problema u centrima.

Centar usmjerenoga obrazovanja mogao je angažirati i u odgojno–obrazovni proces uvoditi stručnjake izvana, i to u suradnji s radnim i društvenim organizacijama. Voditelji, stručni suradnici i suradnici u odgojno–obrazovnim ustanovama mogle su biti osobe sa zadovoljavajućom stručnom spremom, psihofizičkom sposobnosti te su morali biti moralno–politički podobni za obavljanje poslova u odgojno–obrazovnoj djelatnosti.[937] Angažirani stručnjaci izvana morali su imati minimum pedagoških uvjeta za rad s učenicima te su morali sudjelovati u programskim vijećima, stručnim grupama, zajedničkim timovima te biti uključeni u cjelokupni nastavni proces.

10.2. Osvrt „iznutra" na učinke reforme od 1975. do kraja 80–ih godina

U SR Hrvatskoj zapažao se dugi niz godina problem razvoja odgojno–obrazovnoga sustava zbog iskrivljene percepcije da je to sustav koji troši, a zanemarivala se činjenica da su odgoj i obrazovanje u funkciji općega razvoja. Međutim, to se 70–ih godina počelo mijenjati i sve se više naglašavalo kako bez razvijenoga odgojno–obrazovnoga sustava, nema niti privrednoga niti društvenoga razvoja: „(…) s materijalnim razaranjem i o osiromašenjem

[935] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 36.
[936] HR–HDA–1413–PSH, kut. 15, 36.
[937] HR–HDA–1413–PSH, kut. 10, 12–13., *Stručno usavršavanje i osposobljavanje nastavnika*.

obrazovanja i znanosti, raste spoznaja da bez znanja i stvaralaštva nema napretka (…)."[938] Znanje i stvaralaštvo vrijednosti su koje se provlače kroz sve ciljeve i zadatke reformskih zahvata.[939] Materijalno razaranje i osiromašenje obrazovanja i znanosti odnosilo se na loš materijalni položaj i zaostajanje dohotka prosvjetnih radnika u odnosu na privredu.

Nakon desetogodišnje primjene reforme usmjerenoga obrazovanja učinjen je osvrt „iznutra" na učinke reforme. U vrednovanju provedbe reforme sudjelovale su znanstvene, prosvjetne i političke institucije. Osnovna kritika „iznutra" obrazovnu reformu u desetogodišnjemu trajanju promatra kao nastojanje da se ubrza ekonomska i politička decentralizacija. U svojim stavovima i zaključcima CK SKH ističe kako je zapravo provedena loše pripremljena reforma.[940] Najvažniji doprinos u provedbi i pripremi reforme, između ostalih dao je Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu. *Komitet* je bio nadležan za donošenje dokumenta o perspektivama socijalističkoga samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja i davao je smjernice razvoja obrazovne politike.[941] Prema podacima Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu, za 1984./85. osobni dohoci zaposlenih u usmjerenom obrazovanju zaostajali su za oko 35 %, a u visokom obrazovanju za oko 25 % u odnosu na osobne dohotke radnika koji rade u privredi na poslovima iste složenosti, što je stvaralo velike probleme u samoj realizaciji reforme jer je postojalo veliko nezadovoljstvo i odlazak kvalitetnih prosvjetnih radnika u privredno područje rada.[942]

Kako bi se izvršio osvrt učinkovitosti i napravila analiza reforme obrazovanja donesen je dokument (materijal za raspravu) pod nazivom *Provođenje reforme odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1975. godine do 1985 godine.* Već početkom 1985. godine sva su vijeća Sabora SR Hrvatske raspravljala o provođenju reforme usmjerenoga obrazovanja i vršila analize prednosti i nedostataka provođenja reforme.[943] Predsjedništvo SR Hrvatske napravilo je 1986. godine osvrt i analizu na učinke reforme u desetogodišnjem razdoblju od 1975. do 1985. godine, razmatrala se problematika samoupravnoga preobražaja odgoja i obrazovanja.[944]

[938] HR–HDA–280–IVS SRH, *Stavovi i zaključci CK SKH*, 1.
[939] Antić 1980, 13–14.
[940] HR–HDA–280–IVS SRH, *Stavovi i zaključci CK SKH*, 1.
[941] HR–HDA–280–IVS SRH, *Stavovi i zaključci CK SKH*, 1–2.
[942] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, 1–13, dokument *Provođenje reforme odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1975. godine do 1987. godine,* ožujak 1988.
[943] Antić 1980, 13.
[944] HR–HDA–280–IVS SRH, *Stavovi i zaključci CK SKH*, spis br.1849/2–1986, Zagreb 29. prosinca 1986.

Provedena je i javna rasprava koja je iznjedrila zaključke. Na temelju prethodno održane javne rasprave (od 1. travnja do 27. listopada 1987.) u ožujku 1988. godine pripremljeni su zaključci kao materijal koji je objedinio Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu te proslijedio Saboru SR Hrvatske.[945] Sabor SR Hrvatske o istome je raspravljao na sjednicama Vijeća udruženog rada, Vijeća općina i Društveno–političkoga vijeća te donio konačne službene zaključke o materijalu i naslov dokumenta *Provođenje reforme odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1975. do 1987. godine*.[946] Materijal daje iscrpne podatke od predškolskoga do visokoškolskoga odgoja i obrazovanja. Izvršno vijeće Sabora SR Hrvatske obavezalo se izraditi koncepciju *Programa mjera i akcija za daljnji razvoj odgojno–obrazovne djelatnosti* te izraditi pregled kadrova koji će raditi na realizaciji zadataka u provođenju reforme odgoja i obrazovanja.[947]

Predsjedništvo SR Hrvatske u dokumentu iznosi ocjene i mišljenje. Ističe se kako su već tijekom provedbe reforme uočene brojne poteškoće zbog neadekvatnih mjera ekonomske politike koja nikako nije u dovoljnoj mjeri pratila provođenje reforme odgoja i obrazovanja. Financijska izdvajanja za reformu nisu bila dovoljna te su uvjeti rada i materijalni položaj prosvjetnih radnika bili izrazito nepovoljni. Najveći problem predstavljali su niski osobni dohoci prosvjetnih radnika, koji su godinama značajno zaostajali za osobnim dohocima radnika s istim kvalifikacijama u drugim područjima rada.

Sabor SR Hrvatske je u *Zaključcima* istaknuo nekoliko bitnih točaka koje su zapravo kritički osvrt na desetogodišnje razdoblje reforme i njezinu učinkovitost.[948] Sabor je ocijenio kako materijali daju cjelovit prikaz stanja, razvoja i funkcioniranja djelatnosti odgoja i obrazovanja te se navodi: „(…) ukazuju kako provođenje reforme nije dalo očekivane

[945] *Školske novine* 1987, br. 13. Poseban broj, Republička konferencija SSRN Hrvatske, Sekcija za odgoj i obrazovanje u ožujku 1987. objedinila je Rezultate, probleme i perspektive samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja javne rasprave, 24. ožujka 1987.

[946] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, spis br. 5030104–88–11, kl. oznaka 603–01/88–01/03, Republička konferencija SSRN Hrvatske, Sekcija za odgoj i obrazovanje u ožujku 1987. objedinila je Rezultate, probleme i perspektive samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja javne rasprave. Osim javne rasprave, održane su i sjednice saborskih vijeća na kojima su donijeti zaključci održane su 10. i 21. srpnja 1988.

[947] HR–HDA–280- IVS SRH, spis br. 364–1988, spis br. 5030104–88–11, kl. oznaka 603–01/88–01/03, *Zaključci*, točka br. 5. Dokument je donesen 22. srpnja 1988. 3–4.

[948] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, spis br. 5030104–88–11, kl. oznaka 603–01/88–01/03, Zaključke su potpisali predsjednik Sabora SR Hrvatske Anđelko Runjić, predsjednik Vijeća udruženog rada Milan Janus, predsjednik Vijeća općina Mirko Šestina, i predsjednik Društveno–političkog vijeća Zvonimir Novak.

rezultate, da kriza odgoja i obrazovanja nije prevladana, da veze školstva s privredom nisu poboljšane te da su materijalni položaj i status školstva u društvu pogoršani (...).“[949]

U *Zaključcima* se na više mjesta jasno navodi kako provođenje reforme nije dalo očekivane rezultate, da kriza odgoja i obrazovanja nije prevladana, da veze školstva s privredom nisu poboljšane te da su materijalni položaj i status školstva u društvu pogoršani.[950]

Ocijenjeno kako je s reformom usmjerenoga obrazovanja nepovoljan materijalni položaj obrazovanja doveo do toga da je pao i društveni ugled nastavnika, kao i interes za odabir nastavničkoga zanimanja. Ovakav poprilično oštar prikaz i kritika reforme obrazovanja išla je u smjeru da se reformi pristupi na način cjelovitoga, konstruktivnoga i kvalitetnoga mijenjanja postojećega stanja. Istaknuto je kako se takav pristup treba temeljiti na znanstvenom pristupu, tj. istraživanjima kojima bi se pratili i ocjenjivali procesi i rezultati reforme.

Moglo bi se kazati kako je bila zabrinjavajuća teza o cjelokupnom pogoršanju materijalnog položaja odgoja i obrazovanja, te je Sabor SR Hrvatske u drugoj točki *Zaključaka* konstatirao kako treba utvrditi mjere kojima bi se zaustavila stagnacija i pad udjela sredstava za odgoj i obrazovanje u narodnom dohotku te stvoriti uvjete za njegovo povećanje.[951]

Kao vodeće rukovodeće političko tijelo, vezano uz ocjenu provođenja reforme, CK SKH također je donio svoje stavove i zaključke, prema kojima procjenjuje kako:

> „(…) reforma obrazovanja nije ostvarila zahtjev za takvom konstitucijom odgojno–obrazovnog sistema, kakav bi odgovarao potrebi za ubrzanim socijalističkim razvojem u uvjetima znanstveno–tehnološke revolucije (…).“[952]

Iz navedenoga dokumenta vidljivo je kako se već nakon samo devet godina urušava obrazovna politika te da je politički vrh svjestan da sustav ide u krivom smjeru. Nisu se riješili ključni problemi. No, unatoč tome CK SKH negativne zaključke pretvara u poticaj za unapređenje sustava. Između ostalog, CK SKH smatra da je neophodno svim mjerama razvojne i ekonomske politike poticati razvoj znanstveno-istraživačkoga rada, kao i veću

[949] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, spis br. 5030104–88–11, kl. oznaka 603–01/88–01/03, prva točka *Zaključaka, 1.*
[950] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, spis br. 5030104–88–11, kl. oznaka 603–01/88–01/03, *prva točka Zaključaka, 1.*
[951] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, spis br. 5030104–88–11, kl. oznaka 603–01/88–01/03, *druga točka Zaključaka, 2.*
[952] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 61–02/86–06/01, *Stavovi i zaključci CK SKH*, 2.

pokretljivost znanstvenoistraživačkih i stručnih kadrova. Ova kritika izrečena je s namjerom unapređenja razvoja socijalističkog odgojno–obrazovnoga sustava.

Konkretni prijedlozi CK SKH bili su:

- razlučiti nadležnost i odgovornost te izmjenom zakona i propisa precizirati ulogu (učenika, studenata, nastavnika, znanstvenoistraživačkih radnika, organizacija udruženog rada, samoupravnih, stručnih, državnih institucija i dr.) te na taj način smanjiti broj institucija koje se bave pitanjem upravljanja u sistemu odgoja i obrazovanja kako bi se smanjio paralelizam u posredovanju i donošenju odluka
- jačanje samostalnosti i odgovornosti organizacija udruženog rada obrazovanja i znanosti s njihovim neposrednim korisnicima i društvenom sredinom
- utvrditi mjere da se zaustavi stagnacija i pad udjela znanosti i obrazovanja u narodnom dohotku i postupno stvaraju uvjeti za njegovo povećanje.[953]

Obaveza svih komunista, od općinskih i gradskih komiteta, međuopćinske konferencije SKH i sveučilišnih komiteta bila je organizirati idejno–političke aktivnosti kako bi se mogli ostvarivati navedeni stavovi i zaključci CK SKH–a, ali i kritički sagledati dostignuća reforme kako bi se sustav mogao unaprjeđivati.[954]

Postojala je opravdana zabrinutost za budućnost kvalitetnih kadrova, s obzirom na pad interesa odabira nastavničkog zanimanja. Osim toga, zabrinjavajuće su bile i posljedice odredbi koje su se odnosile na mjere zabrane upisa na nastavničke smjerove. Naime, u razdoblju od 1976./77. do 1985./86. upisnom politikom u visokom obrazovanju nastojalo se izmijeniti strukturu upisa prema znanstvenim područjima i smanjiti ukupan broj studenata s 78,000 na oko 56,000. Prema podatcima Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu smanjen je broj u strukturi studenata društvenih znanosti, od 59,8 % na 40 %, a povećan broj studenata tehničkih znanosti od 26,7 % na 37,3 %.[955] Nakon ciljanoga postignutog smanjenja, ipak su prosvjetne vlasti odlučile u 1986./87. povećati broj studenata na 60, 000 jer je ocijenjeno da bi daljnje smanjivanje dovelo do ugroze reprodukcije postojećeg visokoobrazovnog kadra i potrebe za novim stručnjacima.[956]

[953] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 61–02/86–06/01, *Konkretni prijedlozi CK SKH*, 5–11.
[954] HR–HDA– 280–IVS SRH, spis br. 61–02/86–06/01, *Stavovi i zaključci CK SKH*, 2.
[955] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, 28.
[956] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, 28.

Smanjivanjem upisa novih studenata, njihov broj u odnosu na broj stanovnika u SR Hrvatskoj smanjen je na 121 studenata na 10, 000 stanovnika i manji je od prosjeka u odnosu na SFRJ.[957] Sabor SR Hrvatske krajem 1987. godine pokrenuo je javnu raspravu o učincima reforme obrazovanja. Zajednički dokument sastavila je Zajednica Sveučilišta u SR Hrvatskoj pod nazivom *Zaključci javne rasprave o rezultatima, problemima i perspektivama socijalističkog samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja provedene na sveučilištima u SR Hrvatskoj.*[958] Javna rasprava bila je usmjerena na evaluaciju same koncepcije reforme, analizu uvjeta u kojima se provodila reforma i ocjenu provedbenih rješenja. Rektori su se u Zaključcima posebno osvrnuli na činjenicu kako visoko obrazovanje nije reformom srednjoškolskog obrazovanja dobilo dobru osnovu iz koje se odabiru polaznici za nastavak školovanja. Kao glavnu kritiku reformi rektori sveučilišta u SR Hrvatskoj istaknuli su kako se zbog smanjene općeobrazovne osnove uočava pad kvalitete znanja s kojim učenici dolaze na studij.

Mjere ekonomske politike nisu u dovoljnoj mjeri pratile provođenje reforme odgoja i obrazovanja. Uvode se odredbe tzv. „mjere štednje" te se ograničava upis studenata i pokretanje novih studijskih programa. Zaostajanje osobnih dohodaka u usmjerenome obrazovanju značajno je utjecalo na pomlađivanje sposobnoga i perspektivnoga nastavnoga i znanstvenoga kadra.[959] Na postojeću nepovoljnu situaciju reagirala je akademska zajednica. Poseban dopis za raspravu 1986. godine poslao je i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, koji je aktivno sudjelovao u reformi obrazovanja i sličnim javnim raspravama. Ovaj dopis iznimno je značajan jer izražava, može se reći, objektivnu kritiku na učinkovitost reforme, i to samo nakon devet godina. Interes Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za problematiku školstva i reforme sasvim je logičan jer je to institucija u kojoj se u to vrijeme obrazovao najveći broj nastavničkih zanimanja.

Znanstveno–nastavno vijeće Filozofskoga fakulteta dalo je svoj prijedlog i kritički osvrt na reformu školstva u kojoj se kako ističu: „(…) promijenio koncept nastave te se naglasak stavljao na to da se praksa preobrazi prema znanju, a ne znanje prema praksi (...)."[960] Promjena

[957] HR–HDA–280 –IVS SRH, spis br. 364–1988, 28.
[958] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 364–1988, 1–13. Dokument pod nazivom *Zaključci javne rasprave o rezultatima, problemima i perspektivama socijalističkog samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja provedene na sveučilištima u SR Hrvatskoj* potpisali su u ime Zajednice sveučilišta SR Hrvatske, rektor Sveučilišta u Rijeci Mirko Krpan (predsjednik), rektor Sveučilišta u Zagrebu akademik Vladimir Stipetić, rektor Sveučilišta u Splitu Stjepan Lipanović, i rektor Sveučilišta u Osijeku Ivan Macanović, dokument je nastao 5. studenog 1987. u Osijeku.
[959] Vukasović 1989, 24-25.
[960] HR–HDA–280– IVS SRH, spis br. 61–02/86–06/01.

koncepta nastave zahtijevala je prilagodbu studijskih programa i nov način poučavanja. Ukazuju na nužnu povezanost teorije i prakse, posebno na znanja iz matične struke te daju konkretne prijedloge za poboljšanje.

Prijedlozi Znanstveno–nastavnoga vijeća Filozofskoga fakulteta i kritički osvrt na reformu školstva, traži se:

- racionalizacija predmeta općih i zajedničkih programskih osnova kako se ne bi opterećivala satnica vezana uz matičnu struku
- u svrhu boljeg studija matične struke, pedagoški blok predmeta za studente nastavničkog smjera prebaciti po završetku studija, na dodatni 9. semestar ili kao 8. semestar posvećen samo tim predmetima
- osigurati integraciju postdiplomskih studija u redovnu i financiranu nastavnu djelatnost fakulteta
- adekvatno organiziranje nastave stranih jezika struke na fakultetima.[961]

Osim ovih konkretnih prijedloga, u svojem dopisu Znanstveno–nastavno vijeće Filozofskoga fakulteta zalagalo se za širenje mreže srednjih općeobrazovnih škola tipa gimnazija, argumentirajući kako je njihov prijedlog usklađen sa svjetskim trendovima razvoja znanosti i tehnologije i time da se podloga za nastavak obrazovanja najbolje može steći na osnovi općega obrazovanja. Ova reakcija izrečena je kao kritika akademske zajednice koja promišlja kritički bez upitnosti socijalističkih tekovina, ali ipak argumentirano.

Početkom 80–ih godina utjecaj općih političkih i društvenih promjena itekako se reflektirao na školstvo. Tadašnja su istraživanja o zanemarenosti odgojnoga rada i odgojne funkcije škole ukazivala kako se s reformom usmjerenoga obrazovanja dogodilo neočekivano nazadovanje odgojne funkcije škole.[962] Iz glavnog polazišta o povezivanju škole i tvornice

[961] HR–HDA–280–IVS SRH, spis br. 61–02/86–06/01, 5. Dokument pod nazivom *Prilog Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu raspravi o reformi obrazovanja*. U napomeni je istaknuto kako bi se time omogućilo da dvopredmetni studenti odlaze na praktičnu nastavu u škole bez da se remeti program struke te bi tako bili rasterećeni jer su dotadašnjim načinom studiranja studenti treće godine slušali jednu metodiku i odrađivali metodičke vježbe, a na četvrtoj godini drugu metodiku., 5.

[962] Vukasović 1989, 50. Autor knjizi prilaže tada najnovije empirijsko istraživanje provedeno u centrima usmjerenoga obrazovanja vezano uz ispitivanje zanemarenosti odgojnoga rada i odgojne funkcije škole. Navodi: „(…) ako se usporede rezultati s istraživanjem 1974. jasno se vidi da su tada prva mjesta u rangu vrijednosti zauzimale: ljubav i poštovanje obitelji, ravnopravnost naroda i narodnosti u SFRJ, ljubav prema domovini, ljubav prema široj domovini SFRJ (…) danas je ljubav na petom, poštovanje obitelji na devetom, a patriotizam tek na četrnaestom mjestu. Sada su u prvi plan stupile vrednote: sloboda, prijateljstvo, poštenje, pravednost (…).“

proizlazilo je da škole proizvode kadrove koji često nisu bili korisni na tržištu rada.[963] Zbog toga su mladi ili odlazili na rad u inozemstvo ili su ostajali nezaposleni, a obje pojave u SR Hrvatskoj bile su prisutne tijekom 70-ih i 80–ih godina.[964] Promijenila se vrijednosna usmjerenost mladih. Osim navedenoga, krajem 80–ih godina ipak se osjećalo da će uskoro nastupiti i kraj obrazovnoj reformi koja je odgojno ostavila dubok trag na društvo. U *Školskim novinama* je 1988. godine objavljen duži članak pod naslovom „Kvantiteta nauštrb kvalitete" u kojem su fakulteti izrazili svoje nezadovoljstvo općeobrazovnom razinom znanja srednjoškolaca te istaknuli kako udruženi rad ne zadovoljava stručnom osposobljenošću učenika te da su sami učenici nezadovoljni svojim položajem u školi i zabrinuti za svoju budućnost.[965]

Posebno je istaknut problematičan odnos općih i stručnih sadržaja u obrazovnim programima srednjega obrazovanja, što je utjecalo na opću sliku u javnosti koja je reformu obrazovanja kvalificirala kao promašenu i neučinkovitu.

Iako je SK još na vlasti zanimljivo je kako se već početkom 90–ih u medijima najavljuje *deideologizacija školstva*.[966] Za širu javnost u *Večernjem listu* prenesena je informacija kako je postojala rasprava potaknuta reakcijama i dopisima Fakulteta političkih nauka i Filozofskoga fakulteta s prijedlozima o predmetima koji bi mogli zamijeniti Osnove marksizma i Teoriju socijalističkog samoupravljanja na fakultetima i u srednjim školama. Vrlo je brzo uslijedilo „čišćenje" udžbenika od ideologiziranih elemenata.[967] Predlagao se dvogodišnji predmet pod nazivom *Politologija–političke teorije i politički sistem*. Taj je predmet trebao mlade obrazovati za politički život te ih upoznati s novim političkim teorijama. Odsjek za sociologiju zagrebačkoga Filozofskog fakulteta daje prednost sociologiji i socijalnoj ekologiji. Filozofski fakultet smatra da se u škole trebaju vratiti programi slični gimnazijskima. Prosvjetni savjet Hrvatske odlučio je u srednje škole umjesto marksizma privremeno uvesti predmet Osnove društveno–humanističkih znanosti.[968]

---

[963] Jergović 1982, 16–17. *Uvođenje učenika u rad, struku i zanimanje u usmjerenom obrazovanju*. Više Antić 1980, 3.

[964] Krašić 2024, 25-43. Autor u radu daje prikaz stanja u komunističkoj Jugoslaviji, s naglaskom na ekonomsku krizu koja je započela početkom 60-ih godina 20. stoljeća. Posebno ističe uzroke iseljavanja stanovništva koje je na taj način tražilo zaposlenje, ponajprije u Saveznoj Republici Njemačkoj.

[965] *Školske novine* br. 7 (1359), Zagreb, 9. veljače 1988.

[966] *Večernji list*, 9. travnja 1990. Naslov članka je *Zbogom marksizmu, a što poslije?*, 5.

[967] *Večernji list*, 9. travnja 1990, 5. Osnovana je Ekspertna radna skupina, od nekih srednjoškolskih profesora, te pojedinaca iz Zavoda za unapređenje odgoja i obrazovanja koja je imala za zadatak osloboditi udžbenike od indoktriniranih elemenata.

[968] *Večernji list*, 9. travnja 1990, 5.

U intenzivnome desetogodišnjem trajanju reforma školstva ostavila je iza sebe niz nedorečenosti. Dijelom se sustav unaprijedio u pogledu strukturirane nastavničke naobrazbe, stručnoga usavršavanja, planiranja i organiziranja nastavnoga procesa. Međutim, s druge strane je oslabio obrazovnu dimenziju temeljenu na širim općim znanjima te usmjerio obrazovanje u lošijoj izvedbi na privredne i neprivredne škole u kojima učenici nisu dobili kvalitetno znanje.

11. Zaključak

Pokretanje reforme školstva dio je slojevite međusobne ovisnosti društvenih, ekonomskih i političkih transformacija. Sedamdesete i osamdesete samo su posljedica promjena iz pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj u kontekstu socijalističke Jugoslavije, a obrazovna reforma je svojevrsni odgovor na privrednu reformu i društveno–političke promjene. Socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja jedna je od temeljnih zadaća Saveza komunista (SK). Sveukupne promjene i transformacije u obrazovanju počele su postupno nakon Drugog svjetskoga rata i trajale su desetljećima. Reforma usmjerenoga obrazovanja ili tzv. Šuvarova reforma primjenjivala se u desetogodišnjem trajanju kao potreba prilagođavanja obrazovanja proizvodnji i svijetu rada. Priprema obrazovne reforme kronološki je počela deset godina prije njezine provedbe, s privrednom reformom 1965. te se manifestirala kroz prilagodbu srednjoškolskoga obrazovanja potrebama privrede.

Reforma školstva 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća bila je osmišljena kao sveobuhvatan društveni projekt usmjeren na rješavanje problema nedostatka obrazovanoga kadra koji može odgovoriti na potrebe privrede. Naravno da je praksa potpuno suprotna od ideala, kao i kod smnogih reformi. Nastali su brojni problemi i izazovi u njezinoj implementaciji.

Obrazovna politika imala je velik utjecaj na opće i društvene promjene jer je kroz sebe iskazivala moć ideologije u odgoju kao sredstvu za konačno definiranje i stvaranje socijalističkoga čovjeka. Obrazovnom reformom put oblikovanja socijalističkoga društva trebao je ući u svoju završnu fazu, koja bi ujedno bila i najdugoročnija jer je pripremala pojedinca za sudjelovanje u socijalističkom društvu od najranijih dana. Sveobuhvatna izgradnja društva prikazana je u ovome istraživanju kroz primjenu koncepta socijalističkoga odgoja u formiranju nove nastavničke profesije, jer su nastavnici bili ključ u prenošenju novih postulata društva. Socijalistički odgoj prema opisu odgojno–obrazovnih ciljeva ukazuje na izgrađivanje slobodne i svestrano razvijene ličnosti zauzete za opće dobro i napredak čitavoga društva. Stoga, odgoj i odgojna dimenzija postaju glavno političko sredstvo i siguran put ka izgradnji socijalističkoga društva. Tijekom stasanja socijalističkoga samoupravljanja u fokusu društvenih promjena bila je intencija da odgojno–obrazovni sustav bude u funkciji ostvarivanja zamišljenih ideala socijalističkog samoupravljanja te da se obrazovna politika kreira prema društvenim i gospodarskim potrebama.

Savez komunista Jugoslavije je na X. kongresu (1974.) donio *Rezoluciju o odgoju i obrazovanju sa zadacima Saveza komunista Jugoslavije* o tzv. socijalističkom preobražaju odgoja i obrazovanja. Rezolucija je idejna osnova i podloga za obrazovnu reformu, s odlučnim ciljem transformiranja odgojne funkcije i adaptacije obrazovnoga sustava u smislu razvoja socijalističkoga samoupravljanja.

Društveno–politička zbivanja i transformacije 1970–ih i 1980–ih utjecali su na novi koncept nastavničke naobrazbe koja je dovela do potpune ideologizacije nastavničkog zanimanja. Sustav odgoja i obrazovanja temeljen na socijalističkom samoupravljanju odgovarao je ciljevima formiranja i razvoja socijalističkog društva, zbog čega se mogao postići samo reformom obrazovnoga sustava. Nastavnici su glavni protagonisti reforme, stoga ne čudi da se tadašnja obrazovna politika usmjerila na strategije profesionalnoga razvoja nastavnika pod vidom tzv. permanentnoga usavršavanja i osposobljavanja postojećega i budućega nastavnog kadra. Jedna od prioritetnijih strategija za brži preobražaj odgoja i obrazovanja na socijalističkim samoupravnim osnovama, bilo je osposobljavanje i usavršavanje nastavnika i to na široj društvenoj razini s uključivanjem prosvjetno–pedagoške službe, Samoupravnih interesnih zajednica (SIZ–ova), pedagoških društava, fakulteta i društveno–političkih organizacija. U kontekstu cjelovite reforme školstva, posebno se stavljao naglasak na novi profil „nastavnika samoupravljača." Ideologizacija školstva je izvršena kroz čitav niz dokumenata o odgojnoj ulozi nastavnika.

U konceptu nastavničke naobrazbe istaknute su tri komponente: stručno–pedagoška, stručno–organizacijska i idejno–politička, kao i društvene pretpostavke. Idejno–političke i društvene pretpostavke bile su novost u središtu koncepta nove nastavničke naobrazbe. Stoga je Prosvjetni savjet Hrvatske osnovao 1972. posebnu *Komisiju za marksističko obrazovanje nastavnika.* Komisija je propisala kriterije za upis na nastavničke fakultete. Propisana je usklađenost osobnih i društvenih interesa, smisao za djelovanje u zajednici, kolektivizam, socijalistički patriotizam te poželjan osjećaj bratstva i jedinstva. Ideologizacija je usađena u okvir kriterija nastavničke naobrazbe. Struka je postala instrument politike. Trebalo je osposobiti buduće nastavnike za njihov socijalistički odgojni utjecaj u školama kako bi se pojačano razvijala marksistička vrijednosna orijentacija u svim pitanjima odgoja i obrazovanja. Takvo novo ideološko obrazovanje nastavnika trebalo je pridonijeti razvijanju socijalističkih društvenih odnosa u školi i u društvu u cjelini. Preduvjet tadašnjega odgojnoga rada postavljao je marksističko obrazovanje nastavnika te nužnost da nastavnik poznaje teoriju i

praksu samoupravnog socijalizma. Nastavničko poslanje bilo je odgajati i osposobljavati mlade generacije za život u samoupravnom socijalističkom društvu.

Prosvjetni savjet Hrvatske dao je preporuku nastavničkim kolektivima i organima samoupravljanja u odgojno–obrazovnim ustanovama da sustavno prate, vrednuju i ocjenjuju rad svakog nastavnika. I to, prije svega u idejno–političkom pogledu kako bi nastavnici kao takvi mogli odgojno djelovati, a budući da većina nije tijekom svojeg školovanja stekla marksističko obrazovanje i nije poznavala teoriju samoupravnog socijalizma, na radnim organizacijama bila je velika odgovornost da kod nastavnika putem permanentnoga obrazovanja potiču i razvijaju marksističko obrazovanje. U tom smislu predviđala su se ciljana, tematska predavanja i seminari te su škole bile dužne opremiti školske knjižnice s adekvatnom literaturom. Prilikom ocjenjivanja nastavnikove podobnosti za vršenje odgojne funkcije prvenstveno se vodilo računa o moralnom profilu nastavnika. Zatim, provjeravalo se radi li nastavnik u skladu s normama socijalističke etike i zakona, poznaje li principe i norme socijalističkog morala. Posebno se nepoželjnim smatrala negativna pojava karijerizma, sklonosti podmićivanja, trgovina znanjem i zvanjem jer su to nepoželjne osobine i pojave koje nisu u skladu s normama socijalističke etike.

Iako je provedena reforma nastavničke naobrazbe do 1975., reformom usmjerenoga obrazovanja do izražaja je došla nespremnost sustava na promjene i to baš po pitanju pripremljenosti nastavničkih kadrova. Cjelovito ostvarivanje reformskih ciljeva u obrazovanju i odgoju nastavnika u praksi se tek djelomično ostvarilo. Uočljiva je i inertnost nastavničkog kadra po pitanju odaziva na doškolovanje, pohađanja seminara, ili pak na izvršavanje svakodnevnih obaveza, poput upisivanja nastavnih sati, izostanaka učenika i vođenja pedagoške dokumentacije. U sveopćoj obrazovnoj krizi tog vremena, ipak su se poduzimale mjere kojima se težilo profesionalizaciji struke.

Radi selekcije i kvalitete kadrovske politike propisani su kriteriji za upis na nastavničke škole i fakultete s kojima su se osim moralo–političke opredijeljenosti tražile liječnička potvrda i sklonost za odgojni rad. Za upis na nastavničko zanimanje potreban je bio liječnički pregled i nalaz o zdravstvenom stanju kandidata od strane medicine rada vezano za profesionalnu orijentaciju, što je značilo potvrdu sposobnosti za uspješno obavljanje nastavničkog zvanja. Budući nastavnici trebali su biti mentalno zdrave osobe. Intelektualne sposobnosti utvrđivale su se liječničkom svjedodžbom od ovlaštenih zdravstvenih institucija, testovima inteligencije, testovima opće kulture te pisanim i usmenim ispitom. Budući nastavnik je morao na

pristupnom intervju, pisanim radom i mišljenjem Nastavničkog vijeća srednje škole iz koje dolazi kandidat morao dokazati da posjeduje specifične sklonosti za odgojni rad, a to su: vedrina i optimistično gledanje na svijet, ljubav prema djeci, smisao i pozitivan odnos prema nastavničkom pozivu, sposobnost uspješnog komuniciranja s djecom i odraslima, strpljivost u ophođenju s djecom i smisao za predočavanje, objašnjavanje, pravičnost i objektivnost u postupcima prema djeci, autoritet i poštivanje dječje ličnosti.

U pripremnome razdoblju nastavničkom naobrazbom udareni su temelji i izmijenjene su programske osnove nastavničkih studija. Izrađeni su novi nastavni planovi odgoja i obrazovanja nastavnika koji su imali zadane četiri temeljne osnove: opće programske, pedagoško–psihološke, stručno–znanstvene te pedagoška praksa. Navedene osnove su postale standard nastavničke naobrazbe. Utvrđeno je kako se prema koncepciji nastavnička naobrazba treba odvijati na visokoškolskoj razini. Određeni profil nastavnika suradnika u nastavi i nastavnika praktične nastave trebao se odvijati na razini srednje odnosno više školske spreme. Nastavnička naobrazba mogla se steći i studijem uz rad kao dopunsko pedagoško–psihološko i metodičko obrazovanje.

Metodička izobrazba nastavnika tih 70–ih godina u SR Hrvatskoj usmjeravala se na inovativne metodičke promjene u načinu poučavanja. Može se kazati, da je ovo razdoblje bilo „zlatno doba“ razdoblja didaktike i metodike koje postaju dominantne discipline i u središtu pedagoške prakse. Uz tradicionalne oblike rada, kao što je frontalni rad potiču se i drugi oblici samostalnog učenja učenika. Uz frontalni, predavački stil rada, propagirala se programirana i individualizirana nastava, timski rad, grupni, eksperimentalni i istraživački rad, ali, sa ciljanim sadržajima koji su usmjereni na razvoj socijalističkih vrijednosti. Stoga se unutar nastavničke naobrazbe na didaktičko–metodički dio stavljao naglasak na osposobljavanje studenata za nastavničko zanimanje, da zna samostalno organizirati aktivno sudjelovanje učenika u nastavi uz zadani nastavni sadržaj.

Uveden je i novi pristup stručnog usavršavanja nastavnika. Obavezno permanentno usavršavanje tijekom cijelog radnog vijeka, doškolovanje svih onih koji nemaju potpunu kvalifikaciju, dopunsko obrazovanje onih koji redovnim putem nisu stekli pedagoško–psihološko i didaktičko–metodičko obrazovanje i stalno i sistematsko uvođenje početnika u samostalni odgojno–obrazovni rad. Permanentnost obrazovanja nastavnika pretpostavljala se kao bitan čimbenik za uspješnost u radu te se s reformom usmjerenog obrazovanja uvela kao zakonska obaveza za sve nastavnike. Može se zaključiti kako je obvezujuće stručno

osposobljavanje i usavršavanje nastavnika jedna od pozitivnih tekovina koja je u hrvatskom odgojno–obrazovnom sustavu zadržana u praksi i primjeni do danas. Osim obaveznog stručnog osposobljavanja i usavršavanja, uveden je i *Plan i program rada škole*. Planiranje rada u školama je ususta vljeno od 1973./74. te je također postalo standard.

Značajne promjene nastale u srednjem strukovnom obrazovanju, zapravo su pokrenule reformu usmjerenog obrazovanja. Reformom su napravljene promjene u srednjim školama, uvedeno je načelo završenosti i mogućnosti nastavljanja školovanja, opći programi prilagođeni su profilima pojedinih zanimanja, uveden je obavezni proizvodni rad za sve učenike te je donesen čitavi niz novih promjena u načinu donošenja programa, u upisnoj politici, u novom načinu kadroviranja nastavničkih zanimanja, načinu suradnje između škole i privrede te u odnosima između subjekata odlučivanja u prosvjetnoj politici.

Savez komunista (SK) u svojim je dokumentima definirao osnovne principe i kriterije za uvođenje reforme usmjerenog obrazovanja. Fokus se stavljao na udruživanje usmjerenoga odgoja i obrazovanja u jedinstveni sustav udruženoga rada. Odnosi su regulirani Zakonom o udruženom radu, a Zakon o usmjerenom obrazovanju će nakon dugo odgađanja stupiti na snagu 23. travnja 1982., tek sedam godina nakon uvođenja reforme, što govori o složenosti koncepta usmjerenoga obrazovanja i koliko ga je bilo teško ucijepiti u stvarnost.

Prema planu reforme, srednje obrazovanje dijelilo se u dvije faze, pripremnu i završnu. Organizacija srednjeg obrazovanja u pripremnoj fazi odnosila se na opću srednju školu, i trajala je dvije godine za sve učenike koji su se opredijelili za dalje obrazovanje po završetku osnovne škole. Završna faza trajala je, također dvije godine i bila je usmjerenje u različite oblike i sadržaje obrazovanja, na osnovi složenosti poslova i zahtjeva pojedinih radnih mjesta.

Usmjerenim obrazovanjem uvedene su nove forme natječajnih upisa za pripremnu fazu, završnu fazu i upis na fakultet. Sadržaji natječaja su propisanih od strane države. Novost je bila da se po ujednačenoj metodologiji provode upisa učenika i studenata po teritorijalnom principu, što bliže mjestu stalnog boravka učenika. Tekst natječaja za upise sadržajno je propisan od strane prosvjetnih tijela te je bio obvezujući za sve škole u SR Hrvatskoj.

S reformom je došlo do promjene terminologije, uvode se novi oblici nastave. Uspostavljene su i različite vrste nastave i njezine forme, s kojima se uvode i nova nastavna zaduženja. Novina je prije svega bila praktična nastava i proizvodni rad. Izvodila se tijekom školske godine ili tijekom praznika, pri čemu se praktična nastava i proizvodni rad smatraju

sastavnim dijelom redovne nastave u okviru ukupnog fonda sati. Uvedeni proizvodni rad bio je obavezan za sve učenike. Primjer priznavanja omladinskih radnih akcija (ORA) kao proizvodnog rada je ORA „Sava 78“ jedinstven za sve ustanove srednjeg usmjerenog obrazovanja grada Zagreba.

Nedostatci reforme mogu se sagledati na primjeru zagrebačkih centara, i to na razini SR Hrvatske jer se sve širilo iz glavnog grada. Konkretna uporišta i opravdanost da se unutar usmjerenog obrazovanja osnuje srednja škola za nastavnike kao pedagoško obrazovni centar proizlazila je iz kadrovskih potreba, ali prije svega iz ciljeva *Rezolucije*. Zbog materijalno–tehničkih uvjeta, takav specijalizirani centar bilo je moguće organizirati jedino u Zagrebu. Iako su se nekoliko godina vodile rasprave o nužnosti da se u nastavničkim fakultetima i pedagoškim akademijama za rad u odgojno–obrazovnim institucijama uvede visoka stručna sprema, sa usmjerenim obrazovanjem stvorena je ideja o srednjoj školi pedagoško nastavnog smjera s kojom se može, a i ne mora nastaviti daljnje obrazovanje. Uvedeno je sasvim novo zanimanje kvalificiranog radnika, pod nazivom suradnik u odgojno–obrazovnom procesu s različitim profilima. Osnivanje specijaliziranih centara usmjerenog obrazovanja značilo nestanak dotadašnje tradicionalne podjele srednjih škola. Posebno je bio uočljiv ekspanzivan razvoj centara za usmjereno obrazovanje općine Centar Zagreb te su na tom primjeru i istaknuti nepovoljni uvjeti rada srednjoškolskih nastavnika. Rad se odvijao u razrednim odjelima s velikim brojem učenika i u neadekvatnim prostornim uvjetima. Škole nisu imale vlastiti prostor u kojem bi se učenike pripremalo za praktičnu nastavu, već su se koristili pogoni radnih organizacija. Centrima je nedostajao radionični prostor tj. specijalizirane učionice gdje bi se učenici upoznavali i vježbali rukovanje sredstvima za rad u određenim djelatnostima (laboratoriji, vježbaonice, proizvodne radionice, praktikumi i slično).

U Zagrebu veći dio prostora je u dotrajalim objektima zbog čega su tražena veća financijska sredstva za održavanje, kao i za dogradnju i adaptaciju, opremu i druge materijalno–tehničke uvjete. Kako je Zagreb razvijeni industrijski i urbani centar s velikim prilivom učenika, očekivano su i veće infrastrukturne potrebe. Iznimno je bila potrebna izgradnja dvorana za tjelesni, igrališta, laboratorija, praktikuma, kabineta te drugih potrebnih objekta, poput školskih kuhinja i blagovaonica. U novoosnovanim centrima radi potreba novog načina rada i novih stručnih predmeta postojala je potreba za vanjskim suradnicima iz privrede. Tu se javlja problem jer vanjski suradnici najčešće nisu bili pedagoški, metodički ni didaktički obrazovani za realizaciju programa.

Kritičan je bio socijalni status i materijalni položaj nastavnika, nije pratio važnost društvene uloge nastavnika. Postojalo je stupnjevanje na učitelje, nastavnike i profesore. Tako da se radna mjesta učitelja manje vrednuju od radnih mjesta nastavnika, a radna mjesta nastavnika manje od radnih mjesta profesora. U praksi je to značilo manju plaću. Događalo se da se nastavnicima koji nemaju propisanu stručnu spremu za radno mjesto na kojem rade bez obzira jesu li se dužni doškolovati ili ne, odbija određeni postotak od osobnog dohotka.

U praksi je u istom centru, općenito postojala velika razlika u plaćama. Nastavnici koji su bili vanjski suradnici u školi po satnici su duplo bolje plaćeni od stalno zaposlenih nastavnika. Niski osobni dohoci u srednjim školama, i nepravedno računanje satnice jedan su od glavnih razloga pojave da su iskusni nastavnici napuštali prosvjetu i zapošljavali se u drugim radnim organizacijama gdje su osobni dohoci veći. Problem različitih osobnih dohodaka za isti rad je uzrokovan različitom cijena rada.

Postojali su parcijalni pokušaji saniranja materijalnoga položaja usmjerenoga obrazovanja s povećanjem stope doprinosa, no to nije bilo dostatno jer je zaostajanje je i dalje bilo veliko. Takvo zaostajanje osobnih dohodaka u usmjerenom obrazovanju značajno je utjecalo na pomlađivanje sposobnom i perspektivnoga nastavnoga i znanstvenoga kadra. Primjer saniranja i rješavanja stambene politike, kao i prikaz svakodnevice u kojoj su živjeli nastavnici života, daju zapisnici Stambene komisije POC „Bogdan Ogrizović“ u Zagrebu. Socijalni status i materijalni položaj nastavnika, nipošto nije pratio važnost društvene uloge nastavnika.

Osim nepovoljnoga materijalnog položaja prosvjetnih radnika, jedan od problema bili su obrazovni programi i usitnjavanje tj. usko definiranje obrazovnih profila koji su često odgovarali samo konkretnim zahtjevima određenog radnog mjesta ili organizacije. Mjere poboljšanja išle su za time da se smanji broj programa. Prema kritici Republičkog komiteta zanemarivale su se opće potrebe za razvoj udruženog rada i to što je postojalo različito trajanje obrazovanja za iste ili slične profile.

Negativni aspekti su već otkriveni tijekom reforme. Tvrdilo se kako je reforma potrebna radi ukidanja „dualizma“ i „elitnih škola“ (gimnazija). Međutim, s usmjerenim obrazovanjem javio se novi dualizam te se javljaju „elitni centri“ (neproizvodni) i oni koji to nisu (proizvodni). U konačnici je opet stvorena razlika jer su se u „neproizvodne“ upisivali učenici boljeg materijalnog statusa i oni koji žele nastaviti obrazovanje, a u „proizvodne“ učenici slabijeg uspjeha i slabijeg materijalnog statusa, oni koji neće nastaviti obrazovanje. Ali,

ta činjenica je prešutno prihvaćena. Propaganda o dolasku pravednog doba, u kojem se propagiralo jednako obrazovanje za sve, neostvareni je ideal koji je doveo do promašenog cilja.

Još je bila uočljiva jedna negativna posljedica, a odnosila se na neadekvatne mjere ekonomske politike koja nikako nije u dovoljnoj mjeri pratila provođenje reforme odgoja i obrazovanja. Tako se krajem 70–ih provode „mjere štednje" kojima se ograničio upis studenata na nastavničke smjerove i pokretanje novih studijskih programa što je značajno ostavilo negativne posljedice na kvalitetu kadrovske strukture. Na postojeću nepovoljnu situaciju reagirala je akademska zajednica. Poseban dopis za raspravu o evaluaciji reforme poslao je i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu koji je aktivno sudjelovao u reformi obrazovanja i sličnim javnim raspravama. Ovaj dopis je iznimno značajan jer izražava objektivnu kritiku na učinkovitost reforme, i to samo nakon devet godina. Interes Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu za problematiku školstva i reforme sasvim je logičan jer je to institucija u kojoj se u to vrijeme obrazovao najveći broj nastavničkih zanimanja.

U 1985. osvrtom „iznutra" glavni kreatori obrazovne politike, CK SKH i prosvjetne vlasti nakon samo deset godina reforme također su uočili neučinkovitost i sve dublje propadanje sustava te dali kritički osvrt na desetogodišnju provedbu reforme. Sami su konstatirali kako se radilo o loše pripremljenom projektu kojim se nije ostvario cilj.

Veliki nedostatak općeg obrazovanja za nastavak studiranja bio je jedna od kritika akademske zajednice, posebno Znanstvenog vijeća Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Znanstveno–nastavno vijeće Filozofskog fakulteta 1986. zalagalo se za širenje mreže srednjih općeobrazovnih škola tipa gimnazija, argumentirajući kako je njihov prijedlog usklađen sa svjetskim trendovima razvoja znanosti i tehnologije i time da se podloga za nastavak obrazovanja najbolje može steći na osnovu općeg obrazovanja. Javna kritika reformi odnosila se na pad kvalitete znanja s kojim učenici dolaze na studij te kako se zbog smanjene općeobrazovne osnove uočava da se treba napraviti evaluacija same koncepcije reforme. Ova reakcija izrečena je kao kritika akademske zajednice koja promišlja kritički bez upitnosti socijalističkih tekovina, ali ipak argumentirano.

U zaključku su kao odgovor na glavna istraživačka pitanja prikazane društveno–političke okolnosti koje su utjecale na definiranje zanimanja srednjoškolskih nastavnika, na njihov položaj u društvu. Neke od hipoteza rada istraživanjem su u potpunosti potvrđene kao što je, primjerice, ideologizacija obrazovanja nastavnika i postojanje snažne ideološke komponente u odgojno–obrazovnom sustavu. Prema svojem ideološkom poslanju, kulturna i

javna djelatnost svake škole smatrala se posebnim područjem namijenjenim za aktivno poticanje razvoja samoupravnog socijalizma. U školama se desetljećima kroz odgoj razvijao i poticao socijalistički duh, a u središtu obrazovne politike početkom 1970–ih godina su nastavnici. Posebno oni srednjoškolski koje je trebalo osnažiti idejama marksističkog obrazovanja. Sve navedene poteškoće i nedosljednosti tijekom reforme nisu stvorile klimu otpora i nekog šireg neprihvaćanja reforme. Zapravo otpor u smislu reakcije nije bio u duhu socijalističkog odgoja. Tako da su svi uključeni, pogotovo nastavnici i učenici održavali zadani sustav na životu. Moć odgoja učinila je svoje. Nastavnik–samoupravljač radio je na promicanju socijalističkih ideja i općega napretka. On je gotovo uvijek prihvaćao ono što se od njega očekuje. Odgojem je formiran socijalistički čovjek koji je za progres i napredak. Spreman je poslušati i žrtvovati se u ime općih ciljeva ili to pak čini iz straha od posljedica. Stoga su ciljevi obrazovne politike najviše bili usmjereni na odgojnu ulogu nastavnika i idejno–politički koncept prema kojemu je nastavnički kadar imao obvezu biti društveno aktivan. Obaveza nastavnika bila je prenošenje socijalističkih vrijednosti na mlađe generacije.

Reformama školstva obično se u istraživanjima pristupa na način analize glavnih dokumenata koji postaju izvori kojima se reforme provode (nastavni planovi i programi, udžbenici i sl.) ili, se pak, proučavanje provodi od posljedica prema nastavi i znanju, učenicima. Pritom se vrlo često zaobilazi zapravo posrednik u reformi, a to je nastavnik. Ovdje se pokazuje da nastavnici nisu samo receptori ključnih dokumenata, već da u ovom slučaju moraju proći prilagodbu za izvođenje reforme, a to pokazuje kako je reforma bila i visoko ideologizirana te da je u srži mijenjala ideju dotadašnjega školstva jer očito nije bila riječ samo o tehničkim preinakama koje se mogu lako primijeniti u nastavi. Tako da ovaj rad donosi reformu iz perspektive nastavničkog zanimanja koje je također moralo proći kroz vlastite preinake prije nego što je sama reforma mogla dalje implementirati u sustav te promijeniti obrazovanje i koncepciju obrazovanja. Stoga je konačno stvaranje samoupravnog socijalističkog čovjeka, nakon gospodarske reforme, moralo krenuti s reformom nastavničkog zanimanja kako bi se moglo raditi na primjeni reforme od školske razine.

12. Abstract

In the research conducted for the doctoral dissertation entitled *Secondary School Teachers in the 1970s and 1980s in Zagreb: The History of a Profession and Social Aspects*, the primary objective is to present the history of the profession of secondary school teachers in the area of Zagreb during the 1970s and 1980s in the context of socio-political developments and transformations, and to analyze educational policy and school reform. By tracing reform-related changes affecting secondary school teachers, the history of the profession in the specified period was reconstructed, a period that primarily encompasses the so-called Šuvar reform. Secondary school teachers and secondary education in the given period underwent a complete transformation, at a time when the "socialist self-management transformation of upbringing and education" was implemented in practice. The initiation of school reform was part of a complex interdependent process of social, economic, and political transformations that began gradually after the Second World War and lasted for decades.

All changes that occurred in the social, political, and economic spheres had a direct and significant impact on developments in the field of upbringing and education. On the basis of an examination of archival sources and relevant literature, educational changes in this study are presented through three stages. The second encompasses the 1960s, and the third the 1970s. All stages of educational change were linked by a single objective, namely the *construction of society through the maturing of socialism*. Given that the title of the study is related to secondary education, greater emphasis in the analysis is placed on the second and third stages.

In the first section of the research, a critical analysis of sources was conducted and the socio-political context was reconstructed, along with the foundations for educational changes from 1965 to 1974. The focus of the critical analysis of the sources was directed toward materials that primarily enable the reconstruction and interpretation of the profession of secondary school teachers. A large number of laws, regulations, curricula, syllabi, and other school-related documentation were used for the analysis. The impact of the economic and social reform of the 1960s on the education system was explained, as well as the onset of changes in secondary education, with particular emphasis placed on the significance of 1972 and the procedure for adopting the Curriculum and Syllabus for Secondary Schools. The relationship between and influence of the League of Communists on upbringing and education were examined, and an analysis was conducted of how educational policy was formulated during the specified period.

In the second section of the study, on the basis of an analysis of the aforementioned primary sources, the social context of the profession of secondary school teachers was reconstructed and interpreted, with particular emphasis on the analysis of the concept of teacher education, supplemented by relevant scholarly literature. The concept of teacher education is elaborated in detail in the central part of the study, in which the criteria for admission to teacher-training faculties are specified. The history of the profession of secondary school teachers is further expanded through an examination of the political and institutional circumstances that influenced its formation through the reform of teacher education in the period from 1972 to 1975.

In the third section of the study, it is explained how the complete ideologization of the teaching profession shaped teachers' professional experience, particularly during the reform of directed education, when the profession itself was subjected to a process of (de)construction, in the period from 1975 to 1985. The social aspects of the reform are further examined and emphasized through an analysis of the establishment of the Pedagogical Education Center "Bogdan Ogrizović" in Zagreb, as well as the situation in other Zagreb centers of directed education.

The study emphasizes the importance and impact of educational policy on broader social change. The comprehensive construction of society is presented through the application of the concept of socialist upbringing in the formation of a new teaching profession. Socialist upbringing, as defined by educational objectives, points to the development of a free and well-rounded individual committed to the common good and the progress of society as a whole. Consequently, upbringing and its educational dimension became the primary political instrument ensuring the path toward the construction of a socialist society. The focus of social change within socialist self-management was placed on the intention that the educational system would function in the service of realizing the envisioned ideological ideals, as well as that educational policy would be shaped in accordance with social and economic needs. In line with its ideological mission, the cultural and public activities of each school were regarded as a distinct sphere intended for the active promotion of the development of self-managing socialism. For decades, schools fostered and promoted the socialist spirit through upbringing. Teachers were at the center of educational policy in the early 1970s, particularly secondary school teachers, who were supposed to be strengthened through the ideas of Marxist education.

The segment of teacher education was addressed through the reform of higher education and the introduction of prescribed criteria for admission to teacher-training schools and faculties. The fundamental ideas of educational reform arose from dissatisfaction with the existing system of upbringing and education, as well as from political assessments conditioned by the prevailing state of economic and social development. In this manner, the path was opened toward the reform of directed education. Educational changes were understood as a process to be implemented gradually and aligned with practice. The reform introduced changes in secondary schools, established the principle of completion and the possibility of continuing education, adapted general curricula to the profiles of individual occupations, introduced compulsory productive labor for all students, and brought about a wide range of new measures in curriculum adoption procedures, enrollment policy, new modes of staffing teaching professions, forms of cooperation between schools and the economy, and relations among the actors involved in decision-making in educational policy. The intention of the reform was to exert a direct influence on transformations of social life as a whole.

In order to reconstruct the history of the profession of secondary school teachers and its social aspects during the 1970s and 1980s, the research is divided into nine thematic chapters. Each chapter contains thematically related subchapters that chronologically trace changes in the school system during the specified period. The study defines the profession of secondary school teachers and explains the various circumstances that influenced their status and the very definition of the profession, that is, how it evolved in relation to the socio-political conditions of the late twentieth century.

The first chapter presents a brief synthesis of the selected ten-year period and analyzes the socio-political context relevant to changes in the system of upbringing and education. In the Socialist Republic of Croatia and Yugoslavia during the 1960s, numerous social and political changes stemmed from the 1963 Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. It is particularly important to emphasize that from this point onward the continuation of the process of developing self-management was clearly defined, with economic reform as its principal objective and as a prerequisite for overall progress and development. A substantial portion of the changes that occurred in the state during the 1960s was directly linked to the introduction of economic reform as the fundamental precondition for strengthening self-managing socialism at all levels.

The framework for understanding the social changes that emerged lies in legislative foundations, such as the *Law on Gymnasiums* (1965), the *Law on the Financing of Education* (1970), and the *Law on Secondary Education* (1971). In political terms, the Twelfth Session of the Central Committee of the League of Communists of Croatia (CKSKH) in 1970 was an important event, being devoted to the reform of upbringing and education and to the tasks of the League of Communists of Croatia (SKH). The task of all socio-political organizations was the continual increase in the educational level of the population, as well as the expansion of participation either in regular schooling or in education alongside work. In the period from 1965 to the mid-1970s, changes in the education system were grounded in economic reforms, manifesting themselves through state initiative and investment in education. Throughout the chapter, the context of political and social changes up to the mid-1970s is presented. Following the collapse of the Croatian Spring, the Constitution of 1974 was adopted. In the specified period, the Croatian system of upbringing and education underwent a profound reform.

The second chapter elucidates the role of the strictly defined centralist-hierarchical model of governance and decision-making in the reform of directed education. It analyzes the role and tasks of the League of Communists in the implementation of educational reform, as well as the draft conclusions of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia. The primary political task of the League of Communists of Yugoslavia was the need to develop the achievements of socialism, as well as the necessity of ideological and social transformation through upbringing and education. All reform ideas and objectives were harmonized and adopted through a hierarchical–centralist filter and a legal framework that strictly followed the Party's socio-political goals. The primary objectives can be found in the tasks of the League of Communists of Yugoslavia (SKJ) as part of the provisions of the *Resolution of the Tenth Congress of the League of Communists of Yugoslavia*. The Resolution on upbringing and education proclaimed that reform was necessary in order to abolish "dualism" and "elite schools" (gymnasiums). However, with directed education a new dualism emerged, giving rise to "elite centers" (non-productive, i. e. not connected to a specific industry) and those that were not (productive). Ultimately, a new distinction was again created, as students from families of better material standing and those wishing to continue their education enrolled in the "non-productive" centers, while students of weaker academic achievement and poorer material circumstances, who would not continue their education, enrolled in the "productive" ones. The propaganda of the advent of a just era, in which equal education for all was promoted, proved to be an unrealized ideal that ultimately led to a failed objective.

Educational policy and the importance of teacher education are examined in detail in the third chapter. The chapter presents the key elements of personnel policy, the formation of educational policy in the 1970s, and the ideological concept of secondary school reform itself. A prerequisite for the reform of the secondary education system was, above all, the reform and redefinition of existing teacher education and, in a broader sense, the reform of higher education. Teacher education and the so-called teacher-training system were brought into focus in the late 1960s and early 1970s, a period marked by a growing number of teaching staff at all levels of education. The most significant shortcoming of teacher education stemmed from an insufficient pedagogical, psychological, and methodological approach. For example, teachers of vocational subjects in vocational schools had almost no opportunities during their studies for pedagogical and methodological training. In addition, a large number of secondary school teachers continued to work with only secondary or higher vocational qualifications. Reform measures began in 1972, which is why this year is emphasized as particularly important, since preparations for the implementation of the reform of directed education in 1975/76 effectively commenced at that time.

Although the reform of teacher education was implemented, the reform of directed education brought to the fore the system's unpreparedness for change, particularly with regard to the preparedness of teaching staff. The comprehensive realization of reform objectives in the education and training of teachers was achieved only partially in practice. The inertia of the teaching workforce was also evident in relation to participation in further training, as well as in the fulfillment of everyday obligations, such as recording teaching hours, student absences, and maintaining pedagogical documentation. Nevertheless, within the context of the general educational crisis of the period, measures were undertaken that aimed at the professionalization of the teaching profession, including mandatory school work planning and the introduction of compulsory individual and collective forms of professional development for teachers.

The fourth chapter explains the creation of a new profile of secondary school teachers and the complete ideologization of the teaching profession. It analyzes the new model of teacher education with a clear ideological orientation and the attempt to construct a professional profile of the "self-managing teacher," who was expected to carry forward the ideas of the reform and the socialist self-management transformation of upbringing and education. The role of educational authorities was indisputable in ensuring high-quality

teaching staff, through selection based on prescribed criteria. Teachers were the principal protagonists of the reform; therefore, it is not surprising that contemporary educational policy focused on strategies of teachers' professional development in the form of so-called permanent training and the further qualification of existing teaching staff. One of the priority strategies for a more rapid transformation of upbringing and education on socialist self-management foundations was the training and professional development of teachers at a broader societal level, involving educational-pedagogical services, self-managing interest communities (SIZ), pedagogical associations, faculties, and socio-political organizations. Within the context of the comprehensive school reform, particular emphasis was placed on the new profile of the "self-managing teacher."

The fifth chapter emphasizes the transformation of the secondary education system in the period from 1974 to 1984. Structural changes and the reform of the secondary school system began with the introduction of directed education and were based on the *Constitution of the Socialist Republic of Croatia* (1974), the *Resolution of the Tenth Congress of the League of Communists of Yugoslavia* (1974), and the *Law on Associated Labor* (1976). The chapter focuses on defining the educational reform as well as on the changes that manifested themselves through the implementation of the envisaged socio-political objectives. The aims of the reform measures were linked to the needs of so-called basic education, that is, to the creation of a unified new ten-year school, as well as to the needs of final education and the formation of various profiles of industrial and technical occupations and professions. Educational reform developed over a ten-year period as a response to the need to adapt education to production and the world of work. The reform became "comprehensive" with the introduction of the idea of associated labor and the socialist self-management transformation of upbringing and education. It began with the adoption of the *Resolution on upbringing and education with the tasks of the League of Communists of Yugoslavia* (1974).

The sixth chapter presents the dynamics of the expansion of directed education programs and the profiles of new occupations. The concept of "directed education" is explained through the example of organizing productive work for students in Zagreb's centers for directed education. The concept of "directed education" permeated both work and learning, emphasizing the linkage of education with production and self-management practice as an essential prerequisite for the development of education in accordance with the needs of associated labor and social development. Regardless of organizational difficulties and

conceptual ambiguities, the self-management transformation of upbringing and education was a priority imposed "from above." The unpreparedness of the system and problems encountered in practice did not constitute obstacles to the implementation of the reform of directed education. These problems are illustrated through the example of Zagreb's centers for directed education. Among the newly emerging problems related to the unchecked expansion of centers and programs of directed education, particular emphasis is placed on unfavorable working conditions, inadequate material and technical resources, and the inequitable position of teachers in relation to external collaborators. Teaching took place in class groups with a large number of students and under inadequate spatial conditions. Special attention is given to the expansive development of centers for directed education in the Municipality of Zagreb Center.

The seventh chapter provides a broader picture of what occurred to the teaching profession during the introduction of the reform of directed education and concretely portrays the history of the profession and its social aspects. The teaching profession underwent a complete process of (de)construction during the period of reform interventions. Although discussions had been conducted for several years on the necessity of introducing higher education qualifications at teacher-training faculties and pedagogical academies for work in educational institutions, the implementation of directed education gave rise to the idea of a secondary school with a pedagogical-teaching orientation, from which further education could, but did not necessarily have to, follow. A completely new occupation was also introduced – that of a qualified worker designated as a collaborator in the educational process, with various profiles.

Poverty among teachers and poor living conditions are described in the eighth chapter. The chapter presents the unfavorable material conditions and changes in the social status of teachers in relation to broader societal circumstances. A comparison is provided of the material position of educational workers and their personal incomes in the Socialist Republic of Croatia with those in other republics and provinces of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. A central problem of directed education during this period was the low level of personal incomes of educational workers, which for years lagged significantly behind the incomes of workers with equivalent qualifications in other sectors of social labor. This persistent lag in personal incomes within directed education had a substantial impact on the rejuvenation of capable and promising teaching and scientific staff. Although there were partial attempts to improve the

material position of directed education through increases in contribution rates, these measures proved insufficient, as the gap remained considerable.

In order to concretely analyze the problem of the material position of teachers and the implementation of housing policy, a case study on the housing provision of teachers at the Pedagogical Education Center "Bogdan Ogrizović" was selected, with the aim of providing a more comprehensive picture of the everyday life experienced by teachers. On the basis of candidates' statements and on-site inspections, the Housing Commission compiled written reports for each applicant. Based on proposals by the Center's Council regarding the allocation of resources from the housing fund, the Housing Commission distributed funds according to the priorities of submitted applications, which concerned either the adaptation of existing housing or the purchase of a new apartment. The reports descriptively present the real-life problems faced by teachers who had not resolved their housing situation or were in the process of doing so. The minutes provide examples of how housing issues for teachers were addressed during the actual implementation of the reform of directed education. A major responsibility of the Housing Commission lay in the fair distribution of resources; transparency was ensured through recorded minutes and public notices posted on the bulletin board, and was documented in proposed decisions submitted to the Center's Council for consideration.

The consequences of the introduction of the reform of directed education are presented in the ninth chapter. The establishment of centers for directed education (CDEs) led to a lag in personal incomes within directed education. By the late 1970s, educational authorities attempted to address income-related issues and the poor material position of teaching staff through unconventional so-called stabilization measures; these measures focused on "austerity" by halting the further expansion of the institutional network and educational programs. In practice, controlled enrollment in teacher-training programs was introduced, justified by the need for more appropriate planning of the development of teaching personnel. Measures of economic policy did not sufficiently accompany the implementation of the reform of upbringing and education. The academic community responded to the existing unfavorable situation. A special memorandum for discussion was submitted by the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb, which actively participated in the educational reform and related public debates. This memorandum is of exceptional significance, as it articulated what may be described as an objective critique of the effectiveness of the reform after only nine years. The interest of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the

University of Zagreb in issues of schooling and educational reform was entirely logical, as it was the institution in which the largest number of teaching professions were trained at the time.

The insufficient preparedness and training of teachers generated dissatisfaction and practical difficulties at the local level. The study will demonstrate the various circumstances that influenced the material position of teachers with the introduction of directed education. The key creators of educational policy, the Central Committee of the League of Communists of Croatia and the educational authorities, recognized the ineffectiveness and deepening deterioration of the system after only ten years of reform and offered a critical assessment "from within" of its decade-long implementation. Scientific, educational, and political institutions participated in the evaluation of the reform's implementation. The fundamental "internal" critique viewed the ten-year educational reform as an attempt to accelerate economic and political decentralization.

In order to assess effectiveness and conduct an analysis of the educational reform, a document entitled *Implementation of the Reform of Upbringing and Education in the Socialist Republic of Croatia in the Period from 1975 to 1985* was adopted. As early as the beginning of 1985, all councils of the Parliament of the Socialist Republic of Croatia discussed the implementation of the reform of directed education and carried out analyses of its advantages and shortcomings. In 1986, the Presidency of the Socialist Republic of Croatia produced a review and analysis of the effects of the reform over the ten-year period from 1975 to 1985, examining issues related to the self-management transformation of upbringing and education. In its positions and conclusions, the Central Committee of the League of Communists of Croatia emphasized that the reform had in fact been poorly prepared.

Throughout almost all chapters of the study, in the formation of educational policy, alongside the Party leadership, significant institutions and their leaders are also mentioned. Among others, the most important contribution to the preparation and implementation of the reform was made by the Republican Committee for Education, Culture, Physical and Technical Culture. The Committee was responsible for adopting the document on the perspectives of the socialist self-management transformation of upbringing and education and for providing guidelines for the development of educational policy. Dr. Stipe Šuvar, President of the Republican Committee for Education, Culture, Physical and Technical Culture, headed

this umbrella body responsible for adopting a document with a strong political function and powerful authority. Šuvar emphasized educational reform and pointed to the importance of political struggle. In his public statements, he stressed that the education reform depended on the engagement of the Party, the Trade Unions, and the League of Socialist Youth, whose task was to establish links between the factory and the school. One of his priorities was the Marxist education of teachers. For this reason, he acted with authority and issued letters of warning to schools that had failed to respond and to send teachers to Marxist in-service training.

The Education Council of Croatia was a social and professional body of the Parliament of the Socialist Republic of Croatia and the most important institution in the creation of a new concept of teacher education, entrusted with the professional training and further education of teachers. The role and function of the Education Council of Croatia encompassed the social, theoretical, functional, and operational preparation, introduction, and monitoring of the reform, as well as responsibility for the permanent education of teachers. Pero Šimleša served as President of the Education Council of Croatia, which was of central importance for the development of the new concept of teacher education and was responsible for the conceptual direction of the reform. Šimleša coordinated the work of the Education Council and occupied a key position as the person responsible for the implementation of the reform. During the preparations for the reform of directed education, the Education Council established ten different commissions for the preparation of materials, as well as numerous additional working groups.

Institutions responsible for monitoring and supporting teachers in their professional and pedagogical development were the education agencies. Zlatko Jurković, Director of the Agency for the Advancement of Vocational Education, was a significant figure in the planning and preparation of the reform until 1976, when the Agency merged with the Agency for Primary Education, resulting in the establishment of the educational-pedagogical service. From its establishment in 1976, the Agency for the Educational-Pedagogical Service of the Socialist Republic of Croatia was, pursuant to the law, obliged to organize collective forms of professional development and, independently and in cooperation with other organizations of associated labor, to assist educational institutions in the implementation of teacher-training programs. The educational-pedagogical service promoted upbringing and education and developed and improved the content, methods, and organization of educational work from primary to secondary education. Another prominent figure in the reform of directed education

was Mato Jergović, Director of the Agency for the Educational–Pedagogical Service. He was accountable for his work to the Parliament of the Socialist Republic of Croatia and represented an important figure within the governance structure of the educational system.

Structural changes and the most significant shift that occurred within the system of upbringing and education involved the extension of compulsory primary education. According to the reform plan, secondary education was divided into two phases, preparatory and final. The organization of secondary education in the preparatory phase pertained to general secondary schooling and lasted two years for all students who opted to continue their education after completing primary school. The final phase also lasted two years and was oriented toward various forms and contents of education, based on the complexity of work processes and the requirements of specific jobs.

The study identifies numerous difficulties and inconsistencies of the reform; however, these did not generate a climate of resistance or broader rejection of the reform. In fact, resistance in the sense of overt reaction was not consistent with the spirit of socialist upbringing. Consequently, all participants, especially teachers and students, sustained the prescribed system. The power of upbringing fulfilled its function. The "self-managing teacher" worked to promote socialist ideas and general progress. Through upbringing, the socialist individual was formed, oriented toward progress and advancement, ready to comply and to sacrifice in the name of collective goals. By the late 1980s, the reform had already begun to fade under the influence of circumstances in which the decline of an ideological project became inevitable, a project that left a profound imprint on society in educational terms.

Key words: Socialist Republic of Croatia, Zagreb, education policy, history of education, teacher education, secondary school teachers, Šuvar's reform

13. Popis kratica

AZOO – Agencija za odgoj i obrazovanje, pravna nasljednica Zavoda za prosvjetno–pedagošku službu

CK SKH – Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske

CK SKJ – Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije

CUO – Centar usmjerenoga obrazovanja

DR Njemačka – Istočna Njemačka (1949 – 1990)

FZP – Fond za zajedničke materijalne i financijske potrebe

GK SKH – Gradski komitet Saveza komunista Hrvatske

GK SSOH – Gradski komitet Saveza socijalističke omladine Hrvatske

GOC „Zvonko Brkić"– Građevinski obrazovni centar, Novi Zagreb

HPKZ – Hrvatski pedagoško–književni zbor, najstarija stručno–znanstvena udruga koja okuplja stručne djelatnike u području odgoja i obrazovanja

HDA – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu

HŠM – Hrvatski školski muzej u Zagrebu

IKP – Fond 1220 Izvršnog komiteta Predsjedništva Saveza komunista Hrvatske

IVS – Fond 280 Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu

KPJ – Komunistička partija Jugoslavije

KV – Kvalificirani radnik

MKRO – Međurepublička i pokrajinska komisija za reformu odgoja i obrazovanja

NKV – Nekvalificirani radnik

NOB – Narodno-oslobodilačka borba

NSK – Nacionalna i sveučilišna knjižnica

NSS – Niska stručna sprema

OOUR – Osnovna organizacija udruženoga rada

OP SKJ – Odbor saveza komunista Jugoslavije

ORA – Omladinska radna akcija u Jugoslavije, uvodi se kao oblik proizvodnog rada u usmjerenome obrazovanju

ORA „Sava 78" – jedinstven oblik proizvodnog rada za sve ustanove srednjeg usmjerenog obrazovanja grada Zagreba. Omladinske radne akcije 1978.

PKV – Polukvalificirani radnik

POC – Pedagoško obrazovni centar

PSH – Prosvjetni savjet Hrvatske

PSKJ – Predsjedništvo Saveza komunista Jugoslavije

RKVITK– Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo, Arhiv Slovenije u Ljubljani

RKPKFTK – Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu Socijalističke Republike Hrvatske

RK SSRNH – Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske

RSIZ – Republička samoupravna interesna zajednica

SAP Kosovo – Socijalistička autonomna pokrajina Kosovo

SAP Vojvodina – Socijalistička autonomna pokrajina Vojvodina

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SI–AS–2015 – Fond, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

SIZ – Samoupravna interesna zajednica

SK – Savez komunista

SKH – Savez komunista Hrvatske

SK SKH – Savez komunista Hrvatske, varijanta korištena u arhivskim dokumentima

SOUR – Složena organizacija Udruženoga rada

SR – AJ – Srbija, Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije

SRH – Socijalistička Republika Hrvatska

SR Njemačka – Savezna Republika Njemačka (1949 – 1990)

SS – Srednja stručna sprema

SSJ – Savez studenata Jugoslavije

SSOH – Savez socijalističke omladine Hrvatske

SSOJ – Savez socijalističke omladine Jugoslavije

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (1922 – 1991)

SSRN – Socijalistički savez radnoga naroda

ŠV – 20 – Obrazac/evidencijski obrazac („Upitnik" kojim se dodatno provjeravala moralno–politička podobnost studenata putem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu te fizičku kulturu na nastavničkim školama i fakultetima 1973.).

TBC – tuberkuloza, zarazna bolest

VKV – Visokokvalificirani radnik

VŠS – Visoka školska sprema

VSS – Visoka stručna sprema

ZPPS SRH – Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Socijalističke Republike Hrvatske

14. Bibliografija

14.1. Neobjavljeni izvori

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1413–Prosvjetni savjet Hrvatske (PSH).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1416–Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Socijalističke Republike Hrvatske (ZPPS SRH).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1228–Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, serija D–dokumentacija (RSSRNH).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1228–Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, serija D–2682 (RSSRNH).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1723–Gradski komitet Saveza komunista Hrvatske Zagreb (GKSKH).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1220–Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, D–4539.

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1220–Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, D–dokumentacija, spis strogo povjerljiv 636. Intervju.

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1220–Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, serija D–dokumentacija, spis broj 9664. (IKP).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1220–Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, serija Izvršni komitet Predsjedništva CK SKH, (IKP).

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1220–Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, spis D–8106.

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 1220–Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, spis D–9301.

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Fond 280–Izvršno vijeće Sabora, serija Trokut spisi Izvršnog vijeća Sabora, godina 1975. Spis br. 364/1988.

Slovenija, Arhiv Slovenije, Fond 2025–Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo (RKVITK).

Srbija, Arhiv Jugoslavije, Fond 507–I–X–K, 36/ 1–115., Kongres, Odbor Predsjedništva PSKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja.

Srbija, Arhiv Jugoslavije, Fond 507–I–X–K, 33/ 1–17. Savez komunista Jugoslavije, serija X. kongres (1974.), Odbor Predsjedništva PSKJ za izradu idejne koncepcije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja.

Srbija, Arhiv Jugoslavije, Fond 507–Savez komunista Jugoslavije, Ideološka komisija,

Srbija, Arhiv Jugoslavije, Fond 114–Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ),

Zapisnici Programskog vijeća (1978–1985), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Orgizović".

Zapisnici Radnog zbora (1979–1987), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Ogrizović".

Zapisnici Stambene komisije (1982–1988), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Orgizović".

Zapisnici Nastavničkoga zbora (1968–1973), V. gimnazija „Bogdan Ogrizović".

Zapisnici Stručnoga kolegija (1979–1982), Pedagoško obrazovni centar „Bogdan Ogrizović".

14.2. Objavljeni izvori

Cuvaj, Antun, ur. 2013. *Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Sv. 1–11. Zagreb: Odjel za bogoštovlje i nastavu.

*Delegatske informacije (*1974–1983).

Kulturni radnik (1989).

Naše teme (1984).

Obrazovanje i rad (1973–1983).

*Pedagoški rad (*1975–1982).

Prosvjetni vjesnik (1968–1976).

*Roditelji i škola (*1975–1976).

Tablice o prosječnom neto mjesečnim osobnim dohocima radnika u SR Hrvatskoj**,** Republički zavod za statistiku, Zagreb, Ilica 3.

Ustav SFRJ, travanj 1963.
http://www.arhivyu.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_sfrj_1963.html. (pristup 4. srpnja 2024.).

Ustav SFRJ, veljača 1974.

http://www.arhivyu.gov.rs/active/srlatin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/ustav_sfrj_1974.html. (pristup 4. srpnja 2024.).

Večernji list. Zagreb, 6. i 7. studenoga 1976, 33.

Večernji list. Zagreb, 9. travnja 1990, 5.

Vjesnik Republička samoupravna interesna zajednica odgoja i usmjerenog obrazovanja SR Hrvatske RSIZ–a).

Školske novine (1959–1988).

Život i škola (1952–1990).

14.3. Literatura

Adamček, Josip. 1969. *Zagrebačko sveučilište 1954. do 1968.* Spomenica. 241–291. 0241_ZagrebackoSveuciliste.pdf (pristup 23. svibnja 2024.).

Anić, Tomislav. 2024. *Da nam živi, živi rad. Propaganda i udarništvo u Hrvatskoj 1945–1952.* Zagreb: Srednja Europa.

Anić, Tomislav i Brković, Vjera. 2020. „Akcijski planovi protiv nepismenosti u Hrvatskoj od 1945. do 1970–ih godina." *Časopis za suvremenu povijest* 52, br. 3: 705–722.

Antić, Stanislav. 1980. „Obrazovanje u strategiji razvoja SR Hrvatske do 1985. godine, Obrazovanje i rad." *Časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH*, br. 3: 13–22.

Baćević, Jana. 2006. „Pogled unazad Antropološka analiza uvođenja usmerenog obrazovanja u SFRJ." Dostupno na: http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/bacevic_usmereno_obrazovanje_u_SFRJ.pdf (pristup 22. travnja 2020.).

Baćević, Jana. 2014. *From Class to Identity: The Politics of Education Reform in Former Yugoslavia.* Budimpešta: Central European University Press.

Batinić, Ana. *2008.* „Plemkinje duha: Marija Jambrišak–Jagoda Truhelka–Zdenka Marković." *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu* 2, br. 52: 197–215.

Batinić, Ana. 2023. „Dragojla Jarnević i njezino učiteljevanje." U *Dani hrvatskog kazališta: esej i građa o hrvatskoj drami i teatru, Hrvatski narodni preporod i njegovo nasljeđe*, uredili Senker, Boris, Lucija Ljubić, i Vinka Glunčić–Bužančić, 221–230.

Batinić, Ana. 2022. „Osnivanje ženskoga liceja u Zagrebu–Ustrojni statut i Naučna osnova." *Anali za povijest odgoja* 20, br. 44: 55–75.

Batinić, Ana. 2022. „Korespodencija Franje Račkog s pojedincima iz zapadne Hrvatske: pisma sa ženskim potpisom." *Problemi sjevernog Jadrana,* br. 20: 79–90.

Batinić, Štefka. 2003. „Hrvatski školski sustav u XX. stoljeću." *Anali za povijest odgoja*, br. 2: 49–69.

Batinić, Štefka i Gaćina Škalamera, Sonja. 2009. *Učiteljice i učitelji u Hrvatskoj 1849–2009.* Zagreb: Školski muzej. https://www.hsmuzej.hr/hr/sadrzaj/izlozbe–i–dogadanja/pokretne–izlozbe/uciteljice–i–ucitelji–u–hrvatskoj–135 (pristup 12. lipnja 2024.).

Batinić, Štefka. 2014. „ Povijesni razvoj i recepcija reformne pedagogije u Hrvatskoj, doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.

Batinić, Štefka, Sonja Gaćina Škalamera, i Anita Zlomislić. 2023. *Hrvatski učiteljski dom.* Hrvatski školski muzej, Zagreb. https://www.hsmuzej.hr/hr/sadrzaj/izlozbe-i-dogadanja/prosle-izlozbe/hrvatski-uciteljski-dom (pristup 12. lipnja 2024.).

Batović, Ante. 2010. „Zapadne reakcije na objavu Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika 1967. godine." *Jurnal of Vontemporary History* 43, br.3: 579–594.

Benović, Slavko. 1981. „Novi programi i uloga nastavnika u razvijanju revolucionarnih tradicija." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*. Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 6–7: 63–72.

Benović, Slavko i Strineka, Pero. 1981. „Usavršavanje nastavnika na novim osnovama." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*. Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 3–14.

Blažeković, Stjepan. 1973. *Devedeset godina ekonomskih škola u SR Hrvatskoj.* Zagreb: Školska knjiga.

Bićanić, Ivo. 1989. „Jedinstvo Jugoslavenskog gospodarstva." *Kulturni radnik, časopis za društvena i kulturna pitanja*, br. 3: 1-16.

Bilandžić, Dušan. 1999. *Hrvatska moderna povijest.* Zagreb: Golden marketing.

Bralić, Ante. 2006. „Zadarsko školstvo u Prvom svjetskom ratu." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru,* br. 48: 597–630.

Bralić, Ante. 2010. „Osnovno i srednje školstvo u Dalmaciji za francuske uprave (1806.–1813.) i uloga Vicenza Dandola." U *Hrvati i Ilirske pokrajine. Les Croates et les provinces Illyriennes*, ur. Šanjek, Franjo, 535–544. Zagreb: HAZU.

Brković, Vjera. 2021. „Obrazovanjem do zdravlja. Zdravstveno prosvjećivanje mladih u Hrvatskoj od kraja Drugoga svjetskog rata do početka 1970–ih." *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 53, br. 1: 243–266.

Bušljeta, Rona. 2013. „Recepcija didaktičko–metodičkih inovacija u hrvatskim gimnazijskim udžbenicima povijesti od 2003. do 2008. godine." Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

Cetinić, Vladimir i Basarić, Marija. 1981. „Pregled potreba za nastavnim kadrom u odgoju i srednjem usmjerenom obrazovanju u SR Hrvatskoj za srednjoročno razdoblje (1980–1985)." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 45–57.

Duda, Igor. 2010. *Pronađeno blagostanje: Svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970–ih i 1980–ih*. Zagreb: Srednja Europa.

Duda, Igor. 2015. *Danas kad postajem pionir: djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma.* Zagreb: Srednja Europa.

Dumbović, Ivan. 1979. *Milka Pogačić: Društveni i pedagoški rad*, Zagreb: Školske novine.

Đorđević, Jovan i Potkonjak, Nikola. 1988. *Pedagogija.* Beograd: Naučna knjiga.

Eisenhardt, Kathleen M. 1989. „Building Theories from Case Study Research." *The Academy of Management Review* 14, br. 4: 532–550.

Franković, Dragutin. 1958. *Povijest Školstva i pedagogije u Hrvatskoj.* Zagreb: Pedagoško–književni zbor.

Georgeoff, Peter John. 1982. *The Educational System of Yugoslavia.* Washington D.C.: Office of International Education (ED). Dostupno na: https://eric.ed.gov/?id=ED221454 (pristup 12. veljače 2024.).

Gerring, John. 2007. *Case study reserch. Principles and practices*. Cembridge: University press. Dostupno na: https://ocw.upj.ac.id/files/Slide–PSG301–Case–study–Research.pdf (pristup 12. veljače 2024.).

Haladin, Stjepan. 1973. „Međusveučilišni dopunski studij za nastavnike Osnove marksizma i teorije i prakse samoupravnog socijalizma." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 47–70.

Heđbeli, Živana i Mokrović, Nikola. 2015. *Pregled uprave u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine.* Radenci: Pokrajinski arhiv Maribor. https://www.pokarh–mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci2015/207–222_hedzbeli_2015.pdf (pristup 18. prosinca 2021.).

Horvat, Branko. 1983. *Politička ekonomija socijalizma*, Zagreb: Globus.

Janjatović, Desa. 1980. "Obrazovanje uz rad u struci i zanimanju do reforme u vrijeme njezinog provođenja." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 23–37.

Jergović, Mato. 1973. "Problemi i mogućnosti daljeg reformiranja sistema usmjerenog obrazovanja." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 16–47.

Jergović, Mato. 1977. „Uvođenje završnog stupnja usmjerenog obrazovanja." *Pedagoški rad* 32, br. 7–8: 353–364.

Jergović, Mato, ur. 1980. *Osnovno i srednje usmjereno obrazovanje u Jugoslaviji.* Zagreb: Stalna konferencija ustanova za unapređivanje odgoja i obrazovanja SFR Jugoslavije.

Jergović, Mato. 1981. „Obrazovna funkcija udruženog rada." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 3: 5–14.

Jurković, Zlatko. 1973. „Unapređivanje odgojne funkcije srednje škole." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 3–16.

Jurković, Zlatko. 1981. „Sadržajni i organizacioni aspekti samoupravnog socijalističkog odgoja." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 4: 5–15.

Jurković, Zlatko. 1984. "Povezivanje obrazovanja s cjelinom udruženog rada uz nove odnose i šire okvire odgojno–obrazovnog rada." *Pedagoški rad* 39, br. 1–2: 1–11.

Klasić, Hrvoje. 2012. *Jugoslavija i svijet 1968.* Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.

Klasić, Hrvoje. 2006. *Hrvatsko proljeće u Sisku*. Zagreb: Srednja Europa.

Koraj, Zvonimir. 1981. "Planiranje kadrovskih potreba u odgoju i obrazovanju SR Hrvatske za srednjoročno plansko razdoblje." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 15–44.

Koren, Snježana. 2012. *Politika povijesti i sjećanja: primjer nastave povijesti u općeobrazovnim školama u Hrvatskoj (1945–1960).* Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

Koren, Snježana. 2012. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945–1960): Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb: Srednja Europa.

Kovačić, Aleksandar. 1971. *Srednje obrazovanje u SR Hrvatskoj: priručnik za promjenu Zakona o srednjem obrazovanju.* Zagreb: Andragoški centar Zajednice narodnih i radničkih sveučilišta SR Hrvatske.

Krašić, Wolffy. 2024. „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine." U *Zborniku radova s druge međunarodne znanstveno- stručne konferencije Suvremeni usud gastarbajterskoga nasljeđa Hrvatske*, urednici Šterc, Stjepan, Balija, Monika i Tamara Bodor, 25-43. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatsko katoličko sveučilište.

Lalović, Dragutin. 2012. „Prijelomno desetljeće (1962–1972)–od krize stabilnosti do stabilizacije krize." *Politička misao*, br. 3: 11–34.

Luetić, Tihana. 2024. „Mladohrvatski pogled na „žensko pitanje" početkom 20. stoljeća i Marija Kumičić." U *Zbornik radova o Eugenu i Mariji Kumičić u povodu 170. obljetnice rođenja Eugena Kumičića i 75. obljetnice smrti Marije Kumičić*, uredile Batinić, Ana i Polić, Marija, 167-182. Brseč, Zagreb: Udruga Jenio Sistolski - Brseč, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - Razred za književnost.

Mencinger, Jože. 1989. „Jedinstvenim tržištem" protiv tržišta?." *Kulturni radnik*, *časopis za društvena i kulturna pitanja*, br. 3: 17-35.

Medveš, Zdenko. 2020. „Socijalistička pedagogija uhvaćena u mit o pravednosti jedinstvene škole i kulturnu hegemoniju." U *Razvoj i aktualne tendencije pedagogije i školstva na području nekadašnje Jugoslavije*, urednik Protner, Edvard, 61–106. Maribor: University of Maribor Press.

Milanović, Toni. 2011. „Kriza 1980–ih u Jugoslaviji i međunarodni pogledi." *Rostra: časopis studenata u Zadru*, br. 4: 85–92.

Mihaljević, Josip. 2016. *Komunizam i čovjek. Odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj (1958*.–1972.) Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Mladinić, Petar i Domac, Julije, ur. 2008. *Monografija pete 1938 – 2008. 70. godina Pete gimnazije.* Zagreb: Peta gimnazija, Klub prijatelja Pete gimnazije.

Modrić–Blivajs, Dunja. 2007. „Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Banskoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine." *Povijesni prilozi* 26, br. 32: 209–220.

Modrić–Blivajs, Dunja. 2012. „Zagrebački profesori u razdoblju Khuenova režima (1883.–1903.)." Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.

Modrić–Blivajs, Dunja. 2015. „Biografije zagrebačkih srednjoškolskih profesora i njihov doprinos razvoju Akademije i Sveučilišta." *Papers and Proceedings of the Department of Historical and Social Research of Croatian Academy of Sciences and Arts*, br. 33: 239–263.

Munjiza, Emerik i Snježana Dubovicki. 2022. *Povijesni pregled vođenja i upravljanja u hrvatskom školstvu i školama*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Obad, Željko. 2018. „Nakladništvo kao dio obrazovanja odraslih." *Andragoški glasnik* 22, br. 1: 51–62.

Ogrizović, Mihajlo. 1977. „Školstvo i prosvjeta u socijalističkoj Jugoslaviji." *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, Sv. 11: 15 –39.

Ogrizović, Mihajlo. 1989. *Povijest pedagogije, školstvo–Jugoslavija 1945–1991.* Zagreb: Školske novine.

Ograjšek Gorenjak, Ida. 2006. „ Otvaranje Ženskog liceja." *History Teaching* 4, br. 8: 147–176.

Pavletić, Vlatko, ur. 1968. *Pedagogija II.* Zagreb: Matica Hrvatska.

Pediček, Franc. 1981. „Dva osnovna pogleda na integriranje usmjerenog obrazovanja." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*. Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 3: 82–93.

Peklić, Ivan. 2007. „O prosvjetnim djelatnicama iz Podravine (1890 –1950)." *Podravina* 6, br. 12: 36–45.

Petrina, Stephen. 2020. "*Methods of Analysis Historical Case Study*." Dostupno na: https://blogs.ubc.ca/researchmethods/files/2020/11/Historical –Case.pdf (pristup 12. veljače

Pastuović, Nikola. 2018. „Uloga pučkog otvorenog učilišta Zagreb u razvoju obrazovanja odraslih u Hrvatskoj." *Andragoški glasnik* 22, br. 1: 9–15.

Petrina, Stephen. 2020, *Methods of Analysis.* Vancouver: The University of British Columbia

Petranović, Branko. 1969. *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove.* Beograd: Institut za savremenu istoriju.

Poljak, Vladimir. 1984. *Didaktičke inovacije i pedagoška reforma škole*. Zagreb: Školske novine.

Podrebac, Vladimir. 1985. *Socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj.* Zagreb: Školske novine.

Potkonjak, Nikola. 1980. *Sistem obrazovanja i vaspitanja u Jugoslaviji.* Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Protner, Edvard, ur. 2020. *Razvoj i aktualne tendencije pedagogije i školstva na području nekadašnje Jugoslavije*. Maribor: University. https://www.researchgate.net/profile/Igor-Radeka/publication/338489407_Pedagogija_i_skolstvo_u_Hrvatskoj_od_zavrsetka_Drugoga_svjetskog_rata_do_kraja_1950-ih/links/607969db2fb9097c0cea03fd/Pedagogija-i-skolstvo-u-Hrvatskoj-od-zavrsetka-Drugoga-svjetskog-rata-do-kraja-1950-ih.pdf (pristup 7. studenoga 2023.).

Radeka, Igor. 2010. „Pedagogija i ideologija u Hrvatskoj". *Desničini susreti 2010. Zbornik radova.* Uredili Roksandić, Drago i Cvijović Javorina, Ivana. 116 –136. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu –Plejada.

Radeka, Igor., Batinić, Štefka. 2015. „Pedagogy and school system in Croatia between the end of World War II and the end of 1950s." *Sodobna pedagogika* 132, br. 2: 42–63.

Radeka, Igor i Batinić, Štefka. 2020. „Usporedba razvoja obrazovanja učitelja u državama nekadašnje Jugoslavije." *U* Razvoj i aktualne tendencije pedagogije i školstva na području nekadašnje Jugoslavije, uredio Protner, Edvard, 107–130. Maribor: University of Maribor Press.
https://www.researchgate.net/profile/IgorRadeka/publication/338489407_Pedagogija_i_skolstvo_u_Hrvatskoj_od_zavrsetka_Drugoga_svjetskog_rata_do_kraja_1950–ih/links/607969db2fb9097c0cea03fd/Pedagogija–i–skolstvo–u–Hrvatskoj–od–zavrsetka–Drugoga–svjetskog–rata–do–kraja–1950–ih.pdf (pristup 7. studenoga 2023.).

Radelić, Zdenko. 1986. *Savez sindikata Jugoslavije i Hrvatske. Kronologija (1945–1985).* Zagreb: Radničke novine.

Radelić, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji (1945–1991)*. Od zajedništva do razlaza. Zagreb: Školska knjiga.

Rendulić, Nedeljko. 1966. „Dileme u vezi s financiranjem odgoja i obrazovanja u SR Hrvatskoj." *Croatian Political Science Review* 3, br. 3: 101–116.

Ratković, Milan. 1973. *Kompleksno planiranje rada u srednjoj školi*. Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja.

Ratković, Milan. 1976. *Razvoj usmjerenog obrazovanja u Baranji od 1976. do 1980.* Beli Manastir: Srednjoškolski centar Beli Manastir.

Roknić Bežanić, Andrea. 2021. *Riječke studentske godine 1968.–1971.* Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Salamon, Tilio, 1981. "Uloga nastavnika u povezivanju škole s udruženim radom." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 1–2: 67 –81.

Sikirić Assouline i Vukina, Melita. 2024. *Hrvatsko pučko školstvo 19. stoljeća i Zagrebačka Sramotna knjiga.* Zagreb: Školska knjiga.

Stipetić, Vladimir. 1984. „Pismenost i razvoj. Jedno stoljeće u eliminaciji nepismenosti na teritoriji SR Hrvatske (1880–1989).“ *Naše teme* 28, br. 11: 2455–2489.

Strugar, Vladimir. 2003. „Časopisi za odgoj i izobrazbu u Hrvatskoj u XX. stoljeću.“ *Anali za povijest odgoja,* br. 2*:* 225–240.

Strugar, Vladimir. 2023. „Duže trajanje obaveznog školovanja u Hrvatskoj: Još uvijek nije ostvarena toliko potrebna europeizacija hrvatskog školstva.“ *Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru,* Sv. 17: 17–54.

Šetić, Nevio. 2011. „ Sto četrdeset godina Hrvatskog pedagoško književnog zbora.“ *Napredak* 152, br. 4: 353–372.

Šetić, Nevio. 2012. „Opće hrvatske učiteljske skupštine 1871.–1878. i njihovo političko, nacionalno integracijsko i modernizacijsko značenje.“ *Napredak* 153, br. 3–4: 529–546.

Šuto, Krunoslav. 1980. „Financijski položaj usmjerenog obrazovanja i prva iskustava uspostavljanja slobodne razmjene rada u SR Hrvatskoj.“ *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 3: 22–32.

Šuvar, Stipe. 1975. „Aktualni zadaci u odgoju i obrazovanju.“ *Pedagoški rad* 30, br. 1–2: 1 –13.

Šuvar, Stipe. 1977. *Škola i tvornica.* Zagreb: Školska knjiga.

Šuvar, Stipe. 1981. „O socijalističkom odgoju u školi i društvu.“ *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*, Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 4: 3–11.

Šuvar, Stipe. 1982. *Vizija i stvarnost u socijalističkom preobražaju obrazovanja.* Osijek: Pedagoški fakultet.

Švoger, Vlasta. 2012. „O temeljima modernoga školstva u Habsburškoj Monarhiji i Hrvatskoj.“ *Povijesni prilozi* 31*,* br. 42: 309–328.

Tomić, Filip. 2022. „Razvoj školstva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj od 1874. do 1910.: kvantitativni pokazatelji.“ *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 24, br. 1: 74–93.

Trojak, Vanja. 2015. „Ekonomska situacija u Jugoslaviji u drugoj polovici 1960 –ih godina kao katalizator studentskih prosvjeda 1968.“ Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet. Dostupno: https://www.academia.edu/25834251/Ekonomska_situacija_u_Jugoslaviji_u_drugoj_polovici_1960–ih_godina_kao_katalizator_studentskih_prosvjeda_1968 (pristup 24. siječnja 2024.).

Velčić, Veseljko, Veljko Marković, i Vlado. 1964. *Radničko sveučilište u obrazovanu kadrova iz privrede*. Zagreb: Radničlo sveučilište „Moša Pijade.“

Veselica, Marko, Šime, Đodan, i Vlado, Trbović. 1969. *Društveno–ekonomski odnosi i položaj obrazovanja u uvjetima razvoja samoupravljanja u Jugoslaviji.* Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.

Vrgoč, Hrvoje. 1977. „Nastavni programi odgojno–obrazovnog usmjerenja srednjeg obrazovanja." *Pedagoški rad* 32, br. 7–8: 365–371.

Vrgoč, Hrvoje. 1977. „Izgradimo suvremeniji školski sistem." *Roditelji i škola* 6, br. 9: 1–13.

Vrgoč, Hrvoje. 1976. „Novi zakon o prosvjetno–pedagoškoj službi." *Roditelji i škola* 6, br. 1: 2–3.

Vrgoč, Hrvoje. 1980. „Osnove društveno–ekonomskih promjena u odgoju i obrazovanju." *Obrazovanje i rad: časopis za teoriju i praksu srednjeg obrazovanja*. Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja SRH, br. 3: 5–15.

Vukasović, Ante. 1989. *Analiza i unapređivanje odgojnog rada.* Zagreb: radna organizacija za grafičku djelatnost Samobor, Novaki.

Vukasović, Ante. 2002. „Dvadeseto stoljeće–korak naprijed ili natrag u pedagoškom području." *Anali za povijest odgoja, br.* 2: 71–86.

Zaninović, Mate. 1988. *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.

Zima, Dubravka. 2022. *Djevojka u gradu: djevojaštvo u 19. stoljeću u kojoj ima dijelova o obrazovanju djevojaka.* Naklada Lijevak, Zagreb.

Žalac, Tomo. 1974. „Rad na povijesti školstva i pedagogije u Hrvatskoj." *Časopis Za suvremenu povijest* 6, br.1: 165–168.

Žilić, Ivan. 2016. "General versus Vocational Education: Lessons from a Quasi –Experiment in Croatia." *Radni materijali EIZ –a* (8): 5–27. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=247784 (pristup 8. studenoga 2023.

Župan, Dinko. 2002. „Utjecaj Mažuranićeve reforme na pučko školstvo u Slavoniji (1875.–1885.)." *Scrinia Slavonica: Godišnjak podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 2, br.1: 277–292.

Župan, Dinko. 2008. „Više djevojačke škole u Požegi, Đakovu i Osijeku (1876.–1900.)." *Annals for the History of Education* 7, br. 1:23–142.

Župan, Dinko. 2010. „Školstvo u Donjem Miholjacu 1805.–1918." *U Donji Miholjac od IX do XIX stoljeća. Zbornik Znanstvenog kolokvija „Donji Miholjac 1057.–2007.",* uredio Andrić, Stanko, 115–136. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest–Slavonski Brod.

Žuvela, Sanda. 2010. „Početci hrvatskog feminizma: Marija Jambrišak i Milka Pogačić." *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 3, br. 3: 95–102.

15. Prilozi

Prosječni čisti mjesečni osobni dohoci radnika u SR Hrvatskoj za razdoblje od 1963. do 1991. Izdvajali su se na odnos privrednih i neprivrednih dohodaka te su se tako mogli pratiti i uspoređivati.

Prilog 1. Prosječni čisti mjesečni osobni dohoci radnika [969]

1. PROSJEČNI ČISTI MJESEČNI OSOBNI DOHOCI (OD) RADNIKA[970]													
u dinarima[1]													
	Prosječni mjesečni	Prosječni mjesečni OD, po mjesecima											
	OD za godinu	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
1963.[2] Ukupno	29 300	26 300	25600	27100	28 800	28400	27 800	30 600	29700	28 900	31200	32300	34 400
Privreda	28 200	25 000	24400	26000	28 100	27600	26 700	29 800	28900	27900	30200	30900	32 200
Neprivreda	36 600	33 700	33100	33900	33 600	33 500	35 500	36 700	35 500	35 500	38200	41 500	47 400
1964 [2] Ukupno	37 500	30 900	31900	32500	35 500	34 400	35 400	40 100	38800	38400	41 700	41 800	47 500
Privreda	36 400	29 800	30900	31400	34 400	33 300	33 900	39 000	38300	37500	40 900	40 900	44 800
Neprivreda	44 600	37 300	37800	39400	42 200	41 200	44 700	46 700	42000	43800	47 400	47 800	64 400
1965 [2] Ukupno	52 400	41 200	43300	46200	47 600	46 800	47 800	53 700	54 500	54 700	60 000	62 200	70 900
Privreda	51 100	40 000	42100	45 000	46 000	45 300	46 000	52 400	53900	53800	59 000	61 000	68 600
Neprivreda	60 500	48 200	50 400	53 300	57 500	56 400	59 400	61 700	58 600	60400	66 100	69 700	84 500

[969] Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske Zagreb, Ilica 3.

[970] Prosječni čisti osobni dohoci radnika u društvenom sektoru za razdoblje od 1963. do 1991., po mjesecima. Podaci su dobiveni na temelju mjesečnih izvještaja o čistim osobnim dohodcima i radnicima (obrazac RAD-1), koji je uveden i provodi se od 1963. godine. Prema metodologiji, izvještajima je obuhvaćeno oko 70 % radnika iz svake grane djelatnosti društvenog sektora, osim radnika Ministarstva unutarnjih poslova i radnika Ministarstva obrane. Pri korištenju ovih podataka treba voditi računa o vrijednosti dinara, što je pojašnjeno u napomenama odnosnih godina, ispod tabelice..

1. PROSJEČNI ČISTI MJESEČNI OSOBNI DOHOCI (OD) RADNIKA[970]													
u dinarima[1]													
	Prosječni mjesečni	Prosječni mjesečni OD, po mjesecima											
	OD za godinu	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
1966[3] Ukupno	725	601	649	675	700	682	703	763	746	728	794	788	864
Privreda	712	585	632	664	691	671	682	755	745	725	787	778	828
Neprivreda	791	689	738	733	747	739	818	805	754	748	833	840	1 055
1967[3] Ukupno	831	747	779	815	800	815	807	864	849	821	878	877	914
Privreda	811	724	759	798	779	800	781	847	841	802	856	860	875
Neprivreda	939	865	884	904	907	897	947	958	891	923	999	972	1118
1968[3] Ukupno	904	828	854	851	886	876	865	965	910	882	965	965	998
Privreda	883	798	825	827	860	857	837	954	898	862	950	949	969
Neprivreda	1 022	992	1 009	981	1 027	979	1 021	1 025	977	995	1 050	l 056	1 155
1969.[3] Ukupno	1 046	931	949	968	1 027	1 014	1 006	1 120	l 055	1057	1 132	1 098	1178
Privreda	1 025	909	921	949	1 008	998	976	1 162	1 046	1037	1 117	1 078	1 137
Neprivreda	1 163	1 051	1 104	1075	1 130	1 109	1 181	1 195	1 108	1171	1 214	1 211	1 402
1970.[3] Ukupno	1 254	1 100	1 123	1159	1 216	1 190	1 204	1 308	1 239	1264	1 388	1 366	1 473
Privreda	1 224	1 061	1 094	1129	1186	1 162	1 164	1 286	1 218	1 237	1 364	1 340	1 428
Neprivreda	1 417	1 311	1 272	1317	1 375	1 340	1429	1 432	1 354	1 410	1 520	1 508	1 716
1971[3] Ukupno	1 563	1 302	1 320	1440	1 519	1 507	I 552	1 663	1 583	1 579	I 676	1 705	1 884
Privreda	1 532	1 267	1 284	1412	1 493	1 473	1 507	1 639	1 569	1 557	1 661	1 672	1 820
Neprivreda	1 733	1 492	1 514	1 588	1 660	1 693	1 804	1 798	1 659	1 705	1 757	1 883	2 223

1. PROSJEČNI ČISTI MJESEČNI OSOBNI DOHOCI (OD) RADNIKA[970]													
u dinarima[1]													
	Prosječni mjesečni	Prosječni mjesečni OD, po mjesecima											
	OD za godinu	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
1972.[3] Ukupno	1 840	1 625	1 734	1807	1 725	1 849	1 860	1 857	1 886	1 902	1 960	1 981	1 877
Privreda	1 799	1 581	1 688	1779	1 675	1 794	1 811	1 820	1 855	1 863	1 932	1 933	1 837
Neprivreda	2 060	1 849	1 980	1 952	1 989	2 145	2 122	2 054	2 059	2 118	2 114	2 231	2 095
1973.[3] Ukupno	2 083	1 852	1 817	1914	1 912	2 020	2 048	2 205	2 150	2 148	2 326	2 306	2 272
Privreda	2 049	1 818	1 771	1881	1 882	1 992	2 021	2 199	2 117	2 107	2 301	2 256	2 217
Neprivreda	2 262	2 033	2056	2084	2 066	2 l 70	2 192	2 233	2 330	2 370	2 465	2 563	2 560
1974 [3] Ukupno	2 623	2 254	2 365	2392	2 476	2 546	2 592	2 735	2 675	2 683	2 859	2 938	2 905
Privreda	2 576	2 207	2 307	2338	2 432	2 496	2 502	2 728	2 653	2 652	2 833	2 852	2844
Neprivreda	2 877	2 491	2 664	2679	2 711	2 819	3 065	2 774	2 797	2 852	3 004	3 404	3 227
1975[3] Ukupno	3 245	2 863	2 918	3026	3 178	3 198	3 211	3 364	3 249	3 316	3 532	3 480	3 552
Privreda	3 176	2 818	2 857	2974	3 121	3 112	3 111	3 314	3 188	3 249	3 473	3 380	3 456
Neprivreda	3 616	3 101	3 230	3298	3 486	3 657	3 736	3 639	3 580	3 683	3 858	4 012	4 066

1) Mjesečni prosjeci su iskazani u dinarima prema napomenama 2. i 3. Kod godina na koje se te promjene odnose. To znači da vrijednosti u tim godinama nisu svedene na sadašnju vrijednost dinara, jer bi preračunati iznosi mogli utjecati na vrijednosti indeksa koji se mogu izračunati iz navedenih podataka.

2) Podaci iskazani u tada važećim dinarima.

3) Podaci iskazani u denominiranim dinarima koji su vrijedili za te godine (denominacija 1966. godine 100:1).

Prilog 2. Prosječno osobni odbici po mjesecima

			Prosječni mjesečni OD, po mjesecima											
		Prosječni mjesečni OD za godinu	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
1976.[3)]	Ukupno	3763	3383	3499	3590	3 566	3613	3705	3872	3810	3818	3986	4130	4 115
	Privreda	3662	3290	3399	3497	3470	3505	3579	3800	3738	3730	3 906	3979	3990
	neprivreda	4287	3857	4024	4078	4059	4184	4365	4258	4191	4279	4416	4884	4770
1977.[3)]	Ukupno	4473	3932	4163	4 278	4259	4361	4408	4587	4632	4536	4763	4873	4799
	Privreda	4356	3819	4048	4175	4156	4230	4272	4495	4569	4 427	4661	4686	4641
	neprivreda	5127	4539	4790	4837	4824	5097	5184	5102	4 987	5159	5 332	5920	5687
1978.[3)]	Ukupno	5 432	4831	5088	5191	5141	5326	5326	5631	5525	5442	5868	5977	5756
	Privreda	5273	4692	4930	5 051	4968	5196	5161	5499	5417	5290	5731	5755	5503
	neprivreda	6300	5579	5939	5932	6083	6040	6248	6356	6118	6276	6610	7203	7153
1979.[3)]	Ukupno	6571	5841	6091	6214	6208	6462	6314	6771	6685	6471	7270	7343	7098
	Privreda	6383	5641	5871	6 008	6025	6290	6093	6651	6560	6293	7 151	7083	6843
	neprivreda	7604	6899	7316	7327	7209	7388	7567	7432	7379	7482	7927	8764	8504
1980.[3)]	Ukupno	7978	6900	6791	7248	7596	7590	7649	8264	7886	8266	9 058	9069	9274
	Privreda	7 779	6689	6598	7022	7 372	7341	7414	8133	7730	8105	8977	8782	9030
	neprivreda	9069	8036	7844	8448	8820	8942	8953	8989	8745	9150	9568	10 604	10627
1981.[3)]	Ukupno	10836	8880	9431	9809	10350	10292	10694	11 637	10839	11021	12216	12282	12 409
	Privreda	10680	8672	9255	9591	10186	10114	10495	11635	10751	10880	12147	12059	12 191
	neprivreda	11685	9996	10363	10980	11243	11270	11775	11648	11330	11 796	12591	13502	13581

			Prosječni mjesečni OD, po mjesecima											
		Prosječni mjesečni OD za godinu	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
1982.[3)]	Ukupno	13 812	11756	12818	13205	13433	13391	13728	14603	13966	13878	14408	15176	15278
	Privreda	13614	11566	12625	12945	13 230	13166	13506	14510	13851	13686	14262	14937	14972
	neprivreda	14875	12767	13842	14575	14 523	14600	14938	15107	14599	14921	15 184	16469	16914
1983.[3)]	Ukupno	17317	14454	14796	15773	16110	16517	1 6 714	17626	17743	17862	19217	20473	20299
	Privreda	17115	14216	14545	l5 577	15858	16267	16472	17560	17696	17758	19169	20036	19975
	neprivreda	18390	15 674	16119	16805	17 423	17845	I8 034	17982	18001	18420	19476	22767	22029
1984.[3)]	Ukupno	24702	19905	21241	21481	21 917	23 102	23291	25008	25 273	25243	29 235	30374	29 872
	Privreda	24 462	19714	21062	21142	21748	22937	23087	25 084	25165	24 756	29136	29744	29418
	neprivreda	25987	20887	22184	23 262	22804	23 988	24372	24 582	25 858	27 871	29766	33760	32267
1985.[3)]	Ukupno	43395	31111	33478	34517	36 887	37259	38876	44900	43881	47397	55281	57542	58 048
	Privreda	43048	30766	33245	33964	36822	36 995	38077	45 321	43793	46536	55 243	56678	57 445
	neprivreda	45 227	32880	34696	37396	37227	38652	43116	42613	44363	51989	55485	62121	61209
1986.[3)]	Ukupno	90995	61106	66681	69628	75 135	79 65 1	83175	92627	90630	98650	115276	124 914	131662
	Privreda	89 752	60468	66326	68358	74343	78664	81 715	92833	89820	96977	114316	121460	128819
	neprivreda	97577	64411	68542	76254	79278	84862	90968	91518	95019	107 654	120367	143129	146597
1987.[3)]	Ukupno	186766	131431	1E+05	1E+05	1E+05	1E+05	164 990	197925	194105	2E+05	249155	257569	279735
	Privreda	184039	129304	1E+05	1E+05	1E+05	1E+05	2E+05	196748	191990	2E+05	245384	251 936	275436
	neprivreda	201049	142411	1E+05	1E+05	1E+05	2E+05	2E+05	204143	205192	237 674	268 897	286696	302 200
1988.[3)]	Ukupno	514231	290318	3E+05	4E+05	4E+05	4E+05	4E+05	451292	495037	6E+05	752702	854502	933373
	Privreda	506184	286006	3E+05	4E+05	365 473	4E+05	4E+05	453394	499301	5E+05	739352	834 803	905108

			Prosječni mjesečni OD, po mjesecima											
		Prosječni mjesečni OD za godinu	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni	prosinac
	neprivreda	555144	311872	4E+05	4E+05	4E+05	4E+05	4E+05	440 516	472846	6E+05	820313	952540	1 077 071
1989.[4)]	Ukupno	823	111	136	167	206	278	350	491	671	1007	1475	2334	2665
	Privreda	793	110	136	165	203	274	346	493	669	977	1444	2181	2541
	neprivreda	970	115	134	174	220	299	368	484	678	1160	1626	3098	3275
1990.[4)]	Ukupno	4786	2880	2951	3821	3709	4022	5130	5149	5657	5929	6196	6 152	6 168
	Privreda	4 506	2767	2843	3617	3568	3879	4 740	4875	5322	5 520	5862	5728	5 698
	neprivreda	6127	3430	3476	4821	4392	4721	7054	6490	7275	7902	7704	8071	8303
1991.[4)]	Ukupno	8 045	6370	6477	6749	7136	7 601	7793	8 241	8 423	8396	9320	10 347	10 916
	Privreda	7 661	5 925	5989	6285	6689	7248	7475	7903	8045	8043	9116	10000	10 556
	neprivreda	9 653	8 245	8 638	8 748	9 023	9 075	9 106	9 664	9 964	9 838	10 164	11 774	12 415

4) Podaci iskazani u denominiranim sada važećim dinarima. Denominacija je izvršena 1990. godine u odnosu 10 000:1, a na ovu vrijednost svedeni su podaci i za 1989. godinu.

Prilog 3. Prosječni čisti mjesečni osobni dohoci radnika u SR Hrvatskoj od 1970. do 1975.[971]

[971] Za potrebe ovoga rada zatraženi od Državnoga zavoda za statistiku, u tablici su prikazani podaci o prosječnoj mjesečnoj neto plaći za razdoblje od 1970 do 1975. Uz tablicu je navedeno kako je Republički zavod za statistiku prema metodologiji izradio ovu analizu, na temelju izvješća s kojim je obuhvaćeno oko 70 % radnika iz svake grane djelatnosti društvenog sektora, osim radnika u Ministarstvu unutarnjih poslova i radnika ministarstva obrane. U napomeni se nalazi i bilješka da se pri korištenju ovih podataka treba voditi računa o promjeni vrijednosti dinara, što je dodatno pojašnjeno u napomenama kod odnosnih godina, ispod tablice.

1970.[3)] Ukupno	1 254	1 100	1 123	1159	1 216	1 190	1204	1 308	1 239	1264	1 388	1 366
Privreda	1 224	1 061	1 094	1129	1186	1 162	1164	1 286	1 218	1 237	1 364	1 340
Neprivreda	1 417	1 311	1 272	1317	1 375	1 340	1429	1 432	1 354	1 410	1 520	1 508
1971 [3)] Ukupno	1 563	1 302	1 320	1440	1 519	1 507	1552	1 663	1 583	1 579	I 676	1 705
Privreda	1 532	1 267	1 284	1412	1 493	1 473	1 507	1 639	1 569	1 557	1 661	1 672
Neprivreda	1 733	1 492	1 514	1 588	1 660	1 693	1 804	1 798	1 659	1 705	1 757	1 883
1972.[3)] Ukupno	1 840	1 625	1 734	1807	1 725	1 849	1 860	1 857	1 886	1 902	1 960	1 981
Privreda	1 799	1 581	1 688	1779	1 675	1 794	1 811	1 820	1 855	1 863	1 932	1 933
Neprivreda	2 060	1 849	1 980	1 952	1 989	2 145	2 122	2 054	2 059	2 118	2 114	2 231
1973.[3)] Ukupno	2 083	1 852	1 817	1914	1 912	2 020	2 048	2 205	2 150	2 148	2 326	2 306
Privreda	2 049	1 818	1 771	1881	1 882	1 992	2 021	2 199	2 117	2 107	2 301	2 256
Neprivreda	2 262	2 033	2056	2084	2 066	2 l 70	2 192	2 233	2 330	2 370	2 465	2 563
1974 [3)] Ukupno	2 623	2 254	2 365	2392	2 476	2 546	2 592	2 735	2 675	2 683	2 859	2 938
Privreda	2 576	2 207	2 307	2338	2 432	2 496	2 502	2 728	2 653	2 652	2 833	2 852
Neprivreda	2 877	2 491	2 664	2679	2 711	2 819	3 065	2 774	2 797	2 852	3 004	3 404
1975[3)] Ukupno	3 245	2 863	2 918	3026	3 178	3 198	3 211	3 364	3 249	3 316	3 532	3 480
Privreda	3 176	2 818	2 857	2974	3 121	3 112	3 111	3 314	3 188	3 249	3 473	3 380
Neprivreda	3 616	3 101	3 230	3298	3 486	3 657	3 736	3 639	3 580	3 683	3 858	4 012

Izvor: Republički zavod za statistiku, Zagreb, Ilica 3.

U tablici su prikazani podaci o prosječnoj mjesečnoj neto plaći za razdoblje od 1970. do 1975. godine, za sve godine su prikazani podaci prosječnih plaća (ukupno) i prosječne plaće odvojeno za privredne i neprivredne djelatnosti kroz 12 mjeseci. Kroz petogodišnje razdoblje uočljiv je porast ukupnih iznosa prosječnih plaća. Primjerice za 12. mjesec 1970. godine iznosio je 1 366, a za 12. mjesec 1975. godine su plaće narasle na 3 480. dinara. Za tu istu godinu su plaće u privredi iznosile 3 380 dinara, a u neprivredi 4 012. dinara što pokazuje rast prosječnih plaća u neprivrednim djelatnostima u odnosu na privredne.